

ΦΩΤΗΣ ΝΙΚ. ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ

ΤΟ
ΘΕΑΤΡΟ
ΣΤΟ
ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ

ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟ ΣΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ
(1881-1993)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΕΚΔΟΣΗ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΙΩΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ 1996

**ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΟ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ
ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟ ΣΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ
(1881-1993)**

Copyright© 1993 Φώτης Νικ. Βογιατζής

Απαγορεύεται χωρίς την έγγραφη άδεια του συγγραφέα, η ανατύπωση, αναδημοσίευση, περίληψη ή η μ' οποιονδήποτε τρόπο – ραδιοφωνικό, τηλεοπτικό κ.λπ. – αναμετάδοση του κειμένου, καθώς και η ανατύπωση ή η μ' οποιονδήποτε τρόπο – τηλεοπτικό κ.λπ. – αναμετάδοση των φωτογραφιών και σκίτσων του βιβλίου.

ΦΩΤΗΣ ΝΙΚ. ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ

ΤΟ
ΘΕΑΤΡΟ
ΣΤΟ
ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ

ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟ ΣΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ
(1881-1993)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΕΚΔΟΣΗ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΙΩΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ 1996

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΙΩΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ
Μιλτιάδου 3, Κηφισιά 145 62, Αθήνα, Τηλ. 80.11.066

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΔΙΑΘΕΣΗ:

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΘΑΝ. ΣΤΑΜΟΥΛΗΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ – ΧΟΝΔΡΙΚΗ ΠΩΛΗΣΗ:

ΑΘΗΝΑ: ΑΒΕΡΩΦ 2 Τ.Κ. 104 33 ΤΗΛ.: 5238305 (4 γραμμές) FAX: 5238959

ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΑ:

ΑΘΗΝΑ: ΑΒΕΡΩΦ 2 Τ.Κ. 104 33 ΤΗΛ.: 5238305 (4 γραμμές) FAX: 5238959

ΠΕΙΡΑΙΑΣ: ΚΑΡΑΟΛΗ & ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ 45 Τ.Κ. 185 32 ΤΗΛ.: 4114417-8, FAX: 4173571

*Στην αγαπημένη μου
μητέρα Ιφιγένεια*

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Λίγα λόγια από τον πρόεδρο του Συλλόγου Βελεστινιωτών	11
Πρόλογος: Βάλτερ Πούχγερ	13
Δυό λόγια	15

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΟ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ (1881-1993)

Α. Εισαγωγικά – Χαρακτηριστικά του Θεάτρου Βελεστίνου	19
Β. Η «περίοδος Ρήγα Φεραίου» (1900-1918)	28
Γ. Η «περίοδος Περεσιάδη» (1918-1927)	31
Δ. Η περίοδος 1927-1940 και ο Θεατρικός Όμιλος «Αναγέννησις» . .	33
Ε. Η περίοδος 1940-1950	63
ΣΤ. Η μετά το 1950 περίοδος	68

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΟΙ ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟ ΣΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ (1881-1993)

Α. Εισαγωγικά	79
Β. Οι θεατρικές παραστάσεις για τον Ρήγα Φεραίο στην Θεσσαλία (1881-1993)	82
Γ. Προσθήκες – Εκτιμήσεις – Συμπεράσματα	112
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΡΩΤΟ: Οι σημειώσεις του Κώστα Παύλου («Πωλ») για την παράσταση του «Ρήγα Βελεστινλή» του Β. Ρώτα στην Καρδίτσα το 1944-1945	122
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ: Το ανέκδοτο θεατρικό έργο «Ρήγας» του Βελεστινιώτη Γιώργου Ζ. Γεωργαλιού	151

Λίγα λόγια για τήν έκδοση

Ἐὸ Σύλλογος Βελεστινιωτῶν Ἀθηνῶν μέ ἱκανοποίηση ἐκδίδει τό βιβλίο τοῦ κ. Φώτη Βογιατζῆ «Τό Θέατρο στό Βελεστῖνο καί οἱ θεατρικές παραστάσεις γιά τόν Ρήγα Φεραῖο στήν Θεσσαλία» (1881-1993), τό ὁποῖο συμβάλλει καί στήν καταγραφή τῆς πολιτιστικῆς δραστηριότητος τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς Βελεστίνου.

Ἐὸ συγγραφέας, ὡς γνωστόν, συμμετεῖχε στίς ἐργασίες τοῦ Β' Ἐπιστημονικοῦ Συνεδρίου «Φεραῖ-Βελεστῖνο-Ρήγας», πού διοργανώθηκε στό Βελεστῖνο τό 1992 καί παρουσίασε, συνοπτικά, τήν εἰσήγησή του «Οἱ θεατρικές παραστάσεις γιά τόν Ρήγα Φεραῖο στή Θεσσαλία» (1881-1993), στό πολυπλήθές ἀκροατήριο, τό ὁποῖο ἐντυπωσιάσθηκε καί ἀπό τή θεατρική πολιτιστική δουλειά τῶν Βελεστινιωτῶν. Ὅμως, δέν ἦταν δυνατόν στόν περιορισμένο χρόνο τοῦ Συνεδρίου νά ἀναφερθοῦν ὅλα τά σχετικά στοιχεῖα. Γι' αὐτό προτεινάμε ὅπως ἐκδώσουμε σέ ἰδιαιτέρο βιβλίο μιᾶ ἐκτενέστερη σχετική μελέτη ἐμπλουτισμένη καί μέ φωτογραφικό ὕλικό. Πράγματι, ὁ κ. Βογιατζῆς ἀπεδέχθη τήν πρότασή μας καί σήμερα παρουσιάζεται ὁ καρπός τῆς πολύμοχθης ἐργασίας του. Τόν εὐχαριστοῦμε γιά τήν εὐγενική του προσφορά.

Στίς σελίδες τοῦ βιβλίου καταχωρίζεται καί ἡ θεατρική δραστηριότητα τῶν Βελεστινιωτῶν, οἱ ὁποῖοι, κατά περιόδους, ἀπό τίς πρῶτες δεκαετίες τοῦ αἰῶνα ἕως τίς ἡμέρες μας, ἐκφράζονταν πολιτιστικά καί συγχρόνως ψυχαγωγοῦσαν, μὸρφωναν τούς συγχωριανούς τῶν. Ἐπιπλέον, δείχνει ὅτι εἶναι δυνατόν νά ὑπάρξει ἕνας ἀκόμη τρόπος πολιτιστικῆς ἀναβάθμισης τῆς περιοχῆς Βελεστίνου. Χρειαζεται ἕνα ὄραμα καί δουλειά γιά νά ξεφύγει κανεῖς ἀπό τήν περιρρέουσα πολιτιστική ἀποτελμάτωση. Ἡ δημιουργία, σήμερα, μιᾶς θεατρικῆς ὁμάδος στό Βελεστῖνο, ἀφοῦ πλαισιωθεῖ ἀπό φιλότεχνους ἀνθρώπους καί ἐργασθεῖ μέ ζῆλο, εἶναι δυνατόν νά παρουσιάζει θεατρικά ἔργα καί νά συμβάλλει κατ' αὐτόν τόν τρόπο στήν πολιτιστική ἀναβάθμιση τῆς περιοχῆς Βελεστίνου.

Ἐς ἔχουμε, ἀκόμη, κατά νοῦν πῶς ὁ Μεγάλος Συμπατριώτης μας, ὁ ἔθνεγέρτης Ρήγας Βελεστινλῆς ἀσχολήθηκε καί μέ τό θέατρο. Μετέφρασε, ἐκτός τῶν ἄλλων, θεατρικά ἔργα, τά ὁποῖα σύντομα θά ἐπανεκδώσουμε.

Ἐπίσης, ἄς σημειωθεῖ, ὅτι ὁ Σύλλογος Βελεστινιωτῶν Ἀθηνῶν, μέ τήν

εύκαιρία της έκδόσεως τοῦ βιβλίου, ἔχει ἀποφασίσει νά τιμήσει τοὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἐργάσθηκαν, κατὰ καιροῦς, γιὰ τὴν θεατρικὴ πολιτιστικὴ παράδοση τοῦ Βελεστίνου.

Ἐλπίζουμε, τέλος, ὅτι καί ἡ τωρινὴ μας ἔκδοση θά βοηθήσει στή διερεύνηση τῆς τοπικῆς μας ἱστορίας καί θά εἶναι χρήσιμο βοήθημα γιὰ τὴ συγγραφή τῆς Ἱστορίας τοῦ Βελεστίνου.

Ἀθήνα, Δεκέμβριος 1995

Δρ Δημήτριος Ἀπ. Καραμπερόπουλος, Ἴατρος
Πρόεδρος
Συλλόγου Βελεστινιωτῶν Ἀθηνῶν

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι εργασίες του κ. Φώτη Ν. Βογιατζή για το ερασιτεχνικό και επαγγελματικό θέατρο στον ευρύτερο θεσσαλικό χώρο καλύπτουν ένα desideratum της σύγχρονης θεατρολογικής ιστοριογραφίας της Ελλάδας, που δεν μπορεί να υποτιμηθεί: τις θεατρικές δραστηριότητες της επαρχίας, κυρίως από το 1880 και ύστερα, που τροποποιούν αρκετά το αθηνοκεντρικό σχήμα που επικράτησε ως πριν από λίγο ακόμα στη θεατρική ιστοριογραφία και που συνεχίζουν τόσο τις παραδόσεις του λαϊκού θεάτρου στην ύπαιθρο (βλ. Β. Πούχνερ, Το λαϊκό θέατρο στην Ελλάδα. *Αρχαιολογία* 12, 1984, σσ. 53 εξ.) όσο και την παράδοση της θεατρικής δραστηριότητας στα μεγάλα αστικά κέντρα της Ελλάδας και της Διασποράς, που είναι και το κυριότερο χαρακτηριστικό της θεατρικής ιστορίας του ελληνικού 19ου αιώνα. Το φαινόμενο της θεατρικής αποκέντρωσης δεν είναι και τόσο νέο, απλώς αναβιώνεται από το 1975 και ύστερα και εντατικοποιείται κάτω από τις πιεστικές πλέον αντιδράσεις στον αθηνοκεντρικό υδροκεφαλισμό. Αλλά το σύνθημα: «Ελλάδα δεν είναι μόνο η Αθήνα» ισχύει για το 19ο αιώνα πολύ περισσότερο, επειδή αξιόλογη θεατρική ζωή στην Αθήνα δεν εμφανίστηκε πριν από το 1865.

Είχα την τιμή να γράψω ήδη μια φορά επίλογο για εργασία του κ. Βογιατζή (βλ. *Γνώση και Γνώμη Ε'*, Καρδίτσα 1986, σσ. 311 εξ.) και να επισημάνω τη σημασία των τοπικών αυτών μονογραφιών· είχα επίσης την ευκαιρία να αναπτύξω εκτενώς τη σημασία του επαρχιακού θεάτρου γενικότερα και να προσφέρω μια πρώτη σε πανελλήνια κλίμακα σύνοψη και εποπτεία (Β. Πούχνερ, Το θέατρο στην ελληνική επαρχία. Μια επισήμανση. Κεφ. 10 στον τόμο: *Το θέατρο στην Ελλάδα. Μορφολογικές επισημάνσεις*. Αθήνα 1992, σσ. 331-371). Η θεατρική ιστορία δεν μπορεί να περιορίζεται μόνο στην παρακολούθηση και ανάλυση της καλλιτεχνικής πρωτοπορίας στο κατεξοχήν αστικό κέντρο, αλλά έχει και την υποχρέωση να προσφέρει μια πανελλαδική απογραφή, κάτι σαν γεωγραφικό χάρτη της θεατρικής δραστηριότητας στη χώρα, ανεξάρτητα από την όποια αισθητική αξιολόγηση των παραστάσεων. Αυτές οι πρωτοβουλίες των κοινοτήτων ή ομάδων ανθρώπων στις μικροκοινωνίες της υπαίθρου και στα αστικά κέντρα της επαρχίας είναι φαινόμενα της κοινωνικής ζωής και χειροπια-

στά δείγματα κάποιας πολιτιστικής βούλησης, και έχουν ως τέτοια ένα καθαυτό ιστορικό ενδιαφέρον. Αυτή είναι και η έννοια του «μοντέρνου λαϊκού θεάτρου» (βλ. Β. Πούχνερ, *Θεωρία του λαϊκού θεάτρου*. Αθήνα 1985, σσ. 12 εξ.). Προς μια τέτοια κατεύθυνση, της χαρτογράφησης των δραστηριοτήτων της επαρχίας κινήθηκε πρόσφατα μια απόπειρα καταγραφής και ανάλυσης των Ελλήνων ποιητών της επαρχίας, που επιχείρησε ο Μιχάλης Μερακλής (Κεφ. «Συμπληρωματική κατάθεση» στο βιβλίο Μ. Μερακλής, *Σύγχρονη Ελληνική Λογοτεχνία. 1945-1980*. Αθήνα 1987, σσ. 359-394).

Σε μια τέτοια πρώτη χαρτογράφηση της θεατρικής δραστηριότητας στην Ελλάδα, ο χώρος της Θεσσαλίας, κάμπος και βουνά, ενδοχώρα και παράλια, πόλεις και χωριά, βρίσκεται σε πρώτη θέση, όσον αφορά τη συχνότητα και πυκνότητα των παραστάσεων, τόσο στη διαχρονική όσο και στη γεωγραφική διάσταση. Όπως γράφουμε και αλλού (βλ. πρόλογό μου στο βιβλίο του Φώτη Νικ. Βογιατζή «Το θέατρο σκιών στην Θεσσαλία»), χάρη στις μελέτες του κ. Βογιατζή ο θεσσαλικός χώρος είναι σήμερα, ως προς την ιστορία του θεάτρου, ο καλύτερα διερευνημένος απ' όλη την Ελλάδα απ' το 1880 και πέρα, όπως συνάγεται από τις εξονυχιστικές και φιλόπρονες έρευνες και τις λεπτομερειακές και καλά τεκμηριωμένες δημοσιεύσεις του κ. Βογιατζή. Από την άποψη αυτή, και χάρη στον ακούραστο μελετητή του θεσσαλικού θεάτρου, οι εργασίες αυτές αποτελούν ήδη ένα είδος pilot studies για τη συστηματική διερεύνηση ολόκληρης της ελληνικής επαρχίας, πόλεων και χωριών, όσον αφορά το ερασιτεχνικό και επαγγελματικό θέατρο. Η σημασία των εργασιών του κ. Βογιατζή, η έκταση και η ποιότητά τους θα φανούν πιο καθαρά στο μέλλον, όταν θα υπάρχουν πλέον περισσότερες συνθετικές μελέτες για το καθόλου αμελητέο αυτό φαινόμενο και την απρόσμενη έκταση της θεατρικής δραστηριότητας και σε άλλα διαμερίσματα της χώρας.

Άνοιξη 1995

Βάλτερ Πούχνερ

ΔΥΟ ΛΟΓΙΑ

Η ερασιτεχνική θεατρική δημιουργία στη Θεσσαλία – γράφαμε άλλοτε – αποτελεί, χρόνια τώρα, το αντικείμενο έρευνας του συντάκτη τής εργασίας αυτής. Θελήσαμε, στα πλαίσια των μακροχρόνιων ερευνών μας για την πολιτιστική μας κληρονομιά, να πληροφορηθούμε για τους ανθρώπους εκείνους, τους «αλαφροΐσκιωτους», που, «αποκλεισμένοι», σε παλιότερες ιδίως εποχές, στις πόλεις και στα χωριά τους, έβρισκαν διέξοδο αναζητώντας την ιδιαίτερη εκείνη μαγεία που δίνει μόνο το θέατρο. Ο συντάκτης της εργασίας αυτής έκανε ό,τι μπορούσε για να ανεύρει και να περισώσει τα ίχνη της θεατρικής παραδόσεως στην Θεσσαλία: ήδη συγκεντρώσε και δημοσίευσε, στις αρκετές συναφείς εργασίες που προηγήθηκαν (και που καλύπτουν το μεγαλύτερο και σπουδαιότερο τμήμα της θεατρικής ιστορίας στην Θεσσαλία), ένα όχι ευκαταφρόνητο υλικό.

Η εργασία αυτή για το θέατρο στο Βελεστίνο και για τις θεατρικές παραστάσεις που ενέπνευσε, ανά την Θεσσαλία, επί εκατό και πλέον χρόνια (1881-1993), η ζωή και το έργο του Ρήγα, θα παρέμενε επί μακρόν αδημοσίευτη, όπως και τόσες άλλες στο παρελθόν, αν ένας φιλόπατρις Βελεστινιώτης, ο γνωστός άνθρωπος των Γραμμάτων ιατρός κ. Δημήτριος Καραμπερόπουλος, δεν έπαιρνε την πρωτοβουλία να μου προτείνει την έκδοση του βιβλίου αυτού, πράγμα που δέχθηκα αμέσως με πολύ ευχαρίστηση. Στον ίδιο, και στα μέλη του Δ.Σ. του Συλλόγου Βελεστινιωτών Αθηνών, εκφράζω τις θερμές μου ευχαριστίες. Θα ήθελα επίσης να ευχαριστήσω τους πολλούς φίλους που με βοήθησαν στην εργασία αυτή με τις πληροφορίες ή τα τεκμήρια που έθεσαν στην διάθεσή μου, όπως τους Κώστα Καναλιώτη, Χρίστο Παπαζήση, Αθανάσιο Νασίκα, Μιχαήλ Παπαδάμο, Βασίλη Σαβθανάκη, Βαγγέλη Κατσαγιώργη, Δημήτρη Γιάτσο, Λευτέρη Κονοσπύρη, Νατάσα Παύλου, Γιώργο Γούλα, Τάσο Γούναρη, Δημήτριο Καραμπερόπουλο, Σωτήρη Γεωργίου, Νίκο Δεληγιώργη, Θεμιστοκλή Τρίμμη, Στέφανο Γκούμα, Γιώργο Γεωργαλιό, Ευγγελία Κοντογεωργίου κ.ά.

Τέλος, ιδιαίτερος ευχαριστώ τον καθηγητή θεατρολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κ. Βάλτερ Πούχνερ που δέχθηκε προθύμως να προλογίσει το βιβλίο αυτό.

Πριν προχωρήσουμε στο Πρώτο μέρος της έρευνας αυτής, θα ήθελα να διευκρινίσω τα εξής: Θέμα της ανακοινώσεώς μου στο «Β' Επιστημονικό Συνέδριο «Ρήγας Βελεστίνο – Φεραί»» (Οκτώβριος 1992) ήταν «Οι θεατρικές παραστάσεις για τον Ρήγα Φεραίο στην Θεσσαλία» (1881-1993). Κατά την προηγηθείσα μακρόχρονη έρευνα για την συγκέντρωση του υλικού της ανακοινώσεως, δεν άργησα να αντιληφθώ την ανάγκη παράλληλης έρευνας και για την ιστορία του θεάτρου στο Βελεστίνο, αφού, όπως ήταν φυσικό, έπρεπε να αναμένω, πως όχι λίγες παραστάσεις, σχετικές με τον Ρήγα, θα είχαν παιχθεί και στην γενέτειρά του. Έτσι, σιγά σιγά άρχισε να σχηματίζεται η εικόνα του θεατρικού παρελθόντος της θεατρόφιλης αυτής κωμόπολης, παρελθόντος που «ζωντάνεψε» περισσότερο κατά την διάρκεια του τριήμερου Συνεδρίου, όταν ευάριθμοι Βελεστινιώτες έσπευσαν προθύμως να μου δώσουν τις όποιες σχετικές πληροφορίες κατείχαν. Είχε ήδη συνταχθεί και το κείμενο για «Το Θέατρο στο Βελεστίνο», όταν, τις παραμονές της παραδόσεως της ανακοινώσεως («Οι θεατρικές παραστάσεις για τον Ρήγα Φεραίο στην Θεσσαλία») για δημοσίευση στα πρακτικά, συνειδητοποίησα πως ο αναγνώστης πληρέστερη εικόνα θα σχημάτιζε αν, ταυτοχρόνως με την ανακοίνωση, δημοσιευόταν –σε ενιαίο κείμενο– και η, εν μέρει συναφής, εργασία για «Το θέατρο στο Βελεστίνο». Με δεδομένη, άλλως τε, και την γνωστή θεατροφιλία του Ρήγα (για τη συμβολή του Ρήγα στο θέατρο, βλ. Βάλτερ Πούχνερ «Ο Ρήγας και το θέατρο – ο ρόλος της μεταφραστικής παράδοσης στην περίοδο του προεπαναστατικού ελληνικού διαφωτισμού» «Τα ιστορικά νεοελληνικού θεάτρου», εκδ. Παϊρίδη, 1984, σ. 111-119) είναι βέβαιο πως και στους ακροατές, τουλάχιστον της δικής μας ανακοινώσεως, θα γεννήθηκε το ερώτημα κατά πόσον η ιδιαίτερη πατρίδα του είχε ή όχι θεατρική παράδοση. Οι δύο λοιπές σχετικές εργασίες δημοσιεύονται εδώ, σχετικά αυτοτελώς, με ελάχιστες τροποποιήσεις προς αποφυγή επαναλήψεων.

Αρχίζουμε με το πρώτο μέρος που αναφέρεται στην θεατρική ιστορία της ιδιαίτερης πατρίδας του Ρήγα.

Φώτης Νικ. Βογιατζής

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ
ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΣΤΟ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ
(1881-1993)

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ – ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΘΕΑΤΡΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ

α) Ο ρόλος των θεατροφίλων

«Η εμπειρία από την ως τώρα συγκριτική έρευνα στον θεσσαλικό χώρο –γράφαμε στο παρελθόν– μας διδάσκει πως την σχετική παράδοση, σε μικρό ή μεγάλο γεωγραφικό χώρο, την δημιουργεί η παρουσία κάποιων εμπνευσμένων και ταλαντούχων θεατροφίλων νέων· αυτοί ξέρουν κάθε φορά να παραμερίζουν τα εμπόδια και τις τοπικές προκαταλήψεις, να παρασύρουν με τον ενθουσιασμό τους τα κατάλληλα πρόσωπα που ούτε καν υποσιάζονταν πως διέθεταν κάποιες, ανεκδήλωτες έως τότε, υποκριτικές ικανότητες, θαθεία και επιμελώς κρυμμένες»¹. Αν τα ανωτέρω αφορούσαν το θέατρο του χωριού Γόμφοι Τρικάλων, δεν σημαίνει ότι δεν έχουν καθολικότερη εφαρμογή· συνεπώς, ισχύουν και για το Βελεστίνο, με κάποιες διαφοροποιήσεις που θα αναφερθούν στη συνέχεια της έρευνας αυτής.

Τα τελευταία χρόνια, αλλά κυρίως κατά τη διάρκεια του Β' Συνεδρίου «Φερόν – Βελεστίνο – Ρήγα», όπως και μετά από αυτό, μας δόθηκε η ευκαιρία, όπως προαναφέραμε, να συνομιλήσουμε με πολλούς κατοίκους του Βελεστίνο, κατά κανόνα ηλικιωμένους, οι οποίοι είχαν παίξει στο παρελθόν κάποιο ρόλο στην θεατρική κίνηση του Βελεστίνο ή ήταν σε θέση να μας δώσουν κάποια χρήσιμη σχετική πληροφορία (Αθανάσιος Νασίκας, Βασίλης Σαβθανάκης, Μιχαήλ Παπαδάμος, Κώστας Καναλιώτης, Βαγγέλης Κατσαγιώργης κ.α.). Ο φίλος λογοτέχνης και ερευνητής Χρήστος Χειμώνας μας έδωσε επίσης το όνομα του παλιού βελεστινιώτη εκπαιδευτικού Χρίστου Παπαζήση, με τον οποίο είχαμε τηλεφωνική επικοινωνία και ο οποίος, παρά την ηλικία του και την κλονισμένη υγεία του, μας έδωσε κι αυτός κάποια πρόσθετα στοιχεία. Άλλες πληροφορίες, μας έδωσε πρόθυμα ο γνωστός παράγων του Βελεστίνο, συγγραφέας και πρωτεργάτης κάθε πνευματικής και αναγεννητικής προσπάθειας στη γενέ-

1. Βλ. Φώτη Νικ. Βογιατζή, «Το θέατρο στα χωριά των Τρικάλων (1881-1986)» περ. Τρικαλινά, τ. 6/1986, σ. 200

τειρά του, ιατρός Δημήτρης Καραμπερόπουλος. Σχηματίσθηκαν έτσι τα πλαίσια του θεατρικού παρελθόντος του Βελεστίνου, το οποίο (παρελθόν), παρά τις αρχικές πληροφορίες κάποιων ανυποψίαστων βελεστινιωτών, εντυπωσιάζει με την διάρκεια, τον πλούτο του ρεπερτορίου και την καθολικότερη συμμετοχή των κατοίκων.

Στο Βελεστίνo, παρά την χαρακτηριστική και μακρά θεατρική του παράδοση, όσο κι αν αναζητήσει κανείς, δεν θα ανεύρει τον μεγάλο «θεατράνθρωπο», ο οποίος θα ενέπνεε και θα καθοδηγούσε για πολλά χρόνια τη σχετική θεατρική κίνηση· αντίθετα, διαπιστώνει κανείς πως υπάρχουν πολλοί θεατρόφιλοι, οι οποίοι παίρνουν με τη σειρά τους την σκυτάλη, ανά πενταετία ή δεκαετία, όσο περίπου διαρκεί η συμμετοχή τους (και το... «δικαιολογεί» και η ηλικία!) στο τοπικό θέατρο· στη συνέχεια, δίνουν την σκυτάλη σε άλλους νεότερους, χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν εμπνέει η παρουσία τους ή δεν έχουν και αυτοί την δυνατότητα να ασκήσουν στα θεατρικά δρώμενα την όποια επιρροή τους, με τον έναν ή τον άλλον τρόπο.

β) Η συμμετοχή επαγγελματιών στους τοπικούς θιάσους

Άλλο χαρακτηριστικό της θεατρικής κίνησης του Βελεστίνου είναι ότι σ' αυτήν δεν συμμετέχουν μόνο σπουδαστές, φοιτητές, απόφοιτοι της μέσης εκπαίδευσεως κλπ., αλλά και διάφοροι επαγγελματίες (κουρείς, καφετζήδες, ξυλουργοί, τσοπάνηδες κλπ.) δίνοντας με την παρουσία τους μια άλλη διάσταση στις παραστάσεις αυτές που ξεσηκώνουν ολόκληρον τον πληθυσμό του Βελεστίνου· απόδειξη, η μαζική παρακολούθηση των έργων, έργων που παίζονται συχνά και δεύτερη ή και τρίτη φορά, με εισιτήριο πάντα! Το θεατρόφιλον των επαγγελματιών αυτών, όπως λ.χ. των καφετζήδων, έχει και την πρακτική του πλευρά: δεν καταβάλλεται ενοίκιο για την –συχνή– χρήση της αίθουσας των καφενείων όπου παρουσιάζονται τα έργα, πέραν των άλλων συναφών και φιλικών εξυπηρετήσεων που διευκολύνουν παντοειδώς τους εκάστοτε ερασιτεχνικούς θιάσους. Η μη καταβολή ενοικίου, η κατασκευή των –όποιων– σκηνικών από τα ίδια τα μέλη του θιάσου που έχουν κάποιες σχετικές ικανότητες (η ρομαντική και τόσο όμορφη περιοχή Βελεστίνου δεν μας έδωσε στο παρελθόν ζωγράφους!) κλπ., παρέχει την ευχέρεια στον θίασο να δώσει μέρος ή το σύνολο των εισπράξεων υπέρ ενός κοινωφελούς σκοπού, κάτι που συνηθίζεται σ' ολόκληρη την Θεσσαλία, όπως έχει τονισθεί κατ' επανάληψιν².

2. Βλ. ιδίως την εργασία μας «Ένας Τυρναβίτικος θίασος στις αρχές του αιώνα» (Β' Συνέδριο Τυρναβίτικων Σπουδών, 1991)

γ) Το πρόβλημα των γυναικείων ρόλων

Άλλο χαρακτηριστικό του βελεστινιώτικου θεάτρου είναι η μη συμμετοχή γυναικών στις έως το 1940 παραστάσεις. Έχουμε αναπτύξει το θέμα λεπτομερώς στο παρελθόν³, ωστόσο το Βελεστίνο παρουσιάζει κάποιες... παρεκκλίσεις. Κατά κανόνα, δεν υπήρξε και εδώ πρόβλημα από τη μη συμμετοχή γυναικών στους τοπικούς θιάσους: δεν υπήρξε δηλαδή, κατά κανόνα, άρνηση για... «αλλαγή φύλου», ούτε ποτέ διανοήθη κανείς να «γιουχάρει» ή να ειρωνευθεί όσους υποδύονταν τους γυναικείους ρόλους. Παρά ταύτα, ο γνωστός λόγιος του Βελεστίνου Βασίλης Σαβθανάκης θυμήθηκε πως κάποιο σχετικό πρόβλημα παρατηρήθηκε την περίοδο 1932-1935. Μας είπε συγκεκριμένα τα εξής:

«Σοβαρό πρόβλημα υπήρξε που δεν είχαμε τότε (1932-1935) γυναίκες κι έπρεπε κατ' ανάγκη να ντυθούμε εμείς γυναίκες και να παίζουμε τους γυναικείους ρόλους. Κανείς σχεδόν δεν ήθελε τότε να παίξει τους ρόλους αυτούς, αλλά μπροστά στην επιθυμία να προσφέρουμε, βρήκαμε τρόπο συμβιβασμού: να παίζουμε ..εκ περιτροπής (!) τους γυναικείους ρόλους. Όλοι παίζαμε τους ρόλους αυτούς, ανάλογα με τον τύπο του καθενός».

Σημειώναμε επίσης πως, κατ' άλλον βελεστινιώτη πληροφορητή, η «ομορφιά» ήταν προσόν για να επιλεγεί κάποιος, κατά καιρούς, να παίξει ρόλους γυναικείους, όλοι όμως οι πληροφοριοδότες επιμένουν στο γεγονός πως ο σεβασμός και η «ανοχή» των θεατών προς όσους το αποτολμούσαν ήταν εκ των προτέρων δεδομένα. Πάντως, δεν έχουμε συναντήσει σ' ολόκληρον τον θεσσαλικό χώρο το φαινόμενο της εκ περιτροπής (λόγω γενικής αρνήσεως, έστω και για μεμονωμένη και μικρή χρονική περίοδο) αναλήψεως των γυναικείων ρόλων, και γι' αυτό σπεύδουμε να το επισημά-
νουμε ιδιαίτερος.

δ) Οι χώροι των παραστάσεων

Οι αίθουσες των καφενείων είναι στην Θεσσαλία παραδοσιακός χώρος παρουσιάσεως από ερασιτέχνες, αλλά και από επαγγελματίες, διάφορων θεατρικών έργων. Στην Καρδίτσα λ.χ., θεατρικές παραστάσεις δίδονταν, από τον προηγούμενο ακόμη αιώνα στα ονομαστά καφενεία «Γυαλί Καφενέ» και «Μεγάλο Καφενείο»: επίσης, από τις αρχές του αιώνα μας και στα καφενεία «Νέον Κέντρον», «Άρνη» κ.λπ. Στα Τρίκαλα, καλλιτεχνικές εκδηλώσεις και θεατρικές εν γένει παραστάσεις δίδονταν στις αρχές του αιώνα μας στα καφενεία Παπανικολάου, Κλειδωνά-Ελευθε-

3. Βλ. ιδίως σημ. 1, σ. 146-149· επίσης και σε άλλες εργασίες μας που αναφέρονται στο θέατρο του θεσσαλικού χώρου

ριάδου (μετέπειτα «Βασιλικόν» και «Εθνικόν»), σήμερα ξενοδοχείο «Αχιλλειον») κ.λπ. Στο «Μεγάλο Καφενείο» της Καλαμπάκας, δίνει τις παραστάσεις του, προπολεμικά, ο θεατράνθρωπος της Καλαμπάκας Αντώνης Αθανασούλας, στον Τύρναβο από το 1909-1960 θέατρο παίζεται στο καφενείο «Παράδεισος» κ.ο.κ. και στα λοιπά κέντρα της Θεσσαλίας.

Στο Βελεστίνο, ως χώρος των παραστάσεων (και για τον πρόσθετο λόγο ότι αυτές γίνονται – κατά παράδοσιν στο Βελεστίνο – τους χειμερινούς κυρίως μήνες και όχι κατά την διάρκεια του καλοκαιριού), χρησιμοποιούνται, κατά κανόνα, ιδίως κατά την προπολεμική περίοδο, επίσης οι αίθουσες καφενείων, κυρίως του «Μεγάλου Καφενείου» και δευτερευόντως του καφενείου Ιωαννίδη, που λειτουργούσε εκεί που σήμερα είναι το ισόγειο δημοτικού κτίσματος (ΚΑΠΗ), πάνω από το οποίο στεγάζεται το Δημαρχείο Βελεστίνου.

Το «Μεγάλο Καφενείο» (ιδιοκτησίας παλιότερα του επί πολλά χρόνια δημάρχου Φερών, Στέργιου Ντόντου και στη συνέχεια του γαμπρού του, στρατιωτικού ιατρού Δεληγιώργη) είχε μεγάλη ιστορία. Ο εγγονός του αρχικού ιδιοκτήτη Νίκος Δεληγιώργης μας έλεγε σχετικώς:

«Το Μεγάλο Καφενείο το νοίκιαζε η οικογένειά μας και το εκμεταλλεύονταν άλλοι. Κατελάμβανε μεγάλο χώρο, είχε πρόσοψη στην κεντρική οδό Ρήγα Φεραίου περίπου είκοσι μέτρα και βάθος κάπου πενήντα μέτρα ενώ το ύψος του καφενείου ήταν 6 μέτρα. Στο βάθος του καφενείου στήνονταν η σκηνή που δεν ήταν μόνιμη αλλά στήνονταν με ξύλα – καδρόνια, σε ύψος ενός περίπου μέτρου από το δάπεδο. Το μήκος της σκηνής ήταν γύρω στα είκοσι μέτρα. Πίσω είχε σκαλίτσα που ανέβαινες στα καμαρίνια. Το καφενείο (το οποίο είχε έξοδο και από το πίσω μέρος και από εκεί έμπαιναν οι ηθοποιοί) έβλεπε σε τρεις δρόμους και ήταν τεράστιο σε έκταση. Ήταν επίσης ωραία επιπλωμένο, όπως τα παλιά καφενεία του Βόλου και τα τραπέζια του ήταν με μάρμαρο. Σ' αυτό έρχονταν η λεγόμενη «καλή» τότε κοινωνία, οι γιατροί – το Βελεστίνο είχε τρεις προπολεμικά – οι φαρμακοποιοί και γενικά ο «καλύτερος» κόσμος· τότε το Βελεστίνο ήταν κεφαλοχώρι και έδρα του Δήμου Φερών. Στο καφενείο του Λάζαρου Ιωαννίδη, πήγαιναν οι «κατώτεροι» κοινωνικά ενώ στο «Μεγάλο Καφενείο» ήταν «κοινωνική διάκριση» να συχνάζεις εκεί, έστω κι αν πλήρωνες κάτι παραπάνω για τον καφέ σου.

»Στους τοίχους υπήρχαν ζωγραφιές διάφορες, ενώ στην οροφή και πιο κάτω υπήρχαν γύφινα διακοσμητικά στοιχεία, όπως στα καφέ-σαντάν των Παρισίων! Οι πόρτες του ήταν πολύ μεγάλες και επάνω ήταν τοξωτές, βυζαντινού ρυθμού. Μέσα είχε κουρτίνες-ριντώ, από πάνω μέχρι κάτω. Οι σιδεριές έξω και τα τσίγκια ήταν πολύ καλλιτεχνικά.

»Το «Μεγάλο Καφενείο» πρέπει να χτίστηκε γύρω στα 1910. Ο ίδιος ο

ιδιοκτήτης του, ο παππούς μου δήμαρχος Ντόντος, είχε και το καλύτερο σπίτι στο Βελεστίνο, που ήταν αξιοθέατο και έγινε καρτ-ποστάλ· ούτε ο Βόλος είχε τέτοιο σπίτι. Σ' αυτό λοιπόν το καφενείο γίνονταν όλες οι παραστάσεις, όχι μόνο από το ερασιτεχνικό θέατρο αλλά και από όλους τους επαγγελματικούς θιάσους που επισκέπτονταν κατά καιρούς το Βελεστίνο· ιδίως τον Σεπτέμβριο που είχαμε πανηγύρι, έρχονταν, εκτός από θιάσοι και διάφοροι μουσικοί (μουζουξήδες κ.λπ.) και πάντα εμφανίζονταν στο καφενείο.

»Δυστυχώς το “Μεγάλο Καφενείο” κατά την διάρκεια της Κατοχής, κάηκε μια-δυό φορές από Γερμανούς και Ιταλούς. Ήταν πέτρινο, είχε πολλές πόρτες γύρω-γύρω και τελικά δεν άντεξε και έπεσε από τους σεισμούς. Χτίστηκε από την αρχή κι αργότερα ρυμοτομήθηκε κατά μεγάλο μέρος για να φαρδύνουν οι γύρω δρόμοι· σήμερα ό,τι έμεινε από τον χώρο του παλιού καφενείου κατατμήθηκε σε τέσσερα καταστήματα κι έτσι τίποτα δεν θυμίζει το παλιό “Μεγάλο Καφενείο”».

Αυτά μας είπε ο Νίκος Δεληγιώργης. Αξίζει επίσης να σημειώσουμε πως ο «Προμηθεύς» Βόλου, στο φύλλο του Μαΐου 1894, γράφει πως συντάκτης του επισκεφθείς το Βελεστίνο παρατήρησε και «νεόδμητον επτάθυρον καφενείον επί τινος θύρας του οποίου υπήρχεν εικών του Ρήγα ατέχνως εξωγραφημένη και ποικίλοις άνθειςιν εστεμμένη».

Εκτός από τους χώρους των καφενείων, θεατρικές παραστάσεις δίδονταν και στα δημοτικά σχολεία του Βελεστινίου ή και σε υπαίθριους χώρους.

ε) Το ρεπερτόριο και η ζώσα μνήμη του Ρήγα Φεραίου

Το ρεπερτόριο του βελεστινιώτικου θεάτρου εμφανίζει κάποια απόκλιση από το ρεπερτόριο άλλων θεσσαλικών κωμοπόλεων και χωριών. Υπάρχουν κωμοπόλεις και χωριά στη Θεσσαλία που, κατά την προ του 1940 ιδίως περίοδο, «καταδυναστεύονται» θεατρικώς από τα έργα του Περεσιάδη («Γκόλφω», «Εσμέ», «Η Σκλάβα», «Ο Χορός του Ζαλόγγου») και κατά δεύτερο λόγο από τον «Αγαπητικό της Βοσκοπούλας» του Κορομηλά κ.λπ. Όχι ότι στο Βελεστίνο δεν παρουσιάζονται δραματικά ειδύλλια («Γκόλφω», «Αγαπητικός της Βοσκοπούλας» κ.λπ.), τραγωδίες («Εσμέ», «Να ζει το Μεσολόγγι», «Ρήγας Βελεστινλής» του Ρώτα κ.λπ.) ή ιστορικά δράματα (όπως ο «Αθανάσιος Διάκος» του Λ. Μελά)· η «απόκλιση» είναι ότι εδώ η μνήμη του Ρήγα Φεραίου είναι πάντα ζωντανή και οι παραστάσεις έργων για τη ζωή και το έργο του είναι πολύ συχνότερες από αλλού· είναι επίσης, ότι εδώ υπάρχει ανανέωση (εν πολλοίς επί το προοδευτικότερον) του ρεπερτορίου με έργα του Σπύρου Μελά («Το χαλασμένο σπίτι»,

«Το Άσπρο και το Μαύρο», «Ο γιος του ίσκιου»), του Μπόγρη («Τα αρραβωνιάσματα»), του Ξενόπουλου, του Μολιέρου (!), του Λάσκαρη, του Γ. Θεοτοκά, του βολιώτη Κ. Ζημέρη κ.ά. Όπως και να το κάνουμε, αυτό, τηρουμένων των αναλογιών, είναι πράγματι ανανέωση, εντυπωσιακή ανανέωση, η οποία ίσως πρέπει να αποδοθεί εν μέρει και στην επίδραση του γειτονικού Βόλου.

στ) Η διδασκαλία των έργων

«Η διδασκαλία των έργων που ανεβάζονται στις κωμοπόλεις και στα χωριά – γράφαμε στο παρελθόν – δεν φαίνεται να αποτελεί ιδιαίτερο πρόβλημα. Όπου επικεφαλής του Ομίλου συμβαίνει να είναι κάποιος γνώστης του θεάτρου είτε εμπειρικός είτε και θεωρητικός, τότε τη διδασκαλία την επωμίζεται αναντίρρητα αυτός: άλλως τε, η πρωτοβουλία για τη συγκρότηση του θιάσου κ.λπ., προέρχεται συνήθως από αυτόν και επομένως οι υποδείξεις για την κίνηση και θέση των ηθοποιών πάνω στη σκηνή (διάβαζε «σκηνοθεσία»), έρχονται σαν φυσική συνέπεια της επιβολής των προσώπων αυτών στους ομοτέχνους τους (...). Όπου δεν υπάρχει ο «ειδικός», τότε η διδασκαλία είναι ομαδική: ο ένας διορθώνει τον έναν, ο άλλος τον άλλον κ.ο.κ. Δηλαδή (κατά χαρακτηριστική έκφραση) και στην περίπτωση αυτή, πρόβες γίνονται!... Στις σχολικές παραστάσεις τον ρόλο του σκηνοθέτη επωμίζονται συνήθως οι πλέον κατάλληλοι από το διδακτικό προσωπικό είτε με πρωτοβουλία δική τους είτε με υπόδειξη του διευθυντή του σχολείου».⁴

Στην περίπτωση του Βελεστίνου, καιτοι δεν φαίνεται να υπάρχει ο αναμφισβήτητος «ειδικός» για την διδασκαλία των έργων, εν τούτοις δεν φαίνεται να απουσιάζουν τα πρόσωπα που, κατά καιρούς, εγκύρως αναλαμβάνουν, έστω και ατύπως, τον προεξάρχοντα ρόλο στην διδασκαλία των έργων: μάλιστα, στην περίπτωση του Βελεστίνου, φαίνεται πως τον ρόλο αυτόν τον επωμίζονται, όχι σπανίως, περισσότεροι από ένας. Στην περίοδο λ.χ. 1927-1932 η διδασκαλία είναι ομαδική («τα έργα τα δίδασκαν μεταξύ τους αυτοί που λάβαιναν μέρος στις παραστάσεις», μας λέει ο Βασ. Σαβθανάκης), ενώ κατά τον Μιχ. Παπαδάμο, ο Θανάσης Κατσαγιώργης (+1947) «είχε τον ενεργότερο ρόλο στην διδασκαλία των έργων».

Στην περίοδο 1932-1940, κατά τον Βασ. Σαβθανάκη, «όλα τα έργα αυτής της περιόδου μόνοι μας τα διδάσκαμε, ο ένας διόρθωνε τον άλλον, οι λίγο μεγαλύτεροι Βασίλης Γιάτσος, Γιώργος Μπομπότης και Απόστολος Σίγουρας «κάπως διορθώναν περισσότερο...». Επ' αυτού, ο Μιχ. Παπαδά-

4. Βλ. σημ. 1, σ. 144-145

μος λέει πως σκηνοθέτες ήταν οι Θανάσης Κατσαγιώργης (σ.σ. το επιβεβαιώνει και ο γιος του τελευταίου, Βαγγέλης), ο ανάπηρος Βασίλης Γιάτσος, ο αγρότης-καφετζής Απόστολος Σίγουρας ενώ «ψυχή» του Ομίλου ήταν ο δεύτερος, ο οποίος μετά το 1933-1934 ανέλαβε αυτός να διδάσκει τα έργα.

Στην περίοδο της Κατοχής κυριαρχεί, όπως φαίνεται, ο Βαγγέλης Κατσαγιώργης (γιος του Θανάση Κατσαγιώργη που έδρασε θεατρικά στην περίοδο 1927-1940 ίσως και παλαιότερα), ο Λευτέρης Κονοσπύρης, ενώ μετά το 1950 δραστηριοποιείται (για πέντε τουλάχιστον χρόνια) ο Κώστας Καναλιώτης, ο οποίος μας θυμίζει επί λέξει: «Κάναμε πολλές πρόβες (...) κάθε βράδυ· κάναμε πρόβα, ούτε καφενείο ξέραμε τότε, ούτε τίποτα!». Για τον Καναλιώτη, ο Βασ. Σαβθανάκης απεφάνθη πως αυτός «ήξερε, είναι σιωπηλός αλλά μπαίνει στο θέμα»...

Οι εκπαιδευτικοί Δημ. Ζαμπές, Ασημίνα Πολυχρόνου και άλλοι διδάσκουν και σχολικού, κυρίως, τύπου, έργα ενώ, ούτως ή άλλως, πολλοί στο Βελεστίνο είναι πρόθυμοι να προσφέρουν την όποια συμβολή τους για την καλύτερη εμφάνιση πάνω στη σκηνή των διαφόρων θεατρικών ομίλων.

ζ) Τα σκηνικά

«Η σκηνογραφία επίσης δεν αποτελεί ιδιαίτερο πρόβλημα –γράφαμε στο παρελθόν. Ο χώρος της σκηνής (όπως περικλείεται από διάφορα παραπετάσματα) υποδηλώνει συνήθως τον χώρο ενός δωματίου, τα ψηλά βουνά, τον κάμπο.. Με το καρφίτσωμα ορισμένων ενδεικτικών στοιχείων –μιας εικόνας π.χ.– και με την προσθήκη ορισμένων επίπλων, η κατάσταση βολεύεται ικανοποιητικά. Άλλοτε –ιδίως στις σχολικές παραστάσεις– υπάρχουν και ένα ή δύο ζωγραφισμένα σκηνικά που τοποθετούνται σαν φόντο της σκηνής. Η χρήση ζωγραφισμένου σκηνικού αρχίζει να γενικεύεται τα τελευταία χρόνια και στις ερασιτεχνικές παραστάσεις των τοπικών μορφωτικών συλλόγων»⁵ κλπ.

Στην περίπτωση του Βελεστίνου, θα πρέπει να επισημάνουμε από την αρχή ότι η περιοχή δεν ανέδειξε στο παρελθόν ζωγράφους, οι οποίοι θα μπορούσαν να αναλαμβάνουν περιοδικά και τον ρόλο του σκηνογράφου στις τοπικές παραστάσεις. Εξ αιτίας αυτού, η σκηνογραφία στις παραστάσεις του Βελεστίνου δεν αποτέλεσε ιδιαίτερο πρόβλημα, με την έννοια ότι η κατάσταση εξυπηρετείτο κάθε φορά εκ των ενόντων («όποιοι έπαιρνε περισσότερο το χέρι») και χωρίς, βεβαίως, ιδιαίτερες απαιτήσεις.

Για την περίοδο 1927-1932 ο Χρίστος Παπαζήσης μας πληροφόρησε

5. Βλ. σημ. 1, σ. 145

πως τα ίδια μέλη του θεατρικού ομίλου έφτιαχναν και τα σκηνικά, τα ζωγράφιζαν οι ίδιοι. Έπαιρναν χαρτόνια και κόλλες μεγάλες, «τα έβαφαν σπίτια, δέντρα κι ότι άλλο χρειαζόνταν». Ο Βασ. Σαβθανάκης θυμάται κι αυτός πως τα σκηνικά ή τα έφτιαχναν μόνοι τους (τα ζωγράφιζαν) ή τα έπαιρναν έτοιμα (διάφορα υφαντά κλπ.). Και ο Μιχ. Παπαδάκης θυμάται:

«Η σκηνή ήταν στο βάθος του «Μεγάλου Καφενείου», δεν ήταν μόνιμη. Παίρναμε ξυλεία και την φτιάχναμε μόνοι μας. Στολές είχαμε ανάλογα με το έργο. Σκηνικά φτιάχναμε επίσης μόνοι μας, αγοράζαμε ύφασμα, τα στοιχειώδη. Υπήρχαν και σκηνικά ζωγραφισμένα, εκ των ενόντων τα φτιάχναμε, όποιο έπαιρνε περισσότερο το χέρι!... Ζωγράφος δεν υπήρχε στο Βελεστίνο! Είχαμε «κληρονομήσει» την αυλαία που είχε ο παλιότερος θεατρικός όμιλος, κατέβαινε η αυλαία από πάνω σε ρολό. Φτιάχναμε το υποβολείο κάτω απ' την σκηνή...»

Στην προπολεμική περίοδο «ζέμεινε» στο Βελεστίνο ένας ηθοποιός μπουλουκιού (Κακαρέλος) που επισκέφθηκε την κωμόπολη, και ο οποίος βοήθησε πολύ τον θεατρικό όμιλο «Αναγέννησις» στην κατασκευή των σκηνικών (βλ. κατωτέρω). Κατά τον Γιάννη Γούση, περισσότερο επιδέξιος στην κατασκευή των σκηνικών ήταν ο Βασίλης Γιάτσος και ο Αχιλλέας Μακρής.

Για την κατοχική περίοδο, ο Βαγγέλης Κατσαγιώργης μας πληροφόρησε πως για «Το τέλος του ταξιδιού» είχαν στήσει «αμπρί κανονικό» με ιταλικό ύφασμα με καφετί και πράσινο χρώμα. Στον «Ρήγα Βελεστινλή» –λέει ο Κατσαγιώργης– είχαμε και σκηνικά, είχαμε τις καλαμιές όταν αρχίζει το έργο, που ο Ρήγας είναι κρυμμένος στις καλαμιές· είχαμε φτιάσει την φυλακή με τις αλυσίδες που ήταν ο Ρήγας δεμένος, επίσης το καφενείο της Βιέννης, με στολές της εποχής, κανονικά όλα. Στην παράσταση ακούγονταν οι οιμωγές και οι φωνές των βασανιζομένων, είχαμε κάνει και ηλεκτρική εγκατάσταση με μπαταρία, γιατί τότε δεν υπήρχε φως στο Βελεστίνο (...).

»Για το «Γεφύρι της Άρτας» πάνω στην σκηνή στήσαμε το γεφύρι με πέτρες. Η πρώτη σκηνή δεν απαιτούσε το γεφύρι, κουραστήκαμε πολύ, κάναμε μισή ώρα να το φτιάξουμε, καίτοι είχαμε τις πέτρες έτοιμες για στήσιμο. Μόλις άνοιξε η αυλαία και είδε ο κόσμος το γεφύρι χτισμένο έκανε ένα «Αααα! τι είναι αυτό!» Στην ίδια παράσταση το έργο απαιτούσε να φυσά αέρας δυνατός. Κάναμε αέρα τεχνητό (ουουουου!), έμοιαζε πραγματικός άνεμος, γύριζε ένας κάτι ξύλα δυνατά κι έκανε όπως κάνει ο αέρας. Σανίδες είχε τώρα ή κάτι άλλο, δεν θυμάμαι τώρα, ούτε ποιός το έκανε αυτό, πάντως η εφευρετικότητα των παιδιών ήταν το κάτι άλλο.

»Στο έργο «Ο αγώνας μας» παρίστανε η σκηνή ένα βουνό, το είχαμε φτιάξει με πουρνάρια αληθινά κι ό,τι άλλο χρειαζόνταν».

Για τα έργα της περιόδου 1950-1955 ο Κώστας Καναλιώτης μας είπε τα εξής:

«Φτιάναμε και τα σκηνικά. Μια φορά ο Γιάτσος στον «Γυρισμό του Αμερικάνου» του Ζημέρη μας έφτιασε μια ωραία αυλή που έπρεπε να «περπατήσουμε» στην σκηνή, με ωραία ξύλινα κάγκελα, με πόρτα κλπ., πολύ ωραία ήταν αυτά τα σκηνικά· ο τεχνίτης ήταν μαραγκός (...) Και ζωγραφισμένα σκηνικά είχαμε, στο βάθος τοπίο, παράθυρα, δένδρα κλπ., πολύ ωραία όλα».

Πράγματι, στις φωτογραφίες από «Τα αρραβωνιάσματα» λ.χ. του Μπόγρη (1950-1955) διακρίνεται μεγάλο ζωγραφισμένο σκηνικό στο βάθος της σκηνής που παριστάνει λιμάνι και θάλασσα, κι αν μπορούμε να κρίνουμε από τις φωτογραφίες, ποιοτικώς το σκηνικό αυτό δεν είναι κακό, υποδηλώνει επαρκώς τον χώρο.

Από μεταγενέστερες φωτογραφίες παραστάσεων, συμπεραίνουμε πως για τα σκηνικά πολύς μόχθος καταβάλλεται, χωρίς βεβαίως να διεκδικούν προσόντα επαγγελματία ζωγράφου οι ερασιτέχνες, εκ των ενόντων αυτοί σκηνογράφοι· πάντως, ούτως ή άλλως, τα όποια σκηνικά δημιουργούν με σχετική επάρκεια την επιθυμητή εκάστοτε «ατμόσφαιρα».

η) Τα θεατρικά τεκμήρια

Εκεί που φαίνεται να υστερεί το θέατρο του Βελεστίνου είναι σε φωτογραφικά και άλλα συναφή τεκμήρια· ιδίως για την προπολεμική περίοδο, φαίνεται πως η ανυπαρξία ή απώλεια (λόγω και της καταστροφής του Βελεστίνου κατά την διάρκεια της Κατοχής) σχετικών τεκμηρίων είναι μάλλον ολοκληρωτική. Και είναι εντυπωσιακό αυτό, αν αναλογισθεί κανείς πως άλλες θεσσαλικές κωμοπόλεις και χωριά της Δυτικής π.χ. Θεσσαλίας –Μουζάκι, Μεγάλα Καλύβια, Κανάλια, Παλαιομονάστηρο, Ευλοπάροικο, Γελάνθη, Φανάρι– διαφύλαξαν ως κόρη οφθαλμού τα όποια θεατρικά τους τεκμήρια –από την προπολεμική ιδίως περίοδο– διέθεταν.

Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε πως ένα άλλο ιδιαίτερο και αξιοσημείωτο χαρακτηριστικό του βελεστινιώτικου θεάτρου είναι το γεγονός πως θεατρόφιλοι κάτοικοι του Βελεστίνου (όπως οι Χρίστος Παπαζήσης και Γιώργος Γεωργαλιός) έγραψαν θεατρικά έργα με υπόθεση σχετική με τον Ρήγα, έστω και αν αυτά δεν είδαν πάντα τα φώτα της σκηνής (το έργο του Γεωργαλιού, παρά τις πρόβες που έγιναν, δεν παρουσιάστηκε τελικά ακόμη στο κοινό).

Στην συνέχεια της έρευνάς μας θα περιγράψουμε, όσο αυτό είναι δυνατόν, την θεατρική δραστηριότητα στο Βελεστίνο, αρχίζοντας από την πρώτη (γνωστή έως σήμερα) «περίοδο» των ετών 1910-1918.

Β. Η «ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟΥ» (1900-1918)

Από την έως σήμερα (μή ολοκληρωθείσα) έρευνα του βολιώτικου Τύπου, αποκομίσαμε την εντύπωση πως τα θεατρικά ενδιαφέροντά του περιορίζονταν, ιδίως κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, κυρίως στα τεκταινόμενα στην πόλη του Βόλου· έτσι, ο μή εντοπισμός γραπτών μαρτυριών για το θέατρο του Βελεστίνου (που σίγουρα υπάρχουν) καθιστά πολύτιμη την προφορική μαρτυρία και την σχετική παράδοση που μεταδίδεται από τους παλιότερους στους νεότερους.

Πότε αρχίζουν οι θεατρικές παραστάσεις από κατοίκους του Βελεστίνου στην κωμόπολή τους; Άγνωστον! Δεν αποκλείουμε καθόλου να δόθηκαν μια ή περισσότερες παραστάσεις στο χρονικό διάστημα από της απελευθέρωσης του Βελεστίνου (1881) έως τα τέλη του προηγούμενου αιώνα· η μνήμη της «τοπικής κοινωνίας» ανατρέχει σήμερα και σταματά στην πριν από 80 χρόνια παράσταση θεατρικού έργου με υπόθεση σχετική με την ζωή και το έργο του βελεστινιώτη εθνομάρτυρα Ρήγα Φεραίου. Ιδιαίτερος ενδιαφέρουσα η πληροφορία αυτή που παίρνει και συμβολικό περιεχόμενο τονίζοντας την σχέση Βελεστίνου-Ρήγα Φεραίου, καθώς και την ζώσα και διαρκή, όπως θα δούμε, «παρουσία» του Ρήγα, έστω και υπό θεατρική μορφή, στην γενέτειρά του.

Την πληροφορία για την παράσταση αυτή μας έδωσε ο Βελεστινιώτης λόγιος Βασίλης Σαβθανάκης (γενν. 1915), ο οποίος σε σχετικές ερωτήσεις μας, είπε τα εξής:

«Το 1928 που δούλευα στο κοινοτικό καφενείο και άκουγα πολλά από τους παλιότερους, άκουσα από γέρουσ του Βελεστίνου ότι γύρω στα 1900-1910 παίχτηκε στην κωμόπολή μας το έργο “Ρήγας” ή “Ρήγας Φεραίος” του Φωκά(;) ή του Προβελέγγιου. Μάλιστα έλεγαν πως στον ρόλο του Ρήγα έπαιζε ο Δημήτρης Θεοδώρου (ο λεγόμενος Γουμαροβαγγέλης...) και πως ήταν πολύ καλός. Άλλους ρόλους στην ίδια παράσταση κρατούσαν ένας Γούλας, ένας Μπέλας, ένας Τσέκος ένας Γιαννακόπουλος. Το έργο παίχθηκε στο “Μεγάλο Καφενείο”, ιδιοκτησίας του Στέργιου Ντόντου, που ήταν πολλά χρόνια δήμαρχος».

Αξίζει να σημειωθεί πως η παράσταση αυτή είναι μια από τις πρώτες γνωστές έως σήμερα θεατρικές παραστάσεις στον θεσσαλικό χώρο με

υπόθεση για τον Ρήγα, όπως τονίσαμε και στη σχετική ανακοίνωσή μας («Θεατρικές παραστάσεις για τον Ρήγα Φεραίο στην Θεσσαλία»), στο συνέδριο του Βελεστίνου (Οκτώβριος 1992).

Και η δεύτερη γνωστή παράσταση στο Βελεστίνο, αυτήν τη φορά μετά από λίγα χρόνια από την πρώτη, είναι σχετική με τον Ρήγα. Μας έλεγε σχετικώς ο παλιός δάσκαλος από το Βελεστίνο Αθανάσιος Νασίκας (γενν. 1909):

«Εγώ θυμάμαι να παίζουν στο Βελεστίνο έργο με υπόθεση για τον Ρήγα περί το 1918. Μάλιστα θυμάμαι που έλεγαν ότι έπαιζαν το ίδιο έργο και πιο πριν (σ.σ. επιβεβαιώνεται έτσι η μαρτυρία του Σαβθανάκη). Τότε (σ.σ. περί το 1918) το έπαιξε ερασιτεχνικός όμιλος του Βελεστίνου, ο οποίος αργότερα έγινε κανονικός σύλλογος με την ονομασία του Ρήγα. (σ.σ. την ύπαρξη του συλλόγου “Ρήγας Φεραίος” με έντονη θεατρική δράση επιβεβαιώνει και ο Γιάννης Γούσης, ο οποίος μας πληροφόρησε πως ο θεατρικός όμιλος του “Ρήγα Φεραίου” Βελεστίνου υπήρχε από την δεκαετία τουλάχιστον του 1910 και αυτοδιαλύθηκε με την μικρασιατική καταστροφή, για να τον διαδεχθεί από το 1929-30 ο θεατρικός όμιλος του συλλόγου “Αναγέννησις”. Κατά τον Νασίκα, στο έργο έπαιζε και ο άλλοτε πρόεδρος του Βελεστίνου, Αθανάσιος Αλεξίου, ενώ τα σκηνικά ήταν μάλλον “φτωχικά”. Οι μισοί από τους ερασιτέχνες ηθοποιούς ήταν φοιτητές). Το έργο παίχτηκε στο “Μέγαλο Καφενείο” και τον ρόλο του Ρήγα κρατούσε ο Ιωάννης Ντόντος, φοιτητής Νομικής. Ήταν στο παράστημα χοντρός, όπως ο Ρήγας, και τα πήγε πολύ καλά» (κατά πληροφορίες του συγγενούς του Νίκου Δεληγιώργη, ο Ντόντος ήταν καλλιεργημένος άνθρωπος και ως φοιτητής παρακολουθούσε θεατρικές παραστάσεις. Δεν τέλειωσε τελικά τη Νομική, αλλά άσκησε το επάγγελμα του δικολάβου στο Βελεστίνο. Απεβίωσε στη δεκαετία του '70).

Την πληροφορία του Νασίκα την διασταυρώνουμε με αντίστοιχη πάλι του Σαβθανάκη, ο οποίος μας είπε πως «το 1918 με 1925 υπήρχε στο Βελεστίνο άλλη θεατρική ομάδα που έπαιζε και έργο σχετικό με τον Ρήγα» (βλ. και επόμενη παράγραφο).

Φαίνεται πως οι ερασιτεχνικοί αυτοί όμιλοι έπαιζαν το δράμα «Ο Ρήγας» του Αρ. Προβελέγγιου, τυπωμένο από τον εκδοτικό οίκο Ι. Ν. Σιδέρη το 1888· συγγραφέα Φωκά, που ενδεχομένως έγραψε έργο σχετικό με τον Ρήγα, κατά τα υπό του Σαβθανάκη λεγόμενα, δεν γνωρίζουμε· το πιθανότερο λοιπόν είναι πως επρόκειτο για το δράμα του Προβελέγγιου που παιζόταν στην Θεσσαλία και στις δεκαετίες 1920 και 1930, ως περισσότερο θεατρικό, προφανώς, έναντι παλαιότερων έργων με συναφή υπό-

θεση.⁶

Αξίζει να σημειώσουμε πως, πέραν του προαναφερθέντος έργου, την ίδια περίοδο (1900-1918) παίχθηκαν και έργα «φουστανέλας», όπως του Περεσιάδη («Γκόλφω», «Εσμέ», ενδεχομένως και «Η σκλάβια»), του Κορομηλά («Ο αγαπητικός της βοσκοπούλας») κ.λπ.: το βεβαίωσαν και οι ανωτέρω δύο πληροφορητές μας στις χωριστές συνομιλίες που είχαμε μαζί τους (κατά τον Νασίκα, τους κεντρικούς γυναικείους ρόλους στην «Γκόλφω» και μάλλον στην «Εσμέ» κρατούσε ο Ιωάν. Ντόντος). Ανεξαρτήτως αυτού, θα λέγαμε πως η «περίοδος Ρήγα Φεραίου», όπως την ονομάσαμε, χρωματίστηκε περισσότερο από τις σχετικές με τον Ρήγα παραστάσεις: ας μην ξεχνάμε πως ήταν περίοδος γενικότερης πατριωτικής έξαρσης (Βαλκανικοί πόλεμοι, Α΄ παγκόσμιος πόλεμος), γεγονός που «αιτιολογεί» την παρουσίαση έργων με πατριωτικό περιεχόμενο (όπως η «Εσμέ» – του Περεσιάδη – που προαναφέρθηκε ή ο «Αθανάσιος Διάκος» του Λέοντος Μελά που παίχθηκε και αυτό στο Βελεστίνο, αλλά δεν κατέστη δυνατόν να εξακριβωθεί κατηγορηματικά αν εντάσσεται στην πρώτη (1910-1918) ή στην δεύτερη περίοδο που ακολουθεί (1918-1925). Πρέπει εδώ να τονίσουμε πως η συμβατική «κατάτμηση» του χρόνου σε «περιόδους» έγινε για πρακτικούς κυρίως λόγους (λόγω ανανεώσεως των στελεχών των θιάσων του Βελεστίνου με νέο αίμα), εν γνώσει άλλως τε ότι απόλυτος διαχωρισμός των περιόδων αυτών δεν μπορεί να γίνει, όπως δεν μπορούμε να αποκλείσουμε και τυχόν χρονικά λάθη στη μνήμη των πληροφορητών μας. Τονίζεται αυτό με την έννοια πως τις χρονολογίες των παραστάσεων (για τις οποίες έγινε επίμονη προσπάθεια επιβεβαίωσής τους σε διάφορα χρονικά διαστήματα, από τους πληροφορητές μας) θα πρέπει (ώσπου να διασταυρωθούν αυτές και από άλλες πηγές) να τις δούμε με επιφύλαξη. Προσθέτουμε, τέλος, πως κατά τον Γιάννη Γούση, στον θεατρικό όμιλο «Ρήγας Φεραίος» έπαιζαν, εκτός των άλλων, και οι Αχιλλέας Μακρής, Γιάννης Αρτινός, Μιχ. Παπαποστόλου, Απόστολος Σίγουρας, Γιάννης Σταμούλης, Χαράλαμπος Αραμπατζής, Κώστας Τσουρέλης κ.ά.

Προχωρούμε στην επόμενη περίοδο του βελεστινιώτικου θεάτρου, αυτήν που θα ονομάσουμε «Περίοδο Περεσιάδη».

6. Βλ. το Δεύτερο Μέρος «Θεατρικές παραστάσεις για τον Ρήγα Φεραίο στην Θεσσαλία»

Γ. Η «ΠΕΡΙΟΔΟΣ ΠΕΡΕΣΙΑΔΗ» (1918-1927)

Κατά τις πληροφορίες που μας έδωσε (μαζί με σύντομο ανακεφαλαιωτικό σημείωμα) ο λόγιος του Βελεστίνου Βασίλης Σαβθανάκης, στα χρόνια 1918-1925 σχηματίστηκε μια άλλη θεατρική ομάδα (χωρίς αυτό να σημαίνει πως δεν παρέμειναν κάποιοι του προηγούμενου ομίλου) που συνέχισε την τοπική θεατρική παράδοση. Την ομάδα αυτή αποτελούσαν, ως βασικά στελέχη, «οι Αθανάσιος Κατσαγιώργης, ένας Μπέλας, ένας Αθανάσιος Αλεξίου, ο Βασίλης Μπούρας, Σωτήρης Κοντούρης, Θανάσης Κατσαγιώργης και άλλοι».

Στην περίοδο αυτή, κατά πληροφορίες των Νασίκα και Σαβθανάκη, κυριαρχούσαν τα έργα τύπου «φουστανέλας» του Περесиιάδη («Γκόλφω», «Εσμέ», ίσως και «Η σκλάβω»), Κορομηλά («Αγαπητικός της βοσκοπούλας»), Λέοντος Μελά («Αθανάσιος Διάκος») κ.ά. Διευκρινίζουμε πως τα ίδια αυτά έργα τα σημειώσαμε και στην προηγούμενη παράγραφο (περιόδου 1910-1918): είναι δηλαδή πιθανότατο, τα ίδια έργα να παίχθηκαν και στις δύο περιόδους ή ορισμένα εξ αυτών να παίχθηκαν μόνο στη μία· ως πιθανότερη εκδοχή (η μνήμη των πληροφοριοδοτών μας δεν βοηθάει στην προκειμένη περίπτωση) θεωρούμε την πρώτη, δεδομένου ότι και στα επόμενα έργα παρατηρήθηκε στο Βελεστίνο το φαινόμενο της παρουσιάσεως πολλών έργων κατά την διάρκεια ενός μόνο χειμώνα, με φυσικό επακόλουθο τις συχνές επαναλήψεις των δημοφιλέστερων τότε έργων.

Αμέσως μετά την μικρασιατική καταστροφή παίχθηκε ένα είδος «επιθεώρησης» στο Βελεστίνο: ένα από τα σκετς «σατίριζε» (ή εξύβριζε;) τον Κεμάλ Ατατούρκ και τον σχετικό ρόλο τον κρατούσε ο Βασίλειος Μπούρας, μετέπειτα δικηγόρος. Κατά τον Σαβθανάκη, που μας έδωσε και την σχετική πληροφορία, το σκετς αυτό πρέπει να γράφτηκε από κάτοικο του Βελεστίνου.

Η μνήμη του Ρήγα είναι πάντα ζωντανή. Στα 1923-1924 ξαναπαίχθηκε έργο με σχετική υπόθεση, πιθανότατα πάλι «Ο Ρήγας» του Προβελέγγιου· μάλιστα, ο Νασίκας θυμάται πως τον ομώνυμο ρόλο κρατούσε αυτή την φορά ο Αθανάσιος Αλεξίου.

Μια ενδιαφέρουσα πληροφορία μας δίνουν οι Μιχ. Παπαδάμος και Βαγγέλης Κατσαγιώργης: κατ' αυτούς, το θέατρο στο Βελεστίνο δραστηρι-

οποιήθηκε (την περίοδο που εξετάζουμε), ιδίως «μετά την μικρασιατική καταστροφή από παλαιούς πολεμιστές της Μικρασίας», οι οποίοι έπαιζαν ως τα 1930-32, οπότε «μεγάλωσαν» και παρέδωσαν την σκυτάλη σε νεότερους (μερικοί συνέχισαν, όπως ο Θανάσης Κατσαγιώργης).

Δ. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1927-1940 ΚΑΙ Ο ΘΕΑΤΡΙΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ «ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΙΣ»

Για την «πολυτάραχη» αυτήν περίοδο πολλές πληροφορίες έχουν να μας δώσουν οι παλιοί Βελεστινιώτες Χρίστος Παπαζήσης, Βασίλης Σαβθανάκης, Γιάννης Γούσης, Μιχάλης Παπαδάμος, Βαγγέλης Κατσαγιώργης κ.ά. Είναι η περίοδος μέσα στην οποία έδρασε – για επτά περίπου χρόνια, 1930-1937 – και ο θεατρικός όμιλος του πολιτιστικού συλλόγου «Αναγέννησις», που τελικώς – περί το 1937-38 – διελύθη από το τότε πολιτειακό καθεστώς με το αιτιολογικό ότι «εξέκλινε του σκοπού του».

Για την περίοδο αυτή,⁷ χρήσιμα στοιχεία μας δίνει ο παλιός δάσκαλος Χρίστος Παπαζήσης: μετά από επιμονή μας, και παρά την κλονισμένη υγεία του, είχε την καλωσύνη να μας πληροφορήσει, πριν από δύο χρόνια, τα εξής:

«Έχει παράδοση πράγματι το Βελεστίνο στο θέατρο. Γνωρίζω μόνο την περίοδο 1927-1932 που έπαιζα και εγώ τότε: πριν και μετά από τα χρόνια αυτά απουσίαζα από το Βελεστίνο και δεν γνωρίζω τίποτα σχετικό. Παιζαμε τα έργα, γύρω στα 15 (!) στην πενταετία αυτή, στο «Μεγάλο Καφενείο», στον κεντρικό δρόμο της αγοράς. Μας είχε μαζέψει εμάς τους σπουδαστές, αλλά και άλλους βελεστινιώτες, ένας αθηναίος που ήταν τότε διευθυντής σε κάτι σιταποθήκες, αν δεν κάνω λάθος. Για μεγάλο διάστημα αυτός μας δίδασκε τα έργα, δεν μπορώ να θυμηθώ το όνομά του. Ήταν πολύ μεγαλύτερος από εμάς και φυσικά δεν ζει τώρα. Αργότερα έφυγε για την Αθήνα και τότε συνεχίσαμε εμείς μόνοι μας, δηλαδή εμείς είμαστε οι σκηνοθέτες... Εμείς φτιάναμε και τα σκηνικά, τα ζωγραφίζαμε οι ίδιοι. Παίρναμε χαρτόνια και κόλλες μεγάλες, τα βάφαμε και φτιάχναμε σπίτια, δέντρα και ό,τι άλλο χρειαζόμαστε.

»Όλα τα έργα που παίζαμε τότε – συνεχίζει ο Παπαζήσης – ήταν

7. Η περίοδος 1927-1940 θα μπορούσε να οριοθετηθεί και σε υποπεριόδους: κατά τον Χρ. Παπαζήση, θα μπορούσαν να θεωρηθούν χωριστή περίοδος τα χρόνια 1927-1932, ο Βασ. Σαβθανάκης ομιλεί για περίοδο 1928-1931 κ.λπ. Επειδή όμως διαφορετικοί όμιλοι «εμπλέκονται» με χρονικά όρια όχι σαφή, θεωρούμε προτιμότερο να διευρύνουμε τα όρια της περιόδου αυτής ως το 1940 που, ούτως ή άλλως, αρχίζει μια νέα περίοδος

ελληνικά. Δύο ήταν του Περεσιάδου, το ένα η «Γκόλφω». Παίξαμε τον «Αγαπητικό της βοσκοπούλας» του Κορομηλά,⁸ καθώς και έργα του Σπύρου Μελά («Το χαλασμένο σπίτι», «Το Άσπρο και το Μαύρο»). Κοπέλες δεν έπαιζαν τότε, μεταξύ μας λέγαμε ποιοί θα παίξουν τους γυναικείους ρόλους: όχι δεν ντρέπονταν αυτοί που μεταμφιέζονταν σε γυναίκες. Παίξαμε πάντα με εισιτήριο και με τις στολές που απαιτούσαν τα έργα. Στις παραστάσεις πάντα είχαμε πολύ κόσμο. Ο όμιλός μας δεν ήταν επισήμως αναγνωρισμένος. Δεν μπορώ να θυμηθώ τώρα ποιοί άλλοι έπαιζαν τότε στο θέατρό μας».

Ο Χρίστος Παπαζήσης, εκτός από την συμμετοχή του στον ερασιτεχνικό αυτόν όμιλο του Βελεστίνου, είχε και άλλη, πολλαπλή, θεατρική δραστηριότητα. Μας έλεγε σχετικώς:

«Στα 1956-1957 έγραψα το μικρό σε διάρκεια, «σχολικού τύπου», έργο «Ρήγας Φεραίος». Το έπαιξα σε διάφορα δημοτικά σχολεία του Βόλου (στο 3ο, στο 11ο κ.λπ.), όπου υπηρέτησα δάσκαλος. Παίχθηκε και σε άλλα δημοτικά σχολεία γιατί μου το ζήτησαν συνάδελφοί μου. Είχε επιτυχία, δεν είχε βέβαια αξιώσεις μεγάλου θεατρικού έργου. Την άνοιξη του 1941, κατά την διάρκεια δηλαδή του πολέμου, με μαθητές του Γυμνασίου Βόλου παίξαμε (για την «Φανέλα του Στρατιώτη») το έργο μου «Η ηρωϊκή άνοιξη του 1941», πρώτα σε καφενείο του Άνω Βόλου και μετά στο «Αχιλλείο» της παραλίας. Αυτά ήταν τα έργα που έγραψα. Την άνοιξη του 1967 όλο το αρχείο μου (μαζί με φωτογραφίες από παραστάσεις μου και τα δύο θεατρικά μου έργα, από τα οποία δεν σώζεται αντίγραφο...) το πέταξα σ' ένα... οικόπεδο»!

Αξίζει εδώ να επαναλάβουμε πως, εκτός από τον Χρ. Παπαζήση και άλλος βελεστινιώτης έγραψε θεατρικό έργο με υπόθεση σχετική με τον Ρήγα (ο Γιώργος Γεωργαλιός), έστω κι αν το έργο του δεν είδε ακόμη τα φώτα της σκηνής. Το έργο αυτό δημοσιεύουμε στο Παράρτημα του βιβλίου.

Ο Βασίλης Σαβθανάκης επιβεβαιώνει την παρουσίαση – κατά την περίοδο αυτή – των έργων του Περεσιάδη («Γκόλφω» και «Εσμέ»), θυμάται μάλιστα πως τον ρόλο του Τάσου στην «Γκόλφω» κρατούσε ο Γιώργος Αραμπατζής «ενώ τους δύο κωμικούς ρόλους έπαιζαν οι Βαγγέλης Αρτινός και Μιχάλης Παπαποστόλου που έβγαζαν πάντα πολύ γέλιο». Κατά τον ίδιο, τα έργα παιζόνταν συνήθως στο «Μεγάλο Καφενείο», καμιά φορά όμως και σ' άλλο καφενείο (καφενείο Ιωαννίδη), «εκεί που σήμερα είναι στο μεν ισόγειο η λέσχη του ΚΑΠΗ, στον δε επάνω όροφο το δημαρχείο

8. Την παράσταση θυμάται και ο Κώστας Καναλιώτης: παίχθηκε, όπως μας είπε, στο «Μεγάλο καφενείο» στα 1932

Βελεστίνου». Θυμάται επίσης πως τα έργα τα δίδασκαν μεταξύ τους αυτοί που λάβαιναν μέρος στις παραστάσεις και πως τα σκηνικά ή τα έφτιαναν μόνοι τους (τα ζωγράφιζαν) ή τα έπαιρναν έτοιμα (διάφορα υφαντά κ.λπ.).

Στην περίοδο 1930-1937 δραστηριοποιείται θεατρικά ο πολιτιστικός και ερασιτεχνικός θεατρικός όμιλος «Αναγέννησις» που θεωρείται διάδοχος του παλιού θεατρικού ομίλου «Ρήγας Φεραίος». Η «Αναγέννησις» εκτός από διαλέξεις κ.λπ. έδινε και 2-3 παραστάσεις τον χρόνο, Χριστούγεννα, Πάσχα και καμιά φορά καλοκαίρι.

Σ' αυτήν την περίοδο τον ενεργότερο ρόλο παίζουν, καθ' όλες τις ενδείξεις, οι Βασίλης Γιάτσος, Θανάσης Κατσαγιώργης, Γιάννης Γούσης, Χρήστος Μπαντέκης, Νίκος Νιμπής, Γιώργος Μπομπότης, Βασίλης Σαβθανάκης, Απόστολος Σίγουρας, Λευτέρης Κονοσπύρης, Μιχάλης Παπαδάμος, Στέργιος Παπαδάμος και άλλοι.

Σ' ένα νέο σημείωμα, πρόχειρο, που μου έστειλε ο Βασίλης Σαβθανάκης λίγο πριν από την κυκλοφορία του βιβλίου αυτού (γραμμένο, όπως σημειώνει ο ίδιος, πριν από 2-3 χρόνια) γράφει και τα εξής:

«Θα σταθώ τώρα περισσότερο για την εποχή 1932-1936 διότι συμμετείχα και εγώ και θυμάμαι πιστεύω πολύ καλά όλα τα γεγονότα. Ό,τι θα γράψω θα είναι αυθεντικό και σίγουρα χωρίς την παραμικρή υπερβολή ή ανακρίβεια.

»Θυμάμαι που μαζευτήκαμε 10-15 νέοι τότε στο κοινοτικό κατάστημα με ζήλο και μεράκι για να κάνουμε έναν προοδευτικό Σύλλογο και να προσφέρουμε τις δυνάμεις μας σε κάτι καινούργιο για το χωριό μας, και φυσικά το πρώτο ήταν το θέατρο που προϋπήρχε και παράδοση.

»Η πρώτη μας δουλειά ήταν να κάνουμε το Καταστατικό για να αναγνωρίσουμε τον Σύλλογο. Μάλιστα θυμάμαι που έγινα και νουνός διότι για την ονομασία του Συλλόγου επικράτησε η δική μου άποψη που είχα πει να το ονομάσουμε «Αναγέννησις». Στον Σύλλογο αυτόν είχαν λάβει μέρος και θυμάμαι τους παρακάτω και ίσως να μου ξεφεύγει κανένας:

- Ο Απόστολος Σίγουρας, ο μεγαλύτερος
- Ο Βασίλης Γιάτσος, διανοούμενος
- Γιώργος Παπαποστόλου
- Γιώργος Μπομπότης
- Στέργιος Σαράντης
- Μιχάλης Παπαδάμος
- Γιάννης Γούσης
- Βασίλης Σαβθανάκης
- Λευτέρης Κονοσπύρης
- Λάζαρος Ιωαννίδης
- Γιώργος Κοτρώνης

- Νίκος Νιμπής
- Σπύρος Μπούρας
- Στέργιος Σκριμπος
- Κ. Κακασής
- Νίκος Μπασμπανέλος

»Αρχίσαμε με ζήλο τις προετοιμασίες μας, θρήκαμε και το πρώτο έργο που θα παίζαμε. Ήταν το: «Γιατί έκλεψα» του Νίκο Λάσκαρη. Από την πρώτη κιόλας προεργασία μας, μας παρουσιάστηκε το πρώτο πρόβλημα που ήταν οι γυναικείοι ρόλοι, επειδή τότε δεν συμμετείχαν γυναίκες, και ήταν δύσκολο να τους υποδυθούμε εμείς οι νέοι της εποχής εκείνης. Ύστερα όμως από πολλές συζητήσεις καταλήξαμε να αλλάζουμε τους γυναικείους ρόλους με την σειρά, εκτός από έναν-δύο που δεν φέρναν και πολλές αντιρρήσεις.

»Το πρώτο έργο το παίζαμε, αν θυμάμαι καλά, στο καφενείο του Ιωαννίδη και είχαμε καλή επιτυχία. Ο κόσμος μας χειροκρότησε θερμά και μάλιστα μας πρόσφεραν και δύο μπουκάλια λικέρ. Οι εισπράξεις φυσικά πήγαν καλά, άλλωστε όλες πήγαιναν για φιλανθρωπικούς σκοπούς και για αγορά βιβλίων για να κάνουμε την Λαϊκή Βιβλιοθήκη. Αργότερα, θυμάμαι, προσφέραμε στο Ημιγυμνάσιο τους 12 τόμους του Ελευθερουδάκη και τώρα βρίσκονται στο Γυμνάσιο (...). Ύστερα μας παρουσιάστηκε το δεύτερο πρόβλημα, υπήρχε διαφορά στα έργα που έπρεπε να παίζουμε. Διότι ορισμένοι ήθελαν να παίζουμε κοινωνικά έργα περισσότερα και άλλοι προτιμούσαν τα πατριωτικά. Τελικά το προσπεράσαμε και αυτό και συμφωνήσαμε να παίζουμε και από τα δύο. Έτσι κάποια μέρα πήραμε την απόφαση να παρουσιάσουμε το πρώτο πατριωτικό έργο με φουστανέλες. Διαλέξαμε τότε το έργο «Αθανάσιος Διάκος» του Λέοντος Μελά (...). Τον ρόλο του Αθανασίου Διάκου τον είχα εγώ, τον ρόλο του Αναστάση τον είχε ο Βασίλης Γιάτσος, του Πασά ο Λάζαρος Ιωαννίδης, της Ελένης, αδελφής του Διάκου, ο Νίκος Νιμπής, την μητέρα του Διάκου νομίζω ο Μιχάλης Παπαδάμος. Εγώ επειδή είχα και το βιβλίο ήξερα όλους τους ρόλους απ' έξω. Και τώρα ακόμη, αν και πέρασαν 60 ολόκληρα χρόνια, θυμάμαι πολλές πράξεις και σκηνές, μην σας φανεί καθόλου παράξενο. Το πατριωτικό αυτό έργο με χαρά και ενθουσιασμό το δέχθηκαν οι κάτοικοι και έτρεξαν πολλοί να το δουν. Φίσκα το μεγάλο κοινοτικό καφενείο και η πλατεία στην αγορά γέμιζε. Αναγκαστήκαμε τότε να ανοίξουμε τις πόρτες να το δουν δωρεάν. Ζωηρά και παρατεταμένα χειροκροτήματα. Στο έργο «ο Γιος του Ίσκιου» του Σπ. Μελά θυμάμαι χαρακτηριστικά τον δάσκαλο Νασίκα, που τον είχαμε εγώ και ο Νίκος Νιμπής δάσκαλο, που χειροκροτούσε όρθιος συνέχεια (...). Στο τέλος παίζαμε κάτι νούμερα που είχε αυτοσχεδιάσει ο Βασίλης Γιάτσος και έβγαλαν πολύ γέλιο.

Μια ιστορική φωτογραφία από την, πριν από 80 χρόνια, σκέψη του μνημείου του Ρήγα Φεραίου στο Βελεστίνο, από την ιδιωτική Σχολή Τρύφωνος Κοντογεωργίου του Βόλου, κατά την εκδρομή της 18 Μαΐου 1913.

Το «Μεγάλο καφενείο», ιδιοκτησίας του δημάρχου Φερών (Βελεστίνου) Στέργιου Ντόντου (1864-1928) ήταν ο χώρος όπου έδρασε προπολεμικά το βελεστινώτικο θέατρο. Στην φωτογραφία η μεγαλοπρεπής οικία του ιδιοκτήτου του «Μεγάλου καφενείου». Τόσο η οικία αυτή όσο και το καφενείο δεν υπάρχουν σήμερα.

Ο Απόστολος Σίγουρας (1903-1973), επιχειρηματίας του ιστορικού «Μεγάλου καφενείου» πρόσφερε παντοειδή υποστήριξη στο θέατρο του Βελεστίου.

Μια πράγματι ιστορική φωτογραφία για το θέατρο του Βελεστίνου. Είναι η προπολεμική (1934) θεατρική ομάδα του Βελεστίνου κατά την διάρκεια «ανάγκωσης» θεατρικού έργου στον χώρο που βρίσκεται σήμερα ο ανδριάντας του Ρήγα. Διακρίνονται καθιστοί στην πρώτη σειρά, από αριστερά: Γιάννης Γούσης, Μιχάλης Παπαδάμος, Κακάσης, Βασίλειος Σαββανάκης, Βασίλης Γιάτσος, Λευτέρης Κονοσπύρης. Δεύτερη σειρά: Απόστολος Σίγουρας, Μπασμπανέζος, Στέργιος Σκριμπας, Γιώργος Κοτρώνης, Λάζαρος Ιωαννίδης. Όρθιοι: Στέργιος Παπαδάμος, Χρήστος Μπαντέκας, Νίκος Νιμπίης. Όλοι σχεδόν πρόσφεραν σημαντικές υπηρεσίες στο θέατρο του Βελεστίνου και ουσιαστικά είναι αυτοί που δημιούργησαν και υποστήριξαν επι δεκαετίες το θέατρο στην κωμόπολή τους. Η φωτ. δημοσιεύθηκε στο φύλλο 39 της Φωνής του Βελεστίνου.

Η οικογένεια Κατσαγιώργη πρόσφερε πολλά στο θέατρο του Βελεστίνου, τόσο κατά την προπολεμική όσο και κατά την μεταπολεμική περίοδο. Αριστερά επάνω ο Θανάσης Κατσαγιώργης (+1947)· δίπλα του ο γιος του Βαγγέλης και κάτω ο άλλος γιος του Ορέστης (+1984).

Μια σκηνή από την παράσταση του έργου του Δ. Μπόγρη «Αρραβωνιάσματα» (1950-1955) κατά διδασκαλία Κώστα Καναλιώτη. Διακρίνονται οι Απ. Λαλόπουλος, Αθαν. Γιασπακιώτης, Ορέστης Κατσαγιώργης και Δημ. Βογιατζής.

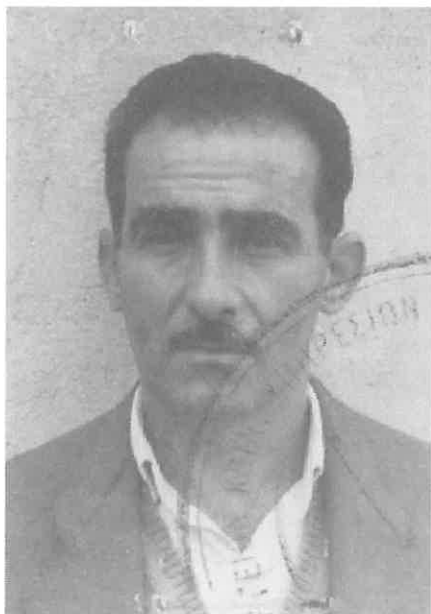
Άλλη μια σκηνή από τα «Αρραβωνιάσματα» (1950-1955). Φυσική στάση των ηθοποιών, καλή εν γένει ατιμόσφαιρα και μάλλον άψογη η μεταμφίεση σε γυναίκα του δεξιά ευρισκομένου ερασιτέχνη ηθοποιού.

Άλλες δυο σκηνές από τα ίδια «Αραβωνιάσματα». Επάνω, Αθ. Τσεκούρας, Δημ. Βογιατζής και Ορ. Κατσαγιώργης. Κάτω, ο Γιώργος Καλαμπακιώτης (στο μέσον).

Οι Αθ. Τσεκούρας και Δημ. Βογιατζής στα «Αρραβωνιάσματα»

Ο Κώστας Καναλιώτης αριστερά, (κατά διδασκαλία του οποίου παραστάθηκαν τα «Αρραβωνιάσματα» του Μπόγρη στα χρόνια 1950-1955) πρόσφερε πολλές υπηρεσίες στο βελεστινιώτικο θέατρο, όπως και πολλοί άλλοι συμπατριώτες του. Η φωτογραφία από το 1970 περίπου.

Στην δεξιά φωτογραφία, ο εκ των πρωτεργατών του θεάτρου Βελεστίνου Βασίλειος Σαββανάκης.

Μια σκηνή από την μεταπολεμική παράσταση του «Γερμανοτολιά» του Β. Ρώτα στον Βελεστίνο, έργο που διαδραματίζεται στην Κατοχή. Εντυπωσιακά σκηνικά και ζωντανή ατμόσφαιρα. Διακρίνονται από αριστερά Λευτέρης Κονοσπύρης (που δίδαξε και το έργο), Λάμπης Χατζήκωτούλας, Βασίλης Βισβίκης, Γιάννης Γιακουδάκης και Φώτης Γεροβασιλάκης σε εντυπωσιακή μεταμφίεση.

«Στο τέλος της παράστασης του «Γερμανοτσολιά» ανέβηκαν πολλοί θεατρόφιλοι στην Σκηνή», διαβάζουμε στο πίσω μέρος της εντυπωσιακής αυτής φωτογραφίας.

Θεατρική παράσταση στο Βελεστίνο από αθηναϊκό επαγγελματικό θίασο· διακρίνεται, ανάμεσα στους άλλους, και ο γνωστός ηθοποιός Θ. Κωτσόπουλος ενώ ο φουστανελοφόρος είναι ο βελεστινιώτης Νίκος Καπής που πρόσφερε οικειοθελώς τις υπηρεσίες του για να εξυπηρετήσει τον θίασο.

Δύο χαρακτηριστικές σκηνές από μεταγενέστερη στο Βελεστίνο παράσταση του έργου του Μπόγρη «Αρραβωνιάσματα»: επάνω, Δ. Γιάτσιος και Γεωργία Καλογήρου· κάτω, από αριστερά Δημ. Γιάτσιος, Τασούλα Χριστοδούλου και Ορέστης Κατσαγιώργης που δίδαξε και το έργο πριν από 15 περίπου χρόνια.

Δύο έργα του βολιώτη ζωγράφου και θεατρικού συγγραφέα Κώστα Ζήμερη (1886-1980) είχαν την τύχη να παιχθούν στο Βελεστίνο μια-δύο φορές. Ένα από τα έργα αυτά, οι «Γύπες του '42», παίχθηκε και στα χρόνια 1950-1955 αλλά και πριν από 15 περίπου χρόνια, από όπου και η δημοσιευόμενη σχετική φωτογραφία. Διακρίνονται από αριστερά Στέλιος Γιαννακόπουλος, Μανώλης Αποστολίκας, Ορέστης Κατσαγιώργης και Τασούλα Χριστοδούλου.

Η εκφραστική μορφή του Ορέστη Κατασιώργη, θεατρικού παράγοντος του Βελεστίνου, δέσποξε για πολλά χρόνια στα θεατρικά χρονικά της κωμόπολης. Κατασιώργης, Αποστολάκης και Χατζής στους «Γύπες του '42» κατά διδασκαλία του πρώτου.

Άλλες δύο σκηνές από τους «Γύπες του '42». Στην κάτω φωτ. διακρίνονται οι Ορέστης Κατσαγιώργης, Μαργαρίτα Καραμπεροπούλου, Στέλιος Γιαννακόπουλος.

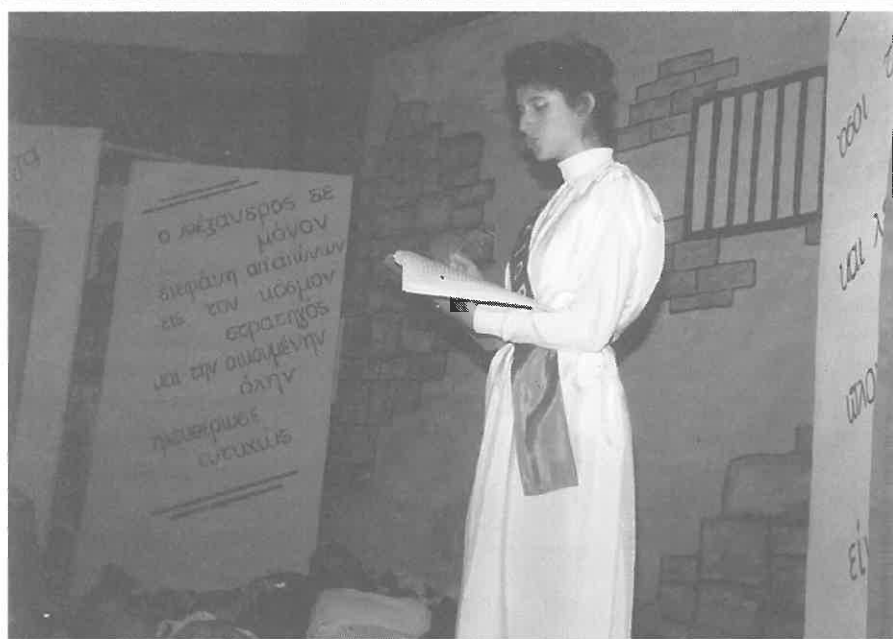
Απλότητα και εκφραστικότητα στους «Γύπες του '42». Κάτω Μαρία Τραμπουτζά και Ορέστης Κατσαγιώργης.

«Ο Μεγάλος γιος του Βελεστίνου – Ρήγας Φεραίος» παρουσιάστηκε στην γιορτή της 25ης Μαρτίου 1993 στο Βελεστίνo (αίθουσα Παπαρριζού από μαθητές και μαθήτριες γυμνασίων και του λυκείου). Διδασκαλία της φιλολόγου Ασημίνας Πολυγρόνου, σκηνικά Λίτσας Τσαπράζη, κατασκευή σκηνής Κώστα Τσεκούρα. Ο Ρήγας στην Δ' σκηνή του έργου (στην φυλακή του Βελεγραδίου) λίγο πριν από το τέλος.

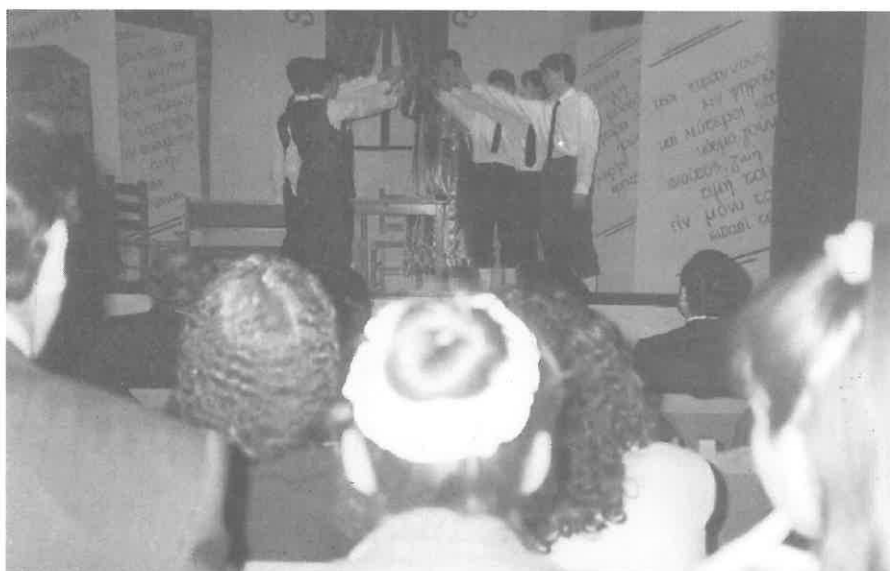
Άλλη μια ενδιαφέρουσα σκηνή από την πρόσφατη παρουσίαση του έργου του Σωτ. Γεωργίου στο Βελεστίνο (Μάρτιος 1993). Στο μέσον ο μαθητής Παναγιώτης Καζάς στον ρόλο του Ρήγα όταν παίρνει την απόφαση να φύγει από τον τόπο του (σκηνή Α').

Δύο πανέμορφες μαθήτριες στην υπηρεσία του βελεστινιώτικου θεάτρου. Επάνω, η Ευαγγελία Σκρίμπα – στον ρόλο της μητέρας του Ρήγα – καθώς αφηγείται το όνειρο που είδε για τον γιο της. Κάτω, η Έφη Μανέτα στον ρόλο της «Ιστορίας» (Βελεστίνο, 25 Μαρτίου 1993).

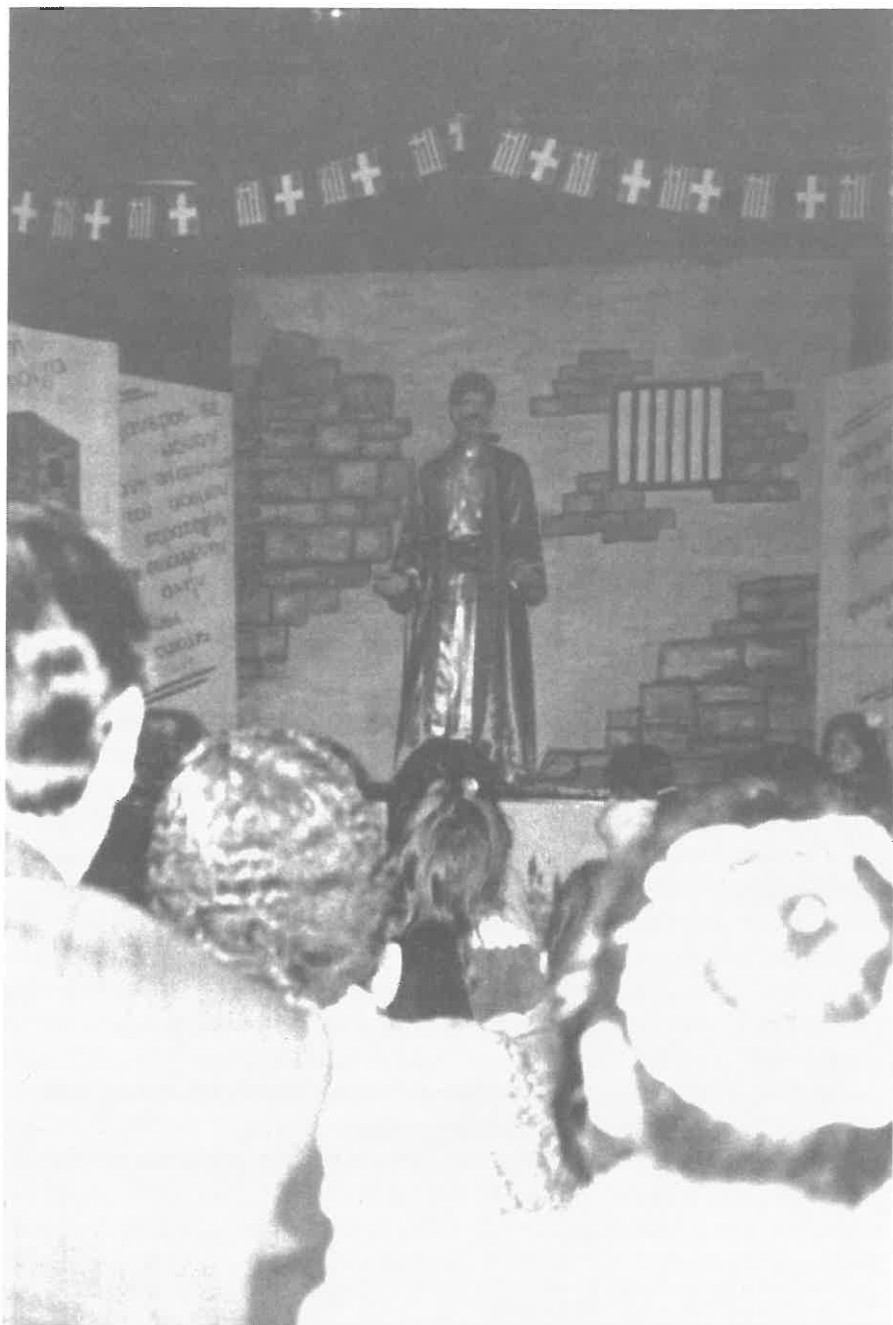
Ο Ρήγας λέγει τα τελευταία του λόγια στην φυλακή («Αρκετό σπόρο έσπειρα, το Έθνος ας θερίσει τον καρπό μου»). Συγκινητική σκηνή από την παράσταση του έργου του Σωτ. Γεωργίου στο Βελεστίνο (σκηνή Δ'). Εντυπωσιακές στολές και ατμόσφαιρα, τα σταυρωμένα χέρια και το χέρι στο στόμα των θεατών δείχνει την απήγηση του έργου.

Ο όρκος του Ρήγα και των συντρόφων του (σκηνή Β'). Το θέατρο στο Βελεστίνο εν δράσει πάντοτε...

Δύο χαρακτηριστικές εικόνες από την πρόσφατη παράσταση του έργου του Σωτ. Γεωργίου στο Βελεστίνο (Μάρτιος 1993). Επάνω ο Ρήγας Φεραίος.

Ο Ρήγας Φεραίος στην φυλακή του Βελιγραδίου (σκηνή από την πρόσφατη παράσταση του Βελεστίνου)

» Άλλα έργα που είχαμε προγραμματίσει να παίξουμε ήταν: τα «Αρραβωνιάσματα» του Μπόργη, την «Στέλλα Βιολάντη» του Ξενόπουλου που δεν θυμάμαι αν τα παίξαμε. Επίσης και 3-4 άλλα που τώρα μου διαφεύγουν. Μιλώ για το 1932-1936 διότι αργότερα η καλλιτεχνική δράση συνεχίστηκε και από εμάς – μερικούς – και από νεότερους (...). Εγώ μέχρι τώρα έγραφα ό,τι θυμάμαι τώρα διότι παλιότερα, προ πενταετίας, ήμουν καλά ενημερωμένος και θυμόμουν περισσότερα ονόματα που συμμετείχαν και εργαστήκαν, και τώρα το 1993 μου διαφεύγουν. Ελπίζω ότι θα με δικαιολογήσουν αυτοί που τυχόν έλαβον μέρος και εργάστηκαν και εγώ δεν τους θυμήθηκα τώρα».

Αυτά και μερικά άλλα μου έγραψε τελευταία ο φίλτατος Βασίλης Σαβθανάκης. Τις ημέρες του Συνεδρίου μου έλεγε:

«Το πρώτο έργο που παίξαμε τότε – θυμάται ο Βασ. Σαβθανάκης – ήταν το έργο του Ν. Λάσκαρη «Γιατί έκλεψα». Πρωταγωνιστούσαν οι Βασίλης Γιάτσος (ανάπηρος εκ γενετής) και ο Γιώργος Παπαποστόλου· ο Στέργιος Σαράντης είχε τον γυναικείο ρόλο κι εγώ είχα δυο ρόλους, έναν ανδρικό (τον ενωμοτάρχη Λουμπινάκο) κι έναν γυναικείο. Έπαιζαν κι άλλοι, τελειόφοιτοι γυμνασίου ή μη. Βοηθούσε στις παραστάσεις του ομίλου μας – που είχε την ονομασία «Αναγέννησις» – ο Γιώργος Μπομπότης που ήταν φοιτητής και έκανε και τον υποβολέα».

Κατά τον ίδιον, ο όμιλος παρουσίασε τότε πολλά έργα, μεταξύ των οποίων και τα εξής:

- Γιατί έκλεψα (Λάσκαρη)
- Το κόκκινο πουκάμισο (Σπ. Μελά)
- Ο Γερο-Μαρτέν (δράμα)⁹
- Αθανάσιος Διάκος (Λέοντος Μελά)
- Το Άσπρο και το Μαύρο (Σπ. Μελά)
- Δικαστική πλάνη (;)¹⁰
- Ο γιος του Ίσκιου (Σπ. Μελά) (πρωταγωνιστές οι Βασ. Σαβθανάκης, Μιχ. Παπαδάμος, Βασίλης Γιάτσος, σε γυναικείο ρόλο ο Γιάννης Γούσης) κ.π. άλλα.

Ο Μιχ. Παπαδάμος και ο Γιάννης Γούσης θυμούνται και τα έργα:

- Τα αρραβωνιάσματα (Μπόργη)
- Ο Φαντομάς (κατά τον Παπαδάμο, με επιφύλαξη ως προς τον ακριβή τίτλο)

9. Παίχθηκε και στα Τρίκαλα από το γυμνάσιο της πόλης στις 21.5.1927, κατά διδασκαλία του καθηγητού Γεωργίου Φ. Κακκάβα

10. Το έργο «πρόσφερε» στον όμιλο ο τότε Ειρηνοδίκης Βελεστίνου Φλωρογούλας που πάντα βοηθούσε το θέατρο

- Η Άγνωστος (στον ρόλο της «Άγνώστου» ο Γιάννης Γούσης, πρωταγωνιστής και ο Σίγουρας)
- Ο κατά φαντασίαν ασθενής (Μολιέρου)
- Ο φιλάργυρος (Μολέρου)
- Η Γκόλφω (Περεσιάδου)
- Δυο έργα του Ξενόπουλου (δεν θυμούνται τίτλους)
- Ο Αγαπητικός της βοσκοπούλας (Κορομηλά). Στον ρόλο του Τάσου ο Χ. Αραμπατζής.

Ο Βασ. Σαβθανάκης θυμάται πως στο ρόλο του Γερο-Μαρτέν (στο ομώνυμο έργο) έπαιζε «ο βετεράνος στα χρόνια εκείνα Απόστολος Σίγουρας, καφετζής - αγρότης», που βοήθησε ποικιλοτρόπως τον θεατρικό όμιλο, όχι μόνο παραχωρώντας δωρεάν τις αίθουσες των δύο καφετειών που παίζονταν οι παραστάσεις, και των οποίων κατά καιρούς είχε ο ίδιος την εκμετάλλευση (το «Μεγάλο Καφενείο» και το άλλο που σήμερα βρίσκεται το δημαρχείο), αλλά και βοηθώντας στην διδασκαλία των έργων, στα οποία συχνά πρωταγωνιστούσε ο ίδιος. Στο ίδιο έργο έπαιζαν και οι Βασ. Σαβθανάκης, Λευτέρης Κονοσπύρης (μαραγκός), Νικ. Νιμπής, Γιώργος Κοτρώνης, Μιχ. Παπαδάμος, Ιωάννης Γούσης...

Τον ομώνυμο ρόλο στον «Αθανάσιο Διάκο» κρατούσε ο Σαβθανάκης, που μας θυμίζει την μεγάλη επιτυχία της παράστασης λέγοντας:

«Είχαμε κοσμοσυρροή, ενθουσιάστηκαν με τις φουστανέλες που είδαν κι ανοίξαμε τις πόρτες να μουν όσοι χωρούσαν μέσα...». Το έργο παίχθηκε στο καφανείο Ιωαννίδη. Ο Σαβθανάκης μου θύμισε τις μέρες του Συνεδρίου στο Βελεστίνο (1992) και το πρόβλημα της μη συμμετοχής γυναικών στις παραστάσεις, κάτι που καλύφθηκε με σολομώντεια λύση:

«Σοβαρό πρόβλημα υπήρξε που δεν είχαμε γυναίκες κι έπρεπε κατ' ανάγκη να ντυθούμε εμείς γυναίκες και να παίξουμε τους γυναικείους ρόλους. Κανείς σχεδόν δεν ήθελε τότε να παίξει τους ρόλους αυτούς, αλλά μπροστά στην επιθυμία να προσφέρουμε, βρήκαμε τρόπο συμβιβασμού: να παίξουμε... εκ περιτροπής (!) τους γυναικείους ρόλους. Όλοι παίζαμε τους ρόλους αυτούς, ανάλογα με τον τύπο του καθενός». Ο Μιχ. Παπαδάμος προσθέτει πως «προσπάθεια ήταν να παίξουν τις γυναίκες οι πιο όμορφοι, όπως οι Στέργιος Σαράντης, Στέργιος Παπαποστόλου που ήταν πιο ευπαιδευμένοι από τους άλλους».

Ποιός δίδασκε τα έργα αυτής της περιόδου: Κατά τον Σαβθανάκη, «όλα τα έργα αυτής της περιόδου μόνοι μας τα διδάσκαμε, ο ένας διόρθωνε τον άλλον. Οι λίγο μεγαλύτεροι Βασίλης Γιάτσος και Γιώργος Μπομπότης «κάπως διορθώναν περισσότερο...». Επ' αυτού, ο Μιχ. Παπαδάμος λέγει πως «σκηνοθέτης ήταν ο Θανάσης Κατσαγιώργης (σ.σ. το επιβεβαιώνει και ο γιος του τελευταίου, Βαγγέλης) και «ψυχή» του ομίλου ο ανάπηρος

Βασίλης Γιάτσος, ο οποίος μετά το 1933-1934 ανέλαβε αυτός να διδάσκει τα έργα».

Για τον Θανάση Κατσαγιώργη (+ 1947), ο γιος του Βαγγέλης μας θυμίζει σήμερα πως ο πατέρας του, εκτός από την διδασκαλία αρκετών έργων, στα διαλείμματα των παραστάσεων, επικεφαλής 15 περίπου φουστανελοφόρων (με γκλίτσες, τσαρούχια) «τραγουδούσε τον Γερο-Δήμο – το γνωστό τραγούδι που λέει «ο Γερο-Δήμος πέθανε, ο Γερο-Δήμος πάει»: είχε πολύ ωραία φωνή και καθήλωνε το ακροατήριο».

Ο Μιχαήλ Παπαδήμος έχει να θυμηθεί και άλλα ενδιαφέροντα στοιχεία:¹¹

«Ψυχή του θεατρικού ομίλου μας ήταν, όπως προανάφερα, ο ανάπηρος εκ γενετής Βασίλης Γιάτσος. Από κοντά οι Βασίλης Σαβθανάκης, Λάζαρος Ιωαννίδης, ο Απόστολος Σίγουρας που έπαιζε κι αυτός (θα 'ταν τότε περίπου 30 ετών) και διέθετε δωρεάν τα καφενεία που κατά καιρούς εκμεταλλευόταν (σ.σ. πρώτα το «Μεγάλο Καφενείο» και αργότερα το άλλο, όπου τώρα το Δημαρχείο).

»Παίζαμε, κυρίως τον χειμώνα, 5-6 έργα το χρόνο! Γέμιζε το καφενείο, πλήρωνε ο κόσμος, έσοδα άλλα δεν είχαμε. Είχε το θέατρο επιβληθεί στην κοινωνία του Βελεστίνου, τράβηξε τη νέα γενιά. Δεν είχαμε βοήθεια από πουθενά και θγάζαμε εισιτήρια κανονικά στην Εφορία. Ίσα-ίσα καλύπταμε τα έξοδα, προσφέραμε ό,τι περισσεύαν σε κανένα Ίδρυμα, στους φτωχούς.

»Η σκηνή ήταν στο θάθος του «Μεγάλου Καφενείου», δεν ήταν μόνιμη. Παίρναμε ξυλεία και την φτιάναμε μόνοι μας. Στολές είχαμε ανάλογα με το έργο. Σκηνικά φτιάναμε επίσης μόνοι μας, αγοράζαμε ύφασμα, τα στοιχειώδη. Υπήρχαν και σκηνικά ζωγραφισμένα, εκ των ενόντων τα φτιάναμε, όποιου έπαιρνε περισσότερο το χέρι!.. Ζωγράφος δεν υπήρχε στο Βελεστίνο! Είχαμε «κληρονομήσει» την αυλαία που είχε ο παλιότερος θεατρικός όμιλος, κατέβαινε η αυλαία από πάνω σε ρολό. Φτιάναμε το υποβολείο κάτω από τη σκηνή...

»Κάθε έργο το παίζαμε μια ή δύο φορές ή και τρεις φορές. Σε άλλα χωριά δεν πηγαίναμε, μια χρονιά παίζαμε στο Περιθόλι μαζί με Περιβολιάτες.

»Είτε στην αρχή είτε στο διάλειμμα της παράστασης υπήρχε μια σύντομη ομιλία. Πιανόμαστε από τον Ρήγα Φεραίο και με βάση αυτά καταδικάζαμε την κατάλυση της Δημοκρατίας. Συνεχίσαμε ως το 1937-38

11. Κοινό χαρακτηριστικό ορισμένων πληροφορητών μας είναι ότι ενώ δίνουν πρόθυμα τις πληροφορίες που θυμούνται, κανείς σχεδόν δεν έχει να θυμηθεί (αυθόρμητα!) κάποιες λεπτομέρειες, κάτι το ιδιαίτερα χαρακτηριστικό από τις παραστάσεις τους: κάτι τους κρατάει «κουμπωμένους» (η ηλικία; τα «προσωπικά»; – βεβαίως υπάρχουν και εξαιρέσεις...). Έτσι, για να «θγάσουμε» κάποιες «λεπτομέρειες» έπρεπε να κάνουμε αμέτρητες ερωτήσεις

οπότε ο σύλλογος διελύθη από τις Αρχές γιατί θεωρήθηκε ότι εξέκλινε του σκοπού του. Γενικώς την περίοδο αυτή είχαμε μια τάση προοδευτική, ακόμα και στο ρεπερτόριο, σε αντίθεση με τα έργα “Γκόλφω” κ.λπ. που έπαιζαν παλιότερα.

»Πρόβες κάναμε σε χώρους ιδιαίτερους του καφενείου ή σε κανένα σπίτι κ.λπ. Επαναλαμβάνω, πως καλύτεροι στην διδασκαλία των έργων ήταν οι Βασίλης Γιάτσος, Θανάσης Κατσαγιώργης (που δίδασκε τα έργα και στη δεκαετία του 1920) και Απόστολος Σίγουρας. Όλοι μαζί προσπαθούσαμε αλλά τον κύριο ρόλο τον είχαν αυτοί οι τρεις».

Αλλά και ο Γιάννης Γούσης έχει να μας δώσει ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες από την δράση της «Αναγέννησεως»:

«Στα τέλη της δεκαετίας του 1920 – μας λέει – είχαμε ιδρύσει στο Βελεστίνο τον ερασιτεχνικό θεατρικό όμιλο “Αναγέννησις” που διεδέχθη τον προηγούμενο σύλλογο «Ρήγας», ο οποίος αυτοδιαλύθηκε με τη μικρασιατική καταστροφή. Δίναμε τότε και έως το 1937 (οπότε ο σύλλογός μας διελύθη διότι, ως προοδευτικός σύλλογος, θεωρήθηκε ότι εξέκλινε του σκοπού του), αρκετές θεατρικές παραστάσεις, όπως την “Αγνωστο”, τον “Γιο του Ίσκιου”, το “Άσπρο και το Μαύρο”, τον “Αγαπητικό της Βοσκοπούλας”, τα “Αραβωνιάσματα” και πολλά άλλα. Τα σκηνικά των παραστάσεων εμείς τα φτιάναμε, πιο “επιδέξιος” σε αυτά ήταν ο Βασίλης Γιάτσος και ο Αχιλλέας Μακρής.

»Μια από εκείνες τις χρονιές (1929-1937) ήρθε ένας θίασος-μπουλούκι στο Βελεστίνο και έδωσε μερικές παραστάσεις. Τους κωμικούς ρόλους στα έργα του μπουλουκιού είχε ένας Κακαρέλος, αγνώστου μικρού ονόματος και καταγωγής.

»Φαίνεται πως ο θίασος δεν πήγε καλά στις προβλέψεις του και οι ηθοποιοί έμειναν και από ναύλα. Τελικά ο Κακαρέλος αποφάσισε να μείνει στο Βελεστίνο, ίσως γιατί ήταν και συμπαθής (από τους κωμικούς ρόλους που παρίστανε στην σκηνή), ίσως γιατί προέβλεψε ότι η αναχώρηση από το Βελεστίνο διέγραφε αβέβαιο το μέλλον. Άρχισε τότε να ασχολείται με όλες τις δουλειές, έκανε αγώνα επιβίωσης και τα κατάφερε. Ανάμεσα στα άλλα, έφτιαχνε και τα σκηνικά για τις παραστάσεις της «Αναγέννησης», θυμάμαι πως στον «Αγαπητικό της Βοσκοπούλας» είχε ζωγραφίσει ένα καλό τοπίο με ύπαιθρο, βράχους, θρύση κ.λπ. Με τα σκηνικά του ο Κακαρέλος, έδωσε καλύτερη μορφή στο περιεχόμενο των έργων μας, βελτίωσε πολύ τους δικούς μας αυτοσχεδιασμούς.

»Ο Κακαρέλος ζούσε από την βοήθεια των πολιτών, τους βοηθούσε στις δουλειές τους, ήταν ένας αποτυχημένος στη ζωή αλλά αγαπητό πρόσωπο· ήταν ο “τύπος” της περιοχής, καθένας που έπινε σε ταβέρνα έπρεπε να έχει και τον Κακαρέλο δίπλα του.

»Εκτός από τα σκηνικά, είχε ζωγραφίσει στο Βελεστίνο τους τοίχους μερικών καφενείων, όπως στο ονομαστό «Μεγάλο Καφενείο» και στο καφενείο του Ιωαννίδη (όπου το σημερινό δημαρχείο), στα οποία δίναμε ανέκαθεν τις παραστάσεις. Οι εικόνες του στα καφενεία, ήταν τύπου Θεόφιλου, ήταν εικόνες από σκηνές θεατρικών έργων, από αγωνιστές του '21, αγωνιστές που έπαιρναν καμιά φορά τη μορφή του Καραγκιόζη...

»Ο Κακαρέλος ήταν πολύ μεγαλύτερος από εμάς του συλλόγου, ήταν μόνος του, χωρίς οικογένεια. Θα 'μεινε ένα-δυό χρόνια στο Βελεστίνο, μετά εγώ πήγα φαντάρος, ύστερα ήρθε η Κατοχή και είναι άγνωστο τι απέγινε ο φτωχός Κακαρέλος».

Περίπου έτσι (σκαμπανεβάσματα, ενθουσιασμοί, περίοδοι αδράνειας και επαναδραστηριοποιήσεως) έληξε η περίοδος 1927-1940 για να φτάσουμε στην θλιβερή επόμενη δεκαετία του 1940.

Ε. Η ΠΕΡΙΟΔΟΣ 1940-1950

Κατά την διάρκεια του ελληνοϊταλικού πολέμου (1940-1941) μερικοί νέοι θελεστινιώτες αλλά και «αθηναίοι» θελεστινιώτικης καταγωγής, παρουσίασαν τότε, κατά πληροφορίες του Χρίστου Παπαζήση, μια-δύο παραστάσεις, στα πλαίσια της τότε οργανώσεως νεολαίας (έπαιζαν οι Δελγιώργης, Μακρόπουλος κ.ά.). Πιθανόν τότε να παίχτηκε και ο «Ρήγας Βελεστινλής» του Ρώτα (πληροφορία Λευτέρη Κονοσπύρη που δεν επιβεβαιώσαμε από άλλη πηγή).

Το θέατρο Βελεστίνου επαναδραστηριοποιήθηκε για άλλη μια φορά κατά την περίοδο της Κατοχής (1941-1942 και 1944). Υπενθυμίζουμε, πως η διετία 1943-1944 σημάδεψε το θέατρο σε ολόκληρη την Θεσσαλία, καθώς οι τότε οργανώσεις νεολαίας σχημάτιζαν θεατρικούς ομίλους σε πόλεις, κωμοπόλεις και χωριά, παρουσιάζοντας διάφορα έργα, άλλοτε πατριωτικού και άλλοτε πολιτικού (ή και κομματικού) περιεχομένου.

Το ίδιο έγινε και στο Βελεστίνο, που δεν εστερείτο άλλως τε θεατρικής παραδόσεως. Κυριαρχούν εδώ τα ονόματα των Βαγγέλη Κατσαγιώργη (γιου του Θανάσου Κατσαγιώργη, ο οποίος επίσης έδρασε θεατρικά στις προηγούμενες δύο περιόδους 1927-1932 και 1932-1940), Κώστα Κοναλιώτη (βλ. και επόμενη περίοδο), Βασίλη Καραμπερόπουλου (μετέπειτα δημάρχου Βελεστίνου), Λευτέρη Κονοσπύρη κ.ά. Το χαρακτηριστικό αυτής της περιόδου είναι ότι για πρώτη φορά σπάει και εδώ η παράδοση που θέλει τις γυναίκες (στις εξωσχολικές παραστάσεις) μακριά από τα φώτα της σκηνής: έτσι, στα χρόνια της Κατοχής συμμετέχουν στις παραστάσεις κοπέλες, κάτι που ως γνωστόν (τουλάχιστον στην Θεσσαλία) συνηθίζεται στις πολεμικές ή αμέσως μετά τον πόλεμο περιόδους, όπως έχουμε ξαναγράψει στο παρελθόν.

Στην πρώτη φάση της Κατοχής (1941-1942) δραστηριοποιείται θεατρικά ο Βαγγέλης Κατσαγιώργης, φοιτητής τότε της Νομικής, γιος του θεατρικού παράγοντος του Βελεστίνου, Θανάση Κατσαγιώργη (βλ. προηγούμενες παραγράφους). Ο Βαγγέλης όχι μόνο κληρονόμησε την αγάπη για το θέατρο, αλλά (άριστος μαθητής και φοιτητής και με έμφυτη επίδοση στα Γράμματα) βρήκε στην δύσκολη κατοχική περίοδο (1941-1942 και 1944) διέξοδο στην οργάνωση θεατρικών παραστάσεων. Ο ίδιος είχε

λάβει μέρος στην σχολική παράσταση των γυμνασίων Βόλου (σύμπραξη ωδείου Τσολάκη) με το έργο «Ρήγας Βελεστινλής» του Ρώτα, στο Δημοτικό Θέατρο Βόλου (25 Μαρτίου 1939),¹² επρόκειτο δε τότε να παίξει ο ίδιος τον ρόλο του Ρήγα «αλλά επελέγη ως πιο ψηλός ο Σακελλίων», θυμάται σήμερα ο Κατσαγιώργης.

«Είχα και την καλλιτεχνική φλέβα – συνεχίζει ο ίδιος – έπαιζε και ο πατέρας μου θέατρο στο Βελεστίνο, παρακολουθούσα και ως μαθητής και φοιτητής στην Αθήνα παραστάσεις· όμως πολύ με ωφέλησε και το γεγονός ότι, όντας στην Κατοχή όμηρος των Γερμανών στο Χαϊδάρι, κάναμε εκεί μέσα πολλά μαθήματα μεταξύ μας, υπήρχαν κρατούμενοι που μας δίδασκαν θεωρητικά, ξένες γλώσσες, τέχνες κ.λπ. και μπορώ να πω ότι ο ορίζοντάς μου τότε άνοιξε».

Πριν δώσουμε τον λόγο στον Κατσαγιώργη να μας αφηγηθεί τις αναμνήσεις του από την θεατρική του δραστηριότητα στο Βελεστίνο, σημειώνουμε ότι ο ίδιος δίδαξε και τα εξής έργα:

– Το Τέλος του Ταξιδιού, του Σέριφ¹³ (1941-1942)

– Ρήγας ο Βελεστινλής, του Ρώτα (Μάρτιος 1944)

– Το Γεφύρι της Άρτας του Θεοτοκά (Μάρτιος-Απρίλιος 1944)

– Ο Αγώνας μας, του Βαγγέλη Κατσαγιώργη (Μάρτιος-Απρίλιος 1944)

Δίνουμε τον λόγο στον Βαγγέλη Κατσαγιώργη να μας δώσει τις λεπτομέρειες:

«Το 1941-1942 – μας λέει – άρχισα εγώ θέατρο στο Βελεστίνο, ήμουν τότε 20 ετών. Διερωτόμουν από ποιό έργο να αρχίσουμε και ο ανάπηρος Βασίλης Γιάτσος θα πρέπει να μου έδωσε την ιδέα για το έργο «Το τέλος του ταξιδιού» του Σέριφ, μάλλον ο ίδιος μου έδωσε και το κείμενο του έργου. Διάλεξα τα παιδιά, εκτός από εμένα έπαιζε ο Λευτέρης Κονοσπύρης, ο Στέργιος Νασίκας, ο Τριαντάφυλλος Καραμπερόπουλος και άλλοι. Η διδασκαλία ήταν δική μου, κάναμε πρόβες στο «Μεγάλο Καφενείο» του ιατρού Βασιλείου Δεληγιώργη (+1954) (γαμπρού του δημάρχου Στέργιου Ντόντου, παλιού ιδιοκτήτου του καφενείου), εκεί παίχτηκε και το έργο σε 2-3 παραστάσεις (σ.σ. κατ' άλλον πληροφορητή στην παράσταση αυτή έπαιζαν και οι Θανάσης Σαμαράς – ο οποίος ίσως δίδαξε και το έργο – και Στέργιος Δεληγιώργης). Είχαμε εισιτήριο σε χρήμα αλλά και σε είδος (αυγά κ.λπ.). Είχαμε κανονικές στολές (στρατιωτικές) και για σκηνικά είχαμε στήσει μόνοι μας αμπρί κανονικό (όπως απαιτούσε το έργο), με ιταλικό ύφασμα με καφετί και πράσινο χρώμα. Είχαμε και την παλιά αυλαία στην σκηνή (με τον Ρήγα ζωγραφισμένο στο κέντρο), που ήταν

12. Βλ. «Το Θέατρο στο Βόλο», σ. 127-128

13. Παίχτηκε και στα Τρίκαλα το 1936 από τον Καλλιτεχνικό Όμιλο Τρικάλων

στημένη στην ανατολική πλευρά του καφενείου, οι θεατές είχαν στραμμένη την πλάτη προς την οδό Ρήγα Φεραίου.

»Το 1942 οι Ιταλοί με συνέλαβαν και μας είχαν υποδίκους στην φυλακή της Νέας Ιωνίας Βόλου. Εκεί στη φυλακή, μέσα στο θάλαμο, εμείς οι υπόδικοι παίξαμε μια κωμωδία, της οποίας δεν θυμάμαι τον τίτλο. Εγώ είχα ντυθεί γυναικεία, έπαιζα γυναικείο ρόλο και οι Ιταλοί, που παρακολουθούσαν την παράσταση, φώναζαν «Μπέλα ραγκάτσι» = Ωραίο κορίτσι! Η παράσταση αυτή δόθηκε στα τέλη του 1942. Πέρασα στρατοδικείο, προήδρευε ένας Ιταλός, που τον αποκαλούσαμε «Βα μπένε», επειδή έλεγε συνεχώς «Βα μπένε = έχει καλώς». Εγώ απολογήθηκα στα ιταλικά και λατινικά που ήξερα σχετικά καλά κι αυτό τους έκανε μεγάλη εντύπωση. Έτσι, αντί να με καταδικάσουν σε θάνατο επειδή ήμουν οργανωμένος, μου 'ριξαν ισόβια κι έτσι βρέθηκα στο Χαϊδάρι.

»Τον Ιανουάριο του 1944 μας απελευθέρωσαν – «εν τη μεγαλοψυχία του Χίτλερ», όπως μας τόνισαν οι Γερμανοί – κι έφυγα αμέσως για το Βελεστίνο. Τότε ήρθε και η εντολή από την τότε οργάνωση νεολαίας να αναπτύξουμε καλλιτεχνική δραστηριότητα. Σκέφτηκα να βρούμε να παίξουμε ένα έργο, θυμήθηκα την παράσταση του «Ρήγα Βελεστινλή» του Ρώτα που είχαμε δώσει το 1939 στον Βόλο κι αποφάσισα να το παρουσιάσουμε. Είπα θα πάω στο Βόλο να πάρω από τον γυμνασιάρχη Ξενούλη το έργο και έτσι έγινε. Διάλεξα τα παιδιά και τα κορίτσια, για πρώτη φορά έπαιζαν κοπέλες στο εξωσχολικό θέατρο του Βελεστίνου. Τον Ρήγα έπαιζα εγώ, η αδελφή μου Μαρία έπαιζε το ρόλο της μητέρας του Ρήγα, έπαιζαν επίσης η Βέτα Πάσχου, ο Μήτσος Καππής, ο αγρότης Χατζηθεοδώρου και άλλοι. Κάναμε πρόβες 15 μέρες μόνο, ήταν καταπληκτικό το πόσο γρήγορα αφομοίωναν τα παιδιά τους ρόλους, απορούσα κι εγώ πώς τα μάθαιναν. Είχαμε υποβολέα στα παρασκήνια και αποδώσαμε τελικά πολύ καλά, ίσως κάπως μονότονα, αλλά για τους Βελεστινιώτες ήταν παραπάνω από επιτυχία. Παρακολούθησε την παράσταση κι ένας αθηναίος που βρέθηκε στο Βελεστίνο και εξεπλάγη και με ρωτούσε πώς τα καταφέρνω τόσο καλά (εγώ δίδαξα το έργο και έπαιζα συγχρόνως)· του απάντησα «διαβάζω και βλέπω». Μάλιστα, και ο Ρώτας που τον γνώρισα στο βουνό μου είπε να πάω να τον βρω αργότερα στην Αθήνα, πράγμα που έγινε, αλλά δεν θέλησα να γίνω ηθοποιός, όπως μου πρότεινε, γιατί ο κόσμος δεν είχε τότε καλή γνώμη για τους θεατρίνους και τις νοσοκόμες!

»Στον «Ρήγα Βελεστινλή» – συνεχίζει ο Κατσαγιώργης – είχαμε και σκηνικά, είχαμε τις καλαμιές όταν αρχίζει το έργο, που ο Ρήγας είναι κρυμμένος στις καλαμιές· είχαμε φτιάξει τη φυλακή με τις αλυσίδες όπου ήταν ο Ρήγας δεμένος, επίσης το καφενείο της Βιέννης, με στολές της εποχής, κανονικά όλα. Στην παράσταση ακούγονταν οι οϊμωγές και οι

φωνές των βασανιζομένων, είχαμε κάνει και ηλεκτρική εγκατάσταση με μπαταρία γιατί τότε δεν υπήρχε φως στο Βελεστίνο. Ο «Ρήγας» του Ρώτα για πρώτη φορά παίχτηκε τότε στο Βελεστίνο, παλιότερα παίζονταν το έργο του Προβελέγγιου, που δεν είχε όμως καμιά σχέση ποιοτικά, συγκριτικά με το έργο του Ρώτα. Το παρουσιάσαμε μέσα στο παλιό τότε σχολείο (εκεί έγιναν και οι πρόβες) κοντά στην εκκλησία του Αγίου Κων/νου, εκεί που παλιά ήταν το παλιό «ρολόι». Μια φορά δώσαμε παράσταση, η αίθουσα γέμισε, δεν χωρούσε όμως περισσότερα από 150 άτομα, είχαμε κόσμο κι απ' έξω. Ύστερα ήταν ότι ο κόσμος φοβόταν, δεν έρχονταν όλοι στο θέατρο γιατί υπήρχε ο φόβος των Ιταλών (μια ομάδα ήταν στο μύλο του Πάντου) και των Γερμανών που ήταν πιο πέρα. Για να αποφύγουμε αιφνιδιαστική άφιξή τους είχαμε βάσει «τσιλίες» και 5-6 άνθρωποι δικοί μας είχαν διασκορπισθεί σε επίκαιρα σημεία, για να μας ειδοποιήσουν αν τυχόν έρχονταν προς το μέρος μας. Είχαμε το φόβο, γιατί το έργο ήταν πατριωτικού περιεχομένου, τα λόγια του Ρήγα στο έργο ήταν εγερτήριο σάλπισμα. Μόνο μια φορά πλησίασαν προς το σχολείο, αλλά δεν διακόψαμε την παράσταση. Θυμάμαι επίσης τώρα πως όταν μια βραδιά τραγουδούσαμε μερικοί νέοι καντάδες, ήρθαν κοντά μας Ιταλοί χωρίς να τους αντιληφθούμε και μας είπαν «συνεχίστε, συνεχίστε».

»Μετά από λίγες μέρες, αφού δώσαμε την παράσταση του “Ρήγα”, αρχίσαμε τις πρόβες στο “Γεφύρι της Άρτας” του Θεοτοκά. Έπαιζαν οι ίδιες κοπέλες, η ίδια γενικώς ομάδα. Εγώ έπαιζα τον πρωτομάστορα και η Βέτα Πάσχου είχε το ρόλο της γυναίκας του. Και το έργο αυτό παίχθηκε στο παλιό σχολείο με πολύ μεγάλη επιτυχία. Να φανταστείτε πως πάνω στην σκηνή στήσαμε το γεφύρι με πέτρες. Η πρώτη σκηνή του έργου δεν απαιτούσε το γεφύρι, όπως οι άλλες. Στο διάλειμμα χτίσαμε το γεφύρι, κουραστήκαμε πολύ, κάναμε μισή ώρα να το φτιάξουμε καιτοι είχαμε τις πέτρες έτοιμες για στήσιμο. Μόλις άνοιξε η αυλαία (όχι η παλιά με τον Ρήγα ζωγραφισμένο, αυτή κήκε με την καταστροφή του Βελεστίνου στην Κατοχή) και είδε ο κόσμος το γεφύρι χτισμένο, έκανε ένα “Αααα!, τι είναι αυτό!...”. Στην ίδια παράσταση το έργο απαιτούσε να φυσά αέρας δυνατός. Κάναμε αέρα τεχνητό (ουουουου!...), έμοιαζε πραγματικός άνεμος, γύριζε ένας κάτι ξύλα δυνατά και έκανε όπως κάνει ο αέρας. Σανίδες είχε τώρα ή κάτι άλλο, δεν θυμάμαι τώρα, ούτε ποιός το έκανε αυτό, πάντως η εφευρετικότητα των παιδιών ήταν το κάτι άλλο.

»Την ίδια εποχή (Μάρτιος-Απρίλιος 1944) έγραψα εγώ ένα έργο 90 σελίδων με τίτλο “Ο Αγώνας μας”. Πρωτόλειο ήταν αλλά επίκαιρο, σχετικά με τον αγώνα τότε. Παρίστανε η σκηνή ένα βουνό (το είχαμε φτιάσει με πουρνάρια αληθινά και ό,τι άλλο χρειαζόταν) κι εκεί υπήρχαν μερικοί Έλληνες ένοπλοι που συζητούσαν. Δεν θυμάμαι την υπόθεση –

γιατί το έργο χάθηκε αργότερα – θυμάμαι όμως πως ένας ένοπλος διάβαζε δυνατά ένα γράμμα του αδελφού του, που τον εμπύχωνε στον αγώνα. Από καιρού εις καιρόν ακούγονταν πυροβολισμοί (που ήταν πραγματικοί, εμείς πυροβολούσαμε απ' έξω για να δώσουμε το στίγμα της εποχής) ή περνούσαν ζώα φορτωμένα με τρόφιμα, προοριζόμενα για το βουνό οπότε γίνονταν οι σχετικές νύξεις.¹⁴

»Το έργο αυτό το παρουσιάσαμε στο μαγαζί ενός Γιάτσου (όχι του ανάπηρου Βασίλη που πρωτοστατούσε παλιότερα στο θέατρο), ήταν στον κεντρικό δρόμο που τότε ήταν στενός (σήμερα οδός Ρήγα Φεραίου).

»Τον Μάιο του 1944 εγώ ανέβηκα στο βουνό και δεν γνωρίζω την συνέχεια», καταλήγει την αφήγησή του ο Βαγγέλης Κατσαγιώργης.

Την ίδια πάνω-κάτω περίοδο δραστηριοποιούνται και άλλοι θεατρικά εκτός του Κατσαγιώργη. Ένας από αυτούς, ο Λευτέρης Κονοσπύρης που δίδαξε τον «Γερμανοτσολιά» του Ρώτα (το ίδιο έργο παίχθηκε κατά τη διάρκεια της Κατοχής στον Τύρναβο και αλλού). Παρουσιάστηκε στο τότε (παρά τον Άγιο Κων/νο) παλιό δημοτικό σχολείο, καθώς και στο κοντινό χωριό Άγιος Γεώργιος (πληροφ. Α. Κονοσπύρη). Να σημειώσουμε ότι ο Κονοσπύρης είχε, λίγο πιο πριν, συμμετάσχει ως ηθοποιός στον κάτοχικό θίασο του Ρώτα (βλ. το Δεύτερο Μέρος της εργασίας αυτής).

Ανάμεσα, τέλος, στα χρόνια 1946-1949 παρουσιάστηκε η «Μπουμπουλίνα», ενδεχομένως και κάτι άλλο.

14. Κατά τον Βασίλη Σαβθανάκη, τον θίασο συνόδευε και χορωδία, η οποία τραγουδούσε διάφορα τραγούδια, ο ίδιος θυμάται τους στίχους ενός τραγουδιού:

Πάνω στο έμορφο Πήλιο
δεν είναι πια γερμανοί
δεν μας σκιάζει τον ήλιο
μαυρίλα φασιστική.

Ο Κατσαγιώργης, που του θυμίζουμε τους στίχους αυτούς, λέει πως αυτό τραγουδιόταν πράγματι στο δικό του έργο «Ο Αγώνας μας», έργο που χάθηκε

ΣΤ. Η ΜΕΤΑ ΤΟ 1950 ΠΕΡΙΟΔΟΣ

Η νέα αυτή περίοδος σημαδεύεται αρχικά από την παρουσία του Κώστα Καναλιώτη, ιδιοκτήτη ουζερί στο Βελεστίνο. Ο Καναλιώτης, το όνομα του οποίου συναντήσαμε και προηγουμένως, πρωτοστάτησε (με την διδασκαλία των έργων αλλά και ως ηθοποιός και κατασκευαστής σκηνικών) κατά την πενταετία 1950-1955, στην οποία σημειώθηκε νέα άνθηση του βελεστινιώτικου θεάτρου.

Ρωτάμε στην αρχή τον Καναλιώτη πώς μπολιάστηκε με την αγάπη για το θέατρο. Μας απαντά:

«Από μικρός που δούλευα στο Βόλο πήγαινα και στο Θέατρο και στον Κινηματογράφο, όπου είδα το περίφημο τότε “Πόλεμος και Ειρήνη”. Δούλευα τότε σε μπακάλικο του Βόλου και μόλις κλείναμε πήγαινα στου Αργυλλά¹⁵ ή στην Εξωραϊστική¹⁶ απ’ έξω, που έπαιζαν θέατρο. Έβλεπα στο Βόλο τον Αττίκ, τα Καλουτάκια που έρχονταν στου Αργυλλά. Έπαιζαν τότε ωραία έργα. Προπολεμικά επίσης είδα και στο Βελεστίνο μια παράσταση του “Αγαπητικού της βοσκοπούλας” όπου έπαιζε η παρέα του Παπαζήση».

Ρωτάμε τον Καναλιώτη ποιά έργα παίχθηκαν στην πενταετία 1950-1955. Μας απαριθμεί ορισμένα έργα και την επομένη μας δίνει έναν γραπτό κατάλογο έργων που παίχθηκαν, προσθέτοντας ότι δεν θυμάται τα υπόλοιπα, τα οποία τα υπολογίζει συνολικά γύρω στα 15! Τα έργα που θυμάται είναι:

- Ρήγας Βελεστινλής (Ρώτα)
- Ο Γυρισμός του Αμερικάνου (Κ. Ζημέρη)
- Οι Γύπες του '42 (Κ. Ζημέρη)
- Τα Αρραβωνιάσματα (Μπόγρη)
- Το Γεφύρι της Άρτας (Γ. Θεοτοκά)¹⁷

15. Ονομαστό παραλιακό ζυθοπωλείο του Βόλου

16. Για την «Εξωραϊστική» βλ. λεπτομέρειες στην «Θεσσαλική ζωγραφική», σ. κυρίως 114-115

17. Παίχθηκε στο Βελεστίνο και το 1944, επίσης το 1962 και το 1968 στα Φάρσαλα και στα Κανάλια Καρδίτσας αντιστοίχως (βλ. «Το Θέατρο στην Καρδίτσα και στην Θεσσαλία»,

– Η Πατρίδα (Περεσιάδη)¹⁸

– Η Σκλάβια (Περεσιάδη) και πολλά άλλα

Ποιοί έπαιζαν στα έργα αυτά; Ο Καναλιώτης μας δίνει ένα άλλο πρόχειρο σημείωμα με τα εξής ονόματα: Ορέστης Κατσαγιώργης, Βασίλης Καραμπερόπουλος, Αθ. Ακριβούσης, Λευτέρης Κονοσπύρης, Αθανάσιος Μπαντέκας, Δημ. Βογιατζής, Γεώργιος Νάσης, Κων. Σιουμουρέκος, Δημ. Νιμπής, Γεωρ. Ντόβας, Λιόλιος, Αθαν. Αραμπατζής, Δημ. Αγγελής, Ηλ. Γεωργίου.

Για την περίοδο αυτή της δικής του ευθύνης (1950-1955) ο Κώστας Καναλιώτης έχει να αφηγηθεί κάποιες ενδιαφέρουσες λεπτομέρειες. Του δίνουμε το λόγο και μετά από απανωτές ερωτήσεις, και αφού «βγάζουμε τα λόγια του με το τσιγκέλι», μας λέει τα εξής:

«Όλα αυτά τα έργα τα δίδασκα εγώ γιατί μου άρεσε από μικρός το Θέατρο. Οι ενδιαφερόμενοι να παίξουν – και ήταν πολλοί αυτοί – ψάχναν να με βρουν να τους διδάξω· πού θα έβρισκαν άλλους σαν εμένα να τους κάνει παρατηρήσεις, να τους ετοιμάζει τα σκηνικά, όλα από μένα περνούσαν.

»Μετά από κάθε έργο παίζαμε μια κωμωδία,¹⁹ όπου πρωταγωνιστούσε ο Λευτέρης Κονοσπύρης που κάποτε ανέβασε στην σκηνή κι έναν γάιδαρο...²⁰ Παίζαμε στο «Μεγάλο καφενείο» που το είχε ο Απόστολος Σίγουρας και μας το 'δινε δωρεάν για την παράσταση, όπως έκανε και ο Ιωαννίδης στο δικό του καφενείο, εκεί που σήμερα είναι το ΚΑΠΗ. Ο πρωταγωνιστής των έργων Ορέστης Κατσαγιώργης έπαιζε και ακορντεόν, είχε κομπανία με άλλους και πήγαινε σε πανηγύρια και σε κέντρα.

»Του Ζημέρη παίζαμε δύο έργα. Όταν ετοιμάζαμε το έργο του «Γύπες του '42» του παραγγείλαμε και ήρθε στο Βελεστίνο, στην πρόβα. Είδε την πρόβα, που τότε την κάναμε σ' ένα κατάστημα των τότε Τ.Ε.Α. κι έμεινε κατενθουσιασμένος και μ' αγκάλιασε. Όχι, δεν ήρθε σε κανονική παράστασή μας ο Ζημέρης. Πολύ αργότερα έδωσα τους «Γύπες του '42» του Ζημέρη και στον καθηγητή Δημ. Γιάτσο και τα 'παιξαν κι αυτοί μετά από εμάς.²¹

περ. Καρδίτσα, τ. 5-6/1990, σ. 22 και «Το θέατρο στα χωριά της Καρδίτσας», περ. Γνώση και Γνώμη, τ. 3/1984, σ. 154)

18. Ανεβάστηκε σα 1929-1930 στην Καλαμπάκα κατά διδασκαλία Αντ. Αθανασούλα (βλ. σημ. 1)

19. Συνήθεια παλιά του επαγγελματικού θεάτρου για να μην θγαίνουν οι θεατές από το θέατρο κατσούφηδες και... «προβληματισμένοι»...

20. Κάτι ανάλογο έγινε στα χωριά Καλαμπάκα, Παλαιομονάστηρο και Πύργος Τρικάλων σε παράσταση της «Σκλάβιας» του Περεσιάδη, βλ. σημ. 1, σ. 184, 209, 238-39· πιθανότατα λοιπόν στην «Σκλάβια» (που απαιτεί γάιδαρο στην σκηνή...) συνέβη το προαναφερθέν από τον Καναλιώτη γεγονός...

21. Όπως είναι γνωστό από τη συγκριτική έρευνα, ένα άλλο έργο του Κ. Ζημέρη παίχθηκε στον Βόλο και στην Καρδίτσα (1949). Πρόκειται για το έργο «Ένδοξος λιποτάκτης» – λεπτομέ-

»Εκτός από τα έργα που σας σημείωσα εδώ, παίξαμε και άλλα που δεν θυμάμαι τώρα· όχι όμως το “Κόκκινο πουκάμισο”, όπως σας είχα πει χθες· ρώτησα και άλλους και το επιβεβαίωσα. Δεν είχαμε πρόβλημα που δεν έπαιζαν γυναίκες γιατί δεν αρνιόνταν οι άνδρες να παίζουν τους γυναικείους ρόλους. Δεν τους ενοχλούσε κανένας.

»Τα έργα του Ζημέρη (Γύπες του '42, Ο Γυρισμός του Αμερικάνου) ήταν πολύ σπουδαία και άρεσαν πολύ στον κόσμο. Τα έργα τα παίξαμε και δεύτερη και τρίτη βραδυά κι έρχονταν ο κόσμος. Μάλιστα τα δύο έργα του Ζημέρη τα παρουσιάσαμε και στα χωριά Άγιο Γεώργιο, Αερινό, Ριζόμυλο, Κανάλια (στο τελευταίο χωριό μας κράτησαν και δεύτερη βραδυά όπου ξαναπαίξαμε).

»Όταν κάναμε πρόβα – στο σχολείο, στα γραφεία του συν/σμού κ.λπ. – απαγορευόνταν να μπει κανείς άλλος μέσα. Μια μέρα έφερε ένας που έπαιζε και έναν άλλον και τον θγάλαμε έξω. Η πρόβα ήταν εκκλησία (!). Κάναμε πολλές πρόβες, σ' έναν χειμώνα παίξαμε ένα έως τρία έργα! Κάθε βράδυ κάναμε πρόβα, ούτε καφενείο ξέραμε τότε, ούτε τίποτα! Μόνο χειμώνα παίξαμε. Στα γειτονικά χωριά δεν έπαιζαν θέατρο, μόνο στο Βελεστίνο.

»Προπολεμικά –συνεχίζει ο Καναλιώτης– πολλοί που έπαιζαν θέατρο ήταν ποδοσφαιριστές. Εμείς είχαμε στον θίασο και έναν τσομπάνο, τον Θανάση Μπαντέκα· δεν ήξερε τίποτα, είχε όμως μάθει όλο το βιβλίο απ' έξω! Τον «ξυπνήσαμε» με το θέατρο, θα μου πεις εσύ ήσουν ξύπνιος;

»Μια φορά που παίξαμε «επίσημα» (σ.σ. εννοεί όχι σε πρόβα), μπήκε κατά λάθος ένας ηθοποιός στην σκηνή κι εγώ ήμουν στο υποβολείο και του είπα «τι κάνεις εδώ βρε;», κι αυτός ατάραχα απάντησε: «Α, ήρθα μια βόλτα και θα φύγω»!

»Φτιάναμε και τα σκηνικά. Μια φορά ο Γιάτσος στον «Γυρισμό του Αμερικάνου» μας έφτιασε μια ωραία αυλή που έπρεπε να «περπατήσουμε» στη σκηνή, με ωραία ξύλινα κάγκελα, με πόρτα κλπ., πολύ ωραία ήταν αυτά τα σκηνικά· ο τεχνίτης ήταν μαραγκός... Η σκηνή που παίξαμε ήταν μεγάλη, κανονική. Και ζωγραφισμένα σκηνικά είχαμε, στο βάθος τοπίο, παράθυρα, δένδρα κλπ. πολύ ωραία όλα. Στο τέλος τα σκηνικά τα δώσαμε σε σχολεία για να παίζουν κι αυτοί. Και τα σχολεία στο Βελεστίνο έπαιζαν θέατρο κάπου-κάπου, αλλά όταν παίξαμε εμείς, αυτοί δεν παίζουν»!

Τα της διδασκαλίας των έργων από τον Καναλιώτη τα επιβεβαιώνει και ο Βασ. Σαβθανάκης προσθέτοντας πως «ο Καναλιώτης «ήξερε, είναι σιωπηλός αλλά μπαίνει στο θέμα»...

ρειες βλ. στην εργασία μας «Μια λησμονημένη θεατρική παράσταση στην Καρδίτσα και στον Βόλο – Το θέατρο του Κ. Ζημέρη», περ. «Καρδίτσα», τ. 7-8, σελ. 3-13

Εκτός όμως από τις παραστάσεις των εκάστοτε θεατρικών ομίλων (των «εξωσχολικών»), από καιρού εις καιρόν και τα σχολεία του Βελεστίνου παρουσίαζαν από σκηνής διάφορα έργα. Στην δεκαετία του 1950 ο δάσκαλος Δημήτριος Ζαντές²² παρουσίασε μερικά έργα («σχολικά» ή «παιδικά» αλλά και το «Στραβόξυλο» του Ψαθά). Λένε μάλιστα πως ο Ζαμπές έβαλε στον σχολικό θίασο να παίξουν και εξωσχολικοί (!) κι ένας απ' αυτούς ήταν ο μαραγκός Λευτέρης Κονοσπύρης (στο «Στραβόξυλο» λ.χ.). Το Γυμνάσιο Βελεστίνου περί τα τέλη της δεκαετίας του 1950 παρουσίασε το πατριωτικό έργο του Ρώτα «Να ζει το Μεσολόγγι», κατά διδασκαλία, σύμφωνα με πληροφορίες, του καθηγητού Ευαγγελινού.

«Το 1964 περίπου – μου γράφει ο Βασίλης Σαβθανάκης στο τελευταίο σημείωμά του – ο τότε δάσκαλος στο Βελεστίνο Δημήτρης Ζαντές, δραστήριος και αξιόλογος άνθρωπος, ανάμεσα σε πολλές άλλες δραστηριότητες, έγραψε και ένα παιδικό σχολικό βιβλίο θεατρικό με διάφορα σκετς και δύο μονόπρακτα από τους Αγώνες των Σουλιωτών και το Μεσολόγγι. Στο Δημοτικό Σχολείο Βελεστίνου έχει παιχθεί και παίζεται αρκετές φορές. Ο αείμνηστος φίλος Δημήτρης Ζαντές ξέρω ότι είχε γράψει και επρόκειτο να το εκδόσει για την ζωή και το έργο του Ρήγα (θεατρικό;), όμως δεν ξέρω τί έγινε με τον πρόωρο και άδικο θάνατό του».

Με τη διδασκαλία διαφόρων έργων ασχολήθηκαν κι άλλοι στο Βελεστίνο, όπως ο Ορέστης Κατσαγιώργης (παρουσίασε τα έργα «Αρραβωνιάσματα» του Μπόγρη και «Γύπες του '42» του Ζημέρη, στις αρχές της δεκαετίας του 1980).

Τελευταίως (1993), στην εορτή του Ευαγγελισμού, παίχθηκε στο Βελεστίνο από μαθητές και μαθήτριες του Λυκείου και Γυμνασίου το έργο «Ο Μεγάλος Γιος του Βελεστίνου – Ρήγας Φεραίος» του λυκειάρχη Βελεστίνου Σωτ. Γεωργίου (το ίδιο έργο παίχθηκε στον Βόλο στα 1981 και πριν δύο χρόνια –1991– στα Κανάλια Βόλου – βλ. το δεύτερο μέρος της εργασίας αυτής). Για την παράσταση του Βελεστίνου ο «Ταχυδρόμος» Βόλου έγραψε τα εξής:

«ΜΙΑ ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ ΠΟΥ ΕΝΤΥΠΩΣΙΑΣΕ»

ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ 25. – «Ζήτω η Ελλάς», «Ζήτω η ελευθερία». Αυτά τα πατριωτικά μηνύματα θέλησαν να περάσουν στους θεατές οι μαθητές του Γυμνασίου και Λυκείου Βελεστίνου, το απόγευμα της 25ης Μαρτίου, σε

22. Σκοτώθηκε αργότερα στην Αθήνα από λεωφορείο, προσπαθώντας να σώσει άλλους· τα κατάφερε, αλλά δεν γλύτωσε ο ίδιος

μια προσπάθεια να δώσουν ζωή στο θεατρικό έργο του λυκειάρχη Βελεστίνου κ. Σωτ. Γεωργίου, φιλόλογου, με τίτλο: «Ο μεγάλος γιος του Βελεστίνου – Ρήγας Φεραίος». Η υπόθεση απλή όσο και σημαντική. Ο Αντώνης Κυριαζής, γιος του Κωνσταντή και της Μαρίας Κυριαζή, γεννημένος στο Βελεστίνο και δάσκαλος στον Κισσό της Θεσσαλίας, γίνεται αίτιος για τον πνιγμό ενός Τούρκου αξιωματικού. Τρέφοντας μεγάλη αγάπη για την οικογένειά του και τους φίλους του, αποφασίζει να φύγει ως κλέφτης στ' απάτητα βουνά της Θεσσαλίας, υιοθετώντας το όνομα «Ρήγας ο Βελεστινλής». Μ' έξοχο τρόπο, το έργο μας μεταφέρει αρκετά χρόνια μετά στη Βιέννη, όπου ο Ρήγας γνωστός πια για τη μόρφωσή του αλλά και για την άσβεστη φλόγα που καίει μέσα του, επηρεάζει με την προσωπικότητά του Τούρκους κι Έλληνες, δημοσιεύει βιβλία και ενεργεί όσο το δυνατόν περισσότερο για τον ξεσηκωμό του δουλωμένου Γένους στην Ελλάδα. Δυστυχώς, όμως, επειδή εφιάλτες και Ιούδες πάντα υπάρχουν στη ζωή, ο Ρήγας προδίδεται από ένα φιλάργυρο Έλληνα, το Δημήτρη Οικονόμου. Μετά από αρκετούς βασανισμούς και ύστερα από την εκτέλεση των επτά συντρόφων του, έρχεται η ώρα να παραδώσει και ο ίδιος το σώμα του και την ψυχή του στο βωμό της ελευθερίας διαπιστώνοντας πως έσπειρε αρκετό σπόρο και προσδοκώντας να θερίσει το έθνος του τους γλυκούς καρπούς.

»Το έργο συγκίνησε, δίδαξε την ιστορία στους μικρούς και τη θύμισε στους μεγάλους, αλλά πάνω απ' όλα μας έκανε να νιώσουμε γι ακόμη μια φορά υπερήφανοι που είμαστε Έλληνες, σφυρηλατώντας κι ενισχύοντας, έτσι, το εθνικό φρόνημα που –ιδιαίτερα σήμερα– έχει καταστεί μεγάλη ανάγκη να διατηρηθεί ακμαίο.

»Την παράσταση τίμησαν με την παρουσία τους οι αρχές της κομμόπολης καθώς και πλήθος κόσμου που επευφάνησε και καταχειροκρότησε την όλη προσπάθεια. Στην επιτυχία της συνέβαλε η γόνιμη συνεργασία των Διευθυντών του Γυμνασίου και Λυκείου Βελεστίνου κ. Νικ. Γούλα και Σωτ. Γεωργίου, ο οποίος με τη γλαφυρότητα της πέννας του απέδωσε ανάγλυφα και σε απλή γλώσσα το υψηλό εθνικό φρόνημα και τον τρόπο σκέψης του Ρήγα Βελεστινλή. Επίσης, η φιλόλογος κ. Ασημίνα Πολυχρόνου, η οποία ακούραστα ανέλαβε την επιτυχή διδασκαλία του έργου, η κ. Ελένη Παπαθανασίου, που επιμελήθηκε τα τραγούδια της χορωδίας και τη μουσική υπόκρουση αγγίζοντας έτσι τις ευαίσθητες χορδές μας, ο Κων. Τσεκούρας, που ανέλαβε την ανέγερση της σκηνής, η κ. Όλγα Τσεκρέζη, η οποία –αν και ερασιτέχνης– βοηθούμενη από μια ομάδα παιδιών, φιλοτέχνησε θαυμάσια σκηνικά, τεχνικοί του 304 ΠΕΒ, που ανέλαβαν πρόθυμα να βοηθήσουν σε οποιαδήποτε δυσκολία και φυσικά ο πάντα πρόθυμος κ. Αθαν. Παπαρίζος, ο οποίος διέθεσε την ευρύχωρη και τόσο κατάλληλη αίθουσα για την παράσταση.

»Θαυμάσια επίσης ήταν τα κοστούμια των ηθοποιών, τα οποία –έχοντας επιλεγεί ύστερα από ώριμη σκέψη των εμπνευστών του έργου– κατάφεραν να μας κάνουν να λησμονήσουμε για λίγο την εποχή μας και να μεταφερθούμε στον καιρό της Τουρκοκρατίας.

»Είναι αδύνατο, βέβαια, να ξεχάσουμε τους μαθητές, τους μικρούς ηθοποιούς, που παρόλη την άγνοιά τους σχετικά με την υποκριτική, μπόρεσαν να υπερνικήσουν το φόβο της σκηνής και ν' αποδώσουν με φυσικότητα τα πρόσωπα που υποδύονταν. Άξια κι επιτακτική, λοιπόν, είναι η γνωστοποίηση των ονομάτων τους (με τη σειρά εμφάνισης):

»Τέτσας Στεργ. Σκριμπα Ευαγγελία, Τριανταφύλλου Θεόδ., Σούρλα Πηνελόπη, Γιάτσιος Γεώργ., Πραμακλής Γεώργ., Καλάς Παν., Γκαλιώτης Ιωάν., Πορφύρης Παν., Ρήγας Ελευθ., Σουλιώτης Χρυσ., Καλατζής Βασ., Αβασσόπουλος Παν., Τασιάκης Σωτ., Παπατόλιας Απ., Πρασσάς Βασ., Στεργίου Παν., Χατζηθεοδώρου Γεώργ., Χαλθατζής Κοσμάς, Στεργίου Στυλιανός, Μακρονάσιος Ευριπ., Μαλλάχ Μαν., Κλίκος Χρ., Κουτσιαρής Στουρ., Χαρίσης Αθαν., Χριστίνα και Βασιλική Παπαευαγγέλου, Νιμπής Αθαν., Νιμπής Γεώργ., Τσούτσος Ελευθ., Μπατζιάκας Νικ., και Μανέτα Ευσταθία.

»Γίνεται λοιπόν σαφές το γεγονός πως μέσα από την συνεργασία και την όρεξη για δουλειά τ' αποτελέσματα είναι πάντα θαυμάσια. Γι' ακόμη μια φορά, λοιπόν ας δώσουμε συγχαρητήρια σ' όλους τους συντελεστές πάνω και κάτω από τη σκηνή και ας ελπίσουμε στο μέλλον θα δούμε και άλλες τέτοιες αξιόλογες προσπάθειες.

ΓΕΩΡΓΙΑ Ν. ΜΑΝΕΤΑ
Φοιτήτρια Αγγλικής Φιλολογίας

Για την ίδια παράσταση η «Φωνή του Βελεστίνου» στο φύλλο Μαρτίου-Απριλίου 1993, έγραψε τα εξής:

«ΘΕΑΤΡΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΜΑΘΗΤΩΝ»

Ρίγησε το Βελεστίνο για τον Ρήγα του. Το απόγευμα της 25ης Μαρτίου δόθηκε στο Βελεστίνο στην ωραία αίθουσα του κ. Αθαν. Παπαρίζου μια θεατρική παράσταση από τους μαθητές του Γυμνασίου και Λυκείου με το έργο του Λυκειάρχη κ. Σωτήρη Γεωργίου «Ο Μεγάλος ο Γιος του Βελεστίνου – Ρήγας Φεραίος». Κατά κοινή ομολογία το έργο συγκίνησε βαθύτατα τους θεατές που από νωρίς είχαν κατακλύσει την αίθουσα και παρακολούθησαν με κομμένη την ανάσα την παράσταση και τούτο γιατί το όλο έργο ήταν ένας ύμνος στο Βελεστίνο. Καθώς μέσα από το έργο,

πέρασε όλη η δραματική ζωή του Ρήγα, αυτή άγγιξε όλες τις χορδές της καρδιάς των Βελεστινιωτών, που ένιωσαν πράγματι μια ανείπωτη χαρά και περηφάνεια για τον ήρωά τους τον Ρήγα, τον γνήσιο αυτό εκφραστή της ελευθερίας και της αγάπης προς την πατρίδα του την Ελλάδα και ξεχωριστά για το μικρό του χωριό το Βελεστίνο. Το έργο είχε τέσσερις πράξεις: Στην Πρώτη πράξη διαδραματίζονται τα γεγονότα της ζωής του ήρωα στο Βελεστίνο. Ο πνιγμός ενός Τούρκου από τον Ρήγα τον αναγκάζει να φύγει από το χωριό του και να γίνει κλέφτης στον Όλυμπο. Στη δεύτερη πράξη έχουμε τη ζωή και το έργο του Ρήγα στη Βιέννη· εκεί με τους συντρόφους του προετοιμάζει την εξέγερση του Έθνους. Στην Τρίτη πράξη παρουσιάζονται οι ενέργειες των φίλων του Ρήγα να τον σώσουν από τα χέρια των αυστριακών που τον έχουν συλλάβει. Στην Τέταρτη και τελευταία πράξη έγκλειστος ο Ρήγας και οι επτά σύντροφοί του στη φυλακή Νεμπούζα δολοφονούνται ανελέητα.

Το έργο κλείνει η Ιστορία, στα λευκά ντυμένη, που στέκεται πάνω από τους νεκρούς, και γράφει την ιστορία τους. Παραδειγματικό ήταν το παίξιμο των παιδιών.

»Ο κ. Γεωργίου μας είπε πως το έργο του το έγραψε το 1972-1973 και πως από τότε συνεχώς το διορθώνει, καθώς το δοκιμάζει στη σκηνή, και βλέπει μερικά πράγματα που πρέπει να αλλάξει. Στην ερώτηση μας γιατί δεν δημοσίευσε ακόμα το έργο του μας είπε: «Κύριε Καραμπερόπουλε, δεν το δημοσίευσα ακόμη γιατί δεν είναι τόσο εύκολο να αναμετρηθεί κανείς με ένα τόσο μεγάλο ήρωα, όπως είναι ο Ρήγας· είχα πάντοτε το φόβο μήπως τον αδικήσω. Τώρα που παρουσίασα το έργο μου στους συμπατριώτες του τους Βελεστινιώτες και το δέχτηκαν ομόψυχα, αφού κάνω και τις τελευταίες βελτιώσεις, θα το δημοσιεύσω και η πρώτη αφιέρωσή μου θα είναι στον Δήμο Βελεστίνο.

»Πρόσωπα του έργου Μαθητές – ηθοποιοί:

Ρήγας: *Παναγιώτης Καζάς*

Μαρία μάνα του Ρήγα: *Ευαγγελία Σκρίμπα*

Αχιλλέας αδελφός του Ρήγα: *Θεόδ. Τριανταφύλλου*

Ασήμω αδελφή του Ρήγα: *Πηνελόπη Σούρλα*

Αντώνης φίλος του Ρήγα: *Γεώργιος Τιάτσος*

Κωνσταντίνος πατέρας του Ρήγα: *Στέργιος Τέτσας*

Κοτζά Βελή (τούρκος): *Γεώργιος Παρμικλής*

Χριστόφορος Περαιθός: *Ιωάννης Γκριζιώτης*

Δημήτριος Νικολίδης: *Παναγιώτης Πορφύρας*

Ιωάννης Καρατζάς: *Βασίλειος Καλατζής*

Γεώργιος Θεοχάρης: *Παν. Αθανασόπουλος*

Ιωάννης Εμμανουήλ: *Χρυσ. Σουλιώτης*

Πούλιος: *Σωτήρης Τασιάκης*
Πασθάνογλου (Πασάς Βιδινίου): *Αποστολ. Παπατόλιας*
Κορωνιός: *Βασ. Πρασσάς*
Οικονόμου: *Παναγ. Στεργίου*
Ελευθερία γυναίκα του Οικονόμου: *Γεώργ. Χατζηθεοδώρου*
Γκάσπαρ Πέτερς (Γάλλος): *Κοσμάς Χαλβατζής*
Αργέντης: *Θεοφάνης Πάτας*
Πράκτορας: *Στυλ. Στεργίου*
Παπαστεφάνου: *Ευριπίδης Μακρανάσιος*
Πολύζος: *Μανώλης Μαλλάχ*
Γαλάτης: *Κλίκος Χρίστος*
Αθανασίου: *Σταύρος Κουτσιαρής*
Δούκας: *Αθανάσιος Χαρίσης*
Τούρκος αξιωματικός: *Αθανάσιος Νιμπής*
Τούρκος στρατιώτης: *Γεώργιος Νιμπής, Ελευθέριος – Τσούτσος Νικό-
λαος Μπαζιάκας*

Ιστορία: Έφη Μανέτα.

»Το έργο έγραψε ο Διευθυντής του Λυκείου κ. *Σωτήριος Γεωργίου*. Το δίδαξε η φιλόλογος καθηγήτρια του Λυκείου κα *Ασημίνα Πολυχρόνου*. Τα σκηνικά φιλοτέχνησε η κα *Αίτσα Τσαπράζη* και τη σκηνή κατασκεύασε ο κος *Κώστας Τσεκούρας*. Ας σημειωθεί ότι εκ μέρους του Συλλόγου Βελεστινιωτών Αθηνών που είχε προσκληθεί, παρακολούθησε την θεατρική παράσταση του έργου, ο Γενικός Γραμματέας κ. *Ευάγγελος Ντόντος*».

Εκτός από τους τοπικούς (εξωσχολικούς ή μή) θιάσους, ο θεατρόφιλος λαός του Βελεστίνου συχνά έβλεπε θέατρο –μουλούκια ή μή. Ο παλιός δάσκαλος Αθανάσιος Νασίκας (γενν. 1909) μας θυμίζει διάφορους περαστικούς καλλιτέχνες (σχοινοβάτες – ακροβάτες – караγκιοζοπαίκτες κ.α.) που, προ του πολέμου, επισκέπτονταν το Βελεστίνο. Οι schoiνοβάτες τέντωναν το σκοινί κάτω από τον Άγιο Κων/νο, όπου τότε ήταν μια πλατεία (που αργότερα την «έφαγε» ο διαπλατυνθείς κεντρικός δρόμος Ρήγα Φεραίου)· εκεί «στήναν δύο μεγάλους στύλους με κρίκους, βάζαν το σκοινί κι έκαναν εκεί επάνω περίπατο χωρίς φιλέ από κάτω, αλλά μόνο άμμο με χαλίκια»..

Ο ίδιος θυμάται ότι μια φορά εμφανίστηκε για μια βραδιά στο Βελεστίνο και ο μέγας караγκιοζοπαίκτης Μόλλας²³ στο «Μεγάλο καφε-νείο»· είχε, λέει, έρθει στον Βόλο και πέρασε και από το Βελεστίνο. Ο Νασίκας θυμάται παράσταση Καραγκιόζη (από τον διάσημο Μέμο) επίσης

23. Το επιβεβαίωσε και ο Βαγγέλης Κατσαγιώργης

στο «Μεγάλο Καφενείο». Την παρουσία του Μόλλα την θυμάται επίσης ο Σαβθανάκης· ο τελευταίος έχει την εντύπωση πως μάλλον θυμάται και τον Μέμο να εμφανίζεται τότε στο εξοχικό κέντρο «Χαραυγή» (σ.σ. στο θαυμάσιο «Κεφαλόβρυσο» του Βελεστίνου) και τότε στο «Μεγάλο Καφενείο»· επίσης θυμάται την παρουσία στο Βελεστίνο άλλων συναδέλφων του Μέμου, όπως του Χορταρίδη. Ο παλιός δάσκαλος Χρίστος Παπαζήσης θυμάται μάλιστα πως στο Κεφαλόβρυσο υπήρχε μόνιμα στημένο το πανί του Καραγκιόζη γιατί εμφανίζονταν εκεί συχνά το καλοκαίρι Θέατρο Σκιών.

Οι Σαβθανάκης και Καναλιώτης, μας θυμίζουν διαφόρους θιάσους που πέρασαν κατά καιρούς απ' το Βελεστίνο, προπολεμικώς αλλά και μεταγενέστερα: των Παππά, Ξύδη, Θηβαίου κ.π.ά. Άλλοι θυμούνται πως επιθεωρησιακοί και άλλοι θίασοι έρχονταν, ιδίως τον Σεπτέμβριο, κατά την διάρκεια του τοπικού πανηγυριού.

«Θυμάμαι κάποτε – μου γράφει ο Βασ. Σαβθανάκης στο τελευταίο σημείωμα που μου έστειλε – που έφεραν – στο Βελεστίνο – μια ομάδα Κοζάκων που καθάλα στα άλογα έτρεχαν στην Αγορά και έκαναν διάφορα νούμερα, διότι ήταν πολύ καλοί και άξιοι καβαλάρηδες. Επίσης, θυμάμαι, τον Κουταλιανό που ερχόταν και έκανε διάφορα νούμερα με την τρομερή δύναμή του».

Συμπέρασμα: Από θέαμα δεν στερήθηκε, τηρουμένων των αναλογιών, η πατρίδα του Ρήγα· από άρτον, ελπίζουμε, το ίδιο...

Στο Δεύτερο Μέρος του βιβλίου θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε τις σχετικές με την ζωή και το έργο του Ρήγα, θεατρικές παραστάσεις που δόθηκαν στην Θεσσαλία στα χρόνια 1881-1993.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

**ΟΙ ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ
ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟ ΣΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ (1881-1993)**

Α. ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ο ερευνητής, καθώς προχωρεί την έρευνα στο αντικείμενο που τον ενδιαφέρει, χρειάζεται μερικές φορές να κάνει καθ' οδόν κάποιες στάσεις για να πάρει μερικές «ανάσες»: να ανακεφαλαιώσει, να βγάλει γενικότερα συμπεράσματα, να κάνει κάποιες δεύτερες και τρίτες σκέψεις, αλλά και για να εντάξει, μέσα στο ήδη υπάρχον και δημοσιευμένο υλικό του, νεότερα στοιχεία, τα οποία είτε ανεύρε εκ των υστέρων είτε, για διάφορους λόγους, δεν είχε θεωρήσει σκόπιμο να δημοσιεύσει στο παρελθόν. Μια τέτοια λοιπόν «στάση», αν είναι δυνατόν να ονομασθεί έτσι, γιατί είναι ιδιαίτερος επίπονη, γίνεται και εδώ με την ανακοίνωση αυτή, στη μέση του δρόμου για την ανίχνευση και, όσο το δυνατόν πληρέστερη, καταγραφή της ιστορίας του θεσσαλικού θεάτρου και αφού ήδη έχουν δει το φως της δημοσιότητας δέκα οκτώ εργασίες,²⁴ που αναφέρονται στο θέατρο του θεσσαλικού χώρου.

24. Έως σήμερα έχουν γραφεί οι ακόλουθες εργασίες:

- α) Το Θέατρο στην Καρδίτσα (1881-1986), περ. «Γνώση και Γνώμη» Καρδίτσης, τ. 4 και 5/1985 και 1986
- β) Το Θέατρο στα χωριά της Καρδίτσης (1881-1985), περ. «Γνώση και Γνώμη» Καρδίτσης, τ. 3/1984
- γ) Το Θέατρο στα Τρίκαλα (1881-1984), ανάτυπο από τα «Τρικαλινά» Τρικάλων, τ. 5/1985
- δ) Το Θέατρο στα χωριά των Τρικάλων (1881-1986), ανάτυπο από τα «Τρικαλινά» Τρικάλων, τ. 6/1986
- ε) Προσθήκες – διορθώσεις στις σχετικές εργασίες για το Θέατρο της Δυτικής Θεσσαλίας, περ. «Γνώση και Γνώμη» Καρδίτσης, τ. 5/1986
- στ) Το Θέατρο στον Βόλο (1915-1940), εκδ. Ομοσπονδίας Συλλόγου Μαγνησιωτών Αττικής, 1987
- ζ) Το Θέατρο Σκιών στα Τρίκαλα, ανάτυπο από τα «Τρικαλινά» Τρικάλων, τ. 8/1988
- η) Το Θέατρο Σκιών στην Δυτική Θεσσαλία, περ. «Μετέωρα», τ. 44/1990
- θ) Το Θέατρο στη Λάρισα – Ο Ερασιτεχνικός Θεατρικός Όμιλος Λαρίσης 1957-1979, «Θεσσαλικό Ημερολόγιο», τ. 17/1990
- ι) Το Θέατρο στην Καρδίτσα και στην Θεσσαλία (Θέατρο Καρδίτσης – Τρικάλων – Φαρσάλων – Ελασσόνας), περ. «Καρδίτσα», τ. 4/1990
- ια) Μια λησμονημένη θεατρική παράσταση στην Καρδίτσα και στον Βόλο – Το Θέατρο του Κ. Ζημέρη, περ. «Καρδίτσα», τ. 7-8/1991
- ιβ) Οι Θεσσαλοί σκηνογράφοι και ο Κώστας Θετταλός, Α' Συνέδριο Αλμυριώτικων Σπουδών, 1991 (Πρακτικά Συνεδρίου)

Από το πλήθος ιστορικών θεατρικών έργων που μας έχουν κληροδοτήσει οι προηγούμενες γενιές, δεν φαίνεται να είναι και λίγα εκείνα που αναφέρονται στην ζωή και στην δράση του Ρήγα Φεραίου. Προσωπικώς, από διάφορα σκόρπια δημοσιεύματά μας, αλλά και μετά από σχετική έρευνα – όχι κατ' ανάγκην εξαντλητική – γνωρίζω αρκετά έργα – θα υπάρχουν και άλλα – τα οποία είναι τα εξής:

- Η τραγωδία του Ιωάννου Ζαμπελίου, Λευκαδίου, «Ρήγας Θεσσαλός», τυπωμένο στην Κέρκυρα το 1833.²⁵
- Το δράμα «Ρήγας Φεραίος» του Δημήτρη Καλαποθάκη, τυπωμένο στην Αθήνα από τον Γ.Σ. Σταυριανό στη δεκαετία του 1880.
- Το δράμα του Αρ. Προβελέγγιου «Ο Ρήγας», τυπωμένο από τον εκδ. οίκο. Ι.Ν. Σιδέρη το 1888.
- Η τραγωδία του Βασίλη Ρώτα «Ρήγας Βελεστινλής», τυπωμένο στα 1938.
- Το έργο «Ρήγας Βελεστινλής» του Σπύρου Μελά, δημοσιευμένο στο τ. 5/ Σεπτ.-Οκτ. 1962 του περ. «Θέατρο».
- Το έργο «Ρήγας Φεραίος» του βελεστινιώτη εκπαιδευτικού Χρίστου Παπαζήση, του οποίου, κατά πληροφορίες του συγγραφέα, όλα τα αντίτυπα χάθηκαν!
- Το έργο «Ο Θάνατος του Ρήγα» που παίχτηκε το 1952 σε χωριό της

-
- ιγ) Καρδίτσα 1949: Ανέκδοτα νούμερα από την επιθεώρηση «Δευτέρα Παρουσία», περ. «Καρδίτσα», τ. 9-10/1991
 - ιδ) Ένας Τυρναθίτικος θιάσος στις αρχές του αιώνα – Παρατηρήσεις και συγκριτική έρευνα, Β' Συνέδριο Τυρναθίτικων Σπουδών, 1991 (Ανέκδοτο)
 - ιε) Ο ρόλος των παραδοσιακών καφενείων – θεάτρων και οι επισκέψεις αθηναϊκών κ.λπ. θιάσων στην Καρδίτσα (1881-1940), εφημ. «Μάχη» Καρδίτσας 25.12.1991 κ. επομ.
 - ιστ) Παθήματα караγκιοζοπαικτών στην Θεσσαλία, περ. «Καρδίτσα», τ. 11-12/1991
 - ιζ) Θέατρο σε χωριά της Δυτικής Θεσσαλίας, περ. «Καρδίτσα», τ. 14/1993.
 - ιη) Το Θέατρο στον Τύρναβο (περ. Τρικαλινό ημερολόγιο 1994)
 - ιθ) Δυτικοθεσσαλοί καλλιτέχνες του Θεάτρου Σκιών, εφημ. «Μάχη» 3.3.1994 έως 11.3.1994
 - κ) Οι θεατρικές παραστάσεις για τον Ρήγα Φεραίο στην Θεσσαλία (1881-1993), Πρακτικά Β' Συνεδρίου «Φέροι – Βελεστίνο – Ρήγας», 1992.
 - κα) Το θέατρο στην Λάρισα (1881-1922), Πρακτικά 3ου Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπουδών, 1995.
 - κβ) Άγνωστες θεατρικές παραστάσεις στα Τρίκαλα στις αρχές του αιώνα, εφημ. ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ ΝΕΑ (Τρικάλων), 25-26.8.1995.
 - κγ) Η θεατρική πορεία του Βόλου (1881-1900), εφημ. ΘΕΣΣΑΛΙΑ (Βόλου) 31.8.1995.
 - κδ) Το θέατρο του Βόλου στις αρχές του αιώνα, εφημ. ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2.9.1995.
 - κε) Το θέατρο στα χωριά του Βόλου στις αρχές του αιώνα, εφημ. ΘΕΣΣΑΛΙΑ 3-6.9.1995.
 - κστ) Άγνωστες θεατρικές παραστάσεις σε κωμοπόλεις της Λαρίσης, εφημ. ΗΜΕΡΗΣΙΟΣ ΚΗΡΥΚΑΣ 23.9.1995 και επόμ.
 - κζ) Το θέατρο σκιών στην Θεσσαλία, Δεκέμβριος 1995.
25. Πρβ. προχείρως Γεωργίας Λαδογιάννη-Τζούνη «Αρχές του Νεοελληνικού Θεάτρου» (βιβλιογραφία των εντύπων εκδόσεων 1673-1879, εκδ. 1982, σ. 41-42)

Καρδίτσας στα 1952 π., για το οποίο δεν έγινε έως σήμερα γνωστό αν πρόκειται για έργο δημοσιευμένο, διάφορο δηλαδή από τα προαναφερθέντα, ή είναι τυχόν περίληψη, απόδοση κ.λπ. ενός εξ αυτών·

- Το έργο «Ρήγας Φεραίος» της Γρηγοριάδου-Σουρέλη Γαλάτειας, τυπωμένο από τον εκδ. οίκο Πάπυρος το 1971·
- Το δράμα «Ρήγας ο Πρωτομάρτυρας» του Δημήτρη Χρονόπουλου, που γράφτηκε το 1979· την πληροφορία οφείλω στον σύνοδο Ιούλιο Κέρπη, από την εργασία του «Κοινωνικές και ιστορικές δομές του νεότερου ελληνισμού μέσ' από θεατρικά έργα με πεδίο αναφοράς τη ζωή και τη δράση του Ρήγα Βελεστινλή» που δημοσιεύθηκε στα πρακτικά του Α' Συνεδρίου «Φεραί-Βελεστίνο-Ρήγας» του 1986·
- Το έργο «Ο Μεγάλος Γιος του Βελεστίνου – Ρήγας ο Φεραίος» του σημερινού λυκειάρχη Βελεστίνου Σωτ. Γεωργίου·
- Το ανέκδοτο και άπαιχτο έργο «Ρήγας» του βελεστινιώτη Γιώργου Ζ. Γεωργαλιού, το οποίο (ολόκληρο) δημοσιεύουμε στο Παράρτημα του βιβλίου αυτού.

Αν και τα θεατρικά έργα που αναφέρονται στον Ρήγα δεν είναι και λίγα, θα ανέμενε ίσως κανείς ότι τα έργα αυτά θα παίζονταν από καιρού εις καιρόν, τουλάχιστον στην Θεσσαλία· όμως αυτό δεν επιβεβαιώνεται πάντα στην πράξη από τα στοιχεία που διαθέτουμε έως σήμερα. Ας ελπίσουμε πως θα «διαψευσθούμε» στο μέλλον από νεότερα στοιχεία που θα έρθουν στο φως, όσο η έρευνα προχωρεί.

Β. ΟΙ ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΟΝ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟ ΣΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ (1881-1993)

Αναλυτικώς, από σκόρπια δημοσιεύματά μας αλλά και από νεότερες πληροφορίες, γνωρίζουμε έως αυτή την στιγμή τις ακόλουθες, με χρονολογική σειρά, παραστάσεις στην Θεσσαλία θεατρικών έργων (ή πλαστικών εικόνων κ.λπ.), οι υποθέσεις των οποίων αναφέρονται στον Ρήγα Φεραίο:

● 25.3.1884 Η πρώτη ίσως (πιθανολογούμενη) παράσταση έργου στην Θεσσαλία με υπόθεση για τον Ρήγα Φεραίο, ήταν εκείνη που δόθηκε στον Βόλο, στην εθνική εορτή του 1884. Την πληροφορία αντλούμε από την ειδησεογραφία πριν από 110 χρόνια της εφημερίδος «Θεσσαλία» (Βόλου). Τα σχετικά σχόλια έχουν ως εξής: Αρχικά, η «Θεσσαλία» τις παραμονές της εθνικής εορτής (14.3.1884) γράφει τα εξής, κάτω από την στήλη «ΔΙΑΦΟΡΑ»:

«Πανταχόθεν αγγέλλονται αι δια την επέτειον της 25ης Μαρτίου προετοιμασίαι προς μεγαλοπρεπή και εξαιρετικόν πανηγυρισμόν της ημέρας ταύτης. Πιστεύομεν ότι η πόλις μας δεν θα υστερήση κατά τούτο τας άλλας πόλεις του Κράτους και ότι πρώτον το Δημοτικόν Συμβούλιον θα σπεύση να ψηφίση μέρος του αναγκαιούντος ποσού, λαμβάνον και την πρωτοβουλίαν της οργανώσεως της εορτής και της εισπράξεως προς τούτο συνδρομών, όπως ούτω ανταποκριθή εις την ηθική ταύτην υποχρέωσιν την οποίαν επιβάλλουσιν αι περιστάσεις και το μεγαλείον της ημέρας.

Σύμπαν το έθνος ως εκ συνθήματος φαίνεται αποτινάξαν την άχρι τούδε βαρύνουσαν αυτό νάρκην. Ας το μιμηθώμεν. Η εορτή αύτη είναι πρόδρομος μεγάλων γεγονότων και απαρχή αισιωτέρου μέλλοντος».

Μια εβδομάδα αργότερα (21.3.1884) στην ίδια στήλη γράφει:

«Εξαιρετική λαμπρότης προοιωνίζεται δια την εορτήν της 25ης Μαρτίου εν τη πόλει μας. Παντοίαι προετοιμασίαι γίνονται υπό των πολιτών προς τον σκοπόν τούτον. Αι σημαίαι και τα Βεγγαλικά φάτα, αι δάφναι και αι μύρτοι είναι το ζήτημα της ημέρας. Οι χωρικοί θα κατέλθωσιν αθρόοι εις την πόλιν, το δε εσπέρας θα παρασταθή εν τω ενταύθα θεάτρῳ η τραγωδία «Ρήγας ο Φεραίος» (σ.σ. του Δ. Καλαποδάκη).

Το δημοτικόν συμβούλιον δε, λέγεται, ότι προτάσει του φιλοπάτριδος Δημάρχου κ. Καρτάλη θ' αναλάβη την πρωτοβουλίαν κατά την εορτήν ταύτην, υπείκον εις το εξ αβρότητας και καθήκοντος επιβαλλόμενου τούτου μέτρον, υπό των λοιπών πόλεων του Κράτους, συνεισφέρουν φιλοτίμως και εξ ιδίων προς συμπλήρωσιν του αναγκαίου ποσού, και κατανοούν κατά πόσον τα μέτρα ταύτα συντείνουν εις την αναπτέρωσιν του Εθνικού φρονήματος».

Την παραμονή της εθνικής εορτής (24.3.1884) αναγράφονται τα εξής:

«ΣΕΛΙΣ ΕΚ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΟΥ 1821

Τύχη αγαθή. Η ημέρα της αύριον η επέτειος της αναβιώσεως του έθνους ημών απεφασίσθη όπως φέτος εορτασθή εξαιρετικώς εν τε τη πρωτεύουση και ταις Επαρχίαις. Καίτοι η απόφασις αύτη δύναται να χαρακτηρισθή ως η των αναμιμνησκομένων της πρώην ευκοσμίας των μετά διαρκή κραιπάλην μόλον τούτο ευφροσύνας χαιρετίζομεν το ευχάριστον τούτο γεγονός προσδοκόντες ότι η νηφαλιότης αύτη δεν θέλει είσθαι παροδική αλλά διαρκής και ότι η ανάμνησις των μεγαλουργημάτων των πατέρων ημών μετά την έκθεσιν μάλιστα των μνημείων του αγώνος θέλει αναζωπυρώσει το καταπεπτωκός εκ της επηρείας της πολιτικής τύρβης αίσθημα, νέα δε ζωή και νέα ενέργεια θέλει κυκλοφορήσει εν τω σώματι της πολιτείας αναδεικνύον το έθνος αντάξιον των προγόνων...».

Το επόμενο μετά την εθνική εορτή φύλλο της εφημερίδος (28.3.1884) γράφει πολλά για την επέτειο, ουδέν όμως περί της παραστάσεως μνημονεύει, ειμή μόνον εμμέσως («... εθεάθη εν τινι θεωρείω του θεάτρου») δύναται να συναγάγει κανείς το συμπέρασμα ότι μάλλον δόθηκε η παράσταση:

«ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΚΕ' ΜΑΡΤΙΟΥ

Εν μέσω του κρότου των τηλεβόων, της μουσικής, των πυροτεχνημάτων και των λοιπών εκδηλώσεων της γενικής αγαλλιάσεως διήλθεν η 25η.

Ήτο λαμπρόν το θέαμα των εξωστών σημαιοστολιστών, μυρτοστολιστών, δαφνοστολιστών. Η γαλανή σημαία εκυμάτιζεν υπερηφάνως εφ' όλων σχεδόν των οικιών, εν αδελφική γειτονία ενίοτε, μετά της Γαλλικής και Αγγλικής.

Καθ' όλην την ημέραν ο κρότος διαφόρων μουσικών οργάνων απετέλει αρμονικήν συμφωνίαν, μετά των φωνών της ευθυμίας.

Το εσπέρας μάλιστα επεφυλάσσετο το καλλίτερον μέρος. Εν τη πλατεία η μουσική επαιάνιζεν Εθνικά άσματα εν συρροή απείρου πλήθους.

Εν ταις οδοίς δια των κηρίων γραμμή φωτός συνήνου τας οικίας από του ενός μέχρι του άλλου άκρου. Η πλατεία εκαίετο. Κύκλω αυτής από του Ζαχαροπλαστείου του Συντάγματος, μέχρι του Στρατώνος και από του Στρατώνος μέχρι του Σταθμού του σιδηροδρόμου διεχέετο ρυάξ πυρός ενώ εν τω μέσω αυτής πλημμύρα φωτός, πήδακες πυροτεχνημάτων, απεδίδωκον τον σκοτεινόν της νυκτός πέπλον.

Κατά την ώραν μάλιστα της αποχωρήσεως, οπότεν η μουσική συνοδευομένη υπό του πλήθους διήλθε την μεγάλην οδόν, το θέαμα ήτο εξαίσιον. Καθ' όλην την γραμμήν, ανεπήδων εις τον αέρα παντοειδείς ροκέται, ενώ πολύχρωμα Βεγγαλικά διέχεον το ηδύ των φως, καθιστώντα τ' αντικείμενα φανταστικά.

Κάτωθεν της Δημαρχίας το πλήθος έστη. Ο Δήμαρχος εξελθών του εξώστου εξητωκραύγασεν υπέρ του Έθνους. Το πλήθος τον εμιμήθη και εκείθεν εν παρατεταμέναις ζητωκραυγαίς επροχώρησεν.

Ο ενθουσιασμός τέλος υπήρξεν γενικός. Γάλλος μηχανικός της ημετέρας Κυβερνήσεως, ο κ. Καβιέ, θεάθη εν τινι θεωρείω του Θεάτρου, φέρων υπερηφάνως την ελληνική ενδυμασίαν.

Ουδέποτε εορτή, επανηγυρίσθη ζωηρότερον και μεγαλοπρεπέστερον εν Βόλω».

Αν τελικά δόθηκε η παράσταση του έργου «Ρήγας ο Φεραίος», γεννάται το ερώτημα ποιός θίασος απετόλμησε να το παρουσιάσει δεδομένου του μη θεατρικού χαρακτήρος του έργου. Σχολική παράσταση; Δεν αποκλείεται, όπως δεν αποκλείεται την (οπωσδήποτε πρόχειρη, εξ ου και η έλλειψη σχολίων) παρουσίαση του έργου να επιμελήθηκε ο εδρεύων τις ημέρες εκείνες στον Βόλο δραματικός θίασος (πρβ. το φύλλο της «Θεσσαλίας» κατά την 31.3.1884: «Ένεκα των εορτών, καθ' όλην την εβδοκμάδα, από αύριον ο ενταύθα Δραματικός θίασος, διακόπτει τις πασραστάσεις του»).

Όπως και να 'ναι, η ποιότης της παραστάσεως – αν τελικά δόθηκε – δεν θα ήταν ανώτερη εκείνης που δόθηκε στον Βόλο τον επόμενο χρόνο.

● 1.8.1885. Μια από τις πρώτες παραστάσεις έργου στην Θεσσαλία με υπόθεση για τον Ρήγα Φεραίο, ήταν εκείνη που δόθηκε στον Βόλο τον Αύγουστο του 1885. Την πληροφορία αντλούμε από ένα σχόλιο που δημοσιεύθηκε πριν από 110 περίπου χρόνια στην εφημερίδα «Θεσσαλία» (του Βόλου), η οποία, παρά την λακωνικότητά της, είναι αποκαλυπτική. Παραθέτουμε το κείμενο:

«Παρεστάθη προχθές εν τω θεάτρω “Απόλλων” το δράμα “Ρήγας ο Φεραίος” γραφέν υπό του κ. Δ. Καλαποθάκη εις πεζήν φράσιν και άνευ πλοκής. Το θέατρο ην πλήρες θεατών, διότι τους είλκυε το μέγα όνομα του

Ρήγα, αλλ' η παράστασις της υποθέσεως φύσει μη ούσης επιδεκτικής δραματοποιήσεως ελάχιστα συνεκίνηι». ²⁶

Για το ανωτέρω κείμενο θα μπορούσε να κάνει κανείς και τις εξής παρατηρήσεις:

- α) Το έργο παραστάθηκε τέσσερα μόλις χρόνια μετά την απελευθέρωση της Θεσσαλίας, μετά δηλαδή (και με εξαίρεση τις επαγγελματικές παραστάσεις αλλά και την πιθανή προαναφερθείσα παράσταση του 1884) από θεατρική σιωπή αιώνων...
 - β) «Το μέγα όνομα του Ρήγα» ήταν φυσικό την επομένη, ιδίως, της απελευθερώσεως, να βρίσκεται στην σκέψη των θεσσαλών και ιδιαίτερα των συμπατριωτών του.
 - γ) Δεν γνωρίζουμε τους, οπωσδήποτε καλοπροαίρετους, «δράστες» της παράστασης, η καλή εφημερίδα δεν τους αναφέρει, προφανώς για να μην τους «εκθέσει», αν και αναγνωρίζει το ανέφικτον «δραματοποιήσεως» του έργου... Το «ελάχιστα συνεκίνηι» του σχολίου για τους πολυπληθείς θεατές του έργου θα μπορούσε να θεωρηθεί, υπό τις περιγραφόμενες περιστάσεις, άκρως επιεικής.
 - δ) Οι εγγενείς αδυναμίες του έργου εξηγούν γιατί αυτό δεν ξαναπαίχθηκε, εξ όσων τουλάχιστον γνωρίζουμε, στον θεσσαλικό χώρο, σ' αντίθεση λ.χ. με τις ευάριθμες σχετικώς παραστάσεις (περί ων κατωτέρω) των έργων των Προβελέγγιου και Ρώτα.
- 25.3.1903 «Ρήγας Φεραίος» του Καλαποθάκη – πιθανή παράσταση. Διαβά-ζουμε στην εφημερίδα «Όλυμπος» της Λαρίσης (φύλλο 14.3.1903) τα εξής:

«Εσπερίς Καλλιτεχνική

Εξωδίκως πληροφορούμεθα ότι πολλοί των μαθητών του Διδασκαλείου μας εν συνεννοήσει μετά του κ. Διευθυντού, θα δώσουν την εσπέραν της εθνικής εορτής καλλιτεχνικήν παράστασιν, εν η θα διδαχθή το ωραιότατον εθνικόν δράμα «Ρήγας Φεραίος» του Καλαποθάκη. Ευχόμεθα η διάδοσις αυτή να πραγματοποιηθεί, διότι αι τοιαύται παραστάσεις κατά τας επετείους τόσων μεγάλων εθνικών εορτών αναζωπυρούσι το από πολλού καταπεσόν εθνικόν γόητρον».

- 20.8.1906 «Ρήγας ο Φεραίος» (προφανώς του Δ. Καλαποθάκη) στην Λάρισα. Διαβάζουμε στην εφημερίδα «Μικρά» της Λαρίσης (φύλλο 20.8.1906):

26. Θεσσαλία 3.8.1885

«ΥΠΕΡ ΤΩΝ ΑΓΧΙΑΛΙΤΩΝ

Έκτακτος προμηνύεται τω όντι η αποψινή υπέρ των εξ Αγχιάλου προσφύγων καλλιτεχνική εσπερίς, την οποίαν, ως και προ ημερών εγράφομεν, δίδει εν τω θεάτρω Αντωνιάδου ο αρτισύστατος «Λαρισσαϊκός Όμιλος» απαρτιζόμενος εκ νέων των καλλιτέρων παρ' ημίν οικογενειών. Το πρόγραμμα της εσπερίδος ταύτης έχει ως εξής:

Μέρος Α' Η δεσποινίς Ξανθίππη Γεωργιάδου, τελειόφοιτος της Φιλολογίας θ' απαγγείλη το έξοχον ποίημα του Γ. Βιζυηνού «Ο τελευταίος Παλαιολόγος».

Μέρος Β' Υφ' όλων των μελών του Ομίλου και του αγαπητού συναδέλφου κ. Αδαμαντίου Νικολαΐδου θα παρασταθή το τετράπρακτον πατριωτικόν δράμα «Ρήγας ο Φεραίος».

Μέρος Γ' Ο κ. Αδαμάντιος Νικολαΐδης θ' απαγγείλη αυτοσχέδιον ποίημα «Οι Βούλγαροι».

Η εκ Κυριών διοργανωτική της εσπερίδος ταύτης Επιτροπή, εξέδωσαν υπέρ τα 1500 εισιτήρια, κόσμος δε πολύς θα κατακλύση το θέατρον, αποτίων ούτω τον επιβεβλημένον φόρον του εις τους δυστυχείς εξ Αγχιάλου πρόσφυγας».

Η παράσταση πράγματι δόθηκε (πρβ. τον απολογισμό της παράστασης στο φύλλο της 3.9.1906 στην αυτή εφημερίδα).

- 1900-1910 «Ο Ρήγας» (προφανώς του Προβελέγγιου) στο «Μεγάλο Καφενείο» του Βελεστίνου από νέους της κωμόπολης· στον ρόλο του Ρήγα ο Δημήτριος Θεοδώρου²⁷
- 1918 π. «Ο Ρήγας» (προφανώς του Προβελέγγιου) από ερασιτεχνικό όμιλο του Βελεστίνου στο «Μεγάλο Καφενείο»· στον ρόλο του Ρήγα ο Ιωάννης Ντόντος, φοιτητής τότε της Νομικής²⁸
- 1923-1924 Παράσταση έργου για τον Ρήγα (προφανώς του Προβελέγγιου) στο Βελεστίνο, πιθανότατα από παλαιούς πολεμιστές της Μικρασίας²⁹
- 25.3.1924 Προσφώνηση «προς τον Εθνομάρτυρα Ρήγαν» μαζί με ποικίλο λοιπό πρόγραμμα στην Σχολή Κοντογεωργίου του Βόλου³⁰

27. Βλ. λεπτομέρειες στο Μέρος Πρώτο (στην υπό το γράμμα Β παράγραφο της εργασίας αυτής)

28. Όπ.π.

29. Βλ. λεπτομέρειες στο Μέρος Πρώτο (στην υπό το γράμμα Γ παράγραφο της εργασίας αυτής)

30. Βλ. «Το θέατρο στον Βόλο», όπ.π. σ. 130 («... Η κατά την στέπιν των εικόνων ενθουσιώδης προς τον Εθνομάρτυρα Ρήγαν προσφώνησις (...) προξένησαν ρίγη συγκινήσεως...»)

- 7.2.1925 Απόσπασμα από το δράμα «Ρήγας ο Φεραίος» (προφανώς του Δ. Καλοποθάκη) στο Α' Δημοτικό Σχολείο Καρδίτσας³¹
- 1927-1932 Παράσταση έργου για τον Ρήγα (προφανώς του Προβελέγγιου) από θεατρικό όμιλο στο Βελεστίνο με πρωταγωνιστές τους Θανάση Κατσαγιώργη, Γιάννη Σταμούλη κ.ά.³²
- 9.6.1930 «Ο Ρήγας» του Προβελέγγιου από την Σχολή Κοντογεωργίου Βόλου στο κινηματοθέατρο «Αχιλλεϊον» της πόλεως σε σκηνοθεσία Κ. Κροντηρά³³
- 25.3.1934 «Ο Ρήγας Φεραίος ψάλλων τον θούριον», πλαστική εικόνα από το Γυμνάσιο Τρικάλων (μαζί με ποικίλο πρόγραμμα) στην αίθουσα του «Πανελληνίου» Τρικάλων³⁴
- 25.3.1936 «Ο Ρήγας» του Προβελέγγιου από το Γυμνάσιο Τρικάλων στην αίθουσα του «Πανελληνίου», σε διδασκαλία Ι. Φαροπούλου και σκηνικά Β. Ραυτοπούλου³⁵
- 25.3.1939 «Ρήγας Βελεστινλής» του Ρώτα από τα Γυμνάσια Αρρένων και Θηλέων Βόλου (σύμπραξη και του Ωδείου Τσολάκη) στο Δημοτικό Θέατρο Βόλου, σε σκηνοθεσία Ι. Κοπανά και σκηνικά Ποττούμπιν³⁶.
- 1940-1941 «Ρήγας Βελεστινλής» του Ρώτα από όμιλο στο Βελεστίνο (πληροφορία Λευτέρη Κονοσπύρη, μη επιβαιωθείσα)
- 1943-1944 «Ρήγας Βελεστινλής» του Ρώτα από τον κατοχικό θίασο του ιδίου (Ρώτα) σε ορεινά χωριά αρχικώς της Καρδίτσας και στη συνέχεια στην περιοχή του Νομού Μαγνησίας (Αλμυρό, Πήλιο)³⁷
- Ανοιξη 1944 «Ρήγας Βελεστινλής» του Ρώτα από την τότε οργάνωση νεολαίους του Βελεστίνου στο παλιό δημοτικό σχολείο, σε διδασκαλία Βαγγέλη Κατσαγιώργη. Τον θίασο συνόδευε και χορωδία³⁸
- Δεκέμβριος 1944 – Ιανουάριος 1945 «Ρήγας Βελεστινλής» του Ρώτα από τον θίασο Κώστα Παύλου (Πωλ) στο «Πάλλας» Καρδίτσας σε μερικές παραστάσεις³⁹
- 1950-1955 «Ρήγας Βελεστινλής» του Ρώτα από θεατρικό όμιλο του

31. Βλ. «Το Θέατρο στην Καρδίτσα», ό.π. (τ. 4/1985), σ. 237

32. Βλ. λεπτομέρειες στο Μέρος Πρώτο (στην υπό το γράμμα Δ παράγραφο της εργασίας αυτής)

33. Βλ. «Το Θέατρο στον Βόλο», σ. 71-74, 133

34. Βλ. «Το Θέατρο στα Τρίκαλα», ό.π., σ. 158

35. Ό.π., σ. 158-159

36. Βλ. «Το θέατρο στον Βόλο», ό.π., σ. 135

37. Βλ. και Β. Ρώτα «Το θέατρο στα βουνά», εκδ. ΕΠΕ Γ. Τσιβιεριώτη, 1982, σ. 149 επ' επίσης Γ. Κοτζιούλα «Το θέατρο στα βουνά», σ. 35-39 κ.λπ.

38. Βλ. το Πρώτο Μέρος (στην υπό τα γρ. Ε παράγραφο της εργασίας αυτής)

39. Βλ. «Το Θέατρο στην Καρδίτσα» ό.π. (τ. 4/1985) σ. 238 επ., 254-255 και τ. 5/1986, σ. 261 επ.

Βελεστίνου σε διδασκαλία Κώστα Καναλιώτη⁴⁰

- 1952 π. «Θάνατος του Ρήγα» στην Γελάνθη Καρδίτσης, σε διδασκαλία Θεμιστοκλή Τρίμμη⁴¹ στον ρόλο του Ρήγα ο Παναγιώτης Καλαμπόκας·
- 1956 και επ. «Ρήγας Φεραίος» του Χρίστου Παπαζήση (έργο «σχολικό» και μικρό σε διάρκεια) από διάφορα δημοτικά σχολεία του Βόλου (3ο, 11ο κ.λπ.), σε διδασκαλία Παπαζήση αλλά και διαφόρων δασκάλων σε σχολεία του Βόλου⁴²
- 25.3.1957 «Ρήγας Βελεστινλής» τον Ρώτα από το Γυμνάσιο Τυρνάβου, κατά διδασκαλία της φιλόλογου Ευανθίας Γκαμπλέτσα (πληρ. της ίδιας).
- 1958 «Ρήγας Βελεστινλής» του Ρώτα από το Γυμνάσιο Μουζακίου Καρδίτσης σε διδασκαλία του φιλόλογου Τάσου Γούναρη⁴³
- Μάιος 1981 «Ο Μεγάλος Γιος του Βελεστίνου – Ρήγας Φεραίος» του φιλόλογου Σωτ. Γεωργίου από μαθητές και μαθήτριες του Α' Γυμνασίου Βόλου στο Πνευματικό Κέντρο Βόλου· έπαιξαν οι Πατέρας, Καζανίδου, Πέγιος, Ζανάκης, Διαμαντάκου, Ζαβολιάγκος, Παπαγεωργίου, Ξυνός, Πατές, Κοντογιάννης, Παντελίδης, Οικονόμου, Γκαβαρδίνας, Παπαδόπουλος, Γερογλής, Κύρκος, Καραγεωργόπουλος κ.ά·
- Μάρτιος 1991 «Ο Μεγάλος Γιος του Βελεστίνου – Ρήγας Φεραίος» του Σωτ. Γεωργίου από μαθητές και μαθήτριες στο χωριό Κανάλια Βόλου. Για την παράσταση αυτή βολιώτικη εφημερίδα έγραψε τα εξής:

«Μια αξιέπαινη θεατρική παράσταση στα Κανάλια

Οι μαθητές του Γυμνασίου και Λυκείου Καναλιών ανέβασαν ένα θεατρικό έργο με όλα τα στοιχεία τέχνης, αρχή, ένταση, ηθική εξύψωση και δραματική κορύφωση. Τίτλος του “Ο Μεγάλος Γιος του Βελεστίνου”. Παρουσιάστηκε συμπυκνωμένη μέσα σε δύο περίπου ώρες η δραματική ζωή του πρόδρομου της ελληνικής επανάστασης του 1821 Ρήγα Βελεστινλή ή Φεραίου. Η επιλογή του συγκεκριμένου έργου παίρνει άλλη διάσταση μέσα στα ιστορικογεωγραφικά πλαίσια της περιοχής. Αρκεί να σκεφτεί κανείς ότι τα γεγονότα στην αρχή της παράστασης διαδραματίστηκαν μόλις λίγα χιλιόμετρα δυτικότερα από τη σκηνή που έπαιζαν οι μαθητές. Στο Βελεστίνο απ’ όπου ξεκίνησε ο Ρήγας, αυτός ο γίγαντας του πνεύματος και της εθνικής συνείδησης. Άλλωστε τα δυνατά, πελώρια βήματα που ακούγονταν όταν πλησίαζε στη σκηνή, ήταν βήματα όχι ανθρώπου, αλλά γίγαντα, ενδεικτικά του μεγέθους του Ρήγα.

»Το έργο ανέβηκε σε μια κατάμεστη αίθουσα του παλιού σχολείου των

40. Βλ. το Πρώτο Μέρος (στην παράγραφο ΣΤ' της εργασίας αυτής)

41. Βλ. «Το Θέατρο στα χωριά της Καρδίτσης» όπ.π. σ. 158, 169

42. Βλ. το Πρώτο Μέρος (στην παράγραφο ΣΤ' της εργασίας αυτής)

43. Βλ. «Το θέατρο στα χωριά της Καρδίτσας», όπ.π. σ. 139-140, 145-146

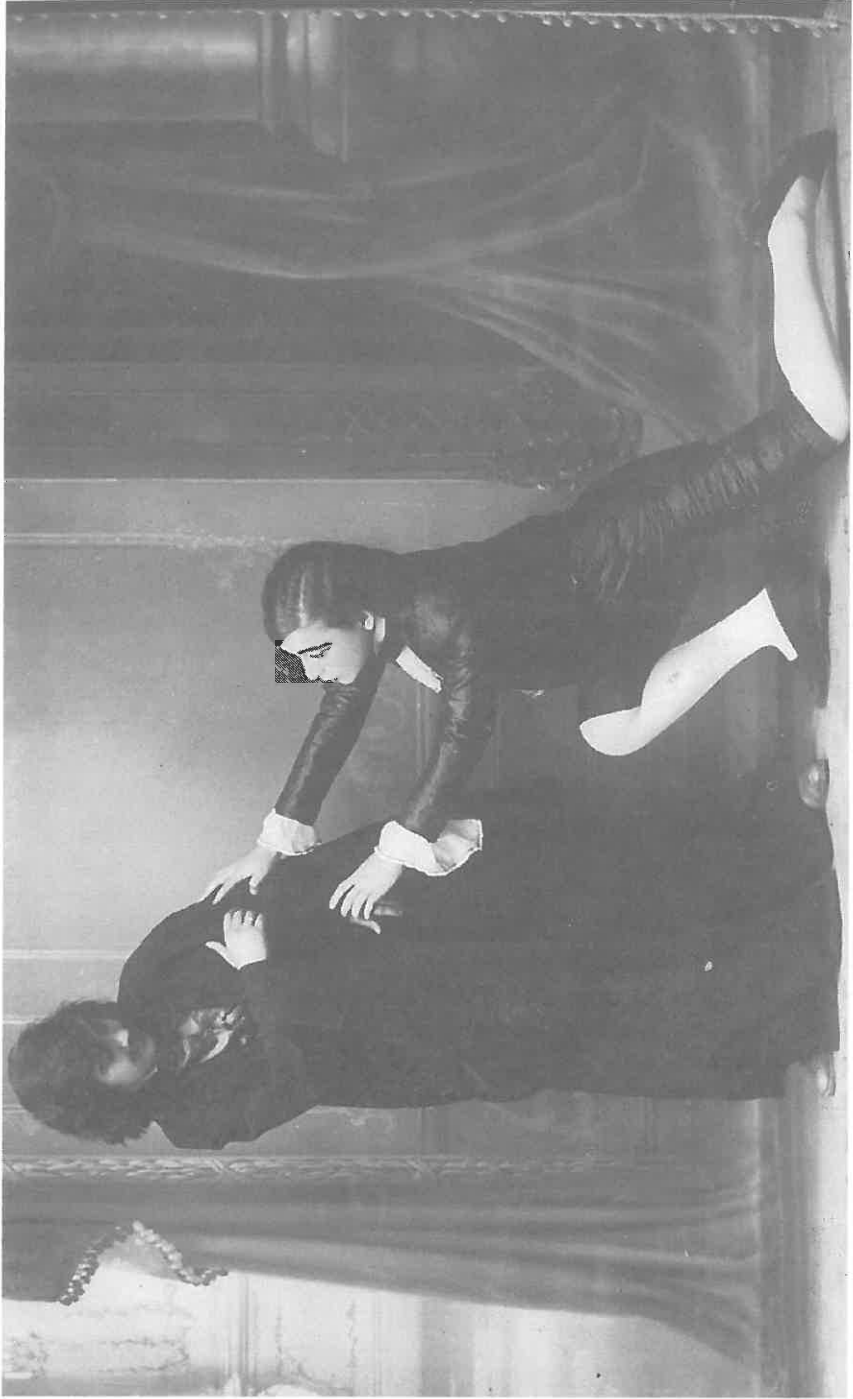
Τα παλιότερα θεατρικά (φωτογραφικά) τεκμήρια για παραστάσεις έργων με υπόθεση για τον Ρήγα Φεραίο στην Θεσσαλία, έχουν ήδη ηλικία 65 περίπου ετών. Η ιδιωτική Σχολή Κοντογεωργίου Βόλου παρουσίασε στη διάρκεια του μεσοπολέμου μερικές ευπρόσφορες παραστάσεις. Στη φωτογραφία νεαρές μαθήτριες της Σχολής σε μια σκηνή από το έργο του Α. Προβελέγγιου «Ρήγας Φεραίος» (Βόλος 9.6.1930, κινηματοθέατρο «Αγγελεϊον»)

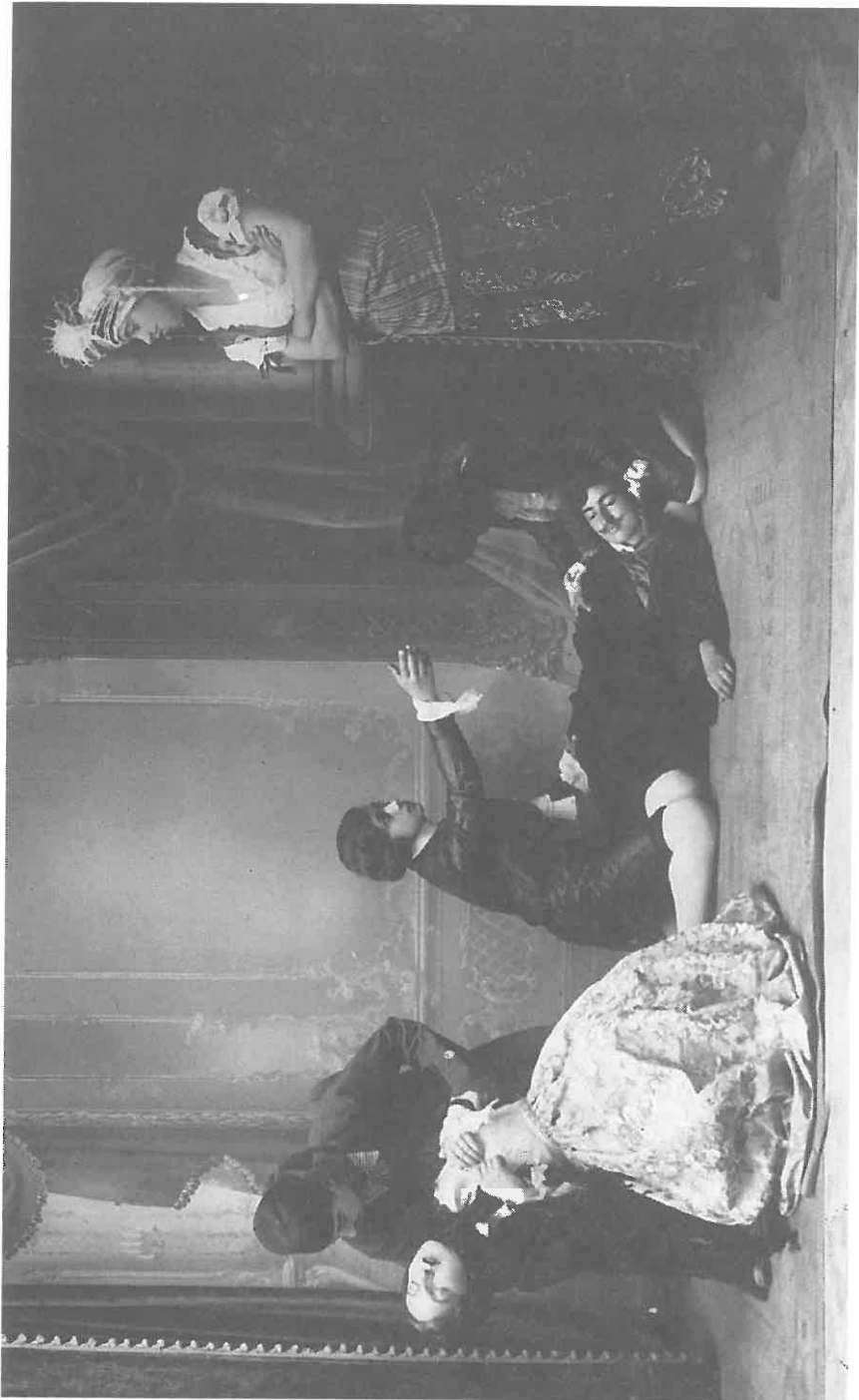
Βόλος 9.6.1930, κινηματοθέατρο «Αχιλλείον». Αλλη μια σκηνή από το δράμα «Ρήγας Φεραίος» του Προβελέγγιου. Η διδασκαλία του έργου έγινε από τον καθηγητή της Δραματικής Σχολής Βόλου Κ. Κρουτηρά. Εγνυπωσιακά τα σκηνικά, τα οποία ανήκαν, κατά πάσα πιθανότητα, στην ιδιοκτησία του «Αχιλλείου» και με μερικές μετατροπές μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε αρκετές παραστάσεις διάφορων έργων.

Εντυπωσιακά σκηνικά και ενδυματολογικός πλούτος χαρακτηρίζει τις θεατρικές παραστάσεις του βολιώτικου θεάτρου. Άλλη μια σκηνή από τον «Ρήγα Φεραίο» του Προβελέγγιου στον Βόλο του 1930. Αριστερά η μαθήτρια που υποδύεται τον Ρήγα.

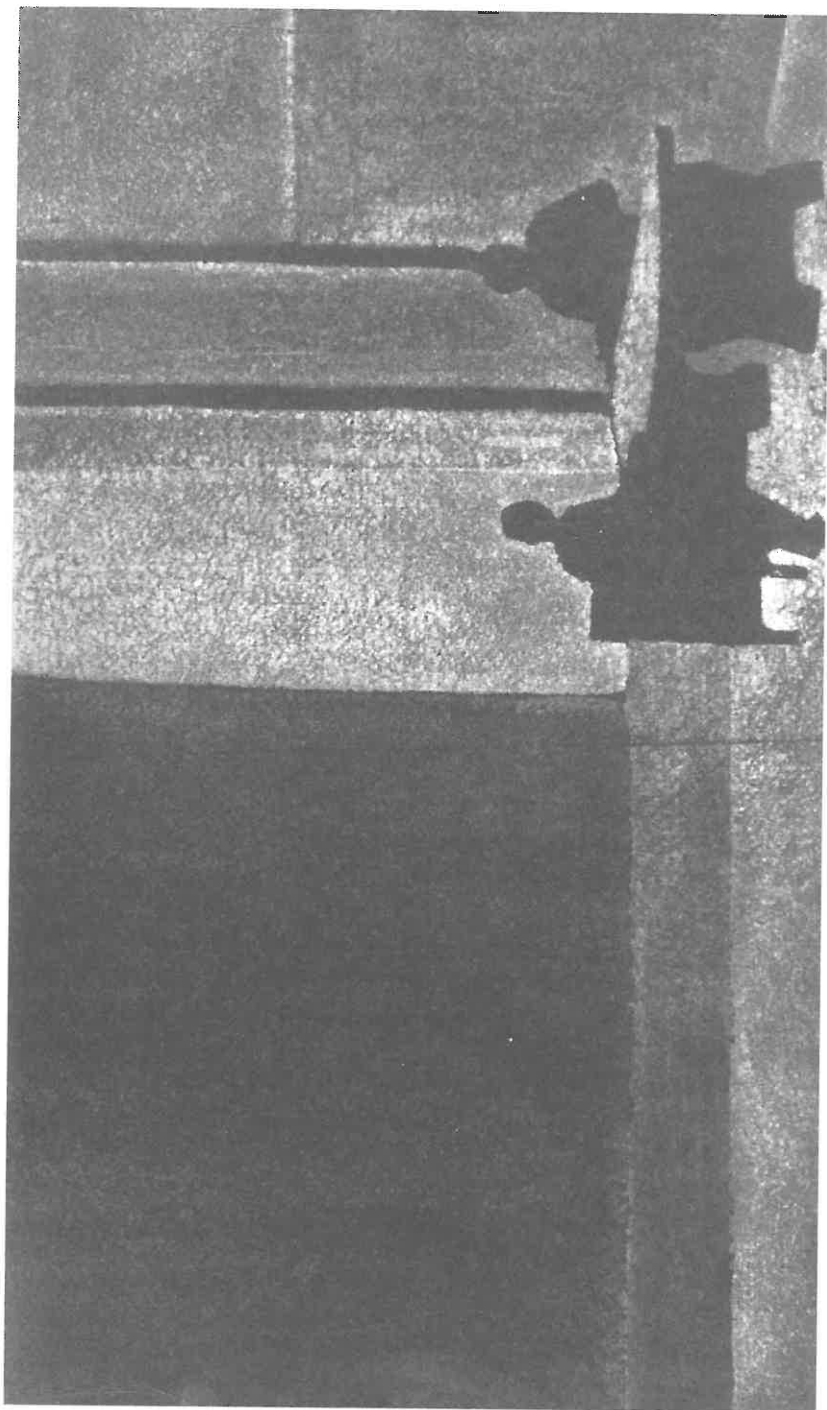
Άλλη μια φωτογραφία από την παράσταση του «Ρήγα Φεραίου» της Σχολής Κοντογεωργίου στον Βόλο (1930).

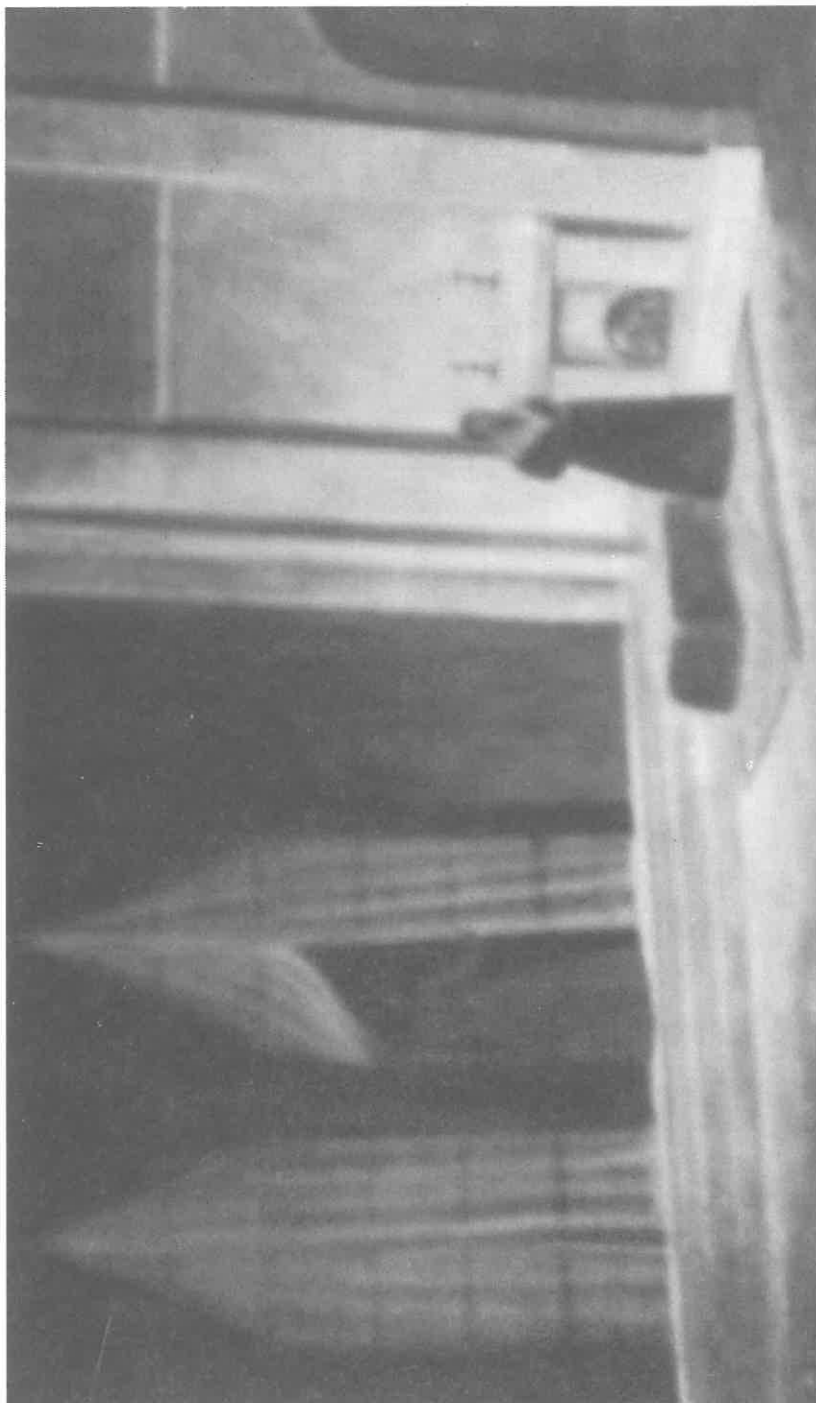
Εντυπωσιακή σκηνή από τον «Ρήγα Φεραίο» της Σχολής Κοντογεωργίου στον Βόλο (9.6.1930).

Αν και οι παραστάσεις έργων με υπόθεση για τον Ρήγα είναι πολλές στην Θεσσαλία στα χρόνια 1881-1993, εν τούτοις τα φωτογραφικά κ.ά. τεκμήρια από τις παραστάσεις αυτές δεν είναι πολλά. Το έργο του Β. Ρώτα «Ρήγας Βελεστινλής» παίχθηκε στην Καρδίτσα στην κρίσιμη περίοδο 1944-1945 με σκηνοθέτη, σκηνογράφο και πρωταγωνιστή τον περίφημο καρδίτσιώτη θεατράνθρωπο Κώστα Παύλου (1914-1962). Μιά έξοχη μακέτα του από την παράσταση αυτή βλέπουμε στην σελίδα αυτή.

Λιτότητα σχεδίου, απλότητα, πρακτικότητα, ισορροπία χαρακτηρίζαν τις έξοχες μακέτες του Κώστα Παύλου. Στη φωτογραφία άλλη μία μακέτα από το έργο του Ρώτα «Ρήγας Βελεστινλής» (1944/45).

Άλλη μια μακέτα του Κ. Παύλου (1944/45) για τον «Ρήγα Βελεστινλή» του Ρότα. Τα σκηνικά για την παράσταση στο «Πάλλας» Καρδίτσας ακολούθησαν πιστά τις μακέτες αυτές.

Οι πρωταγωνίστριες των θιάσων Β. Ρώτα και Κ. Παύλου που στα 1944-1945 παρουσίασαν στην περιοχή Καρδίτσης τον «Ρήγα Βελεστινλή» του Ρώτα: οι Κούλα Μαγαλιού (Κατίνγκα) και Ευτυχία Αναγνώστου επάνω· κάτω η Ματίνα Πλαϊνή (Φανή). Οι πρώτες φωτογραφίες είναι από το 1949-1951 αντιστοίχως.

Το χωριό Γελάνθη Καρδίτσας έχει πλούσια, προπολεμική και μεταπολεμική, θεατρική παράδοση. Στην -εκπληκτική- φωτογράφια μια σκηνή από την εντυπωσιακή υπαίθρια παράσταση στην Γελάνθη του έργου «Ο θάνατος του Πήττα» (1952 π.). Στον ρόλο του Ρήγα ο Παναγιώτης Καλαμπόκας, στον ρόλο του γραμματέα ο Θεμιστοκλής Τρίμιης που επιμελήθηκε την παράσταση.

Μουζάκι 25.5.1958. Το γυμνάσιο Μουζακίου παρουσίασε με μεγάλη επιτυχία τον «Ρήγα Βελεστινλή» του Β. Ρώτα με διδασκαλία, διασκευή και εν γένει επιμέλεια του εξαιρετικού φιλόλογου και ανθρώπου των γραμμάτων Τάσου Γούναρη. Μια φωτογραφία από την παράσταση.

Ο Ρήγας (Νίκος Κορλός, δεύτερος από δεξιά) και οι σύντροφοί του στις φυλακές του Βελιγραδίου· από την παράσταση του «Ρήγα Βελεστινλή» του Ρώτα στο Μουζάκι (1958). Δεύτερος από αριστερά ο Τσιφτετέλης τραγουδεί:

*Τούτον τον χρόνο τον καλό, τον άλλον, ποιός το ξέρει
για ζούμε, για πεθαίνουμε, για σ' άλλον τόπο πάμε*

Ο Ρήγας στις φυλακές (από την παράσταση Μουζακίου, 1958). Σκηνικά Ανδρ. Τσιοπρά και Κ. Παπαστεργίου.

Ο Ρήγας (στο κέντρο) στο σπίτι του Αργέντη. Το Μουζάκι μας έδωσε και προ του πολέμου εκπληκτικές παραστάσεις

Μουζάκι 1958: Από την παράσταση του «Ρήγα Βελεστινλή»

Άλλες δύο φωτογραφίες από την παράσταση του «Ρήγα Βελεσπινλή» του Ράφα στο Μουζάκι (1958)

Από την παράσταση του «Ρήγα Βελεστινλή» το Μουζάκι (1958)

Δύο ακόμη φωτογραφίες από τον «Ρήγα Βελεστινλή» (Μουζάκι 1958).

Το έργο του Σωτ. Γεωργίου «Ο Μεγάλος γιος του Βελεστίνου – Ρήγας Φεραιός» είδε πολλές φορές τα φώτα της σκηνής. Εδώ μια σκηνή από την παρουσίασή του στο Πνευματικό Κέντρο Βόλου (1 Μαΐου 1981). Στο μέσον ο μαθητής που υποδύεται τον Ρήγα Φεραίο.

Μια σκηνή από το έργο του Σωτ. Γεωργίου «Ο Μεγάλος γιος του Βελεστίνου – Ρήγας Φεραίος» κατά την παρουσίασή του στα κα-
νάλια Βόλου (Μάρτιος 1991), από μαθητές και μαθήτριες γυμνασίου και λυκείου.

Δύο ακόμη σκηνές από την παράσταση των Καναλιών Βόλου (Μάρτιος 1991). Διδασκαλία και σκηνικά από τις φιλόλογους Κατερίνα Τριχατζή και Τζένη Μητσοπούλου. Στο στήσιμο της σκηνής βοήθησε και ο γυμνασιάρχης Χατζής..

Καναλιών ειδικά διαμορφωμένα για την παράσταση. Η σκηνή πολύ λίγα είχε να ζηλέψει από άλλες «επαγγελματικές» θεατρικές σκηνές. Τα σκηνικά εντυπωσιακά με ικανές ευρηματικές λύσεις.

»Θαυμάσια η λιτότητα του σκηνικού χώρου που αναφέρονταν στη Βιέννη, με μοναδικό εικαστικό στοιχείο ένα ζωγραφιστό παράθυρο με τα δαντελωτά μοτίβα της εποχής που περικλείει τον Ευρωπαϊκό Πολιτισμό του 18ου αιώνα. Μελετημένα και πειστικά τα κοστούμια. Πανέμορφες οι γυναικείες τοπικές ενδυμασίες που φορούσαν οι εξ ίσου όμορφες μαθήτριες. Πολύ καλή η προσπάθεια που κατέβαλαν όλοι οι μαθητές για την ενσάρκωση των ρόλων τους. Σωστή και η διανομή των ρόλων με αποκορύφωση το ρόλο που δεν έβγαλε «άχνα» επί σκηνής, αλλά εντυπωσίασε με την παρουσία του, το ύφος, το ανάστημα και το ντύσιμό του. Το ρόλο του πράκτορα που συνοδεύει τη μάνα του Ρήγα στη Βιέννη, που υποδύονταν ο μαθητής Κώστας Κόκκας, ο οποίος όταν όλοι γελούσαν με την εμφάνισή του στη σκηνή, αυτός αγέλαστος και ατάραχος συνέχιζε να παίζει σωστά. Ουσιαστικά συμπλήρωμα της παράστασης ήταν η χορωδία από 13 μαθήτριες που οι γλυκύτατες φωνές τους συνέτειναν στην ένταση της δραματοποίησης.

»Την παράσταση παρακολούθησαν οι τοπικές αρχές, ο πρόεδρος της κοινότητας Καναλιών Γιάννης Τάσιος, ο πρόεδρος της κοινότητας Κεραμιδίου Κώστας Καλαμίδας και πλήθος κόσμου.

»Το έργο έγραψε ο κ. Σωτήρης Γεωργίου, διευθυντής του Λυκείου, τη σκηνοθετική αλλά και σκηνογραφική ευθύνη είχαν οι φιλόλογοι κ. Κατερίνα Τριανταφύλλου και κ. Τζένη Μητροπούλου. Στην κατασκευή των σκηνικών βοήθησε ομάδα καθηγητών ενώ η σκηνή ήταν έργο του διευθυντή του Γυμνασίου κ. Χατζή.

»Οι 40 μαθητές που πήραν μέρος ήταν από 4 χωριά της περιοχής, τα Κανάλια, το Κεραμίδι, την Κερασιά και τις Γλαφυρές.

»Ευχή όλων είναι να μας δίνεται συχνότερα η δυνατότητα να παρακολουθήσουμε τέτοιες παραστάσεις αξιέπαινες. Ένα μεγάλο μπράβο σε όλους, καθηγητές και μαθητές.

Μάκης Εξαρχόπουλος»⁴⁴

• 25.3.1993 «Ο Μεγάλος Γιος του Βελεστίνου – Ρήγας Φεραίος» του Σωτ. Γεωργίου από μαθητές και μαθήτριες Λυκείου και Γυμνασίων του Βελεστίνου στην αίθουσα Παπαρρίζου – βλ. το Πρώτο Μέρος της εργασίας αυτής (παράγραφος ΣΤ).

Σημειώνουμε, τέλος, πως για την ανέγερση ανδριάντος του Ρήγα

44. Θεσσαλία 31.3.1991

Φεραίου δόθηκε στον Βόλο παράσταση – την 15 Ιουλίου 1893 – «υπό ερασιτεχνών μαθητών του Γυμνασίου και άλλων». Παρουσιάστηκαν στο θέατρο «Ορφεύς» το δράμα «ο Σκεντερ-βέης», καθώς και η κωμωδία του Σουρή «η περιφέρεια» (βλ. εφημ. Βόλου Φωνή του Λαού 23.7.1893 και 10.8.1893).

Στην παράσταση «το θέατρον ήτο κατάμεστον κόσμου», ενώ την επίβλεψη της παραστάσεως είχε ο Α. Κωστόπουλος. Τα έργα παρουσιάστηκαν και στη Λάρισα στο θέατρο «Απόλλων» και «το ποσόν το συλλεχθέν ανέρχεται εις δραχ. 3.000» (πρβ. εφημ. Όλυμπος – Λαρίσης – 10.8.1893 – η ετήσια συνδρομή της εφημερίδος ήταν 5 μόλις δραχμές!).

Γ. ΠΡΟΣΘΗΚΕΣ – ΕΚΤΙΜΗΣΕΙΣ – ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

α) Η έρευνα της ιστορίας του θεσσαλικού θεάτρου ενώ έχει αρκετά προχωρήσει, δεν έχει τελειώσει· συνεπώς, αρκετές παραστάσεις έργων, ακόμη και έργων που αναφέρονται στον Ρήγα Φεραίο, πιθανότατα μας διαφεύγουν· επομένως, κάποιες εκτιμήσεις (όχι όλες!) που θα ακολουθήσουν θα πρέπει να τις δούμε με σχετική επιφύλαξη.

β) Από τα έργα που αναφέρονται στον Ρήγα και παρουσιάστηκαν στον θεσσαλικό χώρο, πανθεσσαλική απήχηση είχαν στην ουσία μόνο τα έργα των Προβελέγγιου και Ρώτα· το δράμα του Προβελέγγιου στις δεκαετίες 1910, 1920 και 1930· το αντίστοιχο του Ρώτα, από το 1939 που (όπως φαίνεται) πρωτοπαίχθηκε, είχε έως σήμερα την μεγαλύτερη απήχηση. Δεν μας είναι γνωστές παραστάσεις των σχετικών έργων των Ζαμπέλιου, Σπ. Μελά κ.λπ. στην Θεσσαλία.

γ) Από άποψη αριθμού (γνωστών έως σήμερα) σχετικών παραστάσεων («παραγωγών»...) προηγείται καταφανώς ο Νομός Μαγνησίας (και είναι φυσικό αυτό!...) ενώ μόνο οι παραστάσεις του Βελεστίνου υπερκαλύπτουν όλες τις άλλες στον θεσσαλικό χώρο! Είναι ένα «ρεκόρ» αυτό ιδιαίτερα τιμητικό για την πατρίδα του Ρήγα, ρεκόρ «δυσκατάρριπτο».

Εδώ αξίζει να σημειώσουμε πως, όπως προκύπτει από το Πρώτο Μέρος της εργασίας αυτής («Το Θέατρο στο Βελεστίνο»), στο Βελεστίνο υπάρχει πλούσια θεατρική παράδοση που καλλιεργείται (σχεδόν χωρίς διακοπές) από τις αρχές τουλάχιστον του αιώνα μας. Έτσι παρουσιάστηκαν κατά καιρούς (από Βελεστινιώτες) όχι μόνο έργα σχετικά με τον ένδοξο συμπατριώτη τους, αλλά και έργα των Περεσιάδη, Κορομηλά, Σπ. Μελά, Λάσκαρη, Ξενόπουλου, Μπόγρη, Μολιέρου αλλά και του Βολιώτη Κ. Ζημερή κ.λπ.

δ) Από άποψη αριθμού παραστάσεων σχετικών με τον Ρήγα, μετά τον νομό Μαγνησίας, σχετικά «ευπρόσωπη» είναι η θέση του νομού Καρδίτσας, ενώ ο αντίστοιχος της Λαρίσης δεν έχει ερευνηθεί συστηματικά.

ε) Εκτός από θεατρικά έργα, έχουμε, κατά τα προαναφερθέντα, και την παρουσίαση ενός είδους σκετς – προσφώνησις προς τον Ρήγα (της οποίας το περιεχόμενο αγνοούμε) – καθώς και μια πλαστική εικόνα σχετικά με την δράση του ιδίου.

στ) Εντυπωσιάζει το γεγονός ότι παραστάσεις για τον Ρήγα οργανώνονται ανά την Θεσσαλία σχεδόν χωρίς μακρόχρονες διακοπές. Αν έλθουν στο φως όλες οι παραστάσεις, ίσως διαπιστώσουμε πως κάθε σχεδόν χρόνο, κάπου στη Θεσσαλία, παιζόταν κάποιο έργο σχετικό με την ζωή και το έργο του Ρήγα.

ζ) Από τις παραστάσεις που προαναφέρθηκαν, αρκετές δόθηκαν από εκπαιδευτήρια δημόσια (από δημοτικά σχολεία αλλά και από γυμνάσια – λύκεια, η μια με σύμπραξη του Ωδείου Τσολάκη Βόλου): μια άλλη δόθηκε από ιδιωτικό εκπαιδευτήριο (Σχολή Κοντογεωργίου): μια παράσταση δόθηκε από κατοίκους του θεατρόφιλου χωριού Γελάνθη Καρδίτσας, ενώ, τέλος, δυο κατοχικοί θίασοι, που οργανώθηκαν στην Καρδίτσα στα 1943-1944, έδωσαν ανεξακρίβωτο αριθμό παραστάσεων (συμπεριλαμβανομένου και του «Ρήγα Βελεστινλή» του Ρώτα), ο μεν πρώτος θίασος (με θιασάρχη τον συγγραφέα Ρώτα) στην ορεινή περιοχή Καρδίτσας και του Βόλου, ο δε δεύτερος, με θιασάρχη τον Κ. Παύλου (Πωλ) στην Καρδίτσα. Υπενθυμίζουμε, πως και στο Βελεστίνο κατοχικός θίασος έπαιξε και έργο σχετικό με τον Ρήγα Φεραίο.

η) Από αυτούς που δίδαξαν τα έργα στις προαναφερθείσες παραστάσεις, ιδιάζουσα σημασία έχουν τα ονόματα ιδίως του ίδιου του Ρώτα, του Κοπανά, του Κροντηρά και βεβαίως του Κ. Παύλου – Πωλ. Ο Ρώτας είναι ευρύτερα γνωστός: ο Κοπανάς υπήρξε καθηγητής της δραματικής σχολής του Ωδείου Θεσσαλονίκης και μετεκλήθη ειδικώς για την παράσταση στον Βόλο⁴⁵ του Κροντηρά σημαντική υπήρξε η συμβολή στο Θέατρο του Βόλου κατά την περίοδο 1928-1930 ως καθηγητού και σκηνοθέτου της Δραματικής Σχολής Βόλου και εκπαιδευτηρίων,⁴⁶ αλλά και στο διάσημο – ως μου επιτραπεί η λέξη – Παιδικό Θέατρο Καρδίτσας (1929-1939), όπου, στα τέλη του 1933 βοήθησε στο ανέβασμα του έργου «Ανθρώπινα λουλούδια».⁴⁷ Για τον Παύλου θα επανέλθουμε.

θ) Από τους σκηνογράφους των έργων με υπόθεση σχετική με τον Ρήγα, που παίχθηκαν στον θεσσαλικό χώρο, αξίζει να σημειώσουμε τα ονόματα των Μ. Ποττούμπιν και Κ. Παύλου – Πωλ (για τον τελευταίο, βλ. κατωτέρω).

Ο Μισέλ Ποττούμπιν ήταν Ρώσος εξόριστος. Εμφανίστηκε στον Βόλο από τα μέσα περίπου της δεκαετίας του 1920 και, μαζί με τον επίσης συνεξόριστό του γνωστό μουσικό και ζωγράφο Μισέλ Ρεσένικωφ και τον Ιταλό μουσικό Εττόρε Μπαρόνε, συνόδευαν με ζωντανή μουσική τα βωβά

45. Βλ. σημ. 3, σ. 140

46. Βλ. σημ. 3, σ. ιδίως 43-49, 133-134, 140

47. Βλ. σημ. 4, σ. 272

έργα του κιν/φου «Αχιλλεύων» στην παραλία του Βόλου, κατά τα χρόνια 1925-1930 π.: ο ίδιος ο Ποττούμπνιν έπαιζε βιολί και υπήρξε καλός μουσικός· μάλιστα μετά τον Β. Κόντη ανέλαβε αυτός μαέστρος (Χορωδία – Μανδολινάτα) στην «Ένωση Φιλομούσων» Βόλου. Παντρεύτηκε βολιώτισσα και έμεινε ως το τέλος στον Βόλο (πληροφορίες Νίκου Χαλκιά). Τέλος, αξίζει να σημειώσουμε πως ο Ποττούμπνιν έγραψε την μουσική για την οπερέτα του Βολιώτη Κ. Ζημέρη «Η βασίλισσα της Ρούμελης» (βλ. περ. Καρδίτσα, τ. 7-8/1991, σ. 4).

Εκτός από το σκηνικό της φυλακής του Ρήγα (τα υπόλοιπα σκηνικά τα δανείστηκαν από παρεμφερή του θιάσου Σαντοριναίου – Αργυροπούλου που έδινε τότε παραστάσεις στον Βόλο), ο Ποττούμπνιν είναι γνωστό πως έκανε και τα σκηνικά για μια γιορτή του ιδιωτικού εκπαιδευτηρίου Βόλου «Αναγέννησις», με θέμα το ιστορικό της γεννήσεως του Χριστού.⁴⁸

ι) Από τις προαναφερθείσες παραστάσεις πολλές ξεχώρισαν· αναφέρω ενδεικτικώς την παράσταση του 1930 από τη σχολή Κοντογεωργίου Βόλου· επίσης εκείνη του 1939 από τα γυμνάσια Βόλου με πρωταγωνιστή περίφημο τον Εύαγγελο Σακελλίωνα, αδελφό του γνωστού ερευνητού Γιάννη Σακελλίανου· επίσης εκείνη του 1958 από το γυμνάσιο Μουζακίου σε διδασκαλία του εξαίρετου καθηγητού και ανθρώπου των γραμμάτων Τάσου Γούναρη. Όμως, ξεχώρισαν οι παραστάσεις του «Ρήγα Βελεστινλή» στις περιοχές Καρδίτσης και Βόλου στα 1944 (θιάσος Ρώτα), που προσωπικά τις θεωρούμε από τις καλύτερες που δόθηκαν στην Θεσσαλία με υπόθεση σχετική με τον Ρήγα Φεραίο, υπέρτερη δε εξ όλων εκείνη του Κ. Παύλου, για τους λόγους που θα αναφερθούν κατωτέρω. Τα στοιχεία που ακολουθούν (αρκετά εξ αυτών φέρνουμε στο φως για πρώτη φορά) αναφέρονται στις δύο αυτές παραστάσεις – των Ρώτα και Παύλου.

Ο θιάσος του Ρώτα ως γνωστόν οργανώθηκε και πρωτοεμφανίστηκε στο ορεινό χωριό Νεοχώρι Καρδίτσης με το έργο «Ρήγας Βελεστινλής» του ίδιου του θιασάρχη. Για τον θιάσό του πολλά έχει γράψει ο ίδιος στο βιβλίο του «Ο Αγώνας στα Ελληνικά Βουνά»· επίσης έχει γράψει τις εντυπώσεις του από μια παράσταση του «Ρήγα» που είδε στα ορεινά Καρδίτσης ο συγγραφέας και θιασάρχης άλλου θιάσου την ίδια εποχή, ο Γιώργος Κοτζούλας.

Σε ένα χειρόγραφο εμπιστευτικό και υπηρεσιακό έγγραφο του 1944 ο Ρώτας γράφει – και το έχει δημοσιεύσει ο ίδιος – τα εξής:

«Πήραμε την εντολή να συμμορφώσουμε και ασκήσουμε έναν θεα-

48. Βλ. σημ. 3, σ. 137 και Θεσσαλία (Βόλου) 30.12.1930 («Ωραία η κομψή σκηνή του θεάτρου με πλούσια σκηνογραφία του καθηγητού της σχολής κ. Μιχ. Ποττούμπνιν από το ιστορικόν της γεννήσεως»)

τρικό όμιλο, πρότυπο υποδειγματικό. Μας εδόθη σαν πυρήνας ένας όμιλος που είχε κιόλας συγκροτηθεί και περιόδευε στον κάμπο. Ο όμιλος αυτός είχε τα εξής πρόσωπα:

Άντρες: Βάσος, Αλέξης, Ζάρας, Αλέκος (σ.σ. οι δύο τελευταίοι είναι οι εκ Καρδίτσης, Κώστας Ζαραμπούκας και Αλέκος Κοπαναράς)

Γυναίκες: Κούλα, Ματίνα, Ευτυχία, Άννα (σ.σ. οι τρεις πρώτες είναι οι εκ Καρδίτσης, Κούλα Μαγαλιού, Ματίνα Πλαϊνή και Ευτυχία Αναγνώστου που έπαιζαν τους ρόλους των Κατίνκα, Φανής και Σουσάνας αντιστοίχως).

Η κατάσταση του ομίλου όταν τονε ανταμώσαμε εδώ στο Νεοχώρι. Η αθλιότητα – οι έρωτες – η πείνα – η γύμνια». ⁴⁹

Αυτό είναι το έγγραφο του Ρώτα που δημοσιεύεται και με φωτογραφία του χειρογράφου αλλά και με τυπογραφικά στοιχεία, μόνο που στα τυπογραφικά δεν δημοσιεύεται η επίμαχη φράση περί ερώτων κ.λπ. Βεβαίως, του δόθηκε του Ρώτα η ευκαιρία αργότερα να γράψει καλά λόγια για τον θίασο αυτόν που εμφανιζόταν ως θεατρικός όμιλος της τότε πανθεσσαλικής οργανώσεως νεολαίας. Δύο πράγματα όμως ξέχασε να γράψει ως το τέλος ο Ρώτας: ότι κορμός του θιάσου αυτού υπήρξαν καρδιτσιώτες (αγόρια και κορίτσια) ερασιτέχνες ηθοποιοί που είχαν συγκροτήσει θίασο ήδη από το 1943, και ότι τον θίασο αυτόν οργάνωσε, δίδαξε και παρουσίασε σε αρκετά έργα, πολύ πριν έρθει ο Ρώτας στην Θεσσαλία (στα μέσα περίπου του 1944) ο καρδιτσιώτης ζωγράφος, διαφημιστής κ.λπ. Κώστας Παύλου-Πωλ. Για άλλη μια φορά ο μεγαλύτερος, καθ' όλες τις ενδείξεις, θεατράνθρωπος της Θεσσαλίας «ένοιωσε» τον παραμερισμό κατάμουτρα. Είναι άγνωστο γιατί δεν συνεργάστηκε ο Πωλ με τον Ρώτα αλλά συνέχισε τη δική του ξεχωριστή πορεία: κατά μια εκδοχή, γιατί, απολιτικός ο ίδιος στο μεγαλύτερο διάστημα της ζωής του, δεν θέλησε να εκτεθεί στην ταραχώδη εκείνη περίοδο. Άφησε όμως ο Ρώτας με το εμπιστευτικό του έγγραφο μια άδικη και εξωπραγματική «ρετσινιά» στο θίασο του Παύλου, (παρ' ότι σε αυτόν βασικά στηρίχθηκε), ίσως γιατί επηρεάστηκε από παντρεμένο ζευγος του θιάσου, που, καθώς λέγεται σήμερα, δεν τηρούσε πολύ τα προσχήματα!

Ο Ρώτας παρουσίασε τον «Ρήγα» του τον Ιούλιο-Αύγουστο 1944 τρεις φορές στο Νεοχώρι, δύο φορές στον Ίταμο και μια φορά στο Παλιούρι Καρδίτσης. ⁵⁰ Αξίζει να σημειωθεί ότι η παράσταση είχε κινηματογραφηθεί από αθηναίο κινηματογραφιστή, αλλά τελικά το φιλμ κάρηκε.

Στην συνέχεια, και ενώ πλησίαζε η απελευθέρωση, ο θίασος Ρώτα, και

49. Β. Ρώτα «Ο αγώνας στα ελληνικά βουνά», σ. 143-144

50. Βλ. Β. Ρώτα «Ο αγώνας στα ελληνικά βουνά», σ. 151-152

αφού τον εγκατέλειψαν κάποια μέλη του,⁵¹ κατέθηκε στην περιοχή Αλμυρού και έδωσε παραστάσεις στον Αλμυρό, Σούρπη, Φτελιό, Αγχιάλο κ.λπ., καθώς και σε πολλά χωριά του Πηλίου αλλά και μέσα στον Βόλο.⁵²

Σημειώνουμε πως σκηνικά στην παράσταση του Ράτα δεν υπήρχαν, αλλά οι Εγγλέζοι που ήταν τότε στο Νεοχώρι Καρδίτσας, μετά από μια δεξίωση που έδωσαν στον θίασο και μετά από επιμονή του τελευταίου, παρεχώρησαν στον θίασο ύφασμα από αλεξίπτωτα. Με το ύφασμα αυτό έγιναν για την παράσταση μερικά ρούχα εποχής, μερικές κουρτίνες-ριντώ, για να οριστεί ο χώρος της σκηνής, καθώς και η αυλαία. Μια-δυό καρέκλες θρέθηκαν, ενώ ένα θρανίο μετετράπη καταλλήλως σε καναπέ (πληροφ. της πρωταγωνίστριας του έργου Κούλας Μαγαλιού).

Θα παραθέσουμε στη συνέχεια κάποια στοιχεία, επισημάνσεις και συμπεράσματα, από την παράσταση του «Ρήγα Βελεστινλή» από τον θίασο Παύλου.

Έχουμε γράψει ως τώρα πολλά για τον Παύλου σε διάφορες εργασίες. Επί τριάντα χρόνια, ενώ πρόσφερε τόσα πολλά στο καρδιτσιώτικο θέατρο, δεν είδε ουσιαστικά ούτε μια φορά να μνημονεύεται το όνομά του στον Τύπο, τουλάχιστον όσο ζούσε ο ίδιος. Τα έχουμε ξαναπεί αυτά, εκείνο που θέλω εδώ να τονίσω είναι ότι ο γνωστός καθηγητής της θεατρολογίας στο Πανεπιστήμιο Αθηνών, Βάλτερ Πούχνερ, παραπέμποντας στα δημοσιευμένα μας αυτά, έγραψε για τον Παύλου τα εξής:

«Ο εξπρεσιονισμός (...) δεν είχε σχεδόν καμιά επίδραση στο ελληνικό θέατρο, αν εξαιρέσουμε σκηνοθετικές μορφές σαν τον Φώτο Πολίτη, τον Δημήτρη Ροντήρη, τον Τάκη Μουζενίδη κι άλλους, ή σκηνογράφους σαν τον Ανεμογιάννη ή τον άγνωστο Παύλου που δρούσε στην Καρδίτσα του μεσοπολέμου και αποτελεί πραγματική αποκάλυψη των δυνατοτήτων και της ποιότητας του επαρχιακού θεάτρου στην Ελλάδα».⁵³ Προσθέτουμε επίσης πως ο ίδιος συγγραφέας ομιλεί στην ίδια εργασία του για «τα

51. Η Κούλα Μαγαλιού, πρωταγωνίστρια στο έργο του Ράτα (κρατούσε τον ρόλο της Κατίγκα), μας έλεγε τα εξής: «Όταν τέλειωσαν οι παραστάσεις μας στην περιοχή Καρδίτσας και είδε ο Ράτας ότι ήταν πολύ επιτυχημένες, γιατί δεν είχαν να ζηλέψουν τίποτα από τις επαγγελματικές, ήθελε να μας φέρει στην Αθήνα και να παίξουμε εκεί σαν θίασος του βουνού υπό την διεύθυνσή του. Εγώ αρνήθηκα και είπα δεν είμαστε επαγγελματίες κι από δω και πέρα εσείς το δρόμο σας κι εμείς το δικό μας. Το «επαγγελματίας» με ξένιζε τότε, είχα τότε άλλες ιδέες γι' αυτά τα πράγματα. Δεν με ενδιέφερε να επιδειχθώ στην Αθήνα. Παιζαμε τότε που χρειάζονταν κι εκεί που χρειάζονταν. Το ρόλο μου στη Μαγνησία κρατούσε η Ευτυχία Αναγνώστου, καρδιτσιώτισσα».

52. Β. Ράτα, *όπ.π.*, σ. 152, 184

53. Βλ. Βάλτερ Πούχνερ «Ελληνική Θεατρολογία», εκδ. Εταιρείας Θεάτρου Κρήτης, 1988, σ. 399

καταπληκτικά έργα του Θεσσαλού ζωγράφου και σκηνογράφου των ερασιτεχνικών παραστάσεων στην Καρδίτσα του μεσοπολέμου».⁵⁴

Τελευταίως, ο ίδιος συγγραφέας (Πούχνερ), σε προσφάτως εκδοθέν βιβλίο του («Το Θέατρο στην Ελλάδα», εκδ. Παίριδη 1992), αναφερόμενος στο έργο του Παύλου, γράφει τα εξής:

Στην σελ. 300: «Ο εμπυχωτής του θιάσου αυτού – σ.σ. του Παιδικού Θεάτρου Καρδίτσας – Κ. Παύλου πρέπει να θεωρηθεί, χωρίς άλλο, από τους πιο πρωτοποριακούς Έλληνες σκηνογράφους της εποχής εκείνης».

Στην σελ. 370: «Ο εξαιρετικός πλούτος των υπαρκτών στοιχείων σε περιοχές που έχουν διερευνηθεί συστηματικά (Θεσσαλία π.χ.) εγείρει την υποψία ότι το φαινόμενο από το 1880 περίπου ως σήμερα, έχει πάρει απρόσμενες διαστάσεις, που δεν τις γνωρίζουμε, ούτε και τις φανταζόμαστε σε όλην την έκτασή τους (...) Διακρίνονται μερικές φορές και εξέχουσες προσωπικότητες, όπως π.χ. ο σκηνογράφος Κ. Παύλου στην Καρδίτσα».

Και στην σελ. 344: «Έτσι ο «καταστατικός Χάρτης» της θεατρικής δραστηριότητας της Ελλάδας στον όψιμο 19ο και 20ο αιώνα παρουσιάζει μεγάλα κενά, γεωγραφικά και χρονολογικά, αλλά οι περιοχές που έχουν διερευνηθεί συστηματικά, όπως ο θεσσαλικός χώρος, από τον Φώτη-Νικ. Βογιατζή σε μια σειρά από εργασίες, εμφανίζουν τέτοιο πλούτο στοιχείων, κάποτε μάλιστα και με αξιοθαύμαστα αισθητικά αποτελέσματα – βλ. κυρίως τις σκηνογραφικές εργασίες του Κ. Παύλου στην Καρδίτσα και τα κοστουμια στο Ωδείο της κυρίας Τσολάκη στο Βόλο».

Προσωπικώς, ας μου επιτραπεί να αναφέρω, ότι νοιώθω ικανοποίηση με την αποκατάσταση αυτή του Παύλου και μάλιστα από το πιο έγκριτο πρόσωπο του Θεάτρου στην Ελλάδα, όπως είναι σήμερα ο Πούχνερ. Ενθυμούμαι επίσης γνωστό σήμερα αθηναίο σκηνογράφο, ο οποίος βλέποντας τις προπολεμικές θεατρικές μακέτες του Παύλου, που είχαμε προ ετών δημοσιεύσει, μας είπε έκπληκτος, πως οι προπολεμικοί σκηνογράφοι του Εθνικού Θεάτρου δεν ήταν καλύτεροι! Και νιώθω ικανοποίηση γιατί όταν παρουσίασα το έργο του Παύλου, αρκετοί καλοθελητές έσπευσαν να μου πουν πως δεν άξιζε τέτοιας τιμής ο Παύλ, πως ήταν «υπερβολικά» αυτά που είχα γράψει. Βεβαίως, τα ίδια είχαν πει οι καλοθελητές και για όσα γράφαμε κατά καιρούς για τον Γιολδάση αλλά και για άλλους. Ισχύει βέβαια πάντα ότι ουδείς προφήτης στον τόπο του, και για τον αγνοημένο, ταλαιπωρημένο και πάμπτωχο Παύλ, που το θέατρο ήταν η ζωή του, δεν μπορούσε σ' αυτό να γίνει εξαίρεση.

Πώς έφθασε όμως ο Παύλου, 3-4 μήνες μετά τις παραστάσεις του

54. Όπ.π. σ. 408

Ρώτα, να παίξει με δικό του πλέον θίασο το ίδιο έργο («Ρήγας Βελεστινλής») στην Καρδίτσα;

Το φθινόπωρο του 1943 και ενώ η Καρδίτσα ήταν προσωρινά ελεύθερη, άρχισε η τρίτη θεατρική περίοδος του Παύλου (οι προηγούμενες δυο αφορούσαν την προπολεμική περίοδο, η μία δε εξ αυτών την ένδοξη – ας μου επιτραπεί να την ονομάσω έτσι – περίοδο του προπολεμικού Παιδικού Θεάτρου Καρδίτσας στα χρόνια 1929-1930).⁵⁵ Ο θίασός του έδωσε την πρώτη παράσταση της τρίτης, όπως την ονομάσαμε, περιόδου στο «Πάλλας» Καρδίτσας με το «Στραβόξυλο» του Ψαθά. Στην δεύτερη παράσταση του ίδιου έργου την επομένη, εισέβαλαν αιφνιδιαστικά στην πόλη, αλλά και μέσα στο θέατρο, Γερμανοί στρατιώτες από τα Τρίκαλα μετά το όπως – όπως τέλος της παράστασης ο θίασος εγκατέλειψε την πόλη και έδωσε κατά τη διάρκεια της Κατοχής παραστάσεις σε πεδινά και ημιορεινά χωριά. Εκτός από αυτοσχέδιες πολλές φορές επιθεωρήσεις, παίχτηκαν στην περίοδο εκείνη και «Τα Αρραβωνιάσματα» του Μπόργη, τα έργα του Ρώτα «Να ζει το Μεσολόγγι», «Γραμματιζόμενη», «Μαξιλαριές»⁵⁶ κ.ά.

Μετά την απελευθέρωση της Καρδίτσας (2.9.1944) ο θίασος, ο ανασυνταγμένος θίασος μετά την αφαίμαξή του, όπως είδαμε, από τον Ρώτα, επιστρέφει στην πόλη και περί τον Δεκέμβριο του ίδιου έτους παρουσιάζει 3-4 φορές στο «Πάλλας» τον «Ρήγα Βελεστινλή» του Ρώτα με θεαματικά και πλούσια σκηνικά.⁵⁷

Κατά την προεργασία της παράστασης αυτής, που υπήρξε ιδιαίτερα κοπιώδης, ο θιασάρχης είχε σχεδιάσει με κάθε λεπτομέρεια το έργο, το είχε χωρίσει σε «τομές» και μέσα σε ένα μπλοκ και σε δυο-τρεις κόλλες χαρτιού είχε σημειώσει τις στάσεις και τις εκάστοτε κινήσεις των ηθοποιών, δουλειά που μόνο να βλέπεις σήμερα τα σκαριφήματα αυτά (τα οποία και δημοσιεύουμε εδώ), ζαλίζεσαι!

Πώς ο αγράμματος Παύλου κατάφερε να φτάσει στο σημείο να σχεδιάζει στο χαρτί λεπτομερώς όλη την παράσταση, πώς μπολιάστηκε μ' όλη αυτή την θεατρική μαγεία σε σημείο να τον θεωρούμε σήμερα ως τον μεγαλύτερο θεατράνθρωπο της Θεσσαλίας; Οι πληροφορίες λένε πως, πέρα από το ασίγαστο πάθος που είχε για το θέατρο, από μικρή ακόμη ηλικία, όταν γύρω στα 1935-1936 βρέθηκε στην Αθήνα εργαζόμενος σε διαφημιστικές επιγραφές κ.λπ., παρακολούθησε λένε κάποια μαθήματα,

55. Το Θέατρο στην Καρδίτσα, περ. «Γνώση και Γνώμη», τ. 4/1985, σ. 238

56. Το Θέατρο στην Καρδίτσα, περ. «Γνώση και Γνώμη», τ. 5/1986, σ. 262-264

57. Βλ. τις μακέτες στο Θέατρο στην Καρδίτσα, τ. 4/1985, σ. 254-255 και τ. 5/1986, σ. 270-271 (περ. «Γνώση και Γνώμη» Καρδίτσας)

ίσως και πρόβες, κοντά στον Φώτο Πολίτη, πιθανόν και στον Ροντήρη. Αυτό του ήταν αρκετό.

Με τα τρία βασικά λοιπόν σκηνικά του «Ρήγα Βελεστινλή» και τις μελετημένες παραλλαγές τους, κατάφερε να εναλλάσσει ταχύτατα τις διάφορες και ποικίλες εικόνες του δύσκολου αυτού έργου. Οι εναλλαγές αυτές γίνονταν με τρόπο ώστε να μην επικρατεί χασμωδία. Το προσωπικό σκηνης, μετακινώντας διάφορα έπιπλα και άλλα μικροαντικείμενα, μεταμόρφωνε στη στιγμή, με την βοήθεια και των φωτιστικών εφέ, τον σκηνικό χώρο.

Γιατί αυτή η παράσταση του Παύλου ήταν η καλύτερη που δόθηκε ποτέ στην Θεσσαλία – ίσως και στην Ελλάδα – με υπόθεση για τον Ρήγα Φεραίο; Πρώτον, γιατί υπήρξε η προεργασία αυτή που αναφέραμε: δημοσιεύουμε στο βιβλίο αυτό, για πρώτη φορά, όλα αυτά τα σχέδια – σκαριφήματα της προεργασίας, όχι μόνο γιατί αποτελούν ντοκουμέντα μιας εποχής ή διότι θα δείξουν το μέγεθος της εξαντλητικής αυτής προεργασίας, αλλά και γιατί στο μέλλον θα βρεθεί ίσως κάποιος πρακτικός του θεάτρου – σκηνοθέτης – που θα παρακινηθεί (ίσως) να αναβιώσει, βάσει των σχεδίων αυτών, την παράσταση εκείνη, που όλοι οι συντελεστές της και οι θεατές της την θεωρούν ανώτερη του Ρώτα και έχει μείνει για πάντα στη μνήμη των θεατών της.

Δεύτερον, γιατί ο Παύλου, δεν αμφιβάλλουμε πλέον, υπήρξε, όπως σημειώσαμε, ο μεγαλύτερος θεατράνθρωπος της Θεσσαλίας στο ερασιτεχνικό θέατρο.

Υπήρξε η καλύτερη παράσταση γιατί, τρίτον, και σ' αντίθεση με την παράσταση του Ρώτα, ο Παύλου είχε κατασκευάσει υποβλητικά σκηνικά, μακέτες και προσχέδια: υπήρχαν επίσης κατάλληλα ρούχα εποχής που είτε προϋπήρχαν και επιδιορθώθηκαν είτε έγιναν εξ αρχής. Για τα σκηνικά του Παύλου όλοι μιλούσαν στην Καρδίτσα γι' αυτά, τα θεωρούσαν «απίστευτα», «φαντασμαγορικά», «ονειρώδη», «πλαστικά-ανάγλυφα» κ.λπ. Ο παλιός μουσικός του Παιδικού Θεάτρου Καρδίτσας Βασ. Νεστορίδης μας έλεγε πως, γενικώς, τα σκηνικά του Παύλου «ήταν ολοζώντανα. Θυμάμαι να θγαίνει ένα φεγγάρι πίσω απ' το βουνό της σκηνης και σιγά-σιγά να... «περπατάει»! Μπορούσε ο αθεόφοβος μ' ένα «Κύριε ελέησον» να φτιάξει 15 εκκλησίες και καμπαναριά!».

Τέταρτον, γιατί για την συγκρότηση του θιάσου του ο Παύλος είχε κηρύξει πανστρατιά! Έπαιζαν ηθοποιοί που προϋπήρχαν στον θιάσό του αλλά στελέχωσαν και τον θιάσο του Ρώτα (Μαγαλιού, Πλαϊνη, Κοπαναράς): άλλοι που είχαν παίξει και στο «Στραβοξυλο» ένα χρόνο πιο πριν (Πέτρου, Καρατζίκος): ορισμένοι επίσης του προπολεμικού Παιδικού Θεάτρου Καρδίτσας (όπως ο εκλεκτός Κλεάνθης Ζαφειρόπουλος, ο Καλο-

γρούλης) και άλλα ταλέντα που είχαν εν τω μεταξύ πλαισιώσει τον θίασο μετά το «Στραβόξυλο», όπως η αδελφή του θιασάρχη, Κούλα, ο εξαιρετος Δήμος Αναγνώστου κ.ά.

Πέμπτον γιατί, όπως μου έλεγε επί λέξει η εκ των πρωταγωνιστριών του έργου Κούλα Μαγαλιού (η ίδια έπαιξε και στον θίασο Ρώτα) «ο Παύλου, χωρίς να κάνει αντίπραξη στον Ρώτα, έκανε τότε τις παραστάσεις της ζωής του»! Αλλά και γιατί «ήταν καλύτερος σκηνοθέτης από τον Ρώτα», κατά την ίδια πηγή. «Ο Ρώτας μπορεί ίσως να είχε μεγαλύτερη πείρα, αλλά ο Πωλ, χωρίς να ενδιαφέρεται να γίνει επαγγελματίας, έκανε αυτό που έκανε για ν' αποδείξει, προ πάντων στον εαυτό του, ότι μπορεί να κάνει θέατρο! Από την αγάπη του προς το θέατρο και χωρίς άλλες σκοπιμότητες έκανε αυτό που έκανε».

Ήταν όμως ο Παύλου εκείνη την φορά και τυχερός. Στην τελευταία παρουσίαση του έργου βρέθηκαν στη θέση των θεατών και παρακολούθησαν την παράστασή του «το μισό Εθνικό Θέατρο της Αθήνας», κατά χαρακτηριστική έκφραση· πολλοί δηλαδή γνωστοί ηθοποιοί, που με τα γεγονότα της εποχής βρέθηκαν τον Δεκέμβριο 1944 στην Καρδίτσα, όπως ο Τάκης Καρούσος, ο Θόδωρος Μορίδης, η Μιράντα, η Ντιριντάουα κ.ά· επίσης πολλά (ένοπλα) στελέχη της τότε κρατούσης καταστάσεως παρακολούθησαν την παράσταση. Κατά μια εκδοχή, παρέστη και ο ίδιος ο Ρώτας, και μάλιστα, όπως λένε, συγχαρήκε τον θίασο προσθέτοντας πως αδικούνται στην επαρχία. Και το 'λεγε ειλικρινά αυτό· έχουμε επ' αυτού μια ακόμη μαρτυρία πρωταγωνίστριας του θιάσου του Πωλ (που είχε πλαισιώσει και τον θίασο του Ρώτα), και η οποία, όπως μας έλεγε, όταν μετά από πολλά χρόνια συνάντησε τον Ρώτα μια φορά στην Αθήνα (ήταν από εκείνες που δεν θέλησαν να τον ακολουθήσουν στην πρωτεύουσα), αυτός της είπε: «Και τώρα τι κατάλαβες; Έγινες μια νοικοκυρούλα»! Ήταν βέβαιος ο Ρώτας πως εκείνοι οι ηθοποιοί και ο παλιός θιασάρχης τους άξιζαν καλύτερης τύχης. Κατά την ίδια πρωταγωνίστρια, «αν ο Πωλ έβγαινε στο επαγγελματικό θέατρο, θα ήταν ένας δεύτερος Κουν»! Δεν ξέρω γιατί το είπε αυτό, αργότερα που το σκέφτηκα κατάλαβα ότι προφανώς εννοούσε τον ιδιότυπο λαϊκό εξπρεσιονισμό που καλλιεργούσε ο Κουν και που ενστικτωδώς (;) ακολουθούσε ο Πωλ με τους ηθοποιούς του. Και το βασίζω αυτό, όχι μόνο γιατί ο ομιλών είδε κάποιες παραστάσεις του Παύλου σε πολύ μικρή ηλικία, που τις θυμάται όμως ακόμη πολύ ζωντά, αλλά γιατί γνωρίζει και τον τρόπο επιλογής και διδασκαλίας των ηθοποιών του, που ήταν ένα από τα μυστικά της επιτυχίας του. Εκτός από εκείνους που προσέρχονταν αυθόρμητα για το «τεστ επιλογής», ο Πωλ, λαϊκός τύπος ο ίδιος, επέλεγε με δική του πρωτοβουλία τους ηθοποιούς απ' τον χώρο της πιάτσας ή από τα σχολεία που επισκεπτόταν ως εκπρόσωπος

πολιτιστικών συλλόγων.⁵⁸ Παρατηρούσε φάτσες γνωστών και αγνώστων παιδιών στο δρόμο (ιδίως για το Παιδικό του Θέατρο), τους σταματούσε. «Ε! Έλα δω, εσύ... Μίλα, πες αυτό, κάνε έτσι, κάνε αλλιώς...». Αν ο υποψήφιος παρουσίαζε σπίθα ταλέντου, τον προσκαλούσε σε συμπληρωματική εξέταση. Μετά από ορισμένες πρόβες, πολλούς τους έλεγε «εσύ δεν θα ξανάρθεις!» Το δόγμα του ήταν «όποιος μου κάνει, όποιος με εκφράζει γι' αυτόν τον ρόλο». «Ήταν πολύ ιδιόρρυθμος ο Πωλ στην επιλογή των ηθοποιών – μας έλεγε η Μαγαλιού, πρωταγωνίστριά του στον «Ρήγα» – μια και μια ήταν όλες, στον τύπο που χρειαζόταν ο ρόλος. Εμείς λέγαμε πως σαν καλλιτέχνης είναι ιδιόρρυθμος και τον συγχωρούσαμε». Προσθέτουμε εδώ πως επ' αυτού κυκλοφορούν και κάποια «ανέκδοτα», κάποια από αυτά έχουμε ήδη δημοσιεύσει.

«Σαν σκηνοθέτης – λέγει η πρωταγωνίστριά του Μαγαλιού – ήταν καλός, με πολλή φαντασία, πολύ απαιτητικός. Σ' άφηνε ως ένα σημείο να εκφραστείς ο ίδιος και μετά σε καθοδηγούσε. Η συνεργασία μας δεν δημιούργησε ποτέ προστριβές. Τον ακούγαμε και μας άκουγε. «Εσύ 'που είσαι γυναίκα, τί λες γι' αυτό, τί λές για τις κουρτίνες, για τον καναπέ», μας ρωτούσε ακόμη και για τα σκηνικά». Κι ένας παλιός ηθοποιός του από το Παιδικό Θέατρο έλεγε για τον ίδιο: «Είχε μεγάλη υπομονή ο Παύλου πάνω στις πρόβες. Και όσους από μας, τους μικρούς, μάλωνε, δεν το 'κανε για να σε στεναχωρήσει αλλά για να γελάσεις! Πολύ ωραίος σαν σκηνοθέτης. Διάλεγε απ' τον καθένα μας ό,τι το πιο χαρακτηριστικό είχαμε. Μόλις έβλεπε κάποια καλή κίνηση έλεγε «επανέλαβέ το αυτό».⁵⁹

Μακρηγόρησα, αλλά ήθελα να καταλήξω στο εξής συμπέρασμα: Ότι ναι μεν από πρακτική άποψη ο αριθμός των παραστάσεων για τον Ρήγα Φεραίο στην Θεσσαλία μπορεί να μην είναι απόλυτα ικανοποιητικός από την έως σήμερα έρευνα, από την άλλη όμως πλευρά η ζωή και το έργο του τράβηξε το ενδιαφέρον των πιο εκλεκτών καλλιτεχνών που διέθετε στις προηγούμενες δεκαετίες η Θεσσαλία.

Οκτώβριος 1993

58. Πρβ. σημ. 34, σ. 262-267

59. Όπ.π.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΠΡΩΤΟ

ΟΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΤΟΥ ΚΩΣΤΑ ΠΑΥΛΟΥ (ΠΩΛ) ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ ΤΟΥ «ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΝΣΤΙΝΛΗ» ΤΟΥ Β. ΡΩΤΑ ΣΤΗΝ ΚΑΡΔΙΤΣΑ ΤΟ 1944-1945

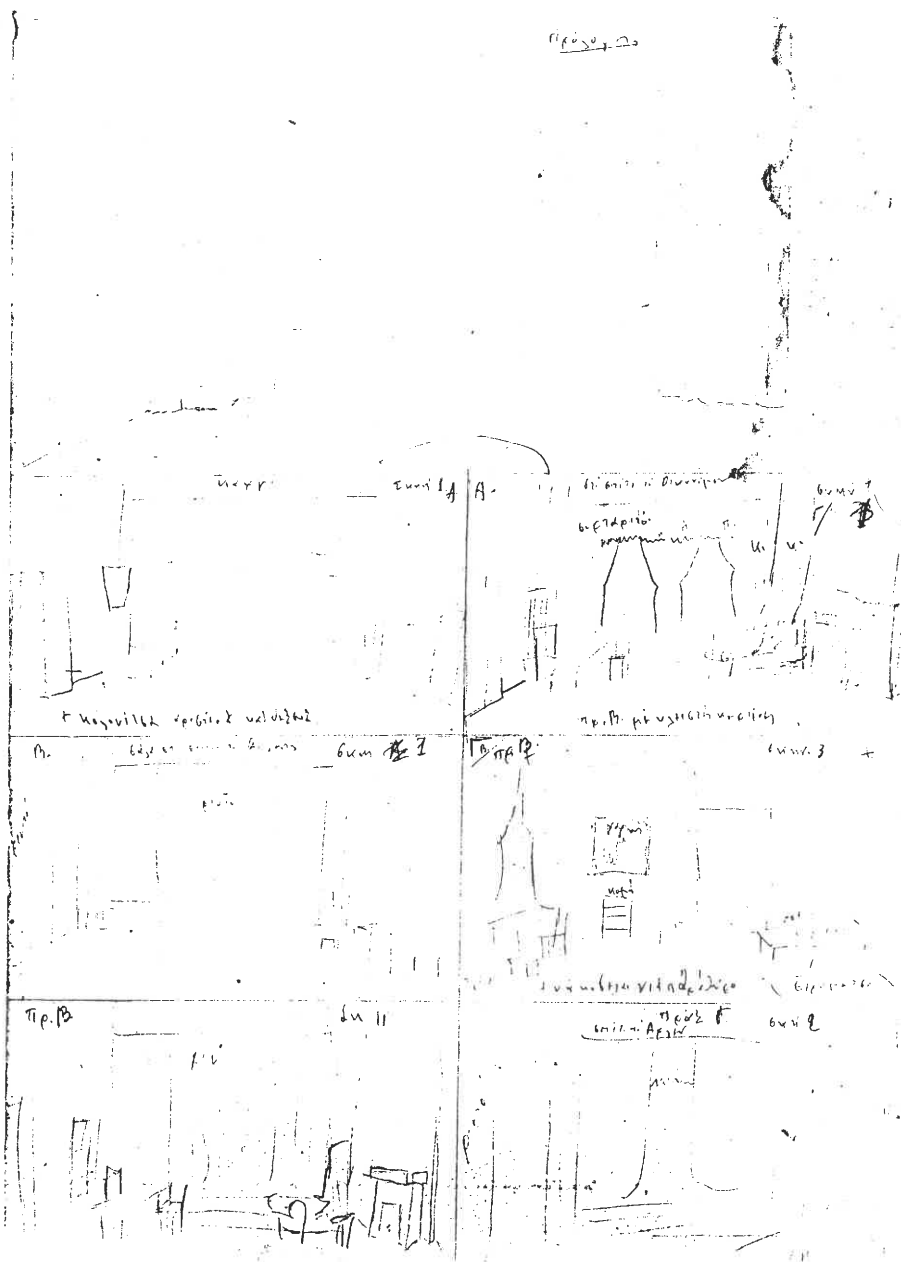
Α. ΟΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ ΣΕ ΜΕΜΟΝΩΜΕΝΑ ΦΥΛΛΑ

Είναι σημαντικό το γεγονός, κατά τα ήδη προαναφερθέντα στις προηγούμενες σελίδες, ότι μέσα στα κατάλοιπα του Κώστα Παύλου-Πωλ ανακαλύψαμε – με τη βοήθεια της συζύγου και της κόρης του και με την παρουσία του φίλου του Παύλου, καρδιτσιώτη ζωγράφου Γιώργο Γούλα – μερικά φύλλα χαρτιού και ένα πρόχειρο σημειωματάριο του Παύλου, στα οποία ο ίδιος, προετοιμαζόμενος για την παράσταση του «Ρήγα Βελεστινλή» του Ρώτα στην Καρδίτσα (Δεκέμβριος 1944 – Ιανουάριος 1945), σημείωσε διάφορες σκηνοθετικές και ενδυματολογικές παρατηρήσεις, καθώς επίσης και τις εκάστοτε κινήσεις των ηθοποιών στις διάφορες σκηνές του έργου. Όλες τις σημειώσεις αυτές τις παραθέτουμε εν συνεχεία ως έχουν (ο Παύλου είναι αμφίβολο αν τέλειωσε το δημοτικό) και πρώτα τις σημειώσεις του σε λίγα μεμονωμένα φύλλα χαρτιού:

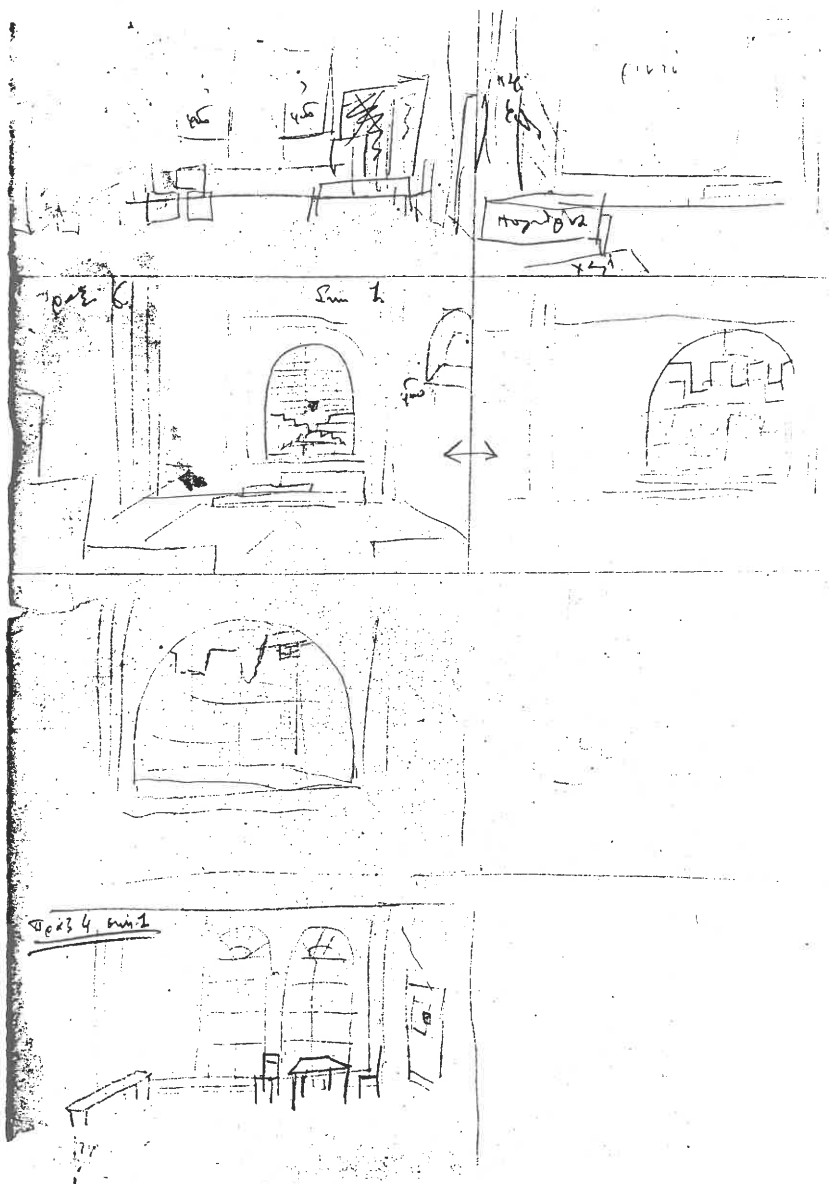
Πρόλογος σκηνοθεσία

Ανοίγει η αυλαία και φένεται σε φόντο το μπλε χρώμα της νύχτας τα δε δέντρα φαίνονται σαν σιλουέττες καθώς και ο Αντ(ώνης) που κάθεται δεξιά. Από τους πρώτους στοίχους αρχίζει να χαράζει (πρώτα ακούγεται από μέσα δεξιά η Φλουέρα. Επίσης και στους νεότερους στοίχους).

Φοράει φουστανέλα και τσιπούν με κάλτσες – Όταν τελειώνει τους στοίχους κι έχει χαράξει καλά τότε κυτάει βάζοντας το χέρη του για να είδη μακρυνά, σηκώνεται παρατηρεί καλύτερα φαίνεται πως κάτι είδε και φεύγει κατεβένοντας κάτω εμπρός δεξιά και κρύβεται.

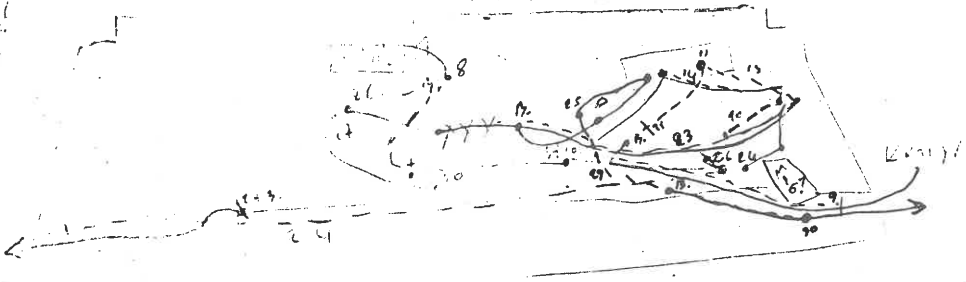

Προσχέδια του Κ. Παύλου (1944) για την σκηνογραφία του «Ρήγα Βελεστινλή» του Β. Ρώτα. Τρεις οριστικές μακέτες του έργου βρίσκει ο αναγνώστης στις προηγούμενες σελίδες. Διαβάζουμε στα προσχέδια: Πρόλογος, καφφ(ενείο) Σκηνή 1 Α, το σπίτι του Οικονόμου, σκην. Ζ, σάλα στο σπίτι του Αργέντη, σκην. 1, Β, σκην. 3 πρ. Β, σκ. 11 πρ. Β, σπίτι του Αργέν(τη), πραξ. Γ. σκην. 2.

Άλλα προσχέδια του Παύλου για την ίδια παράσταση. (Πράξη Δ – σκηνή 1, πράξη 2 – σκηνή 2, πράξη 6 – σκηνή 1, πράξη 4 – σκηνή 1). Ο αναγνώστης από το σύνολο αυτών των λιτών σχεδίων μπορεί να αντιληφθεί την σχεδιαστική και αφαιρετική ικανότητα, καθώς και τον πλούτο της φαντασίας του. Στις τρεις σελίδες που ακολουθούν, άλλα προσχέδια από την ίδια παράσταση.

Wohit A

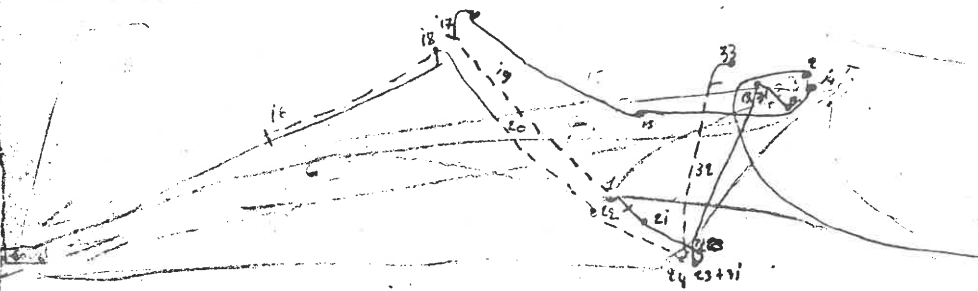

Handwritten notes below the first diagram.

Tot A B-

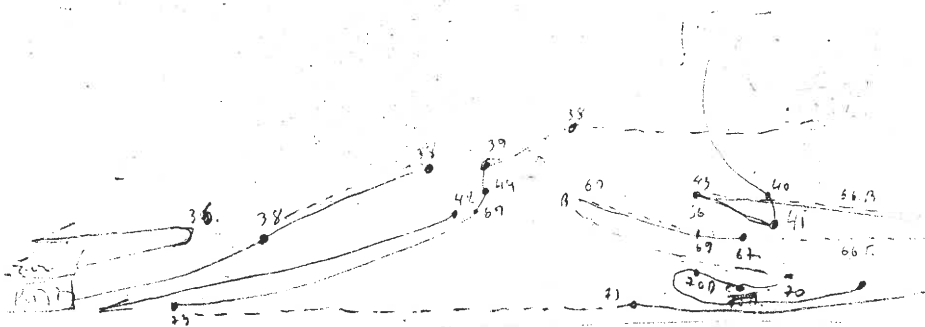

Handwritten text above the third diagram.

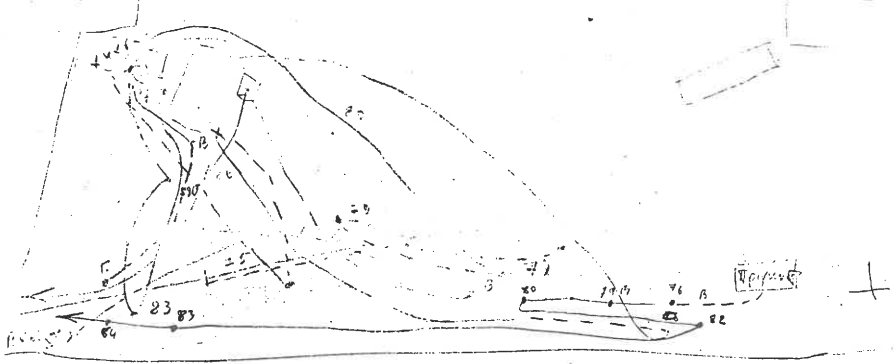
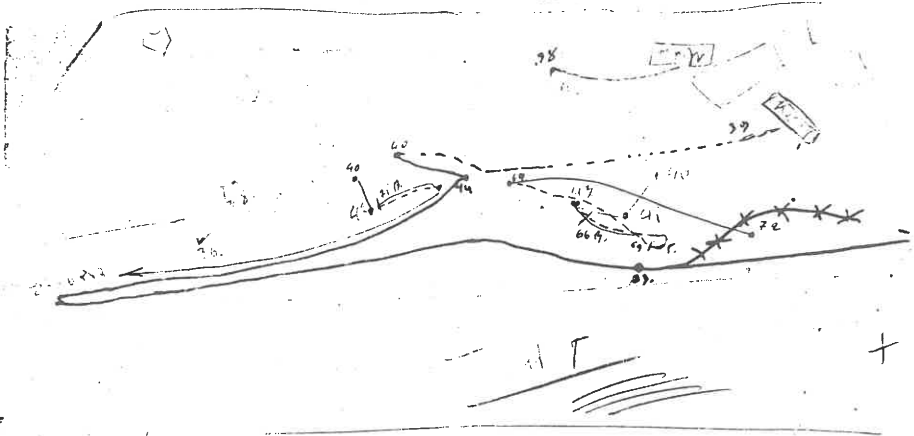

Handwritten notes below the third diagram.

No. 3. 2nd 1st. 1857.

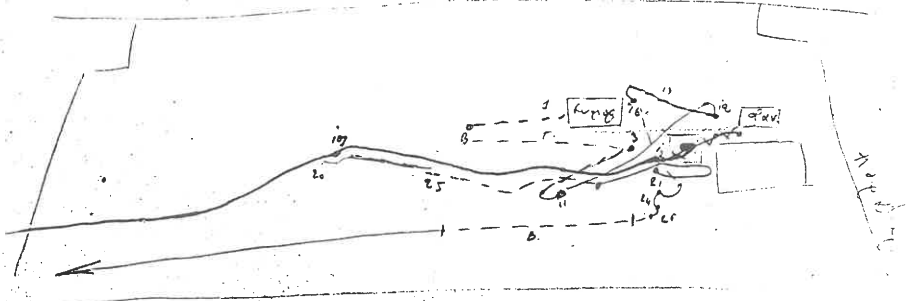

Αρχη ληλυ ιμυλ 2η B

+ Εξφραση

7η B 3η B 3η B

Εφραση, Μικροδωμο, Τελεταγμο, Κλεριφ Κρενιγ ;
 Αερτων Ραγβ

– Μπαίνει ο Μεμέτης και κάνει νευρικές κινήσεις προς τα έξω αριστερά Χαϊντ(ε) μπρε κ.λπ. Σελ. 6 στοιχ. 3 ο Μεμ(έτης) τρομάζει φαίνεται λίγο ο Αντ(ώνης) στοίχ. 4 και στο στοιχ. 15 βγαίνει πιο πολύ. Σελ. 8 στοιχ. 1 με μέτωπο προς τους θεατές, στοίχ. 16 σηκώνεται όρθιος σαν πριν παρατηρεί σελ. 8 στοίχ. 22 με ανησυχία, στοιχ. 26 ανύσυχια κατεβένει στην κρυψώνα κάτω εμπρός δεξιά.

Μάνα μπένει με ταγάρια στα μαύρα – ξυπόλυτη· το μαντήλι όχι καλά θαλμένο, φαίνονται τάσπρα μαλιά. Με μπαστούνι προχωρεί λίγα βήματα και σελ. 9 στοίχ. 8 κάθεται σε μια πέτρα με μέτωπο δεξιά κι αφήνει το ταγάρι εμπρός της. Μπένει ο Στρατιώτης κατά την κάτω κάτωψη 21 αρ. προχώρισε και παρατηρεί δεξιά εμπρός και ήρεμα γυρίζει στη Μάνα κι απαντά (;) 23 την πλησιάζει κοντά-κοντά – 33^B πιο μαλακά 35 την τραντάζει προς τα εμπρός – 36 τραβιέται (;) να μην προχωρήσει κάθεται ξαπλωμένη με (δυσανάγνωστη λέξη) αριστερά κι εμπρός – 37 την κλωτσά – 38 κλαψάρικα – 39^B από πάνω της (;) που έχει προχωρήσει στα πόδια της· και με το γιαταγάν την φοβερίζει – 40 τρέμοντας και κλέγωντας – 41 πιο νευρικά κι επιταχτικά – αμέσως κάνει (;) πίδημα στυλτοσύνη χωρίς να κانه θόρηβο προτήνη το χέρι με το μαχαίρι και με δύναμη (σ.σ. δυο λέξεις δυσαν.) καρφόνη στη πλάτι τότε συκάνεται και με χέρια προς τα φιλά τρεμουλιάζοντα (;) από τον πόνο και φρίκη, λιγάει τα γόνατα και πέφτει σοργιάζοντας προς τα πίσω δηλ. δεξιά – 43 ξαπλωμένη ανασυκάνεται λίγο βάζοντας το χέρι μπροστά της (;) 43^B συμαζεύεται και με τα δυο χέρια στο πρόσωπο. Ο Αντών(ης) απ’ τη στιγμή που μαχαίρωσε τον Στρ. μέχρι ότου τελειώσει η Μάν(α) αρ. 43 μένει σε μια στάσι φρίκης κυττάει το μαχαίρι και πότε (;) τη Μάνα – 44 σαν να ξύπνησε από λίθαργο και σα να την παρακαλή με τρεμάμενη φωνή – 44^B πάλι νευρικά και γονατίζει στα πόδια της στέκει λίγη ώρα έπειτα συκώνει το κεφάλι του με κλάματα. Γειά σου γλυ κ.λπ. σε απόσταση – 44^Γ τινάζοντας το αριστερό χέρι με ενθουσιασμό και με το άλλο κρατά την Μάν(α) το χέρι της αυτή σε στάση απόγνωσης και με το κεφάλη να προσεύχεται κυτάζει τον ουρανό. Τελειώνοντας η 44 πέφτει η Μ(άνα) και τον αγκαλιάζει γονατιστή και θγάζει κραυγή πεδί μου.

Σκηνοθετικές Παρατηρήσεις

Ο Τσιφτετέλης φυλάει σκοπός έξω και στη σελ. 23 στοιχ. 7 μπένει μέσα και κάνει νόημα να σωπάσουν δείχνοντας καθαρά πως είναι θαλμένη με κινήσεις καθησυχαστικής να σταματήσει διότι περνάει η περίπολος – μπαίνει ένας κατηφής και ρήχνει μια ματιά και φεύγει βγένει και ο Τσιφ(τετέλης) για να ξανάρθη. Σελ. 23 στοιχ. 15 και να ειδοποιή (;) πάλι.

Πρόλογος.- Είναι σκοτάδι φαίνεται ο μπλε ουρανός τη νύχτα - στη σκηνή είναι στημένα, στους πρώτους στοίχους αρχίζει σιγά σιγά να χαράζει να κοκκινίζει εκ των κάτω (;) και προτού τελειώσει το διύπερο εξάστοιχο έχει χαράξει καλά. Κινούνται σαν κάτι το ύποπτο είδαν σηκώ-νετα ο Α. δείχνει ο Ρ(ήγας) και φεύγει στο βάθος (;) δεξιά (δυσανάγνωστη λέξη) ο Α. κρύβονται κάτω δεξιά γωνία - παρουσιάζεται ο Μεμ(έτης) μιλάει και κυτάει έξω άριστε. τρομάζ. του μιλάει ο Α. Σελ. 6 στοιχ. 5 πού πας κ.λπ. σηκώνεται όρθιος ο Α ή κάθεται. Η Μάνα κάθεται στα 2/3 αριστερά με μέτοπο δεξιά. Ο Στρατ. θγένει απ' τ' αριστερά και πάει δεξιά τη Μάνα στο κέντρο / ο Αν(τώνης) γονατίζει και ακουμπά το κεφάλη στα πόδια της Μ(άνας) (Καλήτερα μια ώρα ελεύθερη κ.λπ. τινάζει το αριστερό χέρι και με το δεξιό κρατά τα πόδια της μάνας (δυσαν. τρεις λέξεις) όρθεια απ' το Σελ. 17 στοιχ. 5 - και στο στ. 14 σκύφτει κι αυτή (Μ) και φλα το γονατισ(τό) Α(ντώνη).

Σελ. 77 στοιχ. 9 κάθεται στον καναπέ - στ. ο Π. πλησιάζει σελ. 78 στοιχ. 3 όρθ. ο (δυσ. λέξη) στο καναπέ πάει πίσω.

(Σημείωση συντάκτου: Ο Παύλου σημειώνει στη συνέχεια τα ονόματα των Καρδισσιωτών που σχεδιάζει να παίξουν τους ρόλους του έργου):

Πρόλογος

Αντώνης
Ρήγας
Μεμέτης
Στρατιώτης
Μάνα

Ζαφειρόπουλος Κλεάνθης
Κακαράντζας Βασ.
Καλογρούλης Λούλης
Βαΐτσης Βάιος
Παύλου Κούλα
(σ.σ. αδελφή του Κ. Παύλου)

Ρήγας
Οικονόμου
Αργάντης
Πρίγκηπας
Ευμορφίδης
Βασίλης
Τσιφτετέλης
Κορωνιός
Νικολίδης
Καρατζάς
Μαυρογένης

Έργο
Πωλ
Κυρισκόπουλος Τάκης
Μπαρμπάτσας Κώστας
Πέτρου Αχιλλέας
Καραντζίκος Μηλ.
Ζαφειρόπουλος Κλεάνθης
Αναγνώστου Δήμος
Στάθης Στελ.
Κοπαναράς Αλέξ.
Κωστής
Κατσαρός Πύρρος

Πούλιος
Αξιωματικός
Σπανός
Μπαϊρακτάρης
Αρθανίτης
Κατίγκα
Σουσάνα
Φανή
2. Στρατιώτης
7. Φονιάδες

Μαντζιάρας Χρήστος
Μαργάρας Γιώργος
Τσιρογιάννης Παύλος
Καραμούζης Κλέαρχος
Χατζηνίκος Νίκος
Πλαϊνη Ματίνα
Μαγαλιού Κούλα
Στεργίου Ρήτα

Σκηνογραφία Πρόλογος (θεσσαλικό τοπίο)

Πράξ. Α σκην. 1. – Καφφενείο στη Βιέννη
Πράξ. Α σκην. 2. – Στο σπίτι του Οικονόμου. Βιέννη
Πράξ. Β σκην. 1. – Μεγάλη σάλα στο σπίτι του Αργέντη. Βιέννη
Πράξ. Β σκην. 2. – Στο σπίτι του Οικονόμου. Βιέννη με κλειστές κουρτίνες
Πράξ. Β σκην. 3. – Δωμάτιο του Ρήγα. Βιέννη
Πράξ. Γ σκην. 1. – Στο σπίτι του Οικονόμου. Βιέννη
Πράξ. Γ σκην. 2. – Στο σπίτι του Αργέντη άλλη σάλα. Βιέννη
Πράξ. Δ σκην. 1. – Τεργέστη. Γραφείο στο μαγαζί του Οικονόμου
Πράξ. Δ σκην. 2. – Τεργέστη στο σπίτι του Οικονόμου
Πράξ. Ε σκην. 2. – Στο φρούριο του Βελιγραδίου
Συν(ολικά) σκ(ηνές) 10

- α 2 κολόνες μόνιμες
- β 1 πατάρι μόνιμο που συνδέει τις κολώνες
- γ 1 φόντο σε διαστάσεις στο άνηγμα απ' τις κολώνες
- δ 1 πλαϊνό μισό φόντο σχέτα αριστερά
- ε 1 πλαϊνό μισό φόντο σχέτα δεξιά
- ζ 1 φόντο με δυο τζαμένες πόρτες και με περιθώριο 1-120 μ. σχέτο αριστερά και επιπλέον μια πόρτα σαν την παραπάνω.
- Αη 1 πλαϊνό μισό πόρτα δεξιά
- θ 1 πλαϊνό μισό πόρτα αριστερά
- ι 1 φόντο μικρό για χρηματοκυβότιο
- Βα 1 φόντο 1,50 μ. σχέτο για το βάθος αριστερά (αυτό μπορεί να κάνει το σχέτο του δ)
- β 1 φόντο για σκέπασμα τις δεξιές πόρτες

- γ 1 φόντο στο βάθος σε μια πόρτα
 δ 1 φόντο για την πόρτα του βάθους
 ε 1 φόντο στο βάθος για παράθυρα το γραφ. Οικ(ονόμου)
 1 φόντο βάθος με σιδερόπορτα
 1 φόντο δεξιά μισό με μικρό παράθυρο

Πρόσωπα Προλόγου

Αντώνης	Ζαφειρόπουλος
Μεμέτης	Καλογρούλης
Στρατιώτης	Βαΐτσης
Παιδί Α	Σακελλαρίου
Παιδί Β	Γούλας Παρμενίων
Μάννα	Παύλου Κούλα

Πρόσωπα Έργου

Ρήγας	(σ.σ. Κ. Παύλου)
Οικονόμου	Βλάχος Γ. Νοτόπουλος
Αργέντης	Μπαρμπάτσαλος
Πρίγκηπας	Πέτρου
Ευμορφίδης	Καρατζίκος, Αβδελίδης
Μαυρογένης	Κατσάρος;
Νικολούδης	Κοπαναράς
Καρατζάς	Καραμούζης Κλ.
Πούλιος	Μαντζάρας
Κορωνιός	Στάθης
Βασίλης	Ζαφειρόπουλος
Τσιφτετέλης	Αναγνώστου Δήμος
Αξιωματικός	Μαργάρας
Σπανός	Τσιρογιάννης
Μαϊρακιάρης	Καλογρούλης Λούλης
Αρβανίτης	Γκαγκανάτσιος Κ.
Φονιάδες Α	Νικ. Νάνος
Α	
Β	
Γ	
Δ	
Ε	
Ζ	

Φονιάδες

Τσιρογιάννης Π.
Γκαγκανάτσιος Κ.
Καλογρούλης Λούλης
Βλάχος Φρίξος
Νάνος Νίκος
Κουλτούκης Γεωργ.
Βαΐτσης Βάϊος
Καλογρούλης Λούλης

Βουθά Πρόσωπα

Τσιρογιάννης Παύλος
Γκαγκανάτσιος Κώστας
Βλάχος Φρίξος
(σ.σ. σκισμένο το υπόλοιπο
φύλλο με 2-3 ονόματα ακόμη)

Σκηνοθεσία Πράξη Α' εικόν. 1

Πρόσωπα: Αργέντης, Νικολίδης, Ευμορφίδης, Κορωνιός, Καρατζάς, Τσιφτετέλης, Πέτροβιτς, Νικόλας, Εμμανουηλ, Δούκας – Πούλιος – Ρήγας, Βασίλης.

Οι τελείες δείχνουν πως είναι τα πρόσωπα όταν ανοίγει η αυλαία έως το 4^β όπου μπαίνει ο Πουλ· ζωηρεύει η σκηνή και ο Πουλ κάθεται στο σκαμνί του ΕΜΜ όλοι δείχνουν ενδιαφέρον στα νέα του Π. μετά από το 10 γίνεται παύσι. 11 αργά με πάθος τελειώνει. Μπαίνει ο Τσιφτετέλης κάνει νόημα να σουπάσουν γίνεται μια ταραχή ο Αρ. σηκώνεται μπαίνει ο Ρ. Μετά από το 13 γίνεται μια ταραχή ο Νικόλας φωνάζει κι όλοι – 15 προχωρεί στο θήμα ο Β. μένει τελειών. Μπαίνει ο Τσιφτ. κάνει να πάψουν κι αμέσως μπαίνει: αρχηγός φρουράς ρίχνη μια ματιά και φεύγει τελειώνοντας το 17 ξαναμπένει άλλος αρχηγ. αστυν.

14.

24. Σηκώνεται ο Αργέντης και τον αγκαλιάζει και αγγαλιαστά τον δείχνει στο Ρήγα κι εκείνος του μιλά – συκώνεται κι ο Τσιφτ. (δυσαν. λέξεις).

26. Ο Πολύζ. συκώνεται όρθιος ο Καρατζ. φεύγει προς τα πίσω και τον αγγαλιάζει ο Κορωνιός κι ο Τσιφτετέλης.

27Β. Ο Πετ(;) αγγαλιάζει τον Ρήγα και τον φυλά.

28. Όλοι κινούνται (;) αγγαλιάζοντας τα 2 ΒΠ. Ο Κορωνιός λέει «είσαι ο αρχηγός μας» αγγαλιάζονται με τον Καρατζά. Ο Τσιφ. πάει στο Νικόλα

αγκαλιάζονται και ο Τσιφτετ. πάει στη θέση του – ο Εμμανουήλ με τον Βασίλη τον χτυπά χαροπά την μπλάτι του. Ο Νικολούδης και ο Πουλ συγκώνονται και χαιρετάναι με τα χέρια ψηλά το Ρήγα. Ο Οικον. πρώτα χαμογελάει τον Μαυρ. ύστερα τον Αργέντη αλλά εκείνος, δεν τον προσέχει διότι κυττάει το πλήθος πώς είναι ενθουσιασμένος και κάτι ψιθυρίζει τον Ευμορφίδη που εκείνος σκήβει προς το μέρος του Οικον. (ή και τ' αντίθετο με τον Οικον.).

30. (Τέλος) γενική ταραχή: ο Αργέν. ρωτάει τον Οικ. (δυσανάγνωστες δύο λέξεις) και οι άλλοι αναμεταξύ τους.

Ταραχές χοροπηδάει ο Τσ. τραγουδά ως τότε κ.λπ. παίφτει κάτω από τη χαρά του· σηκώνει χέργια πόδια) αγκαλιάζονταν φιλιούνται. Ο Αργ. αγγ. το Ρ. χερ. τον Οικ. (σ.σ. ακολουθούν λίγες δυσανάγνωστες λέξεις) φιλί.

Πραξ. Α. Σκηνή II Τομή Α

Η Κατ. κάθεται στον καναπέ φωτίζεται απ' το κόκκινο φως του τζακιού. Είναι ακουμπισμένη στο χερούλι του καναπέ και σαν να κυττάει τη φωτιά. Μόλις τελειώνει το δύστοιχο από την απαγγελεία, νευρικά συγκώνεται με τον «Ουφ» κ.λπ.

– Πάει στο παράθυρο – κομπάει τις παλάμες στο τζάκι – μπαίνει η Σουσάνα σημ. Α. της μιλά η Κατίγκα χωρίς να γυρίση μόνον το κεφάλι της η δε Σουσάνα κοντοστέκεται λίγο χωρίς να την ειδή. Προχωρεί στο τζάκι και αφού κάνει πως συμπά στη φωτιά ανάβει τα κεργιά του τζακιού (μεσολαβή παύσεις έως ότου ανάψη τα κεργιά και ως να πάει στο τραπέζι) κι όταν φτάσει εκεί της μιλά (αριθ. 2).

24. Την αγκαλιάζει με το χέρι και περπατούν λίγο

25. Του φεύγει νευρικά

25. Φεύγει πάει στην κάσα και την ανοίγει

25. Κάτι βάζει δεν προσέχει (;) τη Κ. Α. (Πες μου) προχωρεί μιλώντας μιλά η Κατ. (Και είσαι πλούσιος) σταματά και μιλά νευρικά.

26. (έχει φορέσει τα γυαλιά. Είναι ανοικ. η κάσα και με τα κλειδιά κρεμασμένα βλέποντας έξω απ' τα γυαλιά.

Τομή Β

52B υποκλίνεται

54 περπατώντας

55 συγκώνεται

57 θηματίζει δυο θήματα

Η Κατ. έρχεται σιγά-σιγά σαν σε ενδιαφέρον η συζήτησι που γίνεται με την Κ.

62. με περισσότερο ενδιαφέρον πλησιάζει και στέκεται στο 69.
69.

69Γ. Πηγένη στη κάσα μηλώντας ανοίγει την κάσα και αφού βάλει τα λεπτά – μιλά με τα κληδιά κρεμασμένα και την κάσα ανοιχτή – κλείνει την κάσα.

6. Η Κατ. πηγένει προς το παράθυρο

71+ Η Κατίγκα τaráσεται και κατεβένει από το παράθυρο

72. περπατάει μιλά παύση του ρίχνει ένα βλέμα περιφρόνησις ύστερα περπατά μιλά σταματά και σταυρόνει τα χέρια του.

Πράξη Α. Γ Τομή συνέχεια τη Σκ(;) II Τομή Γ₁

85. Η Κατ. κάτι κάνει στο τζάκι όταν μιλά ο Οικονόμου Β γυρίζει και τον αγρουκυτά και χαμογελά σαρδόνεια. Υποκλίνεται η Κατ (φεύγουν).

Πάει στον καναπέ και πέφτει με τα χέργια στο κεφάλι μπρούμιτα καθιστά (:) σηκώνεται σαν από λήθαργο.

Πράξ. Β. – σκ. 1

Πούλιος, Αργέντης, Ευμορφίδης, Νικολούδης, Κορωνιός, Καρατζάς, Τσιφτετέλης, Νικόλας, Β. Π. Πέτερς, Β. Π. Δούκας, Β. Π. Εμμαν., Β. πρόσωπο, Ρήγας, Βασίλης, Μαυρογένης, Οικονόμου, συν 16 άτομα.

Η ως άνω σκηνοθεσία πρέπει να προσεχτηθή στη στιγμή που θα ορκίζονται τί στάση θα πάρουν που πρέπει να είναι φυσικά άλλη από τούτη και προπαντός η στάσι του κάθε ατόμου, γονατιστοί ημιόρθιοι – και ο Βασίλης βγάξει μια σημαία που ήταν κρυμμένη.

Η ορκομοσία πρέπει νάναι επιβλητική. Να προσεχτηθή δε και ο φωτισμός στη σκηνή αυτή που είναι σχεδόν η κεντρική ιδέα.

Επίσης ο Τσιφτετέλης στο βάθος αριστερά στην πόρτα όπου στην ορκομοσία λαμβάνει κι αυτός μέρος.

Πράξη Τρίτη σκηνή 1 Τομή Β'

Τομή Γ

Πραξ. Τρίτη σκηνή 3

Εμμανουήλ, Νικολούδης, Τσιφτετέλης, Καρατζάς, Κορωνιός (:), Αργέντης, Ρήγας.

Πραξ. 3 σκ. 1 Τομή Γ'

Τομή Α

Β γυρίζει μόνο το κεφάλι

Τομή Β'

Πραξ. τρίτη σκηνή 1 Τομή Α'

Δ Κυτάει το φλεντζάνι και την πόρτα μιλά και κάνει δυο βήματα (όταν μιλά ο Π.).

Ζ Β Προχωρεί ένα βήμα

Β. ΤΟ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟ ΤΟΥ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑΡΙΟΥ ΤΟΥ Κ. ΠΑΥΛΟΥ (ΠΙΩΛ)

Ο Κώστας Παύλου-Πωλ, εκτός από τις σημειώσεις του σε μεμονωμένα φύλλα χαρτιού για την παράσταση στην Καρδίτσα του «Ρήγα Βελεστινλή» του Β. Ρώτα (1944-45), είχε ανάλογες σημειώσεις και σ' ένα σημειωματάριο (μπλοκ μικρό) με 28 φύλλα.

Στα φύλλα αυτά, εκτός από διάφορες σκηνοθετικές και ενδυματολογικές παρατηρήσεις που σημείωσε προς διευκόλυνση του έργου του, σημείωσε και τις στάσεις και τις εκάστοτε κινήσεις των ηθοποιών. Ολόκληρο το περιεχόμενο και του σημειωματαρίου αυτού δημοσιεύεται – για πρώτη φορά – στις σελίδες που ακολουθούν: πρόκειται για τεκμήριο εξαιρετικής σημασίας, ας μην ξεχνάμε ότι ο Παύλου είναι ο μεγαλύτερος θεσσαλός θεατράνθρωπος – βεβαίως «ερασιτεχνικών» παραστάσεων.

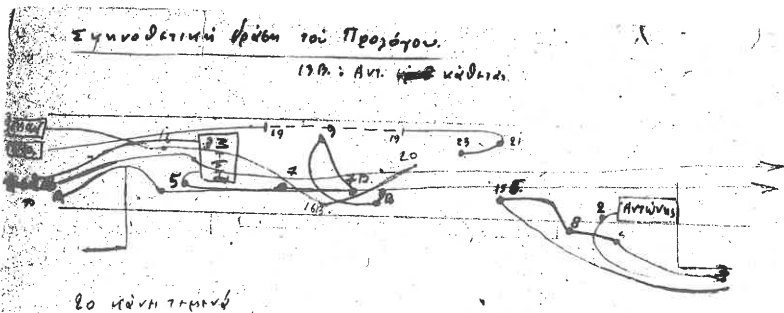
Προσχέδια του Κ. Παύλου (1944) για τη σκηνογραφία του «Ρήγα Βελεστινλή» του Β. Ρώτα. Τρεις οριστικές μακέτες του έργου βρίσκει ο αναγνώστης στις προηγούμενες σελίδες. Διαβάζουμε στα προσχέδια: Πρόλογος, καφ(ενείο) Σκηνή 1Α, το σπίτι του Οικονόμου, σκην. 2, σάλα στο σπίτι του Αργέντη, σκην. 1, Β, σκηνή 3, Πρ. Β, Σκ. ΙΙ, Πρ. Β, Σπίτι του Αργέν(τη) πρ. Γ σκην. 2. Πραξ. Δ σκηνή 1, σκηνή 2.

Άλλα προσχέδια του Παύλου για την ίδια παράσταση (Πραξ. Δ σκηνή 1, πράξ. 2 σκην. 2, πράξ. 6 σκην. 1, πράξ. 4 σκην. 1). Ο αναγνώστης από το σύνολο αυτών των λιτών σχεδίων μπορεί να αντιληφθεί την σχεδιαστική και αφαιρετική ικανότητα, καθώς και τον πλούτο της φαντασίας του. Οι σημειώσεις αυτές του Παύλου έχουν ως εξής:

Πρόσωπα του Προλόγου

Αντώνης Κυριαζής	: Ζαφειρόπουλος Κλεάνθης
Μεμέτης	: Καλογρούλης Λούλης
Στρατιώτης	: Βαΐτσης Βάιος
Παιδί Α	: Σακελλαρίου Φαίδων
Παιδί Β	: Γούλας Παρμενίων
Μάννα	: Τσιάνου Αντιγόνη

Σκηνοθετική δράση του Προλόγου 13 Β: Αντ. κάθεται

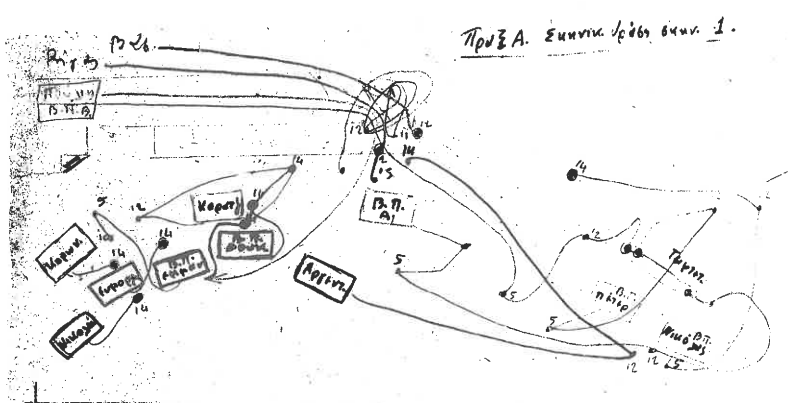

20 κάνει τεμνά

Πρόσωπα της Α' πράξεως σκηνής 1

Αργέντης	Μπαρμπάτσας Κώστας
Ευμορφίδης	Καρατζίκος - Αβδελίδης - Τσούτσος
Νικολούδης	Κοπαναράς
Καρατζάς	Καραμούζης Λέναντρος
Κορωνιός	Στάθης Στέλιος
Τσιφτετέλης	Αναγνώσου Δήμος
Εμμανουήλ	Β.Π. Τσιρογιάννης Παύλος
Δούκας	Β.Π. Κουλτούκης Γεώργιος
Πέτερ	Β.Π. Βλάχος Φρύξος
Νικόλας	Β.Π. Νάνος Νικολ.
Νικόλας	Β.Π. Γκαγκανάτσος Κώστας
Πούλιος	Μαντζάρας
Ρήγας	Πωλ
Βασίλης	Ζαφειρόπουλος

Πράξ. Α'. Σκηνικ. δράση σκην. 1

4 Π. φωνάζει ο Π. κερτάει ένανό ο Π. κούρτα. - όλοι δείχνουν ενδιαφέρον στα νέα του Π. μετά απ' το 10 γίνεται παύσ. - 11 αργά με πάθος - Μπένει ο Τσιφ. κάνει νόημα να σοπάσουν γίνεται ταραχή ο Αργέν. σηκώνεται - μπένει ο Ρ. και ο Β. μετά απ' το 13 γίνεται ταραχή μεγάλη. Ο Νικόλας φωνάζει κι ο Ευμορ. κι όλοι φωνάζουν - 15 προχωρεί ένα θήμα 16 ταραχή φόβου μικρή 18 Ξαναμπαίνει ο αστυφύλακας (στη γωνεία αριστερά στο φανάρι διαβάζει εφημερίδα)
Φως απάνω έξω δεξιά - κάτω ράμπα αριστερά - μπουκά κέντρο.-

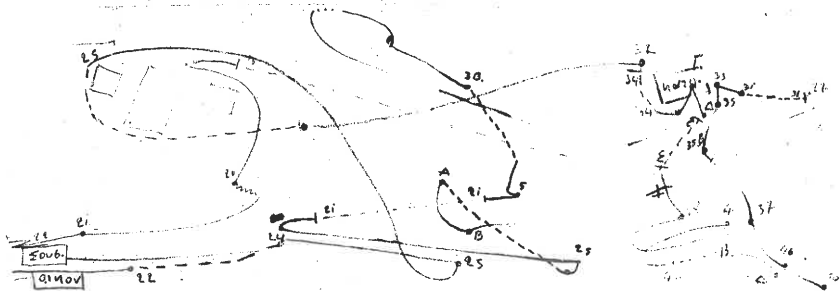
4 Β. μπένει ο Π. ζωηρεύει η σκηνή ο Π. κάθεται - όλοι δείχνουν ενδιαφέρον στα νέα του Π. μετά απ' το 10 γίνεται παύσ. - 11 αργά με πάθος - Μπένει ο Τσιφ. κάνει νόημα να σοπάσουν γίνεται ταραχή ο Αργέν. σηκώνεται - μπένει ο Ρ. και ο Β. μετά απ' το 13 γίνεται ταραχή μεγάλη. Ο Νικόλας φωνάζει κι ο Ευμορ. κι όλοι φωνάζουν - 15 προχωρεί ένα θήμα 16 ταραχή φόβου μικρή 18 Ξαναμπαίνει ο αστυφύλακας (στη γωνεία αριστερά στο φανάρι διαβάζει εφημερίδα)
Φως απάνω έξω δεξιά - κάτω ράμπα αριστερά - μπουκά κέντρο.-

Πρόσωπα της Α' πράξ. σκηνης II Τομή Α

Κατίγκα	Μαγαλιού Κούλα
Σουσάνα	Παύλου Κούλα
Οικονόμου	Βλάχος Γεωργ. - Νοτόπουλος Χαρίλαος

Πραξ. Α σκηνική δράση σκηνή II Τομή Α

Πραξ. Α. σκηνική δράση σκηνή II Τομή Α.

Η Κατ. κάθεται στο καναπέ με μέτωπο στο τζάκι και φωτίζεται απ' τη φωτιά, μόλις τελειώνει την απαγγελία, σηκώνεται νευρικά και πάει στο παράθυρο. - Κομπάει τη παλάμη στο τζάμι. Μπαίνει η Σ. η Κ. της μιλά χωρίς να την προσέχει
 24 την αγκαλιάζει με το χέρι και περπατά λίγο
 25 Του φεύγει νευρικά
 25 φεύγει πάει στην κάσα και την ανοίγει κάτι βγάζει, δεν προσέχει τι μιλά η Κ.
 25 Α. προχωρεί μιλώντας (κι αν είσαι πλούσιος) σταματά και μιλά νευρικά
 26 έχει φορέσει τα γιαλιά είναι ανοιχτή η κάσα και με τα κλειδιά κρεμασμένα βλέπει έξω απ' τα γιαλιά.

Πρόσωπα της Πραξ. Α σκηνής II Τομή Β

Κατίγκα	Βόκα Κική
Οικονόμου	Βλάχος Γεωργ. - Νοτόπουλος Χαρίλαος
Σουσάνα	Παύλου Κούλα
Κορωνιός	Στάθης Στέλιος

Πραξ. Α σκηηνική δράση ΙΙ Τομή Β

Πράξ. Α. σκηηνική δράση ΙΙ τομή Β.

73. Β. + προχωρεί λίγο στην πόρτα. Β. σταματά, πηγώνει στην πόρτα την ανοίγει και κάνει νόημα να του φέρουν το επανοφόρι.
 74. Α. Φορόντας το επανοφόρι - Β. βγένει η Σουσάνα.
 52. Β. υποκλίνεται - 54 περπατώντας - 55 συγκώνεται - 57 βηματίζοντας δυο βήματα. Η Κατίγκ. έρχεται σιγά-σιγά σαν σε ενδιαφέρον η συζήτηση που γίνεται με τον Κορ.
 62 με περισσότερο ενδιαφέρον πλησιάζει και σταματά στο 62 - 69 Γ πηγαίνει στην κάσα μηλώντας ανοίγει την κάσα και αφού βάλει τα λεπτά - Δ. μηλά με τα κλειδιά κρεμασμένα και την κάσα ανοιχτή. - Ε. κλείνει την κάσα. Ε. Η Κατίγκ. πηγώνει στο παράθυρο.
 71 Η Κατίγκ. τaráσσεται και κατεβαίνει απ' το παράθυρο.-
 72 Περπατά μηλά παύει του ρίχνει ένα βλέμμα περιφρονητικό περπατά και μιλά και σταυρώνει τα χέρια.

- 73 Β+ προχωρεί λίγο στην πόρτα. Β. σταματά, πηγώνει στην πόρτα την ανοίγει και κάνει νόημα να του φέρουν το επανοφόρι.
- 74 Α. Φορόντας το επανοφόρι - Β. βγένει η Σουσάνα
- 52 Β. υποκλίνεται - 54 περπατώντας - 55 συγκώνεται - 57 βηματίζοντας δυο βήματα. Η Κατίγκ. έρχεται σιγά-σιγά σαν σε ενδιαφέρον η συζήτηση που γίνεται με τον Κορ.
- 62 με περισσότερο ενδιαφέρον πλησιάζει και σταματά στο 62 - 69 Γ πηγαίνει στην κάσα μηλώντας ανοίγει την κάσα και αφού βάλει τα λεπτά - Δ. μηλά με τα κλειδιά κρεμασμένα και την κάσα ανοιχτή. - Ε. κλείνει την κάσα. Ε. Η Κατίγκ. πηγώνει στο παράθυρο.
- 71 Η Κατίγκ. τaráσσεται και κατεβαίνει απ' το παράθυρο.-
- 72 Περπατά μηλά παύει του ρίχνει ένα βλέμμα περιφρονητικό περπατά και μιλά και σταυρώνει τα χέρια.

Πρόσωπα της Πράξ. Α' σκηνής II Τομή Γ

Κατίγκα
Οικονόμου

Βόκα Κική
Βλάχος Γεωργ. – Νοτόπουλος Χαρίλαος

Πραξ. Α σκηνική δράση II Τομή Γ

Πράξ. Α. σκηνική δράση II Τομή Γ

+ να προσεχθούν οι πόλιν ούλα...

85: Η Κατίγκ. κάτι κάνει στο τζάκι όταν μιλά ο Οικον. Β. γυρίζει και τον αγριοκυττά και χαμογελά σαρκαστικά.

+ υποκλίνεται η Κατίγ. (φεύγουν

Πάει στον καναπέ και πέφτει με το κεφάλι στα χέργια μπρούμυτα καθιστή συκώνεται σαν από λύθαργο.

+ Να προσεκτηθή (σ.σ. εννοεί μάλλον να προσεχθεί) το χεροφίλημα –
κι όταν φεύγει –

85 Η Κατίγκ. κάτι κάνει στο τζάκι όταν μιλά ο Οικον. Β. γυρίζει και τον αγριοκυττά και χαμογελά σαρκαστικά.

+ υποκλίνεται η Κατίγ. (φεύγουν

Πάει στον καναπέ και πέφτει με το κεφάλι στα χέργια μπρούμυτα καθιστή συκώνεται σαν από λύθαργο.

Πρόσωπα της Δεύτερης Πράξης σκηνής 1

Μαυρογένης
Οικονόμου
Αργέντης
Ρήγας

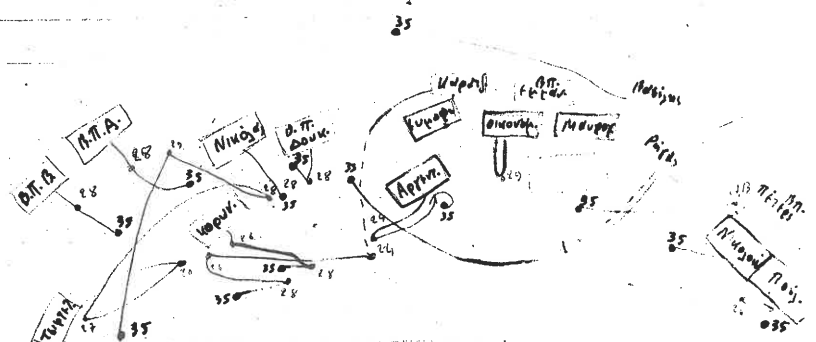
Κατσάρος Πύρρος
Βλάχος Γεώργιος
Μπαρμπάτσαλος Κώστας
Πωλ

Νικολούδης
 Πούλιος
 Ευμορφίδης
 Καρατζάς
 Πέτρος
 Βασίλης
 Εμμανουήλ
 Δούκας
 Νικόλας
 Κορωνιός
 Τσιφτετέλης
 Β.Π. Α.
 Β.Π. Β.

Κοπαναράς Αλέξ.
 Μαντζάρας Χρήστος
 Αβδελίδης Βασίλειος
 Καραμούζης Λεάνδρος
 Β.Π. Βλάχος Φρίξος
 Β.Π. Ζαφειρόπουλος Κλεάνθης
 Β.Π. Τσιρογιάννης Παύλος
 Β.Π. Κουλτούκης Γεώργιος
 Β.Π. Νίκας Νάνος
 Στάθης Στέλιος
 Αναγνώστου Δήμος
 Γκαγκανέτσιος
 Β. Βαϊτσης

Πράξη Δεύτερη σκηνή 1

Πράξη Δεύτερη σκηνή 1.

24/5 Αργ. σκάνεται και αγκαλιάζει τον Καρ. και τον δείχνει στον Ρήγ. κι εκείνος τον φιλά.
 26. Ο Πούλ. σκάνεται όρθιος. Ο Καρατζάς φεύγει και τον αγκαλιάζει: Κορωνιός κι ο Τσιφτετέλης.
 27. Ο Πέτρ. αγκαλιάζει τον Ρήγ και τον φιλά.
 28. Όσοι κινούνται, αγκαλιάζονται με 2 ή 3 ή 4 ή 5 ή 6 ή 7 ή 8 ή 9 ή 10 ή 11 ή 12 ή 13 ή 14 ή 15 ή 16 ή 17 ή 18 ή 19 ή 20 ή 21 ή 22 ή 23 ή 24 ή 25 ή 26 ή 27 ή 28 ή 29 ή 30 ή 31 ή 32 ή 33 ή 34 ή 35 ή 36 ή 37 ή 38 ή 39 ή 40 ή 41 ή 42 ή 43 ή 44 ή 45 ή 46 ή 47 ή 48 ή 49 ή 50 ή 51 ή 52 ή 53 ή 54 ή 55 ή 56 ή 57 ή 58 ή 59 ή 60 ή 61 ή 62 ή 63 ή 64 ή 65 ή 66 ή 67 ή 68 ή 69 ή 70 ή 71 ή 72 ή 73 ή 74 ή 75 ή 76 ή 77 ή 78 ή 79 ή 80 ή 81 ή 82 ή 83 ή 84 ή 85 ή 86 ή 87 ή 88 ή 89 ή 90 ή 91 ή 92 ή 93 ή 94 ή 95 ή 96 ή 97 ή 98 ή 99 ή 100 ή 101 ή 102 ή 103 ή 104 ή 105 ή 106 ή 107 ή 108 ή 109 ή 110 ή 111 ή 112 ή 113 ή 114 ή 115 ή 116 ή 117 ή 118 ή 119 ή 120 ή 121 ή 122 ή 123 ή 124 ή 125 ή 126 ή 127 ή 128 ή 129 ή 130 ή 131 ή 132 ή 133 ή 134 ή 135 ή 136 ή 137 ή 138 ή 139 ή 140 ή 141 ή 142 ή 143 ή 144 ή 145 ή 146 ή 147 ή 148 ή 149 ή 150 ή 151 ή 152 ή 153 ή 154 ή 155 ή 156 ή 157 ή 158 ή 159 ή 160 ή 161 ή 162 ή 163 ή 164 ή 165 ή 166 ή 167 ή 168 ή 169 ή 170 ή 171 ή 172 ή 173 ή 174 ή 175 ή 176 ή 177 ή 178 ή 179 ή 180 ή 181 ή 182 ή 183 ή 184 ή 185 ή 186 ή 187 ή 188 ή 189 ή 190 ή 191 ή 192 ή 193 ή 194 ή 195 ή 196 ή 197 ή 198 ή 199 ή 200 ή 201 ή 202 ή 203 ή 204 ή 205 ή 206 ή 207 ή 208 ή 209 ή 210 ή 211 ή 212 ή 213 ή 214 ή 215 ή 216 ή 217 ή 218 ή 219 ή 220 ή 221 ή 222 ή 223 ή 224 ή 225 ή 226 ή 227 ή 228 ή 229 ή 230 ή 231 ή 232 ή 233 ή 234 ή 235 ή 236 ή 237 ή 238 ή 239 ή 240 ή 241 ή 242 ή 243 ή 244 ή 245 ή 246 ή 247 ή 248 ή 249 ή 250 ή 251 ή 252 ή 253 ή 254 ή 255 ή 256 ή 257 ή 258 ή 259 ή 260 ή 261 ή 262 ή 263 ή 264 ή 265 ή 266 ή 267 ή 268 ή 269 ή 270 ή 271 ή 272 ή 273 ή 274 ή 275 ή 276 ή 277 ή 278 ή 279 ή 280 ή 281 ή 282 ή 283 ή 284 ή 285 ή 286 ή 287 ή 288 ή 289 ή 290 ή 291 ή 292 ή 293 ή 294 ή 295 ή 296 ή 297 ή 298 ή 299 ή 300 ή 301 ή 302 ή 303 ή 304 ή 305 ή 306 ή 307 ή 308 ή 309 ή 310 ή 311 ή 312 ή 313 ή 314 ή 315 ή 316 ή 317 ή 318 ή 319 ή 320 ή 321 ή 322 ή 323 ή 324 ή 325 ή 326 ή 327 ή 328 ή 329 ή 330 ή 331 ή 332 ή 333 ή 334 ή 335 ή 336 ή 337 ή 338 ή 339 ή 340 ή 341 ή 342 ή 343 ή 344 ή 345 ή 346 ή 347 ή 348 ή 349 ή 350 ή 351 ή 352 ή 353 ή 354 ή 355 ή 356 ή 357 ή 358 ή 359 ή 360 ή 361 ή 362 ή 363 ή 364 ή 365 ή 366 ή 367 ή 368 ή 369 ή 370 ή 371 ή 372 ή 373 ή 374 ή 375 ή 376 ή 377 ή 378 ή 379 ή 380 ή 381 ή 382 ή 383 ή 384 ή 385 ή 386 ή 387 ή 388 ή 389 ή 390 ή 391 ή 392 ή 393 ή 394 ή 395 ή 396 ή 397 ή 398 ή 399 ή 400 ή 401 ή 402 ή 403 ή 404 ή 405 ή 406 ή 407 ή 408 ή 409 ή 410 ή 411 ή 412 ή 413 ή 414 ή 415 ή 416 ή 417 ή 418 ή 419 ή 420 ή 421 ή 422 ή 423 ή 424 ή 425 ή 426 ή 427 ή 428 ή 429 ή 430 ή 431 ή 432 ή 433 ή 434 ή 435 ή 436 ή 437 ή 438 ή 439 ή 440 ή 441 ή 442 ή 443 ή 444 ή 445 ή 446 ή 447 ή 448 ή 449 ή 450 ή 451 ή 452 ή 453 ή 454 ή 455 ή 456 ή 457 ή 458 ή 459 ή 460 ή 461 ή 462 ή 463 ή 464 ή 465 ή 466 ή 467 ή 468 ή 469 ή 470 ή 471 ή 472 ή 473 ή 474 ή 475 ή 476 ή 477 ή 478 ή 479 ή 480 ή 481 ή 482 ή 483 ή 484 ή 485 ή 486 ή 487 ή 488 ή 489 ή 490 ή 491 ή 492 ή 493 ή 494 ή 495 ή 496 ή 497 ή 498 ή 499 ή 500 ή 501 ή 502 ή 503 ή 504 ή 505 ή 506 ή 507 ή 508 ή 509 ή 510 ή 511 ή 512 ή 513 ή 514 ή 515 ή 516 ή 517 ή 518 ή 519 ή 520 ή 521 ή 522 ή 523 ή 524 ή 525 ή 526 ή 527 ή 528 ή 529 ή 530 ή 531 ή 532 ή 533 ή 534 ή 535 ή 536 ή 537 ή 538 ή 539 ή 540 ή 541 ή 542 ή 543 ή 544 ή 545 ή 546 ή 547 ή 548 ή 549 ή 550 ή 551 ή 552 ή 553 ή 554 ή 555 ή 556 ή 557 ή 558 ή 559 ή 560 ή 561 ή 562 ή 563 ή 564 ή 565 ή 566 ή 567 ή 568 ή 569 ή 570 ή 571 ή 572 ή 573 ή 574 ή 575 ή 576 ή 577 ή 578 ή 579 ή 580 ή 581 ή 582 ή 583 ή 584 ή 585 ή 586 ή 587 ή 588 ή 589 ή 590 ή 591 ή 592 ή 593 ή 594 ή 595 ή 596 ή 597 ή 598 ή 599 ή 600 ή 601 ή 602 ή 603 ή 604 ή 605 ή 606 ή 607 ή 608 ή 609 ή 610 ή 611 ή 612 ή 613 ή 614 ή 615 ή 616 ή 617 ή 618 ή 619 ή 620 ή 621 ή 622 ή 623 ή 624 ή 625 ή 626 ή 627 ή 628 ή 629 ή 630 ή 631 ή 632 ή 633 ή 634 ή 635 ή 636 ή 637 ή 638 ή 639 ή 640 ή 641 ή 642 ή 643 ή 644 ή 645 ή 646 ή 647 ή 648 ή 649 ή 650 ή 651 ή 652 ή 653 ή 654 ή 655 ή 656 ή 657 ή 658 ή 659 ή 660 ή 661 ή 662 ή 663 ή 664 ή 665 ή 666 ή 667 ή 668 ή 669 ή 670 ή 671 ή 672 ή 673 ή 674 ή 675 ή 676 ή 677 ή 678 ή 679 ή 680 ή 681 ή 682 ή 683 ή 684 ή 685 ή 686 ή 687 ή 688 ή 689 ή 690 ή 691 ή 692 ή 693 ή 694 ή 695 ή 696 ή 697 ή 698 ή 699 ή 700 ή 701 ή 702 ή 703 ή 704 ή 705 ή 706 ή 707 ή 708 ή 709 ή 710 ή 711 ή 712 ή 713 ή 714 ή 715 ή 716 ή 717 ή 718 ή 719 ή 720 ή 721 ή 722 ή 723 ή 724 ή 725 ή 726 ή 727 ή 728 ή 729 ή 730 ή 731 ή 732 ή 733 ή 734 ή 735 ή 736 ή 737 ή 738 ή 739 ή 740 ή 741 ή 742 ή 743 ή 744 ή 745 ή 746 ή 747 ή 748 ή 749 ή 750 ή 751 ή 752 ή 753 ή 754 ή 755 ή 756 ή 757 ή 758 ή 759 ή 760 ή 761 ή 762 ή 763 ή 764 ή 765 ή 766 ή 767 ή 768 ή 769 ή 770 ή 771 ή 772 ή 773 ή 774 ή 775 ή 776 ή 777 ή 778 ή 779 ή 780 ή 781 ή 782 ή 783 ή 784 ή 785 ή 786 ή 787 ή 788 ή 789 ή 790 ή 791 ή 792 ή 793 ή 794 ή 795 ή 796 ή 797 ή 798 ή 799 ή 800 ή 801 ή 802 ή 803 ή 804 ή 805 ή 806 ή 807 ή 808 ή 809 ή 810 ή 811 ή 812 ή 813 ή 814 ή 815 ή 816 ή 817 ή 818 ή 819 ή 820 ή 821 ή 822 ή 823 ή 824 ή 825 ή 826 ή 827 ή 828 ή 829 ή 830 ή 831 ή 832 ή 833 ή 834 ή 835 ή 836 ή 837 ή 838 ή 839 ή 840 ή 841 ή 842 ή 843 ή 844 ή 845 ή 846 ή 847 ή 848 ή 849 ή 850 ή 851 ή 852 ή 853 ή 854 ή 855 ή 856 ή 857 ή 858 ή 859 ή 860 ή 861 ή 862 ή 863 ή 864 ή 865 ή 866 ή 867 ή 868 ή 869 ή 870 ή 871 ή 872 ή 873 ή 874 ή 875 ή 876 ή 877 ή 878 ή 879 ή 880 ή 881 ή 882 ή 883 ή 884 ή 885 ή 886 ή 887 ή 888 ή 889 ή 890 ή 891 ή 892 ή 893 ή 894 ή 895 ή 896 ή 897 ή 898 ή 899 ή 900 ή 901 ή 902 ή 903 ή 904 ή 905 ή 906 ή 907 ή 908 ή 909 ή 910 ή 911 ή 912 ή 913 ή 914 ή 915 ή 916 ή 917 ή 918 ή 919 ή 920 ή 921 ή 922 ή 923 ή 924 ή 925 ή 926 ή 927 ή 928 ή 929 ή 930 ή 931 ή 932 ή 933 ή 934 ή 935 ή 936 ή 937 ή 938 ή 939 ή 940 ή 941 ή 942 ή 943 ή 944 ή 945 ή 946 ή 947 ή 948 ή 949 ή 950 ή 951 ή 952 ή 953 ή 954 ή 955 ή 956 ή 957 ή 958 ή 959 ή 960 ή 961 ή 962 ή 963 ή 964 ή 965 ή 966 ή 967 ή 968 ή 969 ή 970 ή 971 ή 972 ή 973 ή 974 ή 975 ή 976 ή 977 ή 978 ή 979 ή 980 ή 981 ή 982 ή 983 ή 984 ή 985 ή 986 ή 987 ή 988 ή 989 ή 990 ή 991 ή 992 ή 993 ή 994 ή 995 ή 996 ή 997 ή 998 ή 999 ή 1000.

- 24 Ο Αργ. σκάνεται και αγκαλιάζει τον Καρ. και τον δείχνει στον Ρήγ. κι εκείνος τον φιλά.
- 26 Ο Πούλ. σκάνεται όρθιος. Ο Καρατζάς φεύγει και τον αγκαλιάζει: Κορωνιός κι ο Τσιφτετέλης.

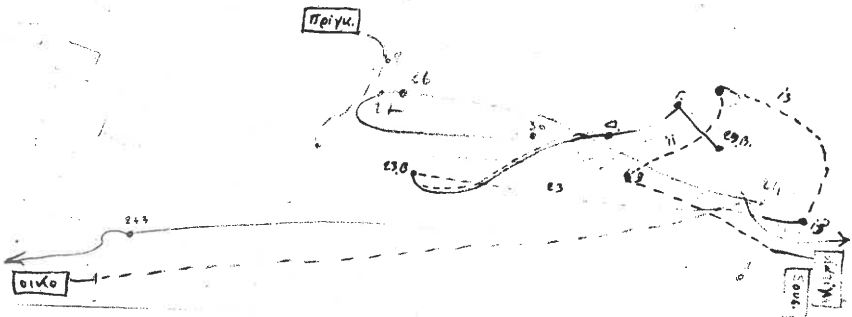
27 Β. Ο Πέτερ αγκαλιάζει τον Ρήγ. και τον φιλά.

28 Όλοι κυνούνται αγκαλιάζονται τα 2 Β.Π. ο Κορωνιός λέει «Είσαι ο Αρχηγός μας» αγκαλιάζονται με τον Καρατζά – Ο Εμμαν. με τον Βασίλ. – ο Νικολούδης με τον Πούλ. συκώνονται και χαιρετάνε με τα χέργια ψηλά τον Ρήγ. – Ο Οικονόμ. πρώτα χαμογελ. τον Μαυρογ. και ύστερα τον Αργέντη αλλά εκείνος δεν τον προσέχει διότι κυττάει το λαό και τότε ο Οικ. κάτι λέει στον Ευμορ. εκείνος σκύβει προς τον Οικον. επικυρώνει (;)

30 (τέρμα) Γενική ταραχή ο Αργέντης ρωτάει τον Οικον. εκείνος υποκρ. επικυρώνει (;) και οι άλλοι αναμεταξύ τους.

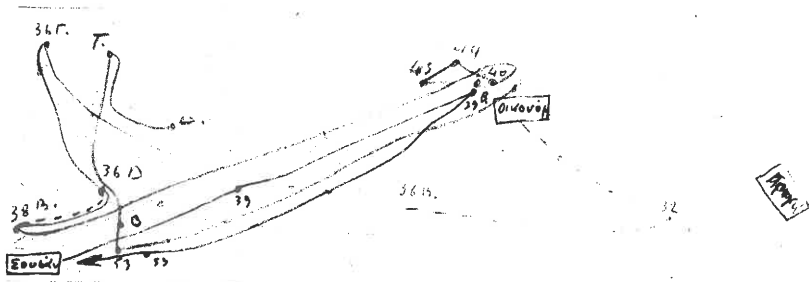
Πράξ. Δεύτερη σκηνή II Τομή Α

Πρόξ. Δεύτερη σκηνή II Τομή Α.

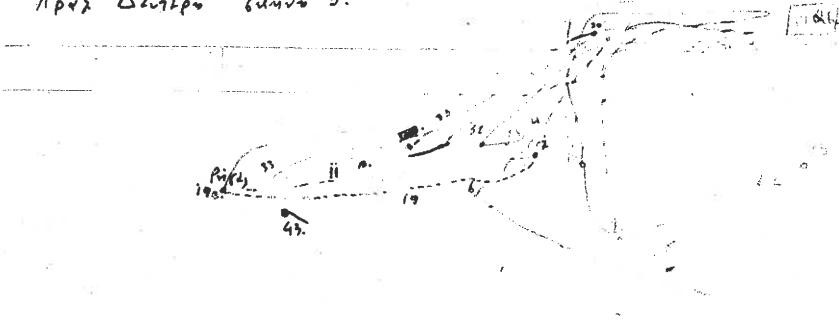
Πράξ. Δεύτερη σκηνή II Τομή Β

Πρόξ. Δεύτερη σκηνή II Τομή Β.

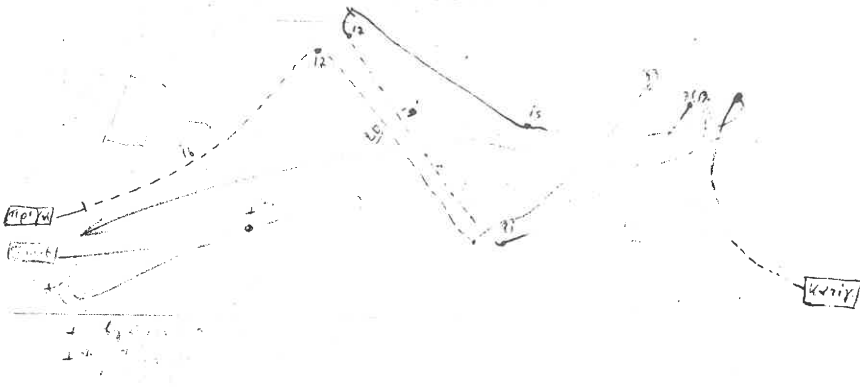
Πράξη Δεύτερη σκηνή 3

Πράξη Δεύτερη σκηνή 3.

Πράξη τρίτη σκηνή 1 Τομή Α

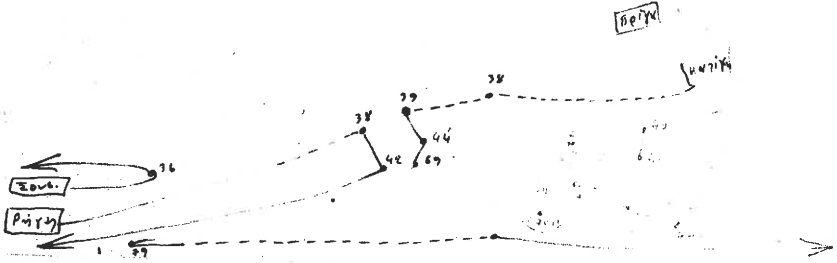
Πράξη Τρίτη σκηνή 1 τομή Α.

- + θγαίνει και παρακολουθεί
- + Β. Τρομάζει «Μη»
- 3. Γονατίζει

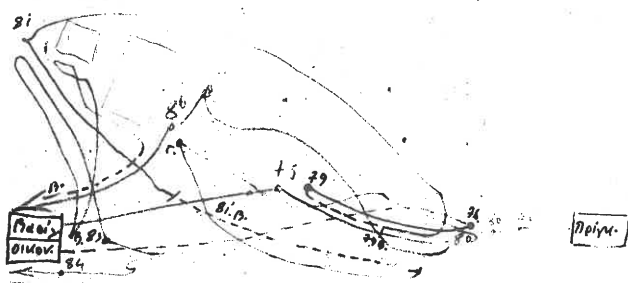
Πράξη τρίτη σκηνή 1 Τομή Β

Πράξη Τρίτη σκηνή 1 τομή Β.

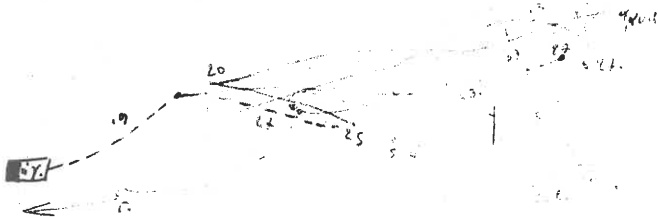
Πράξη τρίτη σκηνή 1 Τομή Γ

Πράξη Τρίτη σκηνή 1 τομή Γ.

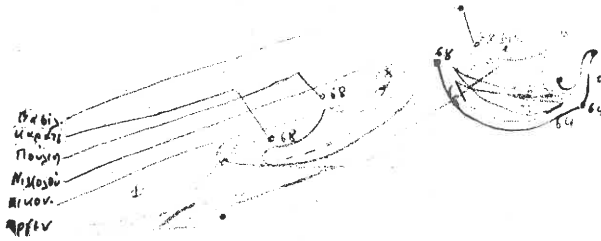
Πράξη τρίτη σκηνή 2 Τομή Α

Πράξη Τρίτη σκηνή 2 τομή Α.

Πράξη τρίτη σκηνή 2 Τομή Β

Πράξη Τρίτη σκηνή 2. Τομή Β.

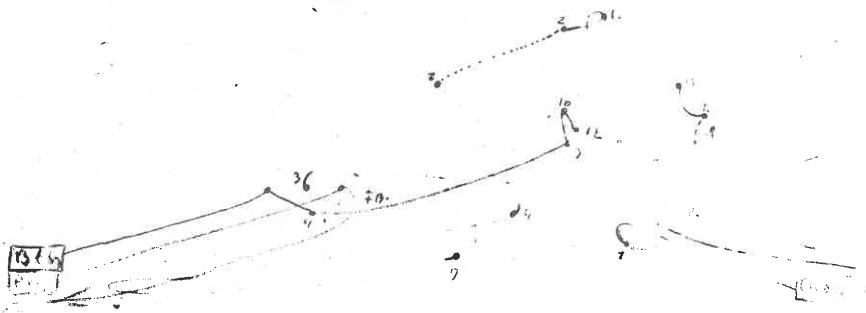

68 Β. Η Βαθίλ φέρει στον Καραγι το τόξο. Ο Καραγι πάει στον Αρβέν. Ο Πουλι πάει στον Νικολά. Ο Μιμον πάει στον Αρβέν.

68 Β. μεσολαβεί μια παύση όπου ο Λαγέντης πάει αργά στη θέση 68 Β. Έγινε ένα λάθος αντί η Φανή να πάει (το τόξο) στον Αργέντη πάει στον Οικονόμ. ενώ θέλει το αντίθετο.

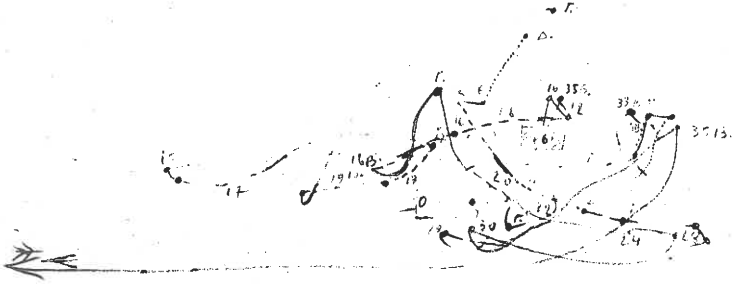
Πράξη τέταρτη σκηνή 1 Τομή Α

Πράξη Τέταρτη σκηνή 1 Τομή Α.

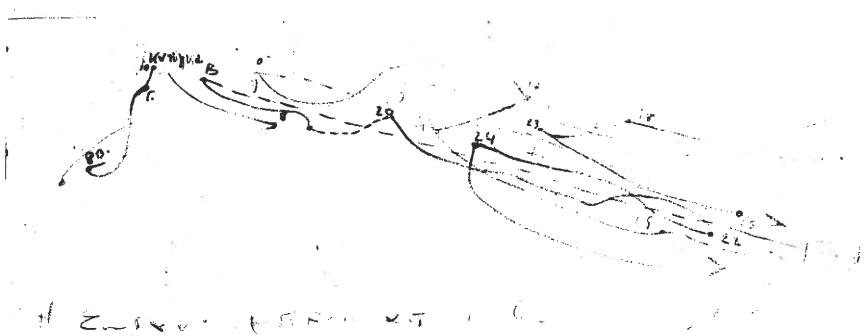
Πράξη τέταρτη σκηνή 1 Τομή Β

Πράξη τέταρτη σκηνή 1 Τομή Β.

Πράξη τέταρτη σκηνή 2 Τομή Α

Πράξη τέταρτη σκηνή 2 Τομή Α.

Η Σουσιάνα μπένει από θ Μ (;) δεξιά

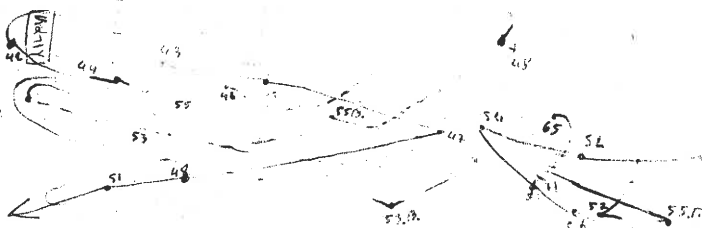
Πράξη τέταρτη σκηνή 2 Τομή Β

Πρώξ. Τέταρτη σκηνή 2 τομή Β.

Πράξη τέταρτη σκηνή 2 Τομή Γ

Πρώξ. Τέταρτη σκηνή 2 τομή Γ.

Πράξ. τέταρτη σκηνή 2 Τομή Δ

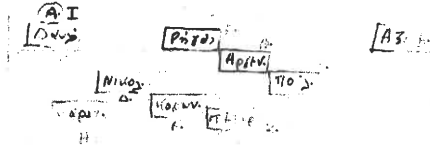
Πρώξ. Τέταρτη σκηνή 2 τομή Δ.

Διάφορα σκίτσα του Παύλου

Πράξη πέμπτη σκηνή φάσης Α

Πράξη Πέμπτη σκηνή 1. φάση Α.

Τα γράμματα Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ, Η, Θ, δείχνουν κατά σειράν που φεύγουν

Τα γράμματα Α, Β, Γ, Δ, Ε, Ζ, Η, Θ, δείχνουν κατά σειράν που φεύγουν

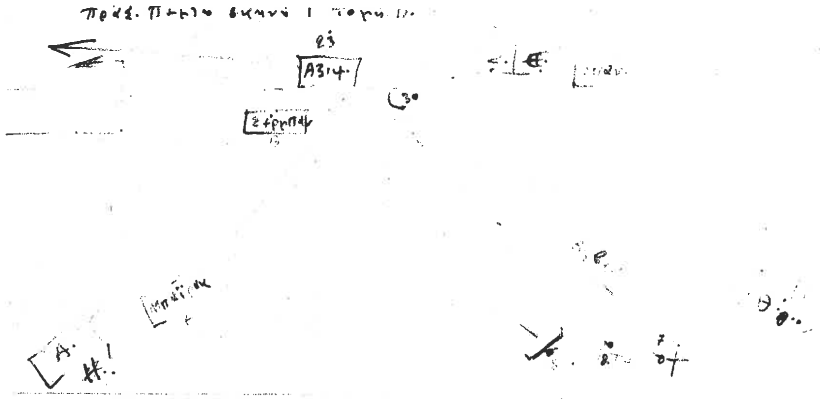
Φονιάδες	Τσιρογιάννης Α
Γκαγκανέτσιος	Αλθανός Β
Μελαμψός (;	Μπαϊρακτάρης Γ
Νάνος	Δ
Κουλτούκης	Ε
Βαΐτσης	Ζ

Αξιωματικός (Μαργάρα) Καλογορούλης
(Δυσαν. λέξ.): Στρατιώται, Γιάννης – Ζαφειρόπουλος

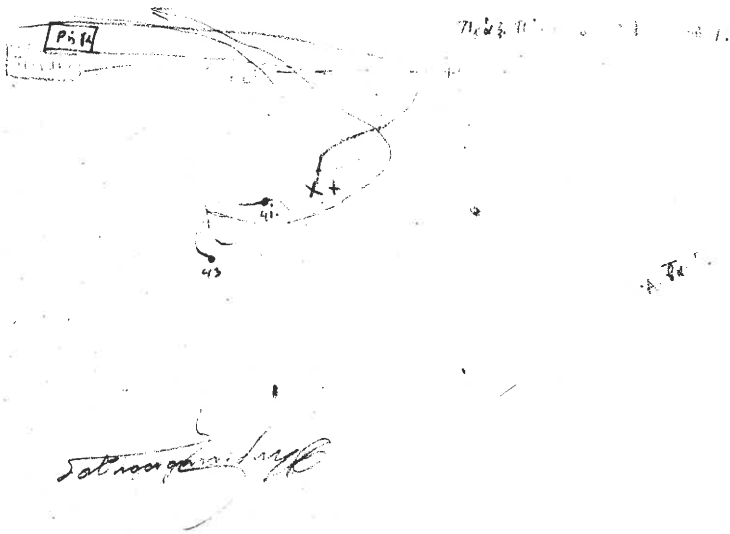
Πράξη πέμπτη σκηνή 1 φάσης Β Τομή Α

Σημείωση: Ο Παύλου με κόκκινο μολύβι σημειώνει: Ακυρώνεται

Πράξη πέμπτη σκηνή 1 Τομή Β

Πράξη πέμπτη σκηνή 1 Τομή Γ

Σημείωση: στην επόμενη σελίδα ο Παύλου έχει σκιτσάρει ένα πουλί.

Σημείωση συντάκτου: Στη συνέχεια των σημειώσεών του ο Κ. Παύλου σημειώνει στο σημειωματάριό του τις ακόλουθες ενδυματολογικές παρατηρήσεις του για την παράσταση του «Ρήγα Βελεστινλή» του Β. Ράτα:

Αντώνης	Φουστανέλα ξεσκούφοτη
Μεμέτης	
Στρατιώτης	
Μάνα	μαύρο με τσίπα
Παιδί Α	φουστανέλα
Παιδί Β	φουστανέλα
Ρήγας	γιλέκο μαύρ, παντελ. μπέρτα μαύρη
Οικονόμου	μαύρο ριγέ κοστούμι, γελέκο
Πρίγκηπας	κυλότα μαύρ., σακάκι (δύο δυσαν. λέ- ξεις)
Ευμορφίδης	ρεδιγκότα φιόγκο, γιαλιά (δύο δυσαν. λέξεις)
Μαυρογένης	μαύρο κοστούμι, λεμοδέτις, (δυσαν. λέ- ξη) και παράσημα
Νικολούδης	μαύρο κοστούμι, γραβάτα
Καρατζάς	φουστανέλα με φέσι κόκκινο και ταλα- γάνι
Πούλιος	καφέ κοστούμι, φουστανέλα, παλτό μαύρο
Κορωνιός	με θράκα (κρητική)
Τσιφτετέλης	παντελόني κοντό σκουτί γελέκο
Αξιωματικός	τούρκικη
Σπανός	κυλότα με μπότες (τρεις δυσαν. λέξεις)
Μπαϊρακτάρης	Πουκαμίσα ταλαγάνι, φέσι
Αρβανίτης	Πουκαμίσα ταλαγάνι, φέσι
Σαρμπάν	Κρητικά με (δυσαν. λέξη)
Φονιάς	Ε Σερβικά
Φονιάς	Ζ Στρατιωτικά
Φονιάς	Η Πολίτης
Φονέας	Θ Τούρκικα
(Δυσαν. λέξεις)	Α
(Δυσαν. λέξεις)	Β και γιαλάκια
Δούκας	Πουκαμίσα κάλτσες μαύρες, παλτό, φέσι
Εμμανουήλ	κιλότα σακάκι σκούρο
Πέτερς	παντελόني, σακάκι γκρι
Β.Π. Α.	κιλότα
Β.Π. Α	παντελόني
Νικόλας	Παντελόني, σακάκι καφέ, (δυσαν. λέξη)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΤΟ ΑΝΕΚΔΟΤΟ ΘΕΑΤΡΙΚΟ ΕΡΓΟ «ΡΗΓΑΣ» ΤΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΙΩΤΗ ΓΙΩΡΓΟΥ Ζ. ΓΕΩΡΓΑΛΙΟΥ

Αναφερθήκαμε ήδη στο γεγονός πως δύο τουλάχιστον Βελεστινιώτες έγραψαν θεατρικό έργο εμπνευσμένο από την ζωή και το έργο του Ρήγα. Εξ αυτών, ο «Ρήγας Φεραίος» του Χρίστου Παπαζήση, ενώ κατ' επανάληψιν είδε τα φώτα της σκηνής, σήμερα δεν υπάρχει· «χάθηκε» και το τελευταίο αντίτυπο! Αντιθέτως, ο ανέκδοτος «Ρήγας» του Γιώργου Ζ. Γεωργαλιού ενώ δεν δοκιμάστηκε στο σανίδι, έτυχε να βρεθεί κατά την διάρκεια της έρευνάς μας, στα χέρια του βελεστινιώτη Κώστα Καναλιώτη, στον οποίον το είχε παραδώσει ο συντάκτης του (που δεν κράτησε αντίγραφο!) προκειμένου να παιχθεί στις αρχές της δεκαετίας του 1970 (τότε είχε γραφεί).

Ο Κώστας Καναλιώτης, καθ' υπόδειξίν μας, το ανεζήτησε, το βρήκε και μας το έστειλε. Με την άδεια του συντάκτη του το δημοσιεύουμε, πιστεύουμε δε ότι αν και γράφτηκε όταν ο συντάκτης του ήταν σε νεαρά ηλικία, εν τούτοις οι ζωντανοί και θεατρικοί του διάλογοι, η γνώση του ιστορικού περιγυρου και η θεατρική του δομή, σε συνδυασμό και με τον δραματικό και πατριωτικό χαρακτήρα του, το καθιστούν, πέρα από επιρροές, κατάλληλο να δει το φως, και όχι μόνο σε μια «τοπική παράσταση», όπως μετριοφρόνως αποφαίνεται ο συντάκτης του.

Κατωτέρω δημοσιεύουμε ολόκληρον τον «Ρήγα» του Γιώργου Γεωργαλιού.

ΡΗΓΑΣ
ΤΟΠΙΚΗ ΠΑΡΑΣΤΑΣΗ
ΣΕ ΤΡΕΙΣ ΠΡΑΞΕΙΣ

ΠΡΟΣΩΠΑ

1. ΡΗΓΑΣ
2. ΑΦΗΓΗΤΗΣ
3. ΠΡΩΤΟΣ ΤΟΥΡΚΟΣ
4. ΠΡΩΤΟΣ ΡΩΜΗΟΣ
5. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΡΩΜΗΟΣ
6. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΤΟΥΡΚΟΣ
7. ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ
8. ΠΑΠΠΑΣ
9. ΚΥΡΙΑΖΗΣ
10. ΜΑΝΝΑ
11. ΚΟΡΗ
12. ΑΝΤΩΝΗΣ
13. ΠΡΩΤΟΣ ΧΩΡΙΑΝΟΣ
14. ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΧΩΡΙΑΝΟΣ
15. ΤΡΙΤΟΣ ΧΩΡΙΑΝΟΣ
16. ΚΑΦΕΤΖΗΣ
17. ΑΓΑΣ
18. Ι. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
19. Π. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ
20. Ι. ΚΑΡΑΤΖΑΣ
21. ΚΟΡΩΝΙΟΣ
22. ΑΡΓΕΝΤΗΣ
23. ΓΕΩΡΓ. ΘΕΟΧΑΡΗΣ
24. Δ. ΝΙΚΟΛΙΔΗΣ
25. Γ. ΠΟΥΛΙΟΣ
26. ΘΕΟΧ. ΤΟΥΡΟΥΤΖΙΑΣ

27. ΠΕΡΡΑΙΒΟΣ
 28. ΑΣΤΥΝΟΜΟΣ
 29. ΚΛΗΤΗΡΑΣ
 30. ΥΠΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΣ
 31. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
 32. ΑΝΑΚΡΙΤΗΣ
 33. ΥΠΟΛΟΧΑΓΟΣ
 34. ΣΤΡΑΤΙΩΤΗΣ
 35. ΠΑΣΑΣ
 36. ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΟΣ
 37. ΑΡΒΑΝΙΤΗΣ
 38. ΥΠΗΡΕΤΗΣ
 39. ΜΠΕΝΣ
 40. ΔΗΜΙΟΣ
- ΧΩΡΙΑΝΟΙ, ΣΤΡΑΤΙΩΤΕΣ, κ.α.

ΠΡΑΞΗ ΠΡΩΤΗ

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: Πάνω από τούτη τη σκηνή ζητάμε την άδειά σας να προσπαθήσουμε να αναστήσουμε, για λίγη ώρα, μια εποχή. Μια εποχή πριν διακόσια τόσα χρόνια. Ζητάμε, με την επιεική σας κριτική πάνω στην κάθε μας λέξη και κίνηση, να μας δώσετε το θάρρος να θυμίσουμε ένα κομμάτι της ιστορίας αυτού του τόπου. Δεν είμαστε οι καλύτεροι ούτε οι πιο κατάλληλοι γι' αυτό. Και δεν είναι, δε μπορεί να είναι μόνο δική μας υπόθεση, πέντε-δέκα ατόμων, που τυχαίνει να θρισκόμαστε τώρα εδώ πάνω, είναι υπόθεση όλων μας. Και η ευθύνη μας θαράινει περισσότερο, αφού την ιστορία αυτού του τόπου, του δικού μας τόπου, την έδесе με την ιστορία ολόκληρης της Βαλκανικής και με τη μοίρα των λαών της, εκείνος που τιμούμε σήμερα, ο Ρήγας.

Αυτή μας την παρουσία δε θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε παράσταση θεατρικού έργου. Επιχειρήσαμε μόνο να δώσουμε λίγα στοιχεία από τη ζωή του Μάρτυρα. Σύμβουλοί μας, η ντόπια παράδοση, που δεν κρατήθηκε όσο έπρεπε ζωντανή και οι λίγες, οφείλουμε να το πούμε, γνώσεις μας από την ιστορία που γράφτηκε για τη ζωή και το έργο του, όποια και όπως γράφτηκε.

Ρήγας Βελεστινλής. Ένα όνομα, μια ζωή, ένας αγώνας, μια ιδέα που ανήκει στα Βαλκάνια. Από εδώ ξεκίνησε ένας νιός. Η ζωή του ζυμώθηκε με τη ζωή αυτού του τόπου. Ο γίγαντας που τινάχτηκε μεσούρανα και τάραξε τους δυνατούς και τους βολεμένους, στους σκυφτούς ώμους των ραγιάδων, αφέντες, έφυγε από 'δω. Μαζί του πήρε και τους καημούς του ντόπιου ραγιά. Του Βελεστινιώτη ραγιά, που έσκυβε κάτω απ' το θάρος του ντόπιου αφέντη.

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ (Στο Βελεστίνιο, στο Κεφαλόβρυσσο, μπροστά στον καφενέ, κάθονται Ρωμηοί και Τούρκοι του χωριού, πίνουν καφέδες, ναργιλέ και συζητούν).

Πρώτος Τούρκος: (Ρουφώντας τον καφέ): Α!... Μεγάλο πράμα μπρε τούτος ο καφές. Ψοφάς όλη μέρα στη δουλειά, γυρνάς κομμένος απ' το

ρουμάνι, σε κάνει και η χανούμ ένα κεφάλι καζάνι με τη γκρίνια της, παίρνεις δρόμο απ' το σπίτι κι έρχεσαι εδώ, παραγγέλνεις έναν καφέ και τα πράγματα έρχονται στη θέση τους. Δόξα νάχει ο Γεραμπής. Δίνει βάσανα, ντέρτια, σε φορτώνει στεναχώριες, ύστερα όμως στέλνει και το φάρμακο. Έναν καφέ, канадуο δυνατές απ' τον ναργιλέ κι αυτό είναι. Καφές και καπνός σ' αδειάζουν το κεφάλι απ' τον κάθε νταλκά... Στη μπάντα απόψε η στεναχώρια, αύριο πάλι.

Πρώτος Ρωμηός: Δόξα τω Θεώ, μοίρασε τα πράγματα όπως έπρεπε. Τη μέρα δουλειά, τ' απομινήμερο καφές, ναργιλές, κουβεντολόι, ραχάτι...

Δεύτερος Ρωμηός: Δε βαρύνεσαι... Τι άλλο θέλει ο άνθρωπος... Ησυχία νάχουμε κι όλα τάλλα...

Δεύτερος Τούρκος: ... Ησυχία... καλά είναι... Αλλά πού... Έχουν τόσο καιρό που τρώγονται ο Πολυχρονεμένος και οι Ρούσσοι κι ακόμα να ησυχάσουν.

Πρώτος Ρωμηός: Τελευταία δεν έχουμε και νέα...

Δεύτερος Ρωμηός: Βάστα και μη βιάζεσαι... Θα δεις πάλι στο θέρο που θα έρθουν και θα μας χαρατσώσουν... «Πάσα ανάγκη», θα μας πουν, «να δώσετε τη σοδειά»... «πόλεμο έχουμε»... Και φέτος, όπως έσφιξαν τα πράγματα... Χαλαζί, χιονιάς,... τάκαψε όλα, δεν έμεινε τίποτα. Να δούμε τί θα πάρουν...

Πρώτος Τούρκος: ...Να δούμε όμως τί θα φας και συ και 'γω και κάθε φουκαράς...

Δεύτερος Ρωμηός: Δε βαρύνεσαι... Εμείς θα πορένουμε... Αυτοί όμως με τον πόλεμο, που θγάζουν τα μάτια τους να δούμε...

Πρώτος Τούρκος: Μη το λες αυτό. Άλλοι κηρύχνουν τον πόλεμο, αλλου-
νών μάτια θγάζουν. Κάθονται τα μεγάλα κεφάλια στη Σταμπούλ ή δεν ξέρω 'γω που αλλού, δεν ξέρουν τί να κάνουν, πώς να περάσουν καλύτερα την ώρα και πώς ν' αυγατίσουν το έχει τους... «δεν κάνουμε, λέει, έναν πόλεμο»...; Ρωτούν και τ' άλλα μεγάλα κεφάλια, απ' την άλλη μεριά, σύμφωνοι και κείνοι, παίρνουν χαρτί και καλαμάρι, συντάζουν από μια πανταχούσα, τη δίνουν στους γραμματικούς, τη στέλνουν εκείνοι στους πασάδες και τους στρατηγούς, μαζώνουν αυτοί ασκέρια κι αυτό είναι. Βαράει ο ένας, βαράει ο άλλος μέχρι να μπουχτίσουν πάλι οι μεγάλοι και να πουν: «Άφεριμ, καλά πήγατε, καλά περάσαμε και μεις, καλά το γλεντήσαμε το μεκελειό, μεγάλο το κέρδος μας, λιγότεψε κι ο κόσμος, όσοι μείναμε έχουμε περισσότερα, σταματάτε τώρα, όταν σας χρειαστούμε πάλι θα στείλουμε χαμπέρι»... Το κακό είναι ότι παίρνουν αέρα και τα δικά μας τα μυαλά, λες κι έχουμε να χωρίσουμε τα τσιφλίκια...

Δεύτερος Τούρκος: Κι αυτοί εκεί ψηλά κάθονται ύστερα και τα βρίσκουν...

Παρακάτω όμως... εμείς...

Πρώτος Τούρκος: Γι αυτό είπα πριν... Αυτοί κάνουν τον πόλεμο, εμάς παίρνει ο διάτανος. Προψές ακόμα με σταματάει ένας τσαούσης – καλό παιδί – και μου λέει: «Κακομοίρη, τα μάτια σου δεκατέσσερα, ο αγάς σ' έχει στο μάτι. Δε στέκεσαι, λέει, και συ και άλλοι δικοί μας στο ύψος που πρέπει. Όλο παρέα και κουβέντες με τους Γκιαούρηδες...». Και να βαστάω τη θέση μου, λέει, γιατί εγώ είμαι αφέντης κι ο Ρωμηός παρακατιανός. «Εφέντη μ', του κάνω, χωριανοί είμαστε, φάγαμε μαζί ψωμί κι αλάτι, εδώ είναι ο τόπος μας, τί μας χωρίζει εμάς; Τί αφέντης και τί παρακατιανοί λες; «Δεν ξέρω, μου λέει, ο αγάς κάτι έλεγε μια μέρα...», κι έφυγε μη τυχόν και μας πάρει κανένα μάτι μαζί...

Δεύτερος Ρωμηός: Ε! τί να κάνει κι ο αγάς... Ποιός ξέρει, θα του είπες τίποτα κανένα τσανάκι απ' το χωριό...

Πρώτος Τούρκος: Αυτό θα μας φάει... Είμαστε, λέει, ανώτεροι... Έχουμε άλλη θέση εμείς, άλλη οι Ρωμηοί... Κουραφέξαλα... Μαζί δε σπέρνουμε, μαζί δε θερίζουμε, μαζί δεν αργάζουμε τομάρια στον Ταμπάχανα...; Κι όταν έρχονται να μαζώξουν τα παιδιά οι νιζάμηδες (χαμηλώνει τη φωνή), μαζί δεν κοιτάμε να τα κρύψουμε;

Πρώτος Ρωμηός: Τί θες και τ' αναφέρεις τώρα όλα αυτά; Θα δεις που θα στρώσουν τα πράγματα, θα δεις που θα μαλακώσει κι ο αγάς...

Δεύτερος Ρωμηός: Άειντε, αφήστε τα αυτά... Εμείς εδώ ζήσαμε μαζί, εδώ θα πεθάνουμε, είναι ο τόπος μας αυτός. Τώρα, αν έρχονται έτσι τα πράγματα, ε, δε λείπουν απ' τη ζωή κι οι στραβωμάρες... Άειντε, σταματήστε και κοντεύει να σθήσει κι ο ναργιλές...

(Μπαίνει ένας στρατιώτης και καρφώνει στον τοίχο ένα χαρτί, μια προκήρυξη. Οι χωριάτες σηκώνονται και πλησιάζουν).

Δεύτερος Τούρκος: (στο στρατιώτη που απομακρύνεται): Ε, λεβέντη, τί 'ναι αυτό μωρέ, κάνα καλό χαμπέρι ή...;

Στρατιώτης: Τί να σου πω εφέντη μ'... Αν ήξερα γράμματα... Μια φορά ο αγάς κάτι έλεγε για συμφωνία και τέτοια... Δε μπόρεσα ν' ακούσω και καλά... Θα περάσει κι ο ντελάλης... Άμα τα καταφέρνετε ρίξτε μια ματιά... Άειντε, καλό θράδυ (φεύγει).

Πρώτος Τούρκος: (στον πρώτο Ρωμηό): Άει κοίτα να δούμε τί λέει αυτό το παραφέτι... όλο και κάτι θα μπορέσεις να θγάλεις... τα καταφέρνετε σεις... κάτι από κιτάπια στην εκκλησιά, κάτι ακούτε κι απ' τον παππά... δεν είσαστε ντιπ ξύλα απελέκητα...

Δεύτερος Τούρκος: Συμφωνία μωρέ, ακούσατε; Το είπε ο αγάς, συμφωνία... Αλλάχ! Λέτε να ήρθε χαμπέρι για τη φαγωμάρα που έχει ο Πολυχρο-

νεμένος με το Μόσκοβο; Λέτε να έπαψε το μακελειό;
(Μπαίνουν δυό – τρεις χωριάτες μαζί με τον παππά).

Δεύτερος Ρωμηός: Α, τώρα θα μάθουμε. (Στον παππά): Έλα, δέσποτα, ο θεός σε στέλνει. Ξήγα μας τί λέει τούτο το χαρτί που έστειλε και κόλλησε ο αγάς.

Παππάς: Ναι, έμαθα. Έπαψε ο πόλεμος με το Μόσκοβο και τα πράγματα, λέει, είναι από τώρα κι ύστερα ήσυχα... αλλά για να δούμε... (πλησιάζει και διαβάζει αργά): «Εσείς οι ραγιαδες όλων των νήσων της Άσπρης Θάλασσας, πταίσται και άπταιστοι, ομοίως Μωραΐτες, Θεσσαλοί, Ρουμελιώτες και παν άλλο γένος, να είσθε συγχωρεμένοι από μέρος της βασιλείας μας. Να ησυχάσετε όλοι κοινώς εις τα κατοικητήριά σας ως και πρότερον, χωρίς υποψίες, πραγματευόμενοι με ελευθερίαν...». Με δυό κουβέντες παίρνουν σχώρηση απ' τον Σουλτάνο όλοι, έφταιξαν δεν έφταιξαν και να είναι ήσυχοι και να μην έχουν κανένα φόβο...

(Μπαίνει ο γερο-Κυριαζής και πλησιάζει)

Κυριαζής: Καλή σας ώρα.

Παππάς: Καλώς τον άρχοντα Κυριαζή.

Κυριαζής: Σωστά, γέροντα, έπαψε ο πόλεμος;

Παππάς: Ναι, δόξα τω Θεώ, να κι η προκήρυξη. Να φάει επιτέλους ο κοσμάκης λίγο γλυκό ψωμί, να ζήσουν και τα παιδιά μας δίχως φόβο... Αλήθεια, τί γίνεται ο γιος σου ο Αντώνης...; Χρόνια και ζαμάνια έχουμε να τον δούμε...

Κυριαζής: Καλά είναι, γέροντα, καλά, δόξα στο Μεγαλοδύναμο. Τώρα που ησύχασαν τα πράγματα λέω να του μηνύσω να' ρθει να τον δούμε.

Παππάς: Με το καλό να τον δεχτείς... Και σεις οι άλλοι χωριανοί... Με το θέλημα του Θεού τα πράγματα θα πάνε καλά... Άειντε, καλό θράδου...

Χωριανοί: Καλό θράδου γέροντα...

(Χαμηλώνουν τα φώτα, σκοτεινιάζει – ΑΥΛΑΙΑ)

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: Έπαψε ο πόλεμος. Έπαψε άλλος ένας πόλεμος. Αυτοί που τον είχαν αρχίσει έκριναν ότι έπρεπε να πάρει τέλος και πήρε. Έπαψε ο πόλεμος. Το λέει κι η προκήρυξη που στάλθηκε παντού. Το 'γραψαν σε χαρτιά, το υπόγραψαν. Στη μια μάντα πατήθηκε το χρυσόβουλο της Ιμπερατόρισσας Αικατερίνης, στην άλλη η σφραγίδα με το μισοφέγγαρο του Σουλτάνου. Έπαψε ο πόλεμος, τον έπαψαν. Οι ίδιοι άνθρωποι που τον κήρυξαν. Οι ίδιοι που υπόγραψαν και τα χαρτιά που καλνούσαν επιστράτευση, που σκύλιασαν να ξεσηκώσουν το σκλάβο. Έπαψε ο πόλεμος. Αντάμωσαν τα κεφάλια της διπλωματίας κι έδωσαν τα χέρια. Ειρήνη. Ειρήνη στα σεράγια της

πόλης, ειρήνη στα παλάτια της Πετρούπολης, ειρήνη σ' όλους. Και στο ραγιά ειρήνη, του 'στειλαν προκήρυξη, ας κάνει τον κόπο να τη διαβάσει και να ησυχάσει, να μη φοβάται κανέναν κι ας πήρε τα 'ρματα να βοηθήσει το Ρούσσο. Πολυεύσπλαχνος είναι ο μεγάλος Πατισάχ, όλους τους σχαρνάει.

Κι ο Μόσκοβος; Πού πήγαν όλοι εκείνοι που κήρυχναν πως κατεβαίνει μ' ασκέρια να λυτρώσει τους ραγιάδες; Πού πήγαν όλοι εκείνοι που θ' ανάσταιναν τον μαρμαρωμένο βασιλιά και θα κυνηγούσαν τον Τούρκο ως την Κόκκινη Μηλιά; Πού πήγαν οι πρίγκηπες που θα 'μπαιναν μπροστάρηδες στον ξεσηκωμό;

«Ειρήνη ραγιάδες, ειρήνη». Σας το φωνάζουν οι φωτισμένοι του Γένους, σας το φωνάζουν οι κεφαλές της θρησκείας απ' το Πατριαρχείο, σας το φωνάζουν οι μεγάλοι Ρωμηοί που βρίσκονται στην υπηρεσία της Τσαρίνας. Για σένα δουλεύουν, για σένα πασχίζουν ραγιά, το συμφέρο της Αυτοκρατορίσσας είναι και δικό σου. «Ειρήνη ραγιά». Στο λένε και οι άλλοι μεγάλοι του Γένους, οι προσκυνημένοι του Φαναριού που υπηρετούν τον Σουλτάνο. Ξέρουν τί κάνουν, το δικό σου καλό θέλουν.

Ειρήνη ραγιά. Ειρήνη Μωραϊτή, που σηκώθηκες να περιμένεις με το καρυοφίλι στα χέρια τα ρούσικα ασκέρια. Ειρήνη. Κι αν σε πετοκόβουν μη χάνεις την πίστη σου, έχεις την Αυτοκρατορίσσα που σε σκέφτεται. Ειρήνη Ρουμελιώτη που πίστεψες πως έφτασε η ώρα να θγεις στο διάσελο να περιμένεις τους μεγάλους του Γένους να κατεβαίνουν μ' αμέτρητο στρατό να σε κάνουν λεύτερο. Ειρήνη Θεσσαλέ κολήγε, που έγινες ένα με το χώμα περιμένοντας τους μεγάλους φίλους να σε κάνουν νοικοκύρη στη γη σου. Κι αν σου πίνουν το αίμα αγάδες και τσιφλικάδες, κι αν σ' αργάζουν το τομάρι με το βούρδουλα μην ξεπέφτεις, δούλευε. Κρατάς, λέει, από μεγάλη γενιά, έχεις ιστορία, θα σε κάνουν μια μέρα αφεντικό. Ειρήνη ραγιάδες τώρα. Ο Μόσκοβος δεν έφερε το σεφέρι αλλά και δεν θα σας αφήσει...

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ: (Στο σπίτι του Κυριαζή, μάννα και κόρη συγυρίζουν)

Κόρη: Εντάξει μάννα, φτάνει. Απ' το πρωί έχεις που συμμαζεύεις, ταιριάζεις, μια ανεβαίνεις στον οντά, μια βγαίνεις στην αυλή...

Μάννα: Ε!... τόσο καιρό έχουμε να το δούμε το παιδί. Από τότε που έγραψε ότι θα έρθει δεν μπορώ να ησυχάσω... Ούτε εγώ, ούτε ο πατέρας σας... κι ας δείχνει ότι δεν τον μέλει... τον είδες; 'Ωρα δε σταμάτησε σήμερα. Και τώρα, πριν από λίγο δεν έφυγε για να στείλει, λέει, να

καλωσορίσουν τον Αντώνη όξω απ' το χωριό; Να δεις που πήγε αυτός ο ίδιος και θα έρθουν μαζί... 'Αειντε τώρα, θάλε ένα χεράκι να σώσουμε, ρίξε και καμιά ματιά στο φούρνο μην καεί η πίττα...

Κόρη: Καλά, καλά, ακόμα δεν τη φούρνισα... μπα... ούτε ανάσταση να είχαμε μωρέ μάννα...

Μάννα: Ανάσταση βέβαια!... ποιόν έχουμε και μεις να χαρούμε άλλον από τα παιδιά μας;..

Κόρη: Αλήθεια μάννα, θα μείνει αυτή τη φορά να τον δούμε λίγο ή σε καμιά βδομάδα θα μαζέψει πάλι εκείνες τις φυλλάδες με τα φραγνιόστικα και θα μας αφήσει γεια;..

Μάννα: Όπως τον φωτίσει ο Μεγαλοδύναμος, όπως πρέπει, έτσι θα πράξει... Γράμματα είναι αυτά, θέλουν κόπο (*ακούγεται θόρυβος απέξω*): Σςςςτ.. έρχονται... ήρθαν!...

(Ανοίγει η πόρτα και μπαίνει ο γέρο-Κυριαζής)

Κυριαζής: Τον έφερα!... ήρθε!...

(Μπαίνει ο Αντώνης)

Μάννα: Παιδάκι μου (*τον αγκαλιάζει*)

Αντώνης: Καλώς σε βρήκα μάννα... (*στην αδερφή του*): Αδερφούλα!... (*αγκαλιάζονται σιωπηλά*).

Κυριαζής: 'Αειντε-άειντε (*στην κόρη του*) φέρε να πιούμε καμιά στάλα για το «καλώς ήρθες». Κάτσε Αντώνη μου, κάτσε παιδί μου.

Μάννα: Δόξα νάχει ο Μεγαλοδύναμος... Είσαι καλά παιδάκι μου;

Αντώνης: Καλά μάννα, καλά...

Μάννα: Πόσο καιρό έχεις να μας έρθεις...

Αντώνης: Έλα τώρα μωρέ μάννα, μην έχεις και παράπονο.. Θαρρείς και 'γω δε σας πόνεσα; Τί να κάνουμε όμως; Και γράμματα, όταν βρίσκω κανέναν που έρχεται κατά 'δω στέλνω και...

Κυριαζής: Ε!... Δεν την ξέρεις τώρα τη μάννα σου Αντώνη μου; όλα δικά της τα θέλει. (*στη γυναίκα του*): Το παιδί ξεκίνησε να γίνει άνθρωπος... Σήμερα, δεν ξέρεις γράμματα... ξύλο απελέκητο... Για το καλό του πασχίζει κι αυτός και μεις..

Αντώνης: Και για το γένος.

(Ο Κυριαζής κοιτάζει για λίγο το γιο τού με νόημα. Στο μεταξύ μπαίνει η κόρη μ' ένα δίσκο. Ο γέρο-Κυριαζής παίρνει και γεμίζει τις κούπες. Δίνει τη μια στο γιο του)

Κυριαζής: Καλώς όρισες παιδί μου. Ο Θεός να σ' έχει πάντα καλά.

Αντώνης: Καλώς σας βρήκα... στην υγεία σας. (*πίνουν*)

Κυριαζής: (*σκουπίζοντας τα μoustάκια του*). Λοιπόν Αντώνη;.. Τώρα που είμαστε όλοι μαζί ας τα πούμε πάλι... Εμείς τα είπαμε βέβαια και στο δρόμο αλλά ν' ακούσει και η μάννα σου και η αδερφή σου... να δουν

ότι τα γράμματα δεν είναι ούτε μαγέρεμα ούτε αργαλειός... θέλουν μυαλό, υπομονή...

Αντώνης: (γελώντας): Εί!... όλα θέλουν μυαλό *(γυρίζοντας στην αδερφή του)*
Και στον αργαλειό η σαίτα θα πάει όπως τη ρίξεις... Τί να σας πω;
Από πού ν' αρχίσω;... Θάλασσα, άμμος τα γράμματα, πέλαγος πλατύ
οι γνώσεις, στενό το μυαλό, θέλει μεγάλο μόχτο να πλατύνει και να
χωρέσει..

*(Στο μεταξύ, η αδερφή του Αντώνη έχει θγει και έχει ξανάρθει με ένα ταψί με
την πίττα. Το αφήνει και μετά αρχίζει να ψάχνει τα πράγματα του
αδερφού της. Βγάζει κάτι χαρτιά και τα κοιτάει με απορία)*

Μάννα: Καινούρια πάλι κιτάπια τούτα 'δω, Αντώνη;

Αντώνης: Ναι, κάθε μέρα ο ανθρώπινος νους θγάζει καινούρια πράγματα
και πρέπει να τα μάθουμε.

Κόρη: Τούτα 'δω όμως δεν είναι δικά μας, δε θγάζω γρυ...

Αντώνης: Ναι, είναι φραντσέζικα. Κάτι μεγάλο γίνεται σήμερα εκεί όξω.
Μια μέρα θα μπορέσω να τα γυρίσω όλα τούτα στη δική μας γλώσσα,
να τα καταλάβουν όλοι *(υψώνει τη φωνή του)* να δουν την πρόοδο
του ανθρώπου, που γεννιέται λεύτερος και πρέπει να ζει λεύτερος.

Κυριαζής: Έτσι μπράβο!... Αχ μωρέ, τόσα χρόνια να μας πατάνε τα σκυλιά...

Αντώνης: Θα 'ρθεί η ώρα πατέρα. Σιγά-σιγά ο ραγιάς σηκώνει το κεφάλι
παντού. Εκεί στ' Αμπελάκια που είμαι κάνουν κουμάντο οι Ρωμηοί...
Πιο έξω ακόμα, στην Πόλη, στο Βουκουρέστι, στη Βιέννα ποιόι
νομίζεις πως βαστάν τα πόστα; Πάλι οι Ρωμηοί. Άλλοι εκεί, άλλοι
εδώ, καθένας όπως μπορεί, θ' ανάψουμε τη φωτιά μια μέρα. Όλοι.
Χριστιανοί και Τούρκοι. Πάρτε το χωριό μας. Το κουρμπάτσι του
αγά θαράει το ίδιο Ρωμηούς και Τούρκους φουκαράδες.

(Ο Κυριαζής κοιτάει με καμάρι το γιο του)

Μάννα: Δε θαρρέσαι Αντώνη μου, μια ζωή τα ίδια...

Αντώνης: Όχι μάννα. Μια μέρα ο άνθρωπος καταλαβαίνει τη διαφορά του
απ' τα ζώα. Βάζει φωτιά στη ζούγκλα και στρίβει το λαρύγγι του
θεριού.

Κυριαζής: Έτσι είναι... Αχ... κατακαημένα νιάτα...

Κόρη: Κι όλα αυτά γράφουν μέσα τούτες οι φυλλάδες;

Αντώνης: Κι αυτά κι άλλα πολλά...

Μάννα: Άειντε τώρα, έχετε καιρό να κουβεντιάσετε... Έλα παιδάκι μου...
ανέβα πάνω ν' αλλάξεις κι ύστερα να στρώσουμε τραπέζι..

Αντώνης: Ναι μάννα, να θάλω σε μια σειρά τα χαρτιά πρώτα.. *(αρχίζει να
ταχτοποιεί τα χαρτιά του)* ΑΥΛΑΙΑ

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ *(Στον καφενέ, Κυριακή, μετά τη λειτουργία)*

- Πρώτος χωριανός (μπαίνοντας):* Καλή σας μέρα. Μωρέ διπλή λειτουργία να έκανε σήμερα ο παπάς, τόσο δεν θ' αργούσε...
- Δεύτερος χωριανός:* Μια φορά είπε πράγματα που δεν τα 'χουμε ματακώσει...
- Τρίτος χωριανός:* Σωστά... όταν βρίσκεσαι στην εκκλησία είναι αλλοιώς. Κι ο παπάς μιλάει λεύτερα και μεις ακούμε χωρίς φόβο. Όλοι χριστιανοί είμαστε εκεί... εδώ δεν ξέρεις τί γίνεται...
- Πρώτος χωριανός:* Ε! Την Κυριακή, όπως καλή ώρα σήμερα, ύστερα απ' τη λειτουργία και 'δω μόνο χριστιανοί μαζευόμαστε...
- Δεύτερος χωριανός:* Τί χριστιανοί, τί μεμέτηδες... άμα το 'χει ο άνθρωπος να κάνει κακό...
- Πρώτος χωριανός:* Ναι, αλλά σήμερα ήταν αλλοιώς... 'Ήσουν στην εκκλησιά κι άκουσες... *(Πλησιάζει και κάθεται πιο κοντά χαμηλώνοντας τη φωνή):* Τί ήταν εκείνο βρε παιδιά; Εγώ, τί να σας πω, για μια στιγμή είπα, πάει ο παπάς. Να μη χάνουμε τις ελπίδες μας, λέει, και αν ο Ρούσσοσ δε μας λευτέρωσε και σ' αυτό τον πόλεμο θα μας λευτερώσει στον άλλο. Κι η αγάπη, λέει, που έκανε με το Σουλτάνο κρέμεται σε μια τρίχα.
- Τρίτος χωριανός:* Όπως δείχνουν τα πράγματα... Χτες ακόμα, καναδού που ήρθαν απ' το Βόλο, είπαν ότι όλο και φορτώνουν τα καράβια...
- Πρώτος χωριανός:* Αμ' το άλλο... μωρέ εκείνο ήταν που με 'κανε να πεταχτώ...
- Τρίτος χωριανός:* Για ποιο λες;
- Πρώτος χωριανός:* Για το γιο του Κυριαζή.
- Τρίτος χωριανός:* Σςςς... πιο σιγά.
- Πρώτος χωριανός (χαμηλόφωνα):* Μια φορά είναι λεβεντόπαιδο, να μη βασκαθεί.
- Δεύτερος χωριανός:* Λεβεντιά αλλά αφύσ βρε παιδί μου. Όλοι είχαμε λουφάζει μ' αυτά που έλεγε ο παπάς κι αυτός: «Αλοίμονο, λέει, δέσποτα, στα έθνη που περιμένουν τη λευτεριά τους από ξένο σπαθί...»
- Πρώτος χωριανός:* «Κι η λευτεριά, λέει, παίρνεται με το χέρι του σκλάβου»
- Καφετζής (τρομαγμένος):* Σιγά-σιγά μωρέ, παλάθωσες;
- Πρώτος χωριανός:* Έπρεπε να ήσουν εκεί να δεις...
- Καφετζής:* Αυτά έχουν οι νιοί. Λίγη φρονιμάδα, πολύ αποκοτιά, μυαλό πάνω απ' το κεφάλι... και μαθαίνει και γράμματα... κρίμα. Να πάρει τίποτα τ' αυτί τού αγά με την έχτρα που έχει με το Κυριαζέικο...
- Πρώτος χωριανός:* Δε βαριέσαι, έχει τον τρόπο του ο γερο-Κυριαζής.
- Καφετζής:* Δε λέω, νοικοκύρης βαρβάτος είναι, τόσοι Τούρκοι τρών ψωμί κοντά αλλά πάλι, δεν ξέρεις καμιά φορά... Κι ο μικρός φαίνεται πως τόσο καιρό που λείπει απ' το χωριό ξέχασε ότι εδώ δεν έχει να κάνει

με καλαμαράδες και δάσκαλους... Πότε ήρθε αλήθεια; Εγώ ακόμα δεν τον είδα.

Δεύτερος χωριανός: Μήπως τον είδαμε καλά-καλά και μεις...

Πρώτος χωριανός: Σςςστ... να, έρχονται.

(Μπαίνει ο γερο-Κυριαζής και πίσω του ο Αντώνης)

Κυριαζής: Χωριανοί, καλή σας μέρα...

Χωριανοί (σηκώνονται): Καλή μέρα άρχοντα και καλώς το δέχτηκες το παληκάρι σου. Καλώς ήρθες Αντώνη.

Κυριαζής: Να 'στε καλά, καθήστε... σήμερα κερνάω εγώ.

Αντώνης: Καλώς σας βρίσκω. Μεγάλη είναι η χαρά μου που είμαι πάλι στο χωριό, αναμεταξύ σας.

Πρώτος χωριανός: Χρόνια και ζαμάνια μωρέ έχουμε να σε δούμε... 'Ασωστα είναι τα ρημάδια τα γράμματα;

Αντώνης (γελώντας): Και που είσαι ακόμα, ούτε στην αρχή καλά-καλά δεν είμαι.

Δεύτερος χωριανός (στο γερο-Κυριαζή): 'Άρχοντα να με συμπαθάς αλλά τούτον εδώ δεν τον βλέπω καλά. Δε θες να κάνει κατά την Πόλη ή κατά τη Βιέννα γιατί, άλλα γράμματα πού να τα βρει εδώ;

Κυριαζής: Μακάρι, ο θεός να δώσει να 'ναι καλά κι ό,τι τον φωτίσει ας κάνει. Ας το πάρουμε χαμπάρι, τα γράμματα είναι εκείνα που χρειάζονται σήμερα στον κόσμο. Κι οι γραμματισμένοι είναι χρήσιμοι στο Γένος...

Τρίτος χωριανός (στον Αντώνη): Πώς είναι ο κόσμος βρε παιδί πέρα από δω;

Αντώνης: Ο ίδιος παντού. Αφέντες και σκλάβοι, αγάδες και φουκαράδες.

Καφετζής: Πιο σιγά Αντώνη μου, να χαρείς πιο σιγά. Είναι και κείνος ο αγάς δεν πιστεύω να μη τον θυμάσαι, αφορμή γυρεύει... κι είναι η ώρα που θα περάσει από δω.

Κυριαζής: Αφορμή γυρεύει ο κερατάς. Αν το μπορούσε θα μου 'βαζε φωτιά να με κάψει. Αλλά τί θα κάνει, μ' αυτό τον καημό και την κακία θα τον πάρει ο διάτανος. *(γυρίζοντας στον καφετζή):* 'Αειντε, φέρε μας κάνα ρακί, σήμερα εγώ κερνάω.

(Ο καφετζής μπαίνει μέσα)

Πρώτος χωριανός (στο γερο-Κυριαζή δείχνοντας τον Αντώνη): Δεν πρέπει να 'χεις παράπονο άρχοντα, τούτος εδώ, ζωή να 'χει, άμα ξεμπερδέψει με τα σπουδάγματα θα μπει στο ποδάρι σου και μου φαίνεται πως θα διαφεντέψει το θιός σου καλύτερα από λόγου σου, με το συμπάθιο...

Κυριαζής (γελώντας): 'Ετσι είναι η ζωή, τα παιδιά καλύτερα από μας, τ' αγγόνια ακόμα... *(Μπαίνει ο καφετζής και σερβίρει)*

- Χωριανοί (σηκώνοντας τις κούπες, στο γερο-Κυριαζή): Καλώς τον δέχτηκες το λεβέντη σου άρχοντα, καλώς ήρθες Αντώνη, να ζήσεις...*
- Κυριαζής: Φχαριστώ, να χαίρεστε τα παιδιά σας...*
- (Μπαίνει ο αγάς με άλλους δυο αρματομένους. Οι χωριανοί παραμερίζουν κάνοντάς του τόπο να κάτσει. Ρίχνει μια ματιά στους Κυριαζήδες)*
- Αγάς (στο γερο-Κυριαζή): Μεγάλες χαρές βλέπω για το γιόκα σου... (Στον Αντώνη): Πότε έφτασες μωρέ και δεν το πήρα χαμπάρι... τώρα, να, το 'μαθα πως ήρθες και κερνάει λέει ο πατέρας σου... καλώς εκόπι-ασες...*
- Αντώνης: Καλώς σε βρήκα αγά...*
- Αγάς (στο γερο-Κυριαζή): Γερό διάδοχο φαίνεται πως ετοιμάζεις Κυριαζή... με γράμματα μπόλικα και με γλώσσα, όπως ακούω, ξουράφι...*
- Κυριαζής: Έτσι είναι οι νιοι αγά μου... (Στον καφετζή): Κέρνα τον αγά και τα παληκάρια του...*
- Αγάς: Εμείς κεράσματα αναμεταξύ μας δεν είχαμε ποτέ Κυριαζή, αλλά τώρα ας πω και 'γω στην υγεία του γιόκα σου κι ας μου σταθεί στο λαιμό...*
- Κυριαζής: Εγώ το κερνάω μ' όλη μου την καρδιά, δέξου το και συ με χαρά.*
- Αγάς: Από σας μόνο φαρμάκι περιμένω.*
- Κυριαζής: Κανένας δε θέλησε ποτέ το κακό σου αγά...*
- Αγάς: Πολλοί το θέλουν αλλά δεν το μπορούν. Τέλος πάντων (παίρνει την κούπα που του σερβίρησε ο καφετζής. - Στο γερο-Κυριαζή): Να τον χαίρεσαι. (Στον Αντώνη): Σε σένα, καλό μυαλό. Και χώνεψ' το από τώρα, αν δεν το 'χεις χωνέψει. Ξέρω 'γω τί λέω και τί κάνω κι ας λένε. Για να προκόψεις μια μέρα πρέπει να μάθεις να ξεχωρίζεις το μεγάλο δάχτυλό απ' το μικρό, τον άρχοντα απ' τον παρακατιανό, τον αφέντη απ' το δούλο...*
- Αντώνης: Ξέρω να ξεχωρίζω τον άνθρωπο.*
- Αγάς: Και να μην πετιέσαι όταν μιλάει ένας μεγαλύτερος. (συνεχίζει): Τα μάτια σου ανοιχτά εκεί που πρέπει και κλειστά όταν δεν κάνει να βλέπεις πολλά και το κεφάλι σου ποτέ ξεσκούφωτο μην παίρνει το μυαλό σου αέρα. Μια μέρα, σα θα πάρεις στα χέρια το θιος του Κυριαζή και γίνεις αφέντης, θα με θυμηθείς.*
- Αντώνης: Αφέντης είναι ο κάθε άνθρωπος στον εαυτό του.*
- Αγάς: Άειντε πάλι... Κοίτα 'δω, θγάλε όσο είναι καιρός όλα αυτά τα φούμαρα που σ' έβαλαν στο μυαλό οι καλαμαράδες εκεί που είσα, αν θες να δεις θεού πρόσωπο.*
- Αντώνης: Θεού πρόσωπο μπορεί να δει κανένας μόνο αν πάρει πρώτα το φως της γνώσης. Κι όσο για τους καλαμαράδες που λες αγά, ξέρουν να κυβερνάν με το νου κι όχι με το βούρδουλα.*

Αγάς (στο γερο-Κυριαζή): Δεν τον βλέπω καλά τούτον εδώ Κυριαζή... το μήλο κάτου απ' τη μηλιά... Μωρέ μου φαίνεται ότι παραγνωριστήκαμε εδώ στο χωριό. Για να ξεκρεμάσω πάλι του κουρμπάτσι γιατί τελευταία πολλά στραβά ακούω και βλέπω...

Αντώνης: ... και με το κουρμπάτσι θα στραβώσουν κι άλλο..

Αγάς (θυμωμένος): Νάτος πάλι. (Στο γερο-Κυριαζή): Μάσ' τον τώρα που είναι καιρός...

Κυριαζής: Αφορμή γύρευες μου φαίνεται...

Αγάς: Τι είπες μωρέ; Τώρα καταλαβαίνω ποιός είναι ο δάσκαλος (σηκώνει το χέρι σαν για να χτυπήσει το γερο-Κυριαζή. Ο Αντώνης πάει και στέκεται ανάμεσα. Οι δυο συνοδοί του αγά σηκώνονται όρθιοι).

Αντώνης: Χτύπα, χτύπα να δούμε ποιός είναι ο αφέντης που τον έχουν να διαφεντεύει το χωριό. (Ο αγάς φέρνει το χέρι στην κουμπούρα. Πέφτουν οι χωριανοί να τον καλμάρουν).

Χωριανοί: Νισάφι αγά μου, παιδαρέλι είναι ακόμα...

(Ο αγάς ησυχάζει κάπως και κινάει να φύγει)

Αγάς: (απειλητικά): Θα τα ξαναπούμε γκιαούρηδες (φεύγει)

(Οι χωριανοί ένας-ένας χαιρετιούνται και φεύγουν. Τελευταίοι φεύγουν ο γερο-Κυριαζής και ο Αντώνης) – ΑΥΛΑΙΑ

ΣΚΗΝΗ ΤΕΤΑΡΤΗ (έξω απ' το χωριό, κοντά στο Μαχαλιόρεμα. Μπαίνουν ο γερο-Κυριαζής κι ο Αντώνης)

Κυριαζής: Ας κάτσουμε λιγάκι Αντώνη μου... (κάθεται ενώ ο Αντώνης κοιτάει γύρω και πάει κοντά στο ποτάμι) ευλογία θεού αυτό το νερό. Τούτο 'δω μαζί με το Κεφαλόθρυσσο είναι μάλαμα για τον τόπο. Αυτά από 'δω, η Κάρλα από κάτω... παράδεισος ο κάμπος...

Αντώνης: Παράδεισος πατέρα... που τον χαίρονται οι αγάδες κι οι μπέηδες και τον έχουν κάνει κόλαση για το φουκαρά τον κολήγο...

Κυριαζής: Πάππου προς πάππου Αντώνη μου...

Αντώνης: Όχι! Μια φορά τούτα 'δω ήταν Ρωμέϊκα.

Κυριαζής: ...Και πάλι καλά... εδώ έχουμε και μεις δικιά μας γη... παρακάτω όμως, στον κάμπο, όλα είναι μπέϊκα τσιφλίκια...

Αντώνης: Και 'δω τί έχουν αφήσει; Έχεις εσύ που λογαριάζεσαι σαν πρώτος νοικοκύρης..., έχουν και καναδυό ακόμα... και σεις όμως μέχρι τότε; Μ' ένα φιρμάνι μπορούν όλα μια μέρα να γίνουν βακούφικα ή μπέϊκα.

Κυριαζής: Μωρέ, αν δεν είχαν συμφέρον από μας, αυλακιά δε θα μας άφηναν... Αλλά ποιός απ' αυτούς θα δουλέψει όπως εμείς, ποιός θα βγάλει το χαράτσι; (Ακούγεται θόρυβος, πατέρας και γιος αφουγκράζονται, ο Αντώνης σηκώνεται και κοιτάει προς το βάθος)

Αντώνης: (σιγά): Πατέρα, ο αγάς.

Κυριαζής: (σκύβοντας προς το γιο του): Να δεις ότι αυτό το παλιοτόμαρο θα φέρει φασαρία...

(Μπαίνει σε λίγο ο αγάς, δήθεν έκπληκτος που βλέπει τον Κυριαζή και το γιο του)

Αγάς: Ε, μωρέ Κυριαζήδες, να μου το 'λεγαν δε θα το πίστευα πως θα σας εύρισκα στο δρόμο μου... Βγήκα να σουλατσάρω λίγο, να μετρήσω, να δω τί διάολο σοδειά θα έχουμε φέτο... Κι ύστερα λέω να πεταχτώ ίσαμε το Νταμπιγλί... έστειλα κιόλας να φέρουν τ' άλογο... Εσείς πώς κι από 'δω; (στον Κυριαζή): Βιάζεσαι φαίνεται Κυριαζή ν' αναπαυτείς και δασκαλεύεις το γιο πώς να κάνει κουμάντο στο θιός...

Κυριαζής: Όλα με τη σειρά τους θα έρθουν...

Αγάς: Εμ, βέβαια... απ' τον πατέρα στο γιο... χρόνια το Κυριαζέικο, σόϊ πάει το βασίλειο... Μεγάλη η χάρη του Πολυχρονεμένου! Έκρινε ότι πρέπει κι οι ραγιάδες να διαφεντεύουν γη, θιός και πλούτη...

Κυριαζής: Μια φορά κι ένα καιρό, ο ραγιάς που λες, ήταν εδώ μονάχος του τ' αφεντικό...

Αγάς: Είδε όμως ο Αλλάχ, ζύγιασε τα πράγματα, έκρινε πως υπάρχει αξιότερος γι' αφέντης...

Κυριαζής: ...Έχει ο καιρός γυρίσματα αγά μου...

Αγάς: Μωρέ, πάτησε βούλα ο Αλλάχ στην απόφαση που πήρε, πάει τέλειωσε. Ο ραγιάς τάχτηκε να είναι από κάτω, ότι ανήμπορος και μεις από πάνω, να νοιαζόμαστε γι' αυτόν, που δεν ξέρει ούτε το συμφέρο του ποιό είναι, ούτε πώς να κάνει κουμάντο... Ο γιόκας σου από 'δω θα τα ξέρει καλύτερα. Ο Αλλάχ έφκιασε έτσι τα πράγματα... Το μεγάλο ψάρι τρώει το μικρό, το λιοντάρι είναι βασιλιάς στ' άλλα θεριά και, κοντά στο νου κι η γνώση, ο ραγιάς πρέπει να σκύβει μπροστά στον αφέντη.

Αντώνης: Ο θεός έφκιασε τον άνθρωπο λεύτερο. Ύστερα άρχισε ο ένας να τρώει τον άλλο. Κι η γη είναι για όλο τον κόσμο. Και δεν έδωσε ο θεός κιτάπια «τούτο το κομάτι είναι δικό σου, τ' άλλο αλλουνού».

Αγάς: Αυτά, μωρέ ζευζέκη είναι για να τ' ακούς εκεί στο σκολεϊό που πας. Τί να πουν οι καλαμαράδες, κάθονται οι κακομοίρηδες και φκιάνουν παραμύθια. Εδώ, ένα κι ένα κάνουν δυό. Ο Αλλάχ έχει εδώ στη γη δικό του άνθρωπο, τον Πολυχρονεμένο. Κι αυτός, για να κάνει καλύτερα τη δουλειά του, έχει εμάς. Μέχρι εδώ είμαστε οι αφεντάδες. Παρακάτω, εμείς, για να κάνουμε καλύτερα τη δουλειά μας, έχουμε το ραγιά. Γκιαούρης, κακομοίρης, τί άλλο μπορούσε να κάνει; Πρέπει να δοξάζει το όνομα του Αλλάχ που μας έχει από

πάνω... Τώρα, είναι και καναδύο που δε συμφωνούν, καλή ώρα ο κύρης σου από 'δω... κάμποσες φορές στραβομουτσούνιασε...

Κυριαζής: Τα στραβά, στραβά φαίνονται...

Αγάς: Όπως θέλει κανένas τα βλέπει. Και το στραβό μπορεί να δείξει ίσιο, φτάνει να το δούμε αλλοιώς.

Κυριαζής: Αλλοιώς, παναπεί ανάποδα...

Αγάς: Όπως θεs πεs το.

Κυριαζής: Μόνο ένας άτιμος μπορεί να βλέπει το σωστό ανάποδα και το ανάποδο σωστά.

Αγάς: Κυριαζή, μια ζωή είσαι αγύριστο κεφάλι. Ούτε ένα 'φχαριστώ δεν άκουσα ποτέ απ' το στόμα σου... που αν ήθελα, και ξέρεις ότι περνάει απ' το χέρι μου, θα σε ξετίναζα.

Κυριαζής: Καλά τόπεs, μια ζωή. Ποτέ δε στάθηκεs εκεί που έπρεπε. Σαν το φίδι, αρχινάs μαλακά, σέρνονταs, κι ύστερα πετιέσαι και ρίχνειs το φαρμάκι. Αs τα πούμε τώρα μια και καλή. Μ' έχουν ανάγκη, εγώ δεν έχω κανέναν. Μόχτισα μια ζωή ολόκληρη να κρατήσω τ' όνομα το Κυριαζεύικο καθαρό και μέχρι τώρα τα κατάφερα. Έχουν να λένε Τούρκοι και Χριστιανοί... Κι αν δε με ξετίναζεs ακόμα, όπως είπεs, δεν είναι γιατί δεν το θεs. Είναι γιατί, δόξα τω θεώ, υπάρχουν κι άλλοι παραπάνω που έχουν μυαλό και λογαριάζουν πως το μπεηλίκι τουs, το πασαλίκι τουs ή δεν ξέρω 'γω τί άλλο, κρέμονται απ' το χαράτσι που θα πάει στην κάσα του Πολυχρονεμένου. Και το χαράτσι το θγάζουν οι ραγιάδεs κι όχι κάτι κέρατα που παρασταίνουν τον αγά.

Αγάς: (βάζονταs το χέρι στην κουμπούρα): Αλλάχ! Τί με κρατάει μωρέ και δε στη μπουμπουνίζω; Ήξερα τι μελλάs είσαι αλλά τούτο 'δω παραείναι...

Αντώνηs: (μπαίνει στη μέση): Παρ' το χέρι απ' το σελάχι αγά, (με ήσυχη φωνή): συντοπίτεs κι οι δυό, κεφάλια στο χωριό, βαρύ πράμμα να τρώγεστε...

Αγάς: Στην πάντα εσύ. Στο χωριό ένα είναι το κεφάλι, εγώ... Μαύρη η ώρα που είπα να γένω πονετικός... ο γκιαούρηs θέλει θελειά στο λαιμό... και ζέσιμο να περνάω καθάλα το μαχαλιόρεμμα (δείχνει το ποτάμι). (Στο γερο-Κυριαζή): Εσένα, βλέπειs, δε σε καθαλίκεψα ποτέ να με περάσειs... (σωπαίνει απότομα, κοιτάει πονηρά τον Αντώνη κι ύστερα τραβάει την κουμπούρα και τη γυρίζει στους Κυριαζήδεs): Δεν το 'κανα τόσα χρόνια θα το κάνω τώρα. (Στον Αντώνη): Έλα 'δω τσογλάνι, σκύψε, σκύψε στη γη, σκύλαs γέννα.

(Ο Αντώνηs σκύθει κι ο αγάσ ανεβαίνει στην πλάτη του): Μπροσ, στο ποτάμι. Και το νου σου κακομοίρη, θέλω να πάω στεγνός στο Νταμπιγλί.

(Στο γερο-Κυριαζή): Καμάρωσε το γιόκα σου Κυριαζή... (γελάει τρανταχτά) μια φορά, έβγαλες διάδοχο ασίκη, φτου μη τον βασκάνω (συνεχίζει να γελάει)

(Ο Αντώνης προχωράει προς το ποτάμι, μπαίνει μέσα και σε μια στιγμή πιάνει ξαφνικά το χέρι του αγά με την κουμπούρα και τον αδειάζει στο νερό. Ύστερα τον κρατάει απ' τα ποδάρια με το κεφάλι στο νερό, μέχρι που ο αγάς παύει να σπαρταράει. Ο γερο-Κυριαζής κοιτάει όλο τρομάρα τη σκηνή. Ο Αντώνης, μόλις ο αγάς πνίγεται, βγαίνει απ' το νερό και στέκεται απέναντι στον πατέρα του).

Κυριαζής: Τώρα;...

Αντώνης: Τώρα, πατέρα, ένας τύραννος λιγότερος... (για λίγη ώρα κοιτάζονται χωρίς να λένε τίποτα)

Αντώνης: Την ευχή σου πατέρα (σκύβει και του φιλάει το χέρι. Ύστερα αγκαλιάζονται).

Κυριαζής: Φεύγα, Αντώνη μου, φεύγα μέχρι να σθύσει το κακό...

Αντώνης: Έχε γειά, πατέρα (ζαναγκαλιάζονται, ο Αντώνης φεύγει)

(Ο γερο-Κυριαζής πέφτει βαρύς σε μια πέτρα και κάθεται συλλογισμένος, με το κεφάλι του στις παλάμες). ΑΥΛΑΙΑ

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: Πέταξε ο νιος. Τη μοίρα του την έσπασε μ' ένα τίναγμα κι ένα άδειασμα του μισητού φορτίου στο ρέμμα. Το Μαχαλιόρεμμα πήρε μαζί του το κουφάρι ενός τυράννου και στο θεσσαλικό αέρα φτερούγισε ένας αητός.

Πού πήγε ο Αντώνης, ο γιός του Κυριαζή απ' το Βελεστίνο; Η ντόπια παράδοση σταματάει στο Μαχαλιόρεμμα, στο πνίζιμο του αγά, ανάσα και αγωνία του βελεστινιώτη ραγιά. Από 'κει κι ύστερα; Το λεύτερο πουλί ζει μόνο σε λεύτερο αέρα. Τον Αντώνη Κυριαζή μόνο λεύτερα χώματα θα μπορούσαν να τον κρατήσουν...

Όλυμπος. Το καταφύγιο του ανυπόταχτου, το σπίτι του αμαρτωλού και το καραούλι του κλέφτη, σχολειό για τ' άρματα και την τέχνη του πολέμου, νερό γάργαρο για το ξεδίπασμα του κυνηγημένου αντάρτη ραγιά, γιατί να μην δέχτηκε και το νιό επαναστάτη;

Όλυμπος. Κι ύστερα Αγιονόρος. Η κιβωτός της Ορθοδοξίας αλλά και το κελάρι της γνώσης. Το κατοικητήρι αυτών που γύρεψαν τη λύτρωση κοντά στο θεό αλλά και το εργαστήρι αυτών που γύρεψαν να λυγίσουν και να σπάσουν τα σίδερα της αμάθειας που έδεναν το ραγιά. Τί άλλο θα μπορούσε να γυρέψει ένας που τάχτηκε να γίνει ο μεγάλος δάσκαλος;

Αγιονόρος κι ύστερα Πόλη. Στην παλιά βασιλεύουσα δεν έφτασε ο Αντώνης, ο γιος του Κυριαζή, το παλληκαράκι που έφυγε άναυλα απ'

το θεσσαλικό κεφαλοχώρι, το Βελεστίνο, με λίγο ψωμί και πολλή φλόγα. Στην πρωτεύουσα της αυτοκρατορίας έφτασε ο Ρήγας, ο Βελεστινλής, ο Θεσσαλός, ένας γραμματικός με δύο-τρεις γλώσσες, χρήσιμος για τον έμπορα του λιμανιού αλλά και για τους πρίγκηπες του Φαναριού, του κέντρου αυτού της δολοπλοκίας, της μυστικής διπλωματίας και του κρυμμένου μίσους, κάτω απ' το χαμόγελο.

Η Πόλη! Το σταυροδρόμι για τους μεγάλους και το αδιέξοδο για όποιον έπεφτε στη σουλτανική καχυποψία. Το παλάτι και μαζί το μπουντρούμι του φαναριώτη που ζούσε περιμένοντας το κάλεσμα του Πολυχρονεμένου ν' ανέβει στο θρόνο της Βλαχίας ή της Μπογδανίας ή στην κρεμάλα. Ο δρόμος για την προκοπή του ξύπνιου Ρωμηού, ο δρόμος που έβγαζε στην Οδησό ή στο Βουκουρέστι κι από 'κει στη Βιέννη, στην Ευρώπη, στο κέντρο του κόσμου. Αυτός ο δρόμος ήταν κι ο δρόμος του Ρήγα.

Βουκουρέστι. Η προετοιμασία για την ανάσταση. Εδώ υπάρχουν φίλοι, αδέρφια που καίγονται απ' την ίδια φωτιά του λυτρωμού. Όλοι μαζί θα μπουν στο δρόμο, στο δρόμο που περνάει μέσα από την «Εταιρία». Ψυχή και κολώνα ο Ρήγας. Η Εταιρία πρέπει να πλατύνει, ν' αγκαλιάσει όλους, στο Βουκουρέστι, στη σκλαβωμένη πατρίδα, στην ανοιχτή θάλασσα, στα βορεινά καταφύγια του ξενητεμένου Ρωμηού στη Ρωσία, στη Βιέννη, παντού.

Βιέννη. Με τα παλάτια, την όπερα και το γαλάζιο Δούναβη για βιτρίνα και πίσω απ' τη βιτρίνα τη συνωμοσία, το σκοταδισμό, την αυτοκρατορική αστυνομία.

ΠΡΑΞΗ ΔΕΥΤΕΡΗ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ (Δωμάτιο σπιτιού στη Βιέννη. Γύρω από ένα τραπέζι κάθονται δέκα άντρες και συζητούν)

Ιωάν. Εμμανουήλ: Λοιπόν, η φωτιά άναψε και δε θα μπορέσει να τη σβύσει τώρα κανένας. Οι Γάλλοι προχωράνε, οι Ιταλοί επαναστάτες πληθαίνουν μέρα με τη μέρα. Κάθε τόσο η μοναρχία δέχεται κι ένα καινούργιο χτύπημα.

Ιωάν. Καρατζάς: Βαστάν όμως καλά ακόμα...

Ι. Εμμανουήλ: Βαστάν γιατί μπροστά στον κίνδυνο οι βασιλιάδες παρατάνε τις έχθρες που έχουν ανάμεσά τους και ρίχνονται όλοι μαζί στο λαό που σηκώνει κεφάλι. Αλλά τώρα, πάει, τέλειωσε. Η φωτιά που άναψε η Επανάσταση στο Παρίσι απλώθηκε. Ο Βοναπάρτης κήρυξε ότι ο γαλλικός λαός θα σταθεί στο πλευρό όλων των ελεύθερων λαών.

Κορωνιός: Κι ο γαλλικός στρατός κάθε μέρα γκρεμίζει τυράννους...

Αργέντης: Κάθε μέρα... Όμως, οι μεγάλοι τύρρανοι, όπως είπε κι ο Καρατζάς, βαστάν ακόμα. Και δίνει ο ένας στον άλλον ό,τι έχει για να πνίξουν την Επανάσταση.

Παν. Εμμανουήλ: Η Επανάσταση όμως θέρειψε. Αυτοί θα πνιγούν.

Αργέντης: Εύκολο να το λες... όμως αυτοί βρυκολάκισαν, το αίμα τους θρέφει. Και δε θα διστάσουν να χύσουν κι άλλο αίμα. Πάνω απ' όλα η κορώνα, ο θρόνος και το συμφέρον τους... Πόσες φορές δεν πιάστηκαν η τσαρίνα κι ο αυστριακός αυτοκράτορας με το σουλτάνο; Πόσες φορές δε μας έδωσαν την ελπίδα ότι στο τέλος του πολέμου τους θα ανασάνουμε και μεις; Κι ύστερα; Τα 'καναν πάλι πλακάκια... και μεις ξανά να σκύβουμε το κεφάλι και να κλαίμε τη μοίρα μας.

Γ. Θεοχάρης: Εμείς εδώ, πάλι καλά. Το πολύ-πολύ μας καλεί η αστυνομία και μας τρίζει τα δόντια... Τ' αδέρφια μας όμως στην Πατρίδα...

Δ. Νικολίδης: Όμως, θα έρθει η ώρα. Η Επανάσταση σκάβει τα θεμέλια της τυρρανίας. Κι ο τύρρανος που τόσα χρόνια πίνει το αίμα του γένους, έχει ρημάξει την πατρίδα και μας, μας κρατάει μακριά της, θα πέσει.

Γ. Πούλιος: Τα 'χουμε πει πόσες φορές αδέρφια... Το ξεσκήκωμα ενός λαού θέλει δουλειά. Ας αφήσουμε λοιπόν για λίγο την κουβέντα κι ας

δούμε τί πρέπει να κάνουμε τώρα. Ας μην ξεχνάμε ότι ο όρκος που δώσαμε όλοι μας στην Εταιρία μας δένει με την πατρίδα και τη λευτεριά της για όλη μας τη ζωή.

Θεοζ. Τουρούτζιας: Έχεις δίκιο αδερφέ Πούλιε. Ο καιρός βιάζει. Δουλειά χωρίς ανάπαυλα, όπως χωρίς ανάπαυλα δουλεύει κι η Επανάσταση.

Αργέντης: Μπρος λοιπόν, σε λίγο πρέπει να φανεί κι ο Ρήγας.

Δ. Νικολίδης: Έχουμε ώρα ακόμα. Ο Ρήγας, αν δε πέσει το σκοτάδι, δε βγαίνει. Οι μυστικοί της αυτοκρατορικής αστυνομίας τον έχουν στο κατόπι.

Κορωνιός: Κι ένας επαναστάτης πρέπει να γλυστράει σα φάντασμα ανάμεσα τους.

Παν. Εμμανουήλ: Κι ο Ρήγας είναι η ψυχή του αγώνα μας.

Καρατζάς: Τελευταία δεν κλείνει μάτι.

Πούλιος: Γράφει νύχτα μέρα, σχεδιάζει, στέλνει γράμματα παντού...

Αργέντης (στον Πούλιο): Αλήθεια, είναι όλα έτοιμα, όσα ήταν να τυπωθούν;

Πούλιος: Όλα. Το Σύνταγμα, τα Δίκαια του Ανθρώπου, η Χάρτα... Μένουν ακόμα οι προκηρύξεις που ο Ρήγας είπε να γίνουν αργότερα...

Ι. Εμμανουήλ: Και τα τραγούδια; Ο Θούριος;

Πούλιος: Κι αυτά έτοιμα...

(Χτυπάει η πόρτα)

Αργέντης (πλησιάζει και ρωτάει χαμηλόφωνα): Ποιός;

(Απ' έξω): Ο Ρήγας.

Αργέντης: Ήρθε ο Ρήγας.

(Ανοίγει η πόρτα. Μπαίνουν ο Ρήγας κι ο Περραιβός. Όλοι σηκώνονται)

Ρήγας: Καλώς σας βρίσκω αδέρφια.

Όλοι μαζί: Καλώς το Ρήγα.

Πούλιος: Κι ότι λέγαμε για σένα... δε σε παριμέναμε τόσο ωρίς...

Ρήγας: Ναι, απόψε βγήκα ωρίς. Οι χαφιέδες τελευταία είναι απασχολημένοι με τους ντόπιους *(γυρίζει στο Νικολίδη και στο Ι. Εμμανουήλ):*

Οι νεολαίοι μας θα ξέρουν καλύτερα για τις ταραχές που έχουν ξεσπάσει.

Ι. Εμμανουήλ: Ναι, το πρωί χτυπήθηκαν σπουδαστές που τραγουδούσαν τη «Μασσαλιώτιδα» και λίγο μετά το μεσημέρι άρχισαν συλλήψεις.

Ρήγας: Το καζάνι λοιπόν βράζει παντού. Αδέρφια, ήρθε η ώρα των λαών.

Κορωνιός: Κι η ώρα του ραγιά.

Θ. Τουρούτζιας: Κι η λευτεριά του ραγιά, αδερφέ Κορωνιέ, είναι δεμένη με τη λευτεριά όλων των σκλάβων.

Αργέντης: Λοιπόν, Ρήγα; Είπες πως ήρθε η ώρα. Έχουμε τίποτα καινούργιο;

Ρήγας: Ναι, πριν λίγο μου 'φερε το καλό μαντάτο ο Περραιβός. Οι Γάλλοι πάτησαν στην Κέρκυρα.

Όλοι: Είναι αλήθεια;

Περραιβός: Ναι, να κι η προκήρυξη του γάλλου στρατηγού προς το λαό
(*βγάζει ένα χαρτί και το δείχνει*)

Θ. Τουρούτζιας: Ζήτω η Επανάσταση! Ζήτω η λευτεριά των λαών!

Όλοι: Ζήτω!

Ρήγας: Η λευτεριά των λαών! Η λευτεριά, η άκρη του σπαθιού της εξέγερσης. Αδέρφια, είμαστε στο τέλος του δρόμου για το λυτρωμό. Σε μας έλαχε ο κλήρος να δυναμώσουμε πάλι την παλιά φλόγα του Γένους που έρριξε το φως στην ανθρωπότητα. Μπορεί αυτή τη φλόγα να τη θάμπωσε τόσα χρόνια τώρα το σκοτάδι της βαρβαρότητας αλλά δεν μπόρεσε να τη σβύσει. Ο καιρός σήμανε. Ο αγώνας μας είναι αγώνας του ανθρώπου, που ζητάει τη θέση του. Αυτή τη θέση που του στέρησαν οι μεγάλοι. Η ανάσταση του Γένους μας θα είναι ανάσταση και των άλλων σκλάβων αδερφών.

Κορωνιός: Όλων, όσους έχει αγκαλιάσει και η Εταιρία...

Ρήγας: Σωστά, φίλε Κορωνιέ. Το όπλο της Επανάστασης θα το σηκώσει το χέρι του σκλάβου. Η σκλαβιά δεν ξεχωρίζει. Δένει και το Ρωμηό και το Σέρβο, το Βούλγαρο και τον Αρβανίτη. Και τον Τούρκο, κι αυτόν ακόμα. Έτσι κι η λευτεριά, δεν θα ξεχωρίσει κανέναν.

Καρατζάς: «Βουλγάροι κι Αρβανίτες, Αρμένιοι και Ρωμηοί, αράπηδες και άσπροι, με μια κοινή ορμή, για την Ελευθερίαν να ζώσουμε σπαθί...» Ο Θούριος, Ρήγα, πρέπει να γίνει το τραγούδι της Επανάστασης.

Θ. Τουρούτζιας: Για όλους... Το κάλεσμα είναι για όλους...

Ρήγας: Ναι, αδέρφια, η φωτιά που θ' ανάψει θα κάψει όλη τη σαπίλα, απ' το Δούναβη ως το Μισίρι, απ' τη μια θάλασσα ως την άλλη. Μαζί μας είναι κι οι αητοί του Σουλιού κι οι απροσκύνητοι Μανιάτες, κι οι θαλασσόλυκοι των νησιών της πατρίδας αλλά κι οι Σέρβοι, κι οι Αρβανίτες, κι οι Βούλγαροι πατριώτες και Τούρκοι, που, κι αυτούς έχει ρημάξει η σουλτανική τυρρανία...

Αργέντης: Ο Πασβάνογλου...

Ρήγας: Ο Πασβάνογλου. Ο πασάς του Βιδινιού, ο ανάρτης πασάς στα Βαλκάνια. Κι αυτός μαζί μας. Μαζί μας απ' την ώρα που το περήφανο κεφάλι του σηκώθηκε ενάντια στο Σουλτάνο αφέντη του και το χέρι του έσυρε το σπαθί και σήκωσε δικό του μπαϊράκι... Κι αυτός, κι άλλοι. Μπέηδες και πασάδες, θα δείτε μια μέρα να βαρούν μαζί μας τον τύρρανο. Πολλές φορές, όταν ο κεχαγιάς βλέπει ότι ο δουλευτής, κι όχι τ' αφεντικό, αξίζει, συντρέχει το δουλευτή... Έτσι

κι οι πασάδες, έτσι κι ο Πασβάνογλου. Είδε ότι αυτοί που κυβερνούσε ήταν τ' αδέρφια του κι όχι οι λύκοι που περιτριγυρίζουν το Σουλτάνο.

Ι. Εμμανουήλ: Μαζί μας και τα επαναστατικά κινήματα...

Θ. Τουρούτζιας: Όλη η ελεύθερη Ευρώπη...

Ρήγας: Όλος ο ελεύθερος κόσμος, όλοι οι ελεύθεροι άνθρωποι (*ακούγεται απ' έξω μουσική, τραγούδι*): Ακούστε. Ο κόσμος διψάει για ζωή, για χαρά που του την έχουν στερημένη, για λευτεριά... (*Τραγουδούν όλοι σιγά το τραγούδι που ακούγεται απ' έξω: «Χαρείτε φίλοι, όσο γελάει η ζωή, κόψτε το ρόδο πριν μαραθεί...»*)

Παν. Εμμανουήλ: Δίνα για ζωή και για πρόοδο. Ο δρόμος που χάραξε η Επανάσταση του γαλλικού λαού...

Ρήγας: Κι ο δικός μας δρόμος. Λευτεριά, ζωή, πρόοδος. Λευτεριά, Ισότητα, Αδερφότητα. Λευτεριά σ' όλους τους λαούς, Ισότητα ανάμεσα σ' όλους τους λαούς, Αδερφότητα...

Αργέντης: Σε μια πατρίδα δικιά μας κι όχι πρόσφυγες...

Ρήγας: Σε μια πατρίδα δικιά μας, ναι. Μια πατρίδα μεγάλη που να ταιριάζει με το μεγαλείο αυτών που θα ζουν σ' αυτήν. Μια πατρίδα με σύνορα που ν' αγκαλιάζουν όλους τους λαούς που αδερφώθηκαν κάτω απ' την τυρρανία... Αδέρφια! Ήρθα απόψε να σας πω πως όλα είναι έτοιμα. Σας βρήκα και σας έτοιμους, η καρδιά μου χτυπάει... πάει να σπάσει... Βλέποντάς σας έτσι, όλους μαζί, μια ψυχή λαμπαδιασμένη απ' τη φωτιά του ξεσηκωμού, δεν μπόρεσα να σας πω μόλις μπήκα αυτά που μ' έφεραν απόψε νωρίς εδώ.

Κορωνιός: Ήρθε η ώρα;

Ρήγας: Ναι... τώρα!

Καρατζάς: Για την πατρίδα;

Ι. Εμμανουήλ: Πες μας, Δάσκαλε...

Παν. Εμμανουήλ: Μίλα, Ρήγα, όλοι αυτή την ώρα καρτερούσαμε...

Θ. Τουρούτζιας: Λευτεριά ή θάνατος!

Ρήγας: Ησυχάστε, αδέρφια, ησυχάστε για να γαληνέψει κι η δική μου καρδιά. Καθήστε. (*Κάθονται όλοι. Ο Ρήγας βγάζει μια δέσμη χαρτιά και τ' απλώνει στο τραπέζι*): Την τελευταία φορά που ανταμώσαμε, είπαμε να κάνουμε γρήγορα ότι είναι να γίνει... Σήμερα, ο καθένας μας θα πάρει το μερίδιό του απ' την ετοιμασία για το κατέβασμα στην πατρίδα.

Αργέντης: Και μας το 'κρυβες τόση ώρα Ρήγα;

Ρήγας: Θαρρείς πως εύκολα το πίστεψα και 'γω, αδερφέ... Να! Αν δεν ήταν τούτα τα χαρτιά, ακόμα θα νόμιζα πως είναι όνειρο...

Κορωνιός: Κι αυτά τα χαρτιά;...

Περραιβός: Πολλά είναι απόκριση από καπεταναίους, άλλα είναι απ' ανθρώπους ορκισμένους στην Εταιρία μας...

Ρήγας: Κι άλλα έχουν τις λεπτομέρειες της δουλειάς που θ' αναλάβει ο καθένας.

Νικολίδης: Μπρος λοιπόν, τί περιμένουμε;

Ρήγας: Μη θιάζεσαι γιατρέ... εσύ θα είσαι απ' τους πρώτους που θα μπουν στη φωτιά... Λοιπόν, ας θάλουμε μια σειρά. Πρώτα-πρώτα (στον *Πούλιο*): εσύ, Γιώργη, ετοιμάσου για ξενύχτι στο τυπογραφείο σου. Πρέπει οπωσδήποτε σε μια βδομάδα να έχουν μπει όλα σε κιβώτια.

Πούλιος: Μα, τα περισσότερα έχουν τυπωθεί, Ρήγα.

Ρήγας: Το ξέρω. Να τυπωθούν κι οι προκηρύξεις που αφήσαμε. Θα σε βοηθήσουν ο Γιάννης Εμμανουήλ, ο Θεοχάρης, κι ο Καρατζάς. Ο Παναγιώτης Εμμανουήλ, ο Τουρουτζίας κι ο Νικολίδης θα βοηθήσουν τον Αργέντη να ταχτοποιήσει όλα τα απαραίτητα για το ταξίδι και να έρθει σε επαφή μ' όλους τους άλλους εδώ στη Βιέννη. Να ειδοποιηθούν αμέσως να έρθουν να με βρουν ο Πέτροβιτς ο Σέρβος και ο Πέτερς, ο αυστριακός δάσκαλος (στον *Κορωνιό*): Εσύ Αντώνη, θα φύγεις για την Τεργέστη να παραλάβεις και να φυλάξεις στο εμπορικό σου τα κιβώτια με το υλικό που θα σταλούν στ' όνομα του Νιώτη. Εγώ κι ο Περραιβός, όταν όλα ετοιμαστούν, θα φύγουμε για την Τεργέστη, θα φορτώσουμε το υλικό και θα μπαρκάρουμε για την πατρίδα. Τελείωσα. Απόψε πρέπει ν' αρχίσει η δουλειά. Θα έχουμε συνέχεια επαφή και θα τα ξαναπούμε πολλές φορές. Από τώρα όμως κάνω την ευχή: «Καλή Πατρίδα αδέρφια».

Όλοι: «Καλή Πατρίδα».

Ρήγας: Και προσοχή. Ξέρω ότι δεν μιλάω σε παιδαρέλια αλλά σε συνωμότες για τη λευτεριά που ψήθηκαν στον αγώνα, αλλά προσοχή. Η Βιέννη ολόκληρη έχει γίνει αστυνομία... Ας χωρίσουμε τώρα... Ένας-ένας και τα μάτια ανοιχτά.

Αργέντης: Κι ας ξαναδώσουμε τον όρκο, αδέρφια, την υπόσχεση στο Δημιουργό και στην πατρίδα.

Όλοι (σηκώνοντας το χέρι): «Ω Βασιλεύ του κόσμου, ορκίζομαι σε Σε, στην γνώμη των τυρράνων να μην ελθώ ποτέ! Μήτε να τους δουλέψω, μήτε να πλανηθώ, εις τα ταξίματά τους, για να παραδοθώ. Εν όσω ζω στον κόσμο, ο μόνος μου σκοπός, για να τοις αφανίσω, θε να 'ναι σταθερός. Πιστός εις την Πατρίδα, συντρίβω τον ζυγόν, αχάριστος για να 'μαι από τον στρατηγόν. Κι αν παραβώ τον όρκον, ν' αστράψ' ο ουρανός και να με κατακάψει, να γένω σαν καπνός! – Σ' Ανατολή και Δύση και Νότο και Βοριά για την Πατρίδα όλοι να 'χουμε μια καρδιά».

(Ακούγεται ο Θούριος – σβύνουν τα φώτα) ΑΥΛΑΙΑ

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ: (Στο γραφείο της αστυνομίας στην Τεργέστη. Σ' ένα τραπέζι σκυμμένος ο αστυνόμος μελετάει κάτι χαρτιά. Χτυπάει η πόρτα)

Αστυνόμος: Εμπρός

(μπαίνει μέσα ένας κλητήρας της αστυνομίας)

Κλητήρας: (Ακουμπώντας ένα χαρτί στο τραπέζι): Η κατάσταση με τα ονόματα αυτών που πιάστηκαν το πρωί, κύριε αστυνόμε.

Αστυνόμος: Ποιών απ' όλους; Σήμερα το πρωί όλη η αστυνομία ήταν στο πόδι. Συλλήψεις στο λιμάνι, συλλήψεις στην αγορά... όπως πάμε, θ' αρχίσουμε να συλλαμβάνουμε κι εδώ μέσα..

Κλητήρας: Είναι τα ονόματα των Ιταλών που ξεσήκωναν μυστικά τον κόσμο, λέγοντας πως ο Βοναπάρτης έρχεται για να καταλύσει κι εδώ την εξουσία της Αυτού Μεγαλειότητας..

Αστυνόμος: Α, μάλιστα. Καλά, πήγαινε. Και φώναξέ μου τον υπαξιωματικό υπηρεσίας (Ο κλητήρας φεύγει κι ο αστυνόμος συνεχίζει να μελετάει τα χαρτιά του. Σε λίγο χτυπάει η πόρτα)

Αστυνόμος: Ναι (Μπαίνει ο υπαξιωματικός και στέκεται προσοχή)

Υπαξιωματικός: Στις διαταγές σας κύριε...

Αστυνόμος: Έχουμε τίποτε καινούργιο;

Υπαξιωματικός: Όχι, αν υπάρχει κάτι, το αναφέρω αμέσως.

Αστυνόμος: Σε κάλεσα απλώς για να σου επαναλάβω άλλη μια φορά: Προσοχή, τα μάτια δεκατέσσερα. Εδώ αγαπητέ μου μας έχουν πνίξει. Συνωμοσίες, λιποταξίες, να δεις ότι μια μέρα θα ξυπνήσουμε και θα μας έχουν το μαχαίρι στο λαιμό. Η κατάρα απ' την αναθεματισμένη Γαλλία μου φαίνεται ότι πέφτει και σε μας... Πριν λίγο πήρα όλα αυτά τα χαρτιά από το υπουργείο της αστυνομίας απ' τη Βιέννη. Ξέρεις τί λένε; Ότι πρέπει κάθε πιστός στον αυτοκράτορα υπήκοος να γίνει κι ένας μυστικός αστυνομικός. Και γιατί; Γιατί, λέει, ακόμα κι ο ίσκιος μας μπορεί να είναι κι ένας δημοκράτης συνωμότης. Κατάλαβες; Και πώς, σε παρακαλώ, μπορούμε, μέσα σ' αυτό το κομφούζιο να βρούμε ποιός είναι ο πιστός υπήκοος;

Υπαξιωματικός: Η αστυνομία κάνει και θα κάνει πάντα το καθήκον της κύριε.

Αστυνόμος: Σωστά. Φρόντισε λοιπόν αμέσως οι άνδρες μας να είναι στα πόστα τους και, επαναλαμβάνω: Προσοχή! (Ο υπαξιωματικός κάνει μεταβολή και θγαίνει. Ο αστυνόμος ξανασκύβει στα χαρτιά του. Σε λίγο, ξαναχτυπάει η πόρτα και μπαίνει ο κλητήρας)

Αστυνόμος: Τι είναι πάλι;

Κλητήρας: Κύριε, ένας Ρωμηός θέλει να σας δει αμέσως.

- Αστυνόμος:* Ρωμηός; Και τί θέλει;
- Κλητήρας:* Δεν ξέρω, δεν μας είπε. Φαίνεται φοβισμένος.
- Αστυνόμος:* Τι άνθρωπος είναι;
- Κλητήρας:* Ένας έμπορος, φιλήσυχος, κατά τις πληροφορίες μας. Λέγεται Δημήτριος Οικονόμου.
- Αστυνόμος:* Πέστου να περάσει.
(Μπαίνει σε λίγο ο Οικονόμου, σκυφτός, κρατώντας στο χέρι το καπέλο του)
- Αστυνόμος:* Ελάτε, κύριε, περάστε... Ονομάζεστε...
- Οικονόμου:* Οικονόμου, Δημήτριος Οικονόμου, έμπορος.
- Αστυνόμος:* Μάλιστα, κύριε Οικονόμου... Σε τί μπορεί να σας φανεί χρήσιμη η καισαροβασιλική αστυνομία;
- Οικονόμου:* (τραυλίζοντας): Έρχομαι... κύριε... να σας αναφέρω μια συνωμοσία Ρωμηών αναρχικών...
- Αστυνόμος:* (πετιέται από την καρέκλα): Πως... τι;... καθήστε κύριε Οικονόμου, καθήστε... Ηρεμήστε και πέστε τα όλα... Όλα... Τώρα βρίσκεστε κάτω από την υψηλή προστασία της αστυνομίας... Λοιπόν;
- Οικονόμου:* Εγώ... κύριε... είμαι ένας ήσυχος άνθρωπος...
- Αστυνόμος:* Αυτό το ξέρει και το εκτιμά η αστυνομία, κύριε Οικονόμου...
- Οικονόμου:* ...Ένας ήσυχος άνθρωπος που κοιτάει τη δουλειά του... πιστός υπήκοος της αυτής μεγαλειότητας...
- Αστυνόμος:* ... Ωραία, ωραία... άλλωστε έτσι εκφράζετε την ευγνωμοσύνη σας προς την χώρα που σας παρέχει ασφάλεια για να κάνετε ήσυχα τη δουλειά σας.
- Οικονόμου:* ... Σήμερα όμως, κύριε, θρέθηκα, χωρίς να το φαντάζομαι καν, μπροστά σε κάτι ανήκουστο..
- Αστυνόμος:* Πέστε τα όλα με τη σειρά... (αρχίζει να κρατάει σημειώσεις)
- Οικονόμου:* Έχω ένα συνέταιρο. Ονομάζεται Αντώνιος Κορωνιός. Σήμερα ήρθε ο ταχυδρόμος και έφερε ένα ειδοποιητήριο να πάει ο Κορωνιός και να παραλάβει κάτι κιβώτια, από την αποθήκη κάποιου Νιώτη, γνωστού εμπόρου εδώ στην Τεργέστη, που ήρθαν στ' όνομά του. Ε, συνέταιροι είμαστε, σκέφτηκα πως θα είναι τίποτα πράγματα για το μαγαζί, πήγα και τα παρέλαβα εγώ. Τα πήγα στο μαγαζί και μόλις τ' άνοιξα έμεινα... Προκηρύξεις, επαναστατικά τραγούδια, χάρτες, γαλλικά δημοκρατικά βιβλία, όλα φωτιά και λάβρα... Παράτησα το μαγαζί και ήρθα αμέσως...
- Αστυνόμος:* (σηκώνεται): Κύριε Οικονόμου, η αυτού μεγαλειότης θα σας είναι για πάντα ευγνώμων. Μπράβο! Τέτοιους υπηκόους χρειάζεται το στέμμα της Αυστρίας... (φωνάζει): Υπαξιωματικός!
- (μπαίνει ο υπαξιωματικός)
- Αστυνόμος:* Πάρε μερικούς άνδρες μ' ένα αμάξι και συνόδεψε τον κύριο

(δείχνει τον Οικονόμου). Θα πάτε να πάρετε κάτι κιβώτια. Να πάτε και να γυρίσετε αμέσως... (στον Οικονόμου): Κύριε, η υψηλή αστυνομία θα είναι πάντα στη διάθεσή σας (Ο υπαξιωματικός και ο Οικονόμου θγαίνουν. Ο αστυνόμος κάνει νόημα προς την πόρτα και μπαίνει ο κλητήρας)

Αστυνόμος: Να ειδοποιηθούν αμέσως όλοι οι άνδρες μας. Κάθε ύποπτο στοιχείο να συλλαμβάνεται αμέσως. Και προσοχή στους Ρωμηούς. Δεν ξέρουμε ακόμα ποιοί και πόσοι είναι αυτοί που πρέπει να συλληφθούν... (Ο κλητήρας θγαίνει κι ο αστυνόμος κάθεται κι αρχίζει να γράφει)

(Σε λίγο χτυπάει η πόρτα και μπαίνει ο υπαξιωματικός)

Υπαξιωματικός: Κύριε, ο Οικονόμου, φεύγοντας, θυμήθηκε ότι είχε αφήσει στο μαγαζί του ένα γράμμα που συνόδευε τα κιβώτια... Άφησα τους άνδρες να φορτώσουν και να φέρουν τα κιβώτια κι έτρεξα να το φέρω (δίνει στον αστυνόμο το γράμμα)

Αστυνόμος: (ανοίγει το γράμμα, το διαβάει και ύστερα γυρίζει στον υπαξιωματικό): Αμέσως, ειδοποίησε όλη τη δύναμη που έχουμε. Καταζητείται ένας Ρωμηός με τ' όνομα Ρήγας, αγνώστων λοιπών στοιχείων και χαρακτηριστικών. Και να ειδοποιηθεί και ο διοικητής της φρουράς της πόλης γι' αυτό.

(Ο υπαξιωματικός θγαίνει. Ο αστυνόμος σηκώνεται μετά από λίγο και φεύγει κι αυτός) ΑΥΛΑΙΑ

ΑΦΗΓΗΤΗΣ: Η αρχή του τέλους! Ούτε η φημισμένη υψηλή καισαροβασίλικη αστυνομία, ούτε οι μυστικοί χαφιέδες, προστάτες της αυστριακής μοναρχικής τυραννίας, μπόρεσαν να κόψουν το δρόμο του Ρήγα και των συντρόφων του, το δρόμο που άνοιξε με την Εταιρία και που έβγαζε στην πατρίδα και στην Επανάσταση. Τον έκοψε ένας Ρωμηός. Ένα ανθρωπάκι που λογάρισε πολύ το τομάρι του, ένας εμποράκος ξεπούλησε πατρίδα, τιμή και αδέρφια, όπως ξεπουλούσε τα ρετάλια στο μαγαζί του. Δημήτριος Οικονόμου. Ένα όνομα, μαύρος λεκές, ανάμεσα στους έλληνες που θαυματουργούσαν στις παροικίες. Ο Ρήγας πιάστηκε. Προσπάθησε να ξεφύγει απ' τα νύχια της αυστριακής αστυνομίας μπήγοντας ένα μαχαίρι στην καρδιά. Ο επαναστάτης δε δείλιασε, αλλά και δε βρήκε τη λύτρωση που γύρεψε με την αυτοκτονία, ούτε αυτός, ούτε οι σύντροφοι που θέλησε να καλύψει. Έζησε. Και ήπια μέχρι πάτο το ποτήρι του μαρτυρίου.

Τα στοιχεία που μπόρεσε να συγκεντρώσει η αστυνομία ξετύλιξαν ένα κουθάρι που οι άκρες του έφταναν πολύ μακριά. Απλώνονταν και τύλιγε συναμότες της λευτεριάς απ' τη Βιέννη μέχρι τη Σμύρνη,

απ' το Βουκουρέστι μέχρι τη σκλαβωμένη πατρίδα. Μπήκε μπροστά η ανάκριση. Μαζί κι η μυστική διπλωματία. Κλείστηκαν συμφωνίες ανάμεσα σε Αυστριακούς και Τούρκους, βρέθηκε κοινό σημείο. Η Αυστρία παραδίνει τους επαναστάτες ενάντια στο Σουλτάνο κι η Τουρκία παραδίνει τους επαναστάτες ενάντια στον αυστριακό αυτοκράτορα. Παζάρι για τη μοίρα των λαών.

ΣΚΗΝΗ ΤΡΙΤΗ: *(Γραφείο στη διεύθυνση της υψηλής αστυνομίας στη Βιέννη. Σ' ένα τραπέζι κάθεται ο ανακριτής. Όρθιος στέκεται ένας αστυνομικός)*

Ανακριτής: Φέρτε μου έναν-έναν τους κρατούμενους *(Ο αστυνομικός βγαίνει και σε λίγο γυρίζει φέρνοντας αλυσοδεμένο τον Αργέντη)*

Ανακριτής: Λοιπόν, μήπως αποφασίσατε να μιλήσετε; *(στον αστυνομικό):* Βγάλε τις αλυσίδες από τον κύριο...

Αργέντης: Ότι είχα να σας πω, το είπα την πρώτη φορά.

Ανακριτής: Ελάτε, κύριε Αργέντη, εσείς ο πλούσιος έμπορος, ο έντιμος οικογενειάρχης, πως μπλεχτήκατε σ' αυτή την ιστορία; Δε μπορεί παρά να σας παρέσυραν. Πέστε μου ποιοί άλλοι μπορεί να έχουν σχέση, ένα όνομα έστω, και σας υπόσχομαι πως θα πάτε αμέσως σπίτι σας.

Αργέντης: Ούτε κανένα παιδάκι είμαι για να με παρασύρουν, ούτε έχει κανένας σχέση. Ότι έκανα το 'κανα για τη λευτεριά της πατρίδας μου. Σας τα είπα τόσες φορές. Αφήστε με ήσυχο και κάντε ότι θέλετε.

Ανακριτής: *(στον αστυνομικό):* Πάρτον! Απ' ότι φαίνεται δεν έχουν σκοπό ναβάλουν μυαλό, ούτε αυτός, ούτε οι άλλοι. Φέρ' τους όλους μαζί να τελειώνουμε. Άσε μόνο το Ρήγα. Δεν έχω καμιά όρεξη ν' αρχίσει πάλι να τους ξεσηκώνει εδώ μέσα. *(Ο υπαξιωματικός βγαίνει και γυρίζει σε λίγο με τους έξι κρατούμενους: Κορωνιός, Ιωάννης και Παναγιώτης Εμμανουήλ, Θεοχάρης Τουρούτζιας, Ιωάννης Καρατζάς, Δημ. Νικολίδης).*

Ανακριτής: Αν κανένας από σας άλλαξε γνώμη και θέλει να πει καμιά κουβέντα παραπάνω απ' όσα είπε μέχρι τώρα, ακούω..

(Όλοι τους στέκονται βουβοί)

Ανακριτής: *(στον Νικολίδη):* Γιατρέ, τουλάχιστον λίγη ευγνωμοσύνη στη χώρα που σπούδασες, που τρως ψωμί, κι εσύ και οι άλλοι...

Νικολίδης: Σέβουμαι τη χώρα σας κι αγαπώ το λαό της κύριε ανακριτά. Είμαι όμως εδώ σαν εγκληματίας γιατί θέλησα την πατρίδα μου ελεύθερη. Αυτό ούτε τιμή είναι για τη χώρα σας, ούτε ταιριάζει σε μια πολιτισμένη κοινωνία.

- Ανακριτής:* Τα ίδια μήπως θέλουν να πουν κι οι άλλοι;
- Τουροούτζιας:* Και κάτι ακόμα. Εμείς μπορούμε να πάμε γραμμή για το μπόγια του Σουλτάνου, θύματα του παιχνιδιού των τυράννων.. Εσάς θα σας λιώσει η Επανάσταση, σκουλήκια...
- Ανακριτής:* ...Έξω! (στον αστυνομικό): Στα κελιά τους γρήγορα... και φέρε τον αρχισυνωμότη... (μονολογεί): Να τους παραδώσω, να ησυχάσω... (Σε λίγο μπαίνει ο Ρήγας αλυσσοδεμένος)
- Ρήγας:* (στον ανακριτή): Λοιπόν, τέλειωσαν τα παζάρια σας με τους σουλτανικούς λακέδες; Γιατί, μη μου πείτε ότι συνεχίζεται η ανάκριση...
- Ανακριτής:* Κρατούμενε, το ξέρεις καλά ότι απ' αυτή την ανάκριση, που εσύ τώρα ειρωνεύεσαι, κρέμεται η τύχη σου, ίσως το κεφάλι σου και το κεφάλι των άλλων...
- Ρήγας:* Ναι, ξέρω όμως ακόμα ότι μας παζαρέψατε με τους Τούρκους... Κι όσο για τους άλλους που λες, σου επαναλαμβάνω για άλλη μια φορά, ότι ο μόνος υπεύθυνος είμαι εγώ. Οι άλλοι που πιάσατε και τους φορτώσατε την κατηγορία του συνωμότη είναι αθώοι. Ούτε ξέρουν τίποτα για τα δικά μου σχέδια, ούτε ποτέ συναντηθήκαμε και μιλήσαμε γι αυτά. Οι μόνες σχέσεις που είχαμε ήταν σχέσεις εμπορικές και τίποτα άλλο.
- Ανακριτής:* Ωστόσο, κανένας τους δεν αρνήθηκε την κατηγορία. Ο Αργέντης δήλωσε μάλιστα περήφανα ότι, ό,τι έκανε το έκανε για τη λευτεριά της πατρίδας του και οι άλλοι έφτασαν να μας απειλούν με την Επανάσταση, λες και είμαστε στο Παρίσι με τους ρέμπελους...
- Ρήγας:* Πάντως εγώ, δεν είχα άλλες σχέσεις μαζί τους, σας είπα, μόνο εμπορικές.
- Ανακριτής:* Και το έντυπο υλικό; και τα τραγούδια; κι οι χάρτες; Όλα αυτά δε μπορεί να γίνουν από έναν άνθρωπο...
- Ρήγας:* Επαναλαμβάνω. Όλα τα 'κανα εγώ. Ο μόνος υπεύθυνος. Αφήστε όλους τους άλλους λεύτερους.
- Ανακριτής:* Κι οι διευθύνσεις; και τα ονόματα όλων αυτών που βρέθηκαν στα χαρτιά σου;
- Ρήγας:* Είχα μαζί τους μόνο εμπορικές συναλλαγές...
- Ανακριτής:* Εμπορικές συναλλαγές;... Και με τους σπουδαστές και με το τυπογραφείο του Πούλιου και με τους Γάλλους και με αυστριακούς αναρχικούς σαν το δάσκαλο Πέτερς...
- Ρήγας:* Δεν είναι αναρχικοί όσοι θέλουν, ο λαός, στην Αυστρία, να πάψει να καταπιέζεται...
- Ανακριτής:* ... Κοίταξε... δεν είμαστε τόσο αφελείς για να τα πιστέψουμε όλα αυτά, που μας λες απ' την πρώτη μέρα που άρχισε η ανάκριση...
- Ρήγας:* Άκου, Αυστριακέ... Τόσον καιρό τώρα, μας κρατάει η αστυνομία

και κάθε μέρα μας κουβαλάτε εδώ. Μας κάνετε τις ίδιες ερωτήσεις, παίρνετε τις ίδιες απαντήσεις. Το είπα και πριν. Ξέρω ότι κλείστηκε η συμφωνία στο παζάρι σας με το Σουλτάνο...

Ανακριτής: ...Ναι, είναι η τελευταία φορά που σας κάλεσα, σήμερα. Θέλησα να σας βοηθήσω...

Ρήγας: ...Έπαιξες πολύ καλά το ρόλο σου, ανακριτή... Η μοναρχία πρέπει να είναι ευχαριστημένη με τους ανθρώπους της...

Ανακριτής: Έκανα το καθήκον μου απέναντι στην Αυτού μεγαλειότητα, στην ασφάλεια και την ησυχία της χώρας και στη δικαιοσύνη...

Ρήγας: Το καθήκον προς τον τύραννο δεν έχει καμιά σχέση με τη δικαιοσύνη. Και την ασφάλεια και ησυχία της χώρας σου κανένας δεν τις απείλησε...

Ανακριτής: Η Τουρκία είναι μια φίλη χώρα και...

Ρήγας: Και συνέταιρος της μοναρχικής Αυστρίας στο πνίξιμο της ελεύθερης έκφρασης των λαών...

Ανακριτής: Η Αυστρία, που τώρα όλοι εσείς βρίζετε, σας δέχτηκε και μάλιστα, πολλούς από σας, τους ανέβασε πολύ ψηλά. Πάρε για παράδειγμα τον Αργέντη. Το μπλέξιμο μαζί σας ήταν η καταστροφή του... Ενώ θα μπορούσε να είναι πάντα ένας από τους μεγαλύτερους εμπόρους στη Βιέννη, αυτός, όχι μόνο δεν έδειξε ευγνωμοσύνη προς τη χώρα μας αλλά και στράφηκε εναντίον της...

Ρήγας: Και ο Αργέντης και οι άλλοι έδωσαν μόνο, και δεν πήραν τίποτα... Κι αν τώρα σεις δείχνετε αυτό το ενδιαφέρον είναι γιατί, το ξέρω καλά, με τη σύλληψή του και το σταμάτημα των συναλλαγών του ήρθε το χάος στην αγορά... Το εμπόριό σας, ραχοκοκαλιά για την οικονομία της χώρας βρίσκετε σε ρωμείκα χέρια... Σ' αυτά τα χέρια που περάσατε την αλυσίδα και στέλνετε ανθρώπους άξιους στο δήμιο...

Ανακριτής: ...Λοιπόν, μαζί τελειώσαμε... Θέλησα να σας βοηθήσω, εσείς δεν το θελήσατε... Από 'δω κι ύστερα περνάτε σε δικαιοδοσία άλλων... (στον αστυνομικό): Στο κελί. Και ειδοποίησε τον επικεφαλής της φρουράς...

Ρήγας: (Βγαίνοντας): Ως τότε μοναρχικά κοράκια, ως τότε, Η Επανάσταση έρχεται. Κι η καρμανιόλα θα στηθεί και για σας... (Ο αστυνομικός τον τραβάει και βγαίνουν)

(Ο ανακριτής μένει μόνος και κοιτάζει τα χαρτιά του. Σε λίγο μπαίνει ο επικεφαλής της φρουράς)

Ανακριτής: Α! ήρθατε κύριε υπολοχαγέ... Λοιπόν... Θα πρέπει να σας πω ότι λυπάμαι που έτυχε σε σας αυτή η αποστολή...

Υπολοχαγός: Κάνω το καθήκον μου κύριε...

Ανακριτής: Μα, φυσικά, το καθήκον σας... Εγώ, μόλις ξέμπλεξα... μόλις εκτέλεσα το καθήκον μου ήθελα να πω... και σας διαβεβαιώ πως η αποστολή που σας ανέθεσαν...

Υπολοχαγός: ...Έχω ενημερωθεί σχετικά, κύριε και έχω κάνει όλες τις απαραίτητες προετοιμασίες.

Ανακριτής: Τότε δεν έχω παρά να σου ευχηθώ ...καλό ταξίδι (*ειρωνικά*) ...Όλα τα απαραίτητα χαρτιά είναι εδώ (*του τα δίνει*)... Λοιπόν, αγαπητέ μου, φεύγω... και σαν τελευταία συμβουλή έχω να σου πω τούτο: Παράδωσε τους στους φίλους μας τους Τούρκους όσο μπορείς πιο γρήγορα. Έτσι ξεμπλέκεις και συ και η Αυστρία... (*βγαίνει*)
(*Ο υπολοχαγός κοιτάζει για λίγο τα χαρτιά που του έδωσε ο ανακριτής. Μπαίνει ένας στρατιώτης*)

Στρατιώτης: Κύριε υπολοχαγέ, η φρουρά είναι έτοιμη...

Υπολοχαγός: Καλά... Να φέρουν τους κρατούμενους και να ειδοποιηθεί, ότι σε λίγο αναχωρούμε, ο Τούρκος σύνδεσμος...

(*Ο στρατιώτης φεύγει και σε λίγο μπαίνουν οι κρατούμενοι αλυσοδεμένοι και συνοδευόμενοι από άνδρες της φρουράς*)

Υπολοχαγός: (*στον επικεφαλής υπαξιωματικό*): Θα παίρνετε καθέναν που θα φωνάζω το όνομά του και θα τον ανεβάζετε στ' αμάξια. (*Διαβάζει*): Ρήγας Βελεστινλής

Ρήγας: Εγώ...

Υπολοχαγός: Ευστράτιος Αργέντης

Αργέντης: Παρών...

Υπολοχαγός: Ιωάννης και Παναγιώτης Εμμανουήλ

Κι οι δύο: Ναι... εμείς... (*ο υπολοχαγός συνεχίζει*): Ιωάννης Καρατζάς.

Καρατζάς: Εγώ...

Υπολοχαγός: Θεοχάρης Τουρούτζιας

Τουρούτζιας: Παρών...

Υπολοχαγός: Δημήτριος Νικολίδης

Νικολίδης: Ναι...

Υπολοχαγός: Αντώνιος Κορωνιός

Κορωνιός: Εγώ...

(*Οι κρατούμενοι θγαίνουν μαζί με τους στρατιώτες. Τελευταίος θγαίνει ο υπολοχαγός*) ΑΥΛΑΙΑ

ΑΦΗΓΗΤΗΣ. Εικοσιεφτά του Απρίλη, Χίλια εφτακόσια ενενήντα οχτώ. Οι οχτώ μάρτυρες αρχίζουν το ανέβασμα στο Γολγοθά. Η αυστριακή αστυνομία, εκτελεστικό όργανο του ευρωπαϊκού δεσποτισμού, οδήγησε το Ρήγα και τους συντρόφους του στον πασά του Βελιγραδίου, όργανο της σουλτανικής τυραννίας στα Βαλκάνια. Εννιά του

Μάη, οι πατριώτες και οι θλιβεροί συνοδοί τους πάτησαν στο Βελιγράδι...

ΠΡΑΞΗ ΤΡΙΤΗ

ΣΚΗΝΗ ΠΡΩΤΗ: (Στον οντά του πασά στο Βελιγράδι, κάθεται ο ίδιος σταυροπόδι και πίνει ναργιλέ. Όρθιος μ' ένα χαρτί στα χέρια ο γραμματικός του)

Πασάς: Όλο μελάδες μωρέ γραμματικέ μας φορτώνει ο Πολυχρονεμένος... Τί είναι πάλι τούτη η ιστορία με τους Ρωμηούς...

Γραμματικός: Ποιός είναι πιο άξιος' από σένα πασά μου για ν' αναθέτει τις δουλειές του ο Πολυχρονεμένος...; Στάθηκες πάντα πιστός στο ντοβλέτι και τίμιος κι ο Σουλτάνος αυτό το ξέρει καλά και το ξεπλερώνει...

Πασάς: Ναι, αυτό να λέγεται... Αν εμείς οι πασάδες δεν πασχίζουμε για το καλό του ντοβλετιού και για την ησυχία του κόσμου, τότε ποιός...;

Γραμματικός: ...Είναι όμως και καναδυό που...

Πασάς: Ναι, τα παλιόσκυλα... Πάρε τον Πασθάνογλου... Σήκωσε μπαϊράκι, κήρυξε ανεξαρτησία απ' την πόρτα, λέει, τα 'βαλε με το ντοβλέτι ολόκληρο... Πού πας κακομοίρη... Τα βάζουν μωρέ με το θεό... Τα βάζουν με τον Πολυχρονεμένο, που αν το 'θελε θα σ' έλυανε...;

Γραμματικός: Κι όχι μόνο αυτό, αλλά τάχτηκε και με τους ρέμπελους που θέλουν τη φρατζέζικη ρεπούμπλικα... και με τους Ρωμηούς, που τώρα, όμως, είναι στα χέρια μας.

Πασάς: ...Και 'δω πάλι εγώ... Είχε πιάσει ο κερατάς όλα τα πόστα, απ' όπου θα περνούσαν οι αυστριακοί με τους γκιαούρηδες, και να δεις, ότι θα τους λευτέρωνε... αλλά, τί διάολο, αν δεν είχα και λίγο μυαλό, δεν θα ήμουνα πασάς... Έστειλα και πρόλαβα τους αυστριακούς στο Σεμλίνο και οι γκιαούρηδες ήρθαν στα χέρια μου, αντί απ' τη στεριά, όπου περίμενε το σκυλί ο Πασθάνογλου, μέσα απ' το Δούναβη... Πήγα ο ίδιος και τους παρέλαβα απ' τους χαρτογιακάδες τους αυστριακούς... Θεριά ανήμερα... Κείνος ο Ρήγας, έτοιμος να μας φάει... Μωρέ καλά λέω εγώ... Τέτοιοι ρεμπεσκέδες θέλουν αμέσως μαχαίρι...

Γραμματικός: Αυτός ο Ρήγας, που είπες, είναι ο αρχηγός...

Πασάς: Αυτός... Διάταξα και τον έβαλαν χωριστά απ' τους άλλους στα μπουντρούμια στη Νεμπούζα, στο κάστρο, πάνω απ' το ποτάμι...

Γραμματικός: (γελώντας πονηρά): Απ' όπου μέχρι τώρα, όσοι μπήκαν δεν ξαναβγήκαν...

Πασάς: Και τώρα τον περιμένω... Είπα να τον φέρουν να δούμε τί διάολο έχει κι έφερε τόση φασαρία...

Γραμματικός: (δείχνοντας τα χαρτιά που κρατάει): Σύμφωνα μ' αυτά που λένε τα στοιχεία που μάζεψε η αυστριακή αστυνομία, είναι επικίνδυνος, οπαδός των δημοκρατικών ιδεών της γαλλικής επανάστασης, λέει, και άνθρωπος που μπορεί να επιβάλλεται στους γύρω του. Λένε ακόμα ότι έχει μόρφωση, έχει γράψει και κάτι βιβλία...

Πασάς: (διακόπτοντας το γραμματικό): ... Καλά... καλά. Οι ευρωπαίοι γι' αυτό ύστερα παθαίνουν όσα παθαίνουν... Να κι επαναστάσεις, να και κινήματα... Μορφωμένοι άνθρωποι, λέει, και κολοκύθια... Ο μορφωμένος άνθρωπος, ξέρω εγώ, σκύβει στον ανώτερο το κεφάλι και το μυαλό του δεν είναι όλο στην αναμπουμπούλα και στη συνωμοσία... Ο Ρήγας κι οι άλλοι, να σου πω εγώ τί είναι. Επικίνδυνοι, καλά το είπες, γκιαούρηδες που βγήκαν λίγο παραόξω έμαθαν πέντε-δέκα πράγματα και θάρεψαν πως ήρθε η ώρα να σηκώσουν κεφάλι και να φάνε όλο τον κόσμο... Σήκωσαν κεφάλι;... Κόψτο! Έβγαλαν φωνή παραπάνω; Στρίψτους το λαρύγγι! Έτσι μονάχα ο κόσμος θα έχει ησυχία κι ο Πολυχρονεμένος θα μπορεί να κυβερνάει και να δείχνει τη δόξα του στο ντοβλέτι και το έλεός του στο γκιαούρη...

Γραμματικός: Και τί θα κάνουμε με δαύτους; Ήρθε κανένα φιρμάνι, θα μείνουν εδώ, θα τους σηκώσουν για την Πόλη...

Πασάς: Στο είπα. Δεν έγινα πασάς για να πιάσω τη θέση... Έγινα γιατί κόβει το ξερό μου... Πριν έρθει φιρμάνι από πάνω, έστειλα εγώ. Και ότι πρέπει να γίνει θα γίνει. Εδώ θα είσαι και θα δεις...

(Χτυπάει η πόρτα και σε λίγο μπαίνει μέσα ένας υπηρέτης)

Υπηρέτης (κάνοντας τεμενά): Πασά μου, ένας αρβανίτης, απεσταλμένος, λέει, του Αλή-Πασά απ' τα Γιάννινα ήρθε και θέλει να σε δει.

Πασάς: (Ύστερα από λίγη ώρα σιωπής, αφού κοιτάει το γραμματικό): Σε λίγο πες του να έρθει. *(Ο υπηρέτης θγαίνει)*

Πασάς: Λοιπόν... ήταν σωστές οι πληροφορίες μου...

Γραμματικός: Τι συμβαίνει;

Πασάς: Κάτσε και θα δεις... Και μην τιναχτείς αν ακούσεις τίποτα που δε το περιμένεις...

(Μπαίνει ο Αρβανίτης και προσκυνάει)

Αρβανίτης: Έρχομαι από μέρους του δοξασμένου Αλή-πασά. Έχω διαταγή πασά του Βελιγραδίου, να σου παραδώσω αυτό το γράμμα. *(Βγάζει ένα τυλιγμένο χαρτί και το δίνει)*

Πασάς: (Δίνοντας το χαρτί στο γραμματικό): Για διάβασ' το να δούμε τι λέει

ο αδελφός μου ο Αλή-πασάς.

Γραμματικός: (Ανοίγει το γράμμα και διαβάζει): «Αγαπημένη αδελφέ πασιά και καϊμακάμη του Βελιγραδιού – διάβασε. Μακάρι να πληθαίνει η δύναμή σου! Έφτασαν στην ακοή μας πληροφορίες ότι κρατάς στα χέρια σου οχτώ Ρωμηούς ρέμπελους που θέλησαν να μας χαλάσουν το ντοβλέτι και να φκιάσουν ρεμπούμπλικο. Επεδή, ενδοξότατε, αδελφέ, οι ρέμπελοι τούτοι Ρωμηοί εξημίωσαν τες χώρες τες εδικές μου και το πασιαλίκι μου, παρακαλώ σε γονυπετώς να μου τους δώσεις για να βρουν τη δίκαιη τιμωρία που αξίζει στα άνομα καμώματά τους. Γιάννενα, 25 του Μαγιού 1798. Ο αδελφός σου. Αλή Πασιάς».

Πασάς: (Μόλις τελειώνει το διάβασμα, κοιτάει δήθεν λυπημένος τον Αρβανίτη) Πες στον αδελφό μου τον Αλή Πασιά, πολύ αργά. Οι ρέμπελοι που γυρεύει στάλθηκαν κιόλας στην Πόλη, στον Πολυχρονεμένο μας Σουλτάνο. (Ο Αρβανίτης προσκυνάει και βγαίνει)

Πασάς: (γελώντας δυνατά): Τ' άκουσες μωρέ γραμματικέ; Κι ο Αλής θαρρεί πως είναι αυτός μονάχος του η αλεπού ανάμεσα στους πασάδες...

Γραμματικός: Δεν καταλαβαίνω πασά μου... Και είπες ότι τους ρωμηούς τους έστειλες στην Πόλη...

Πασάς: Κρίμα, μωρέ και είσαι και γραμματικός... Δεν κατάλαβες ότι κι ο Αλής όπως κι ο Πασβάνογλου, θέλουν να λευτερώσουν τους γκιαούρηδες;

Γραμματικός: Δεν μπορώ να το πιστέψω!...

Πασάς: Να το πιστέψεις! Τούτος 'δω όμως, ο Αλής είναι και πονηρός! Διπλωμάτης, έχει τυλίξει τόσους και τόσους... Δε θα τυλίξει όμως και τον πασά του Βελιγραδιού! (στο γραμματικό): Θα δεις ότι κι ο Πασβάνογλου, κι αυτός κι όποιος άλλος σηκώνει κεφάλι, μια μέρα θα το χάσουν...

Γραμματικός: Οπωσδήποτε... όμως, μέχρι τότε βλέπουν...

Πασάς: ... Μέχρι τότε;... και να ξέρεις... δε χαρίζει κάστανα... Κάτσε να ξεμπλέξει με τα διπλωματικά τερτίπια που τον έμπλεξαν οι Ρούσσοι απ' τη μια κι οι Ευρωπαίοι απ' την άλλη και τότε θα δεις πού θα πάνε όλοι αυτοί οι ρέμπελοι, πασάδες που πήρε το μυαλό τους αέρα, και Σέρβοι που θάρρεψαν πως ήρθε η ώρα να κάνουν κουμάντο, και Ρωμηοί και Μολδαβοί και Βλάχοι κι Αρβανίτες που παρασταίνουν τον πατριώτη, λέει, και τον επαναστάτη... Κουραφέξαλα... Όλοι τους βάλθηκαν να χαλάσουν την ησυχία μας...

Γραμματικός: Τούτοι 'δω όμως πασά μου που έχουμε τώρα στα χέρια μας, θαρρώ πως μας παραχάλασαν την ησυχία... Η συνωμοσία τους άπλωσε και ρίζωσε, κατά πως λένε τούτα τα κιτάπια (δείχνει τα

χαρτιά), παντού...

Πασάς: Ε, σήκωσαν το κεφάλι λίγο παραπάνω απ' τους άλλους... γι' αυτό και βρίσκονται τώρα στο κάστρο στη Νεμπούζα... Άειντε τώρα, φεύγα να τελειώσεις ότι χαρτιά είναι να στείλουμε στην πόλη για δαύτους... και εγώ θα σε φωνάξω πάλι όταν χρειαστεί... (ο γραμματικός φεύγει. Ο πασάς χτυπάει παλαμάκια και σε λίγο μπαίνει ένας υπηρέτης)

Πασάς: Πες να ειδοποιήσουν να έρθει αμέσως ο μπέης απ' το κάστρο με τον κρατούμενο.

Υπηρέτης: Ο μπέης, πασά μου, έχει έρθει από ώρα και, όπως συμφωνήσαμε, περιμένει κάτω, μαζί με τη φρουρά.

Πασάς: Να 'ρθούν απάνω τώρα. (Ο υπηρέτης φεύγει. Ο πασάς κάθεται πιο βολικά και συνεχίζει να καπνίζει το ναργιλέ. Σε λίγο χτυπάει η πόρτα και μπαίνει ο μπέης με δυο φρουρούς που έχουν στη μέση αλυσοδεμένο το Ρήγα)

Πασάς: Εσύ είσαι λοιπόν αυτός που θάρεψε πως θα χαλάσει το ντοβλέτι; Κρίμα στην αυστριακή αστυνομία που έκανε τον κόπο...

Ρήγας: Πασά του Βελιγραδιού... Δε γύρεψε κανένας το κακό σας. Και γω κι οι σύντροφοί μου είμαστε θύματα του αυστριακού δεσποτισμού, που, πριν λίγο καιρό, και συ ο ίδιος πολεμούσες...

Πασάς: Άκου 'δω, γκιαούρη... Εδώ κάνω κουμάντο εγώ. Εδώ δεν έχεις να κάνεις με τους λιμοκοντόρους της Βιέννας που κόντεψαν να χάσουν τα παραμύθια που τους είπες. Εδώ θα ξεράσεις και το γάλα της μάνας που σε γέννησε. Θα μας τα πεις όλα, χαρτί και καλαμάρι, ποιοί ήταν όλοι αυτοί που σ' έβαλαν αρχηγό, πού είναι... και μην αρχίσεις πάλι αυτά που κοπανούσες στους αυστριακούς ότι μόνο εσύ και τέτοια, γιατί, να ξέρεις, ο δικός μου μπόγιας δεν είναι βιεννέζος χαφιές... Και ακόμα, μάθε το, αν δεν το ξέρεις ότι αν στη Βιέννα τα κομμένα κεφάλια τους ανακατώνουν τ' άντερα, εμείς εδώ το 'χουμε σε καλό να κόβουμε καναδυό που βγαίνουν παραπάνω απ' τ' άλλα...

Ρήγας: Μάθε το και συ μιά και καλή πασά του Βελιγραδιού. Ούτε με το μπόγια σου με φοβερίζεις ούτε με το χατζάρι. Αν έκανα κάτι το 'κανα αφού ξέγραφα και την ίδια μου τη ζωή...

Πασάς: Μου το είπαν ότι είσαι ξερό κεφάλι και τώρα το βλέπω κι εγώ... Τα ξερά κεφάλια όμως δε στέκονται καλά...

Ρήγας:... Τι θες εσύ από μένα πασά; Το κεφάλι μου; το 'χεις. Το ξέρω ότι θες να ξεφορτωθείς γρήγορα το βάρος που σ' έβαλαν να σηκώσεις οι αυστριακοί κι ο αφέντης σου ο Σουλτάνος...

Πασάς:... Σκασμός!

Ρήγας:... Όσο πιο γρήγορα τόσο καλύτερα... γερή φωτιά σ' άναψαν...

- Πασάς:...* Είπα, σκασμός!... Μωρέ, τι άνθρωπος είσαι συ!... Λοιπόν, γκιαούρη. Εγώ δεν είμαι ούτε βογιάρος της Βλαχιάς για να κανονίζω τις δουλειές μου με καλαμαράδες και διπλωμάτες, ούτε σαν το παλιόσκυλο τον Πασβάνογλου τον προδότη... Εγώ κάνω τις δουλειές μου παστρικά...
- Ρήγας:...* Και κατά πώς πρέπει στον πασά του Βελιγραδιού, που τον έχει ο Σουλτάνος δραγάτη στα Βαλκάνια...
- Πασάς:...* Αλλάχ!... Τούτος εδώ θα με σκάσει... *(στους φρουρούς):* Αν ξαναβγάλει μιλιά να του περάσετε κι ένα χαλκά στη γλώσσα...
- Ρήγας:...* Φαίνεται, πασά, πως μέχρι τώρα είχες να κάνεις μόνο με αρκούδες κι όχι με ανθρώπους...
- (Ο πασάς πετιέται έξαλλος. Οι φρουροί πέφτουν πάνω στο Ρήγα και τον ρίχνουν κάτω χτυπώντας τον)*
- Πασάς:...* Φάε χόμα τώρα για να μάθεις... Θα σε παλουκώσω... Θα σε κόψω κομμάτια να σε φάνε τα σκυλιά... *(πλησιάζει το Ρήγα και τον πιάνει από τα μαλλιά):* Θα μιλήσεις, θα πεις αυτά που θέλω... *(τον σπρώχνει και μετά κάθεται)*
- Ρήγας: (προσπαθώντας να σηκωθεί):* Δεν έχω να πω τίποτα...
- Πασάς: 'Αντε πάλι... (μιλώντας με ήσυχη φωνή, προσπαθώντας να κρατηθεί):* Εγώ θέλω να τα πεις με το καλό... μη με διαολίζεις, λοιπόν και... Οι αυστριακοί, πανάθεμα την ώρα που σας κουβάλησαν εδώ, μου 'δωσαν ένα σωρό φυλλάδες. Ξέρω λοιπόν και ποιός είσαι και ό,τι έχεις κάνει. Κι έξω απ' αυτό, ήρθαν ένα σωρό φιρμάνια... Έτσι κι αλλιώς είσατε χαμένοι. *(σκύβει προς το Ρήγα):* Γιατί δε θες να σώσεις το κεφάλι σου: πέντε κουβέντες να πεις, ποιοι άλλοι ανακατεύτηκαν, τί διάολο εταιρία ήταν αυτή που σκάρωσες, ποιοί άλλοι, εξόν από σας είναι μέσα...
- Ρήγας:...* Εγώ,... εγώ και κανένας άλλος...
- Πασάς: Πώς, μωρέ γκιαούρη;... Εσύ, λέει, μονάχος και κανένας άλλος... Και τα χαρτιά που σας βρήκαν, και τα πάρε-δώσε με το Βλαδιμηρέσκου;...*
- Ρήγας:...* Ο πατριώτης Βλαδιμηρέσκου έχει όλο το λαό μαζί του στη Βλαχομπογδανία, δεν έχει ανάγκη κανέναν άλλο...
- Πασάς:...* Κι η αλληλογραφία σου με τον Πασβάνογλου;...
- Ρήγας: 'Ακου, πασά του Βελιγραδιού... ότι ήταν να πω το είπα απ' την αρχή στους αυστριακούς... 'Αει παράτε με!... Κι όσο για τον Πασβάνογλου, ξέρω ότι αυτό είναι που σας καίει. Γιατί ο Πασβάνογλου είναι παλικάρι και δε σκύβει, για το πασαλίκι, τη μέση του. Το βαστάει με το σπαθί του...*
- Πασάς: (πετιέται φωνάζοντας στους φρουρούς):* Όξω, όξω, θα πλαντάξω...

Να σαπίσει στη Νεμπούζα ο γκιαούρης μαζί με τους άλλους... (τραβούν έξω το Ρήγα. Μένουν ο πασάς κι ο μπέης)

Μπέης: Ησύχασε, πασά μου, κάτσε...

Πασάς: Να ησυχάσω... να ησυχάσω... πώς;... Τούτοι 'δω είναι θεριά ανήμερα. Να δεις που θα μας ανάψουν μεγάλη φωτιά... Μωρέ οι γκιαούρηδες θέλουν κρέμασμα... Κι αυτοί οι Ρωμηοί είναι άτιμη φάρα... Είδες; Ξεσήκωσαν όλο τον κόσμο... Ας τα πούμε τώρα μαζί όξω απ' τα δόντια... Με τον Καλαμαρά το γραμματικό μου πριν δε μπορούσα να συνεννοηθώ..., εμείς όμως μιλάμε την ίδια γλώσσα.

Μπέης: Εμείς μιλάμε τη γλώσσα που πρέπει να μιλάει ο αφέντης...

Πασάς:... Έτσι μπράβο... Λοιπόν... τα πράγματα δεν είναι, άειντε, καθαρίζουμε ένα δυο και σώνουμε. Αυτή η εταιρία, που λες, έφτασε να πιάνει απ' τη μια μεριά του Σουλτανάτου ίσαμε την άλλη. Κι όσο το πράμα ήταν χαρτιά και φραντζέζικες κουβέντες για ρεμπούμπλικο και τέτοια, δε βαριέσαι... Μπήκαν όμως στη μέση κι ο προδότης ο Πασθάνογλου κι ο Βλαδιμηρέσκου με τους αντάρτες του και το τσακάλι ο Αλής... Κι οι Σέρβοι, από 'δω, άρχισαν κι αυτοί να κουνιούνται...

Μπέης: Αρχηγός όμως ήταν αυτός ο γκιαούρης ο Ρήγας... Εγώ στο είπα απ' την ώρα που τους ξεφόρτωσαν οι αυστριακοί ακόμα... Μ' αυτούς πρέπει να ξεμπερδέψουμε μια ώρα αρχίτερα, και μεις και το ντοβλέτι... Και καταλαβαίνεις τί θέλω να πω...

Πασάς: (γελώντας): Καταλαβαίνω, μπέη μου, καταλαβαίνω... Γι' αυτό είπα πριν ότι εμείς οι δυο μπορούμε να συνεννοηθούμε... και γι' αυτό σε φώναξα εδώ.

Μπέης: (με χαμηλή φωνή): Και, για πότε λες;

Πασάς: Γι' απόψε... Και κοίτα... χωρίς να μαθευτεί τίποτα... Είσαι άξιος άνθρωπος κι έχω εμπιστοσύνη...

Μπέης: Και η Πόλη;

Πασάς: Εντάξει, έστειλα γραφή για το τί πρόκειται να πράξω. Κανένας δε θα πει κουβέντα. Ακόμα και το ίδιο το Πατριαρχείο τους αφορίζει όσους σηκώνουν το κεφάλι στον Πολυχρονεμένο... Όσο μπορούμε όμως στα μουλωχτά. Γιατί καλό είναι να μην έχουμε ύστερα, απ' τους ευρωπαϊούς χαρτογιακάδες κι απ' το λαουτζίκο, πώς και γιατί... Αυτά τα πράματα, όσο πιο κρυφά γίνονται, τόσο καλύτερα...

Μπέης: Μείνε ήσυχος... Τόσα χρόνια έχω στα χέρια μου το κάστρο της Νεμπούζα... Έχω μάθει καλά τη δουλειά μου.

Πασάς: Τότε, άειντε στο καλό (ο μπέης προσκυνάει και βγαίνει) ΑΥΛΑΙΑ

ΣΚΗΝΗ ΔΕΥΤΕΡΗ: (Στο κελί, ο Ρήγας κόβει για λίγο βόλτες. Μετά

σταματάει, πάει κοντά στο καγκελόφραχτο παράθυρο του κελιού και προσπαθεί να δει έξω. Ύστερα από λίγο γονατίζει κοντά στο κρεβάτι του κελιού σαν να προσεύχεται. Μετά ξαπλώνει. Σ' όλο αυτό το χρονικό διάστημα ακούγεται σε χαμηλή ένταση ο θούριος. Σε λίγη ώρα ανοίγει η πόρτα και μπαίνουν μέσα τρεις άνδρες προσέχοντας να μη ξυπνήσουν το Ρήγα. Ο ένας κρατάει θηλειά. Πλησιάζουν το κρεβάτι κι αυτός με τη θηλειά πέφτει πάνω στο Ρήγα που ξυπνάει, τινάζεται πάνω και πετάει το δήμιο πέρα)

Ρήγας: (ενώ προσπαθεί να ξεφύγει από τους τρεις που προσπαθούν να τον ρίξουν κάτω): Φονιάδες!!! ... Αδέρφια, με σκοτώνουν... Αδέρφια, την πατρίδα! (Την ίδια ώρα ακούγονται φωνές κι απ' τ' άλλα κελιά. Οι τρεις δήμιοι καταφέρνουν και ρίχνουν κάτω το Ρήγα που σπαρταράει μέχρι που ξεψυχάει στραγγαλισμένος. Οι δήμιοι μετά τον σέρνουν προς τα έξω)

Ένας δήμιος: Να τον ανεβάσουμε απάνω στον πύργο, μαζί με τους άλλους... Έτσι είπε ο διοικητής... Κι ύστερα πέταμα στο Δούναβη...

(Δυναμώνει ο θούριος ενώ ακούγεται σαν από το βάθος βαρεία η φωνή: «Αρκετό σπόρο έσπειρα. Το Έθνος θα θερίσει τους γλυκούς καρπούς»)

ΑΥΛΑΙΑ

ΕΡΓΑΣΙΕΣ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ

α) ΘΕΑΤΡΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

- Το θέατρο στα χωριά της Καρδίτσας (1881-1985), περ. ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ, τ. 3/1984
- Το θέατρο στην Καρδίτσα (1881-1986), ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ, τ. 4 και 5/1985 και 1986
- Το θέατρο στα Τρίκαλα (1881-1984), Ανάτυπο από τα ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ, τ. 5/1985
- Το θέατρο στα χωριά των Τρικάλων (1881-1986), Ανάτυπο από τα ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ, τ. 6/1986
- Το θέατρο στον Βόλο (1915-1940), εκδ. Ομοσπονδίας Συλλόγων Μαγνησιωτών Αττικής, 1987
- Το θέατρο σκιών στα Τρίκαλα, Ανάτυπο από τα ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ, τ. 8/1988 (Ανακοίνωση στο Α' Συμπόσιο Τρικαλινών Σπουδών, 1987)
- Το θέατρο σκιών στην Δυτική Θεσσαλία, περ. ΜΕΤΕΩΡΑ, τ. 44/1990
- Το θέατρο στη Λάρισα - ο Ερασιτεχνικός Θεατρικός Όμιλος Λαρίσης (1957-1979), περ. ΘΕΣΣΑΛΙΚΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, τ. 17/1990
- Το θέατρο στην Καρδίτσα και στην Θεσσαλία, περ. ΚΑΡΔΙΤΣΑ, τ. 5/1990
- Μια λησμονημένη θεατρική παράσταση στην Καρδίτσα και στον Βόλο, ΚΑΡΔΙΤΣΑ, τ. 7-8/1991
- Οι Θεσσαλοί σκηνογράφοι και ο Κώστας Θετταλός, Πρακτικά Α' Συνεδρίου Αλμυριώτικων Σπουδών
- Καρδίτσα 1949: Ανέκδοτα νούμερα από την Επιθεώρηση «Δευτέρα Παρουσία», ΚΑΡΔΙΤΣΑ, τ. 9-10/1991
- Ένας Τυρναβίτικος θιάσος στις αρχές του αιώνα - Παρατηρήσεις και συγκριτική έρευνα, Ανακοίνωση στο Β' Συνέδριο Τυρναβίτικων Σπουδών, 1991
- Ο ρόλος των παραδοσιακών καφενείων - θεάτρων και οι επισκέψεις αθηναϊκών κ.λπ. θιάσων στην Καρδίτσα (1881-1940), εφημ. ΜΑΧΗ Καρδίτσης 28.12.1991 έως 18.1.1992
- Παθήματα караγκιοζοπαϊκτών στην Θεσσαλία, ΚΑΡΔΙΤΣΑ, τ. 11-12/1992

- Το θέατρο στον Τύρναβο, περ. ΤΡΙΚΑΛΙΝΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ 1994
- Θέατρο σε χωριά της Δυτικής Θεσσαλίας, ΚΑΡΔΙΤΣΑ, τ. 14/1993
- Δυτικοθεσσαλοί καλλιτέχνες του θεάτρου σκιών, εφημ. ΜΑΧΗ Καρδίτσης 3.3.1994 έως 11.3.1994
- Οι θεατρικές παραστάσεις για τον Ρήγα Φεραίο στην Θεσσαλία (1881-1993), Πρακτικά Β' Συνεδρίου «Φέροι – Βελεστίνο – Ρήγας», 1992
- Το θέατρο στην Λάρισα (1881-1922), Πρακτικά 3ου Συνεδρίου Λαρισαϊκών Σπονδών, 1995
- Άγνωστες θεατρικές παραστάσεις στα Τρίκαλα στις αρχές του αιώνα, εφημ. ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ ΝΕΑ, 25-26.8.1995
- Η θεατρική πορεία του Βόλου (1881-1900), εφημ. ΘΕΣΣΑΛΙΑ 31-8-1995
- Το θέατρο του Βόλου στις αρχές του αιώνα, εφημ. ΘΕΣΣΑΛΙΑ 2.9.1995
- Το θέατρο στα χωριά του Βόλου στις αρχές του αιώνα, εφημ. ΘΕΣΣΑΛΙΑ 3-6.9.1995
- Άγνωστες θεατρικές παραστάσεις σε κωμοπόλεις της Λαρίσης, εφημ. ΗΜΕΡΗΣΙΟΣ ΚΗΡΥΚΑΣ (Λαρίσης) 23.9.1995 και επόμ.
- Το θέατρο σκιών στην Θεσσαλία, Δεκέμβριος 1995

6) ΕΙΚΑΣΤΙΚΑ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

- Δημήτρης Γιολδάσης, Ανάτυπο από τα ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 1976
- Η χρυσή δεκαετία της θεσσαλικής ζωγραφικής, Ανακοίνωση στο Β' Συνέδριο Θεσσαλικών Σπουδών, Βόλος 1980, Ανάτυπο από τα ΘΕΣΣΑΛΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, 1984
- Η θεσσαλική ζωγραφική, 1980 (Εύφημος μνεία Ακαδημίας Αθηνών)
- Τα τελευταία χρόνια του Ζωγράφου του Ολύμπου Βασ. Ιθακησίου, Ανακοίνωση στο Γ' Πανελλήνιο Συνέδριο Ολύμπου, ΜΕΤΕΩΡΑ, τ. 42-43/1988-1989
- Ο Όλυμπος στη θεσσαλική ζωγραφική, Ανακοίνωση στο Βαλκανικό Συνέδριο ο Όλυμπος στους αιώνες, 1988, Περ. ΜΕΤΕΩΡΑ, τ. 48/1994
- Συνομιλίες με τον Γιολδάση (ο δάσκαλος αφηγείται τη ζωή του), ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ, τ. 7/1989
- Η βάση μοίρα των θεσσαλών ζωγράφων του 19ου αιώνα, Ανακοίνωση στο Συνέδριο, Η Θεσσαλία κατά τον 19ο αιώνα, Λάρισα 1988, περ. ΑΙΜΟΝΙΑ, τ. 1/1991
- Οι θεσσαλοί ζωγράφοι στη Σκιάθο και στα νησιά των Β. Σποράδων, Ανακοίνωση στο Α' Συνέδριο Μελετών Σκιάθου, Αθήνα 1988, περ. ΤΡΙΚΑΛΙΝΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, 1993
- Το Πήλιο στη θεσσαλική ζωγραφική, Ανακοίνωση στο Συνέδριο Βόλου 1989, ΜΕΤΕΩΡΑ, τ. 46-47/1992-1993

- Η «τρικαλινή περίοδος» του ζωγράφου Δ. Γιολδάση, Ανάτυπο από τα ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ, τ. 9/1989
- Τα Μετέωρα στη θεσσαλική ζωγραφική, Ανακοίνωση στο Β' Συνέδριο Θεσσαλίας, Λυών 1990, περ. ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ, τ. 11/1991
- Η νέα γενιά Καρδισσιωτών ζωγράφων, ΚΑΡΔΙΤΣΑ, τ. 3/1990
- Η ζωή και το έργο του Τρικαλινού ζωγράφου Κώστα Ντάκου (1904-1980), Ανάτυπο από τα ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ, τ. 10/1990
- Η ζωή και το έργο του Τυρναβίτη ζωγράφου Δανιήλ Α. Δανιήλ, Ανακοίνωση στο Α' Συνέδριο Τυρναβίτικων Σπουδών - Πρακτικά Συνεδρίου
- Τα Τρίκαλα στη θεσσαλική ζωγραφική, Ανάτυπο από τα ΤΡΙΚΑΛΙΝΑ, τ. 11/1991 (Ανακοίνωση στο Β' Συνέδριο Τρικαλινών Σπουδών, 1990)
- Ο Πηνεϊός και τα Τέμπη στη θεσσαλική ζωγραφική, Ανακοίνωση στο Ε' Συνέδριο Ολύμπου, 1990, περ. ΜΕΤΕΩΡΑ, τ. 48/1994
- Η εικαστική παράδοση της περιοχής Αλμυρού, Ανακοίνωση στο Β' Συνέδριο Αλμυρού, 1992
- Η ζωή και το έργο του Βολιώτη ζωγράφου Γιώργου Δ. Διομήδη (1904-1943) - Υπό έκδοση Ομιλία στον Βόλο (3-12-1993)
- Η ζωή και το έργο του ζωγράφου Δημητρίου Οικονομίδη (1913-1951), Πρακτικά Συνεδρίου στην Ελασσόνα για τον Όλυμπο, 1994

γ) ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΚΑΡΔΙΤΣΗΣ

- Παλιά Καρδίτσα (μέρος πρώτο), ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ, τ. 6/1987
- Παλιά Καρδίτσα (μέρος δεύτερο), ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ, τ. 7/1989
- Παλιά Καρδίτσα (μέρος τρίτο), ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ, τ. 8/1990
- Παλιά Καρδίτσα (μέρος τέταρτο), ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ, τ. 9/1992
- Παλιά Καρδίτσα (μέρος πέμπτο), ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ, τ. 10/1993-94
- Παλιά Καρδίτσα (μέρος έκτο), ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ, τ. 11/1995
- Πτυχές του αγροτικού ζητήματος στην Καρδίτσα, Ανακοίνωση στο Α' Συνέδριο για το αγροτικό ζήτημα, Λάρισα 1990, Πρακτικά Συνεδρίου
- Η ιστορία της μουσικής κίνησης στην Καρδίτσα (1881-1960), εφημ. ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΗΧΩ από 6.8.1991 έως 27.8.1991 και η συνέχεια στην ΜΑΧΗ από 23.8.1991 έως 13.10.1991
- Ο παλιός ιστορικός της Καρδίτσης Χρήστος Γ. Καλοκαιρινός, Ανακοίνωση στο Α' Συνέδριο Μελετών Καρδίτσης, Αθήνα 1991, βλ. Πρακτικά Συνεδρίου
- Οι παλιοί ιστορικοί συγγραφείς της Καρδίτσης (Απ. Γ. Σαμαρόπουλος - Χρ. Γ. Καλοκαιρινός - Δημ. Χρ. Ψιμόπουλος), ΜΑΧΗ από 22.2.1992 έως 7.3.1992

- Ο παλιός δήμαρχος Γόμφων, ιατρός Φώτης Ι. Ιωάννου (1862-1935) κατοικεί στον Παράδεισο, ΚΑΡΔΙΤΣΑ, τ. 13/1993
- Ο Πλαστήρας στη Νεβρόπολη (1925-1950), Ανακοίνωση στο Συνέδριο για τη ζωή και το έργο του Πλαστήρα, 1993, βλ. σχετικά Πρακτικά
- Οι δήμαρχοι του τέως δήμου Γόμφων, Ανακοίνωση στο Συνέδριο για την τοπική ιστορία της περιοχής του τ. δήμου Γόμφων, 1993, βλ. Πρακτικά Συνεδρίου
- Ο Σοφαδίτης συγγραφέας Δημ. Χρ. Ψιμόπουλος (1862-1934) και το αγροτικό ζήτημα, Ανακοίνωση στο Α' Συνέδριο Σοφάδων, 1993
- «Στρατηγικά κέντρα» του αγροτικού αγώνα και «χώροι μυστικών συναθροίσεων» των κολλήγων στην περιοχή Καρδίτσης, Ανακοίνωση στο Συνέδριο Λαρίσης (1-3/3/1994)

δ) ΑΛΛΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

- Οι θέσεις των ελληνικών Κομμάτων για την ένταξη της Ελλάδος στην Κοινή Αγορά, μεταπτυχιακή διπλωματική διατριβή στο Πανεπιστήμιο Σορβόνης, 1979
- Ο Υπεύθυνος, μονόπρακτο δράμα (Βραβείο Φιλολογικού Συλλόγου Παρνασσός - Καλοκαιρίνιος Διαγωνισμός), 1967, περ. ΤΡΙΚΑΛΙΝΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, τ. 11/1987
- Η Κλήρωση, τρίπρακτο δράμα (Διάκριση στον Κρατικό Διαγωνισμό Θεατρικού Έργου), 1967-1968, περ. ΓΝΩΣΗ ΚΑΙ ΓΝΩΜΗ, τ. 5/1986
- Γιώργος Μπουζιάνης, μονόπρακτο δράμα, περ. ΤΡΙΚΑΛΙΝΟ ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ, τ. 12/1988
- Ο Κινηματογράφος στα Τρίκαλα, 3ο Συμπόσιο Τρικαλινών Σπουδών, 1993 (Πρακτικά Συνεδρίου)
- Ο κινηματογράφος στα Τρίκαλα, Ανακοίνωση στο 3ο Συμπόσιο Τρικαλινών Σπουδών, 1993

ΟΙ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΜΑΣ

ΦΩΤΗΣ ΝΙΚ. ΒΟΓΙΑΤΖΗΣ

ΤΟ
ΘΕΑΤΡΟ
ΣΤΟ
ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ

ΚΑΙ ΟΙ ΘΕΑΤΡΙΚΕΣ ΠΑΡΑΣΤΑΣΕΙΣ
ΓΙΑ ΤΟΝ ΡΗΓΑ ΦΕΡΑΙΟ ΣΤΗΝ ΘΕΣΣΑΛΙΑ
(1881-1993)

ΠΡΟΛΟΓΟΣ: ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ΕΚΔΟΣΗ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΙΩΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΘΗΝΑ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ 1996

ΝΙΚΟΛΑΟΥ Ι. ΠΑΝΤΑΖΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΕΛΕΤΗΜΑΤΑ
ΓΙΑ ΤΟΝ
ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΗ

Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΙΔΕΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ
ΠΡΟΑΓΓΕΛΟΣ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΚΑΤΑΒΟΛΑΙ ΚΑΙ ΣΕΝΙΚΑΙ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ
ΕΙΣ ΤΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΗ.

ΦΥΛΑΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΤΟΝ ΡΗΓΑ

ΕΚΔΟΣΗ
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣ
«ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ»
ΑΘΗΝΑ 1994

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΑΠ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ

*Γνώσεις ανατομίας και φυσιολογίας
του Θεσσαλού Διδασκάλου του Γένους
'Ανθίμου Γαζή (1758 - 1828)*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ:

Βενιαμίν Μαρτίνου, «Γραμματική τών Φιλοσοφικών 'Επιστημών»
Βιέννη 1799
Νικοδήμου 'Αγιορείτου, «'Εγχειρίδιον Συμβουλευτικόν»
Κεφ. «Περί Καρδίας»
Βιέννη 1801

ΕΚΔΟΣΗ:
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
«ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ»

ΑΘΗΝΑ 1993

ΓΙΑΝΝΗΣ ΚΑΡΑΣ

ΓΕΡΜΑΝΙΚΕΣ ΕΠΙΔΡΑΣΕΙΣ
ΣΤΗ ΣΚΕΨΗ ΤΩΝ ΧΡΟΝΩΝ ΤΗΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΝΑΓΕΝΝΗΣΗΣ

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΔΟΥΓΚΑΣ
'Η ΠΕΡΙ ΦΥΣΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
«ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ»
ΑΘΗΝΑ 1993

Φ Τ Σ Ι Κ Η Σ

Ἀ Π Ἀ ν ῴ σ μ α

Διὰ τῆς ἀγχίνης καὶ φιλομαθείας Ἑλλήνων,
Ἐκ τῆς Γερμανικῆς καὶ Γαλλικῆς διαλέκτου ἰβρίσθη·

Ἡ ἀρὰ τῆ

Ῥ Ἠ Γ Ἀ

ΒΕΛΕΣΤΙΝΑΪ ΦΕΤΤΑΛΩΤ.

Οἷτος ἀναλώμασι ἰξοδίθι, πρὸς ὠφίλιον
τῶν ἰμογῶν.

Ἐ Ν Β Ι Ἐ Ν Ν Η

Ἐκ τῆς Τυπογραφίας τῆς Εἰρησῆς ΤΡΑΤΙΝΕΡ.

1 7 9 0.

ΕΚΔΟΣΗ:
ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
«ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ»

ΑΘΗΝΑ 1991

ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

ΤΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΑ

ΕΠΑΝΑΣΤΑΤΙΚΗ ΠΡΟΚΗΡΥΞΗ
ΤΑ ΔΙΚΑΙΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΤΟ ΣΥΝΤΑΓΜΑ
Ο ΘΟΥΡΙΟΣ
ΥΜΝΟΣ ΠΑΤΡΙΩΤΙΚΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
«ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ»
ΑΘΗΝΑ 1994

ΜΑΡΙΑ ΜΑΝΤΟΥΒΑΛΟΥ

Ο ΡΗΓΑΣ ΣΤΑ ΒΗΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ
«ΦΕΡΩΝ-ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ-ΡΗΓΑ»
ΑΘΗΝΑ 1996

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ «ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ»

ΥΠΕΡΕΙΑ

ΤΟΜΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ
Β' ΣΥΝΕΔΡΙΟΥ
«ΦΕΡΑΙ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ - ΡΗΓΑΣ»

ΒΕΛΕΣΤΙΝΟ
2 - 4 Ὀκτωβρίου 1992

ΜΕΡΟΣ Α'
Φεραί - Βελεστίνο

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΔΗΜ. ΚΑΡΑΜΠΕΡΟΠΟΥΛΟΣ - ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ ΚΑΚΑΒΟΓΙΑΝΝΗΣ

ΑΘΗΝΑ 1994

ΘΕΟΦΑΝΗ Σ. ΛΑΪΝΑ

**Ο ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ
ΤΟΥ ΧΘΕΣ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΗΜΕΡΑ**

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΙΩΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ
ΑΘΗΝΑ 1993

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΒΕΛΕΣΤΙΝΙΩΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

Βασίλη Σαββανάκη

ΓΚΟΡΟΤΟΠΙ

Μνήμες και διώματα από τα χαρακώματα
του πολέμου στην Αλβανία

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΠΑΝΑΓ. ΚΑΜΗΛΑΚΗΣ

ΑΘΗΝΑ 1987

ΚΩΣΤΑ ΜΠΙΡΚΑ

αθάνατη ΠΙΝΔΟ

**εθνικοί αγώνες
και χοροάσματα
της Βλαχουριάς**

ΔΟΚΙΜΙΟ
ΙΣΤΟΡΙΚΑ - ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ
ΦΟΛΚΛΟΡ

ΕΚΔΟΣΗ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΒΕΛΕΣΤΙΝΙΩΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ
"ΡΗΓΑΣ Ο ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ"

ΑΘΗΝΑ 1987

ΑΝΕΚΔΟΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΠΕΡΙ

ΡΗΓΑ ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝ ΑΥΤΩΙ ΜΑΡΤΥΡΗΣΑΝΤΩΝ

ΕΚ ΤΩΝ ΕΝ ΒΙΕΝΝΗ ΑΡΧΕΙΩΝ ΕΞΑΧΘΕΝΤΑ
ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΘΕΝΤΑ

ΥΠΟ

ΑΙΜΙΛΙΟΥ ΛΕΓΡΑΝΔ

ΜΕΤΑ ΜΕΤΑΦΡΑΣΕΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ

ΥΠΟ

ΣΠΥΡΙΔΩΝΟΣ Π. ΛΑΜΠΡΟΥ

Δ Δ Π Α Ν Α Ι Σ

ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΙΑΣ ΤΗΣ ΕΜΜΑΔΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΤΩΝ ΑΔΕΛΦΩΝ ΠΕΡΡΗ
1891

ΕΚΔΟΣΗ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΜΕΛΕΤΗΣ
"ΦΕΡΩΝ - ΒΕΛΕΣΤΙΝΟΥ - ΡΗΓΑ"

ΑΘΗΝΑ 1996